

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА
ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ

СТУДЕНТСЬКА НАУКА: ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ

НАУКОВИЙ ВІСНИК. Випуск 10

Ужгород
2010

ББК 74.58+72
УДК 37.046.16:001
С 88

Десятий, ювілейний «Науковий вісник» склали праці студентів і аспірантів, що займаються дослідницькою роботою в наукових об'єднаннях при двох структурних підрозділах Закарпатського державного університету – навчально-науковому інституті інформаційних технологій та дистанційної освіти і навчально-науковому інституті філософії та євроінтеграційних досліджень.

Доробок учасників наукових об'єднань при цих інститутах вже здобув визнання. Це засвідчує той факт, що чимало студентських науково-дослідних робіт стали переможцями всеукраїнських конкурсів.

Видання присвячене 15-й річниці Закарпатського державного університету.

Редакційна колегія:

- Ващук Ф.Г.** – доктор технічних наук,
професор (голова)
Артёмов І.В. – кандидат історичних наук,
доцент
Ващук О.М. – кандидат юридичних наук,
доцент
Нелюбов В.О. – кандидат технічних наук, доцент

*Рекомендовано до друку вченою радою
Закарпатського державного університету
(протокол № 5 від 11 лютого 2010 р.)*

НН ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

ЗМІСТ

- Ващук О.М., Нелюбов В.О.** Неможливо будувати майбутнє, використовуючи застарілі засоби і технології.....6
- .
- Брухаль Ольга.** Автоматизація процесу інвентаризації на підприємстві8
- Волфсбергер Вальтер.** Розробка альтернативного програмного забезпечення для серверу Інтернету ЗакДУ.....14
- Кіна Олександр.** Впровадження принципів Болонського процесу в систему освіти України: переваги і недоліки.....26
- Кляп Михайло.** Електронні підручники та їх використання у вищих навчальних закладах37
- Левицький Домінік.** Створення віртуальної інтерактивної моделі комп'ютера для навчання45
- Лейба Євген.** Правове регулювання інтернет-відносин: проблеми уніфікації.....55
- Павлов Євген.** Програма-помічник зі створення електронних книг67

НН ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ТА
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ЗМІСТ

Артёмов І.В. Сприймати виклики часу.....75

Бенчак Олеся. Інтереси і пріоритети України стосовно ЄС: вибір у галузі політики безпеки.....77

Білак Діана. Ініціатива «Східне партнерство»: актуальні аспекти проблеми94

Бродич Андріана. Пріоритети інформаційної політики відносин України і НАТО на сучасному етапі.....116

Вайнраух Олександр. Україна в контексті політики врегулювання Придністровського конфлікту.....139

Влад Андріана. Актуальні питання міжнародного співробітництва в системі європейської вищої освіти.....159

Вовканич Іван. Формування пріоритетів та стратегії вступу постсоціалістичних країн-членів ЄС до зони євро169

Галюлько Зоряна. Українсько-польське транскордонне співробітництво в контексті європейської інтеграції.....181

Генник Іванна. Геополітичні наслідки проблеми Косово.....193

Гоблик Владислав. Проблеми функціонування і розвитку рекреаційно-туристичних кластерів Закарпаття.....206

Господар Марина. Особливості сучасних українсько-російських відносин та їх вплив на геополітичну ситуацію в Європі.....237

Кампов Лілія. Особливості українсько-словацького співробітництва в умовах функціонування Шенгенського простору.....259

Кривенкова Руслана. Актуальні питання співробітництва України з Європейським союзом.....280

Куляба Юрій. Загроза етнополітичного конфлікту в Автономній Республіці Крим.....301

Купрій Олена. Українська трудова міграція: «нова діаспора» чи остаточна втрата для країни?318

Марчук Роман. Поняття та основні моделі регіонального (проміжного) рівня публічної влади.....333

Чернявський Борис. Адаптація освіти та проблеми наукових досліджень через призму євроінтеграції.....349

НЕМОЖЛИВО БУДУВАТИ МАЙБУТНЄ, ВИКОРИСТОВУЮЧИ ЗАСТАРІЛІ ЗАСОБИ І ТЕХНОЛОГІЇ

Ефективне і безпечне функціонування, а також подальший прискорений розвиток у будь-якій сфері людської діяльності неможливо забезпечити без використання сучасних інформаційних і комп'ютерних технологій. Розуміння цього незаперечного факту особливо важливе для майбутніх фахівців. Тільки спеціалісти, які опанували інноваційні технології, здатні змінювати життя людей на краще. Відповідною має бути і вартість таких фахівців на ринку праці.

Опанувати новітні технології можна в процесі навчання. Але створення нових ефективних технологій можливе лише в процесі науково-дослідницької роботи. Тому для підготовки фахівців високої якості необхідне поєднання навчання з науковою роботою.

Однією зі сталих форм залучення молоді до наукових досліджень є робота в наукових об'єднаннях і гуртках. Це дозволяє виконувати дослідження у певних напрямках, концентруючи на них матеріальні і людські ресурси. Зазвичай робота в таких об'єднаннях виконується кількома студентами під керівництвом висококваліфікованого

науковця, що добре знається в певній галузі науки. Такий підхід дозволяє суттєво підвищити ефективність роботи молодих науковців. Поєднання знань і досвіду з амбіціями молодих людей дозволяє значно швидше проходити тернистий шлях до вершин науки.

У Навчально-науковому інституті інформаційних технологій та дистанційної освіти ЗакДУ успішно працює наукове об'єднання студентів «Новітні технології навчання», до складу якого входять студенти й аспіранти усіх факультетів університету. Члени об'єднання мають значні досягнення, вони беруть активну участь в міжнародних наукових конференціях і виставках, олімпіадах і конкурсах.

У цьому випуску «Наукового вісника» представлені статті, написані за результатами досліджень, виконаних учасниками наукового об'єднання студентів «Новітні технології навчання».

О. М. Ващук,

*кандидат юридичних наук, доцент,
директор НН Інституту інформаційних технологій
та дистанційної освіти*

В.О. Нелюбов,

*кандидат технічних наук,
доцент, завідувач лабораторії
мультимедійних технологій навчання*

АВТОМАТИЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Брухаль Ольга,

студентка 4 курсу факультету економіки

Науковий керівник – О.В. Дубів, магістр економічних наук

Інвентаризація – це невід’ємний процес господарської діяльності підприємств будь-якої організаційно-правової форми чи форми власності, що є одним з методів бухгалтерського обліку, призначення якого полягає у виявленні фактичної наявності активів підприємства на відповідний момент часу. Інвентаризація є досить об’ємним, довготривалим та високозатратним процесом. Особливо це стосується великих та торговельних підприємств, в яких наявна широка номенклатура продукції.

Під час проведення інвентаризації формується склад комісії, яка поділяється на групи, кожна група закріплюється за певним місцем зберігання товарно-матеріальних цінностей (ТМЦ), кожна ТМЦ заноситься до інвентаризаційної відомості. Наступним кроком є внесення результатів із цих відомостей у зведені відомості [1, 2]. Формування відомості про нестачі і лишки ТМЦ проходить на підставі порівняльних відомостей.

Процес інвентаризації на підприємстві – це досить відповідальний та важливий процес, що потребує великих затрат як часу, так і грошей (за рахунок відривання працівників від основного виробництва, продажу товарів, надання послуг та ін.). Тому перед керівниками стоїть проблема: як найбільш ефективно та з мінімальними затратами часу провести інвентаризацію?

Для зменшення термінів проведення інвентаризації та оптимізації її результатів на підприємствах використовували залучення додаткових працівників

(результатом була економія часу та вища оперативність) та відводили додаткові дні для проведення цього обсягу роботи. При цьому існувала висока ймовірність помилок, оскільки переважно використовувалась ручна праця.

Успішному проведенню процесу інвентаризації та економії ресурсів підприємства сприяла широка автоматизація цього процесу. На сьогоднішній день використання електронних засобів та ЕОМ при інвентаризації є не дуже розвиненим в Україні та, зокрема, на малих та середніх підприємствах. Навіть на тих підприємствах, де автоматизація бухгалтерського обліку знаходиться на досить високому рівні, в процесі інвентаризації комп’ютерна техніка практично не використовується. Найбільш поширений та доступний спосіб автоматизації інвентаризаційного процесу – використання популярних пакетів бухгалтерських програм типу «1С: Бухгалтерія» [3], а також самостійне використання електронних таблиць «Excel». До прикладу, в типовій конфігурації “1С: Торговля + Склад” досконально реалізована можливість проведення автоматизованої інвентаризації залишків ТМЦ на складі з формуванням та випискою необхідних документів.

Щодо спеціальних засобів та технологій, то однією з найбільш використовуваних є проведення інвентаризації на підприємствах за допомогою комп’ютерної техніки з використанням технології штрих-коду (рис.1) [4].

На сьогоднішній день більшість ТМЦ випускають зі штрих-кодом – унікальним шифром для кожного виду продукції. Для розпізнавання товарів зі штрих-кодами використовуються спеціальні сканери – термінали збору даних (рис. 2). Термінал збору даних – це пристрій, який складається з кількох частин. Їх можна поділити на дві групи. До терміналу збору даних першої групи відносять сканер штрихового коду, блок керування, клавіатуру та текстовий дисплей. До другої групи терміналів відносять КПК (кишеньковий персональний комп'ютер) з вбудованим сканером штрих-коду. Така група терміналів – найбільш сучасна, автономна та мобільна. За допомогою сканеру зчитується інформація про товар, що закодована у штриховому коді, який знаходиться на етикетках, ярликах товарів, упаковках та ін.

Рис.2. Термінал збору даних

На сучасному ринку представлений широкий вибір сканерів різних видів, розмірів, способів використання. За технологією зчитуючого пристрою існує поділ сканерів на лазерні та світлодіодні [5, 6] (рис.3).

Рис.3. Ручні сканери штрих-коду

При виборі сканера необхідно враховувати тип виконання та монтажу (ручний чи стаціонарний), максимальну дистанцію зчитування та точність розпізнавання (або роздільну здатність). Крім того, при використанні етикеток штрихкодів необхідно звернути

увагу на їх якість. Якщо штрих-коди з них зчитуються важко, то краще не зупиняти свій вибір на швидкісних сканерах, а обрати модель, яка якісніше зчитує коди.

Зчитана інформація із товару безпосередньо передається у комп'ютер. Також можливе накопичення інформації в портативних терміналах, і лише після цього вводиться у комп'ютер через автоматизоване робоче місце (АРМ) працівника складу.

У комп'ютері інформація щодо ТМЦ звіряється за кількістю та асортиментом із вказаною в документах (попередньо занесених у автоматизовану систему бухгалтерського обліку на підприємстві). Комп'ютерна система обліку аналізує інформацію, видає результати порівняння на екран комп'ютера та формує відповідні інвентаризаційні документи.

Використання технології штрихового кодування при проведенні процесу інвентаризації потребує маркування кожного об'єкта обліку етикеткою з індивідуальним штриховим кодом, якщо він не надається виробником. Для цього використовують спеціальні принтери штрих-коду, що широко доступні на ринку України.

Проведення автоматизованої інвентаризації передбачає попереднє внесення до бази даних інформації про об'єкти ТМЦ (найменування, ціна, штрих-код, інші додаткові необхідні відомості, залежно від специфіки діяльності підприємства). Це надасть можливість отримати оперативні результати вибіркової інвентаризації будь-якого підрозділу підприємства. Для цього необхідно лише провести зчитування штрихових кодів переносним терміналом з усіх основних засобів та запасів, які знаходяться у даному підрозділі [1].

Комп'ютерні програми повинні включати в себе можливість інвентарного обліку на базі інформації, що отримується з існуючої на підприємстві системи бухгалтерського обліку, контролю за переміщенням

облікових засобів в процесі їх експлуатації, ремонту, профілактичних робіт, ведення контролю строків експлуатації засобів та термінів проведення профілактичних робіт, а також гарантійних зобов'язань.

Менш вживаним є проведення процесу інвентаризації за допомогою символічних позначок. Вони містять всю необхідну інформацію про об'єкт інвентаризації. Ця технологія дозволяє зіставити наявні дані з відповідним обліковим записом у базі даних підприємства. Ці позначки створюються у процесі підготовки до інвентаризації, друкуються на спеціальному принтері, який друкує на клейкому папері. Зміст інформації, яка наноситься на позначки, отримується з бухгалтерських облікових даних.

Позначки наклеюються на об'єкти інвентаризації та на відповідні приміщення. Надалі вони слугують як засіб їх унікальної ідентифікації для проведення наступних інвентаризацій та контролю.

Висновки

Безперечно, використання автоматизованих систем для здійснення процесу інвентаризації за допомогою технології штрихового кодування дозволяє уникнути помилок при обліку наявних активів підприємств, поліпшити результати інвентаризації та скоротити витрачання ресурсів підприємства на проведення інвентаризації – як часу, так і коштів.

Список використаних джерел

1. Мурашко О. В. Облік використання матеріальних запасів на виробництві в умовах впровадження ЕОМ.
2. Інструкція Міністерства фінансів України по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових

коштів і документів та розрахунків від 11.08.1994 р. № 69.

3. Программирование и автоматизация на базе 1С 8.0 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.1c-navigator.ru>
4. Бухгалтерский учет, налогообложение, отчетность, МСФО, анализ бухгалтерской информации, 1С: Бухгалтерия. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.buh.ru>
5. Автоматизация бизнеса от «Штрих-М». Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.shtrih-m.ru>
6. Клас-Люкс. Електронне торгове обладнання. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://luks.com.ua>

РОЗРОБКА АЛЬТЕРНАТИВНОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ СЕРВЕРУ ІНТЕРНЕТ ЗакДУ

Волфсбергер Вальтер,

аспірант факультету інформатики

Науковий керівник – Ю.А. Василенко, доктор технічних наук, професор

Сучасні інформаційні технології давно вже перейшли з категорії розкоші до ефективних засобів виконання роботи. Адже їх використання дозволяє значно автоматизувати процес реалізації завдань, пошуку і обміну інформацією. Можемо вважати, що на даний момент забезпечення мережею Інтернет населення майже привселюдне. Але часто, особливо в організаціях і на підприємствах, постає задача типу: деяка група користувачів має отримувати доступ до мережі з одного концентрованого джерела, а не напряду від провайдера. Це дозволяє забезпечити контроль за доступом до мережі, захистити її від вірусних небезпек. Але водночас вимоги до вузлового елементу (Інтернет-серверу) є досить високими. Ця стаття присвячена процесу вдосконалення такої системи у ЗакДУ.

Головне – правильно сформулювати критерії, відповідно до яких буде проводитись робота. Отже, від добре організованої системи розподілення Інтернету користувачам слід очікувати такі якості:

- масштабування – можливість розширення системи, додавання нових користувачів;
- стабільність – сумісність з апаратним забезпеченням, відносна стійкість, малий обсяг необхідного обслуговування;
- зручність – нескладність під'єднання до Інтернету для користувачів, інтуїтивність роботи системного адміністратора;
- можливість формування додаткового функціоналу.

Для забезпечення гнучкого контролю за трафіком в мережі ЗакДУ застосовується вузловий *інтернет-сервер* з відповідним апаратним забезпеченням.

Мережеві програмні засоби серверу здійснюють управління роботою комп'ютерної мережі і забезпечують відповідний інтерфейс з користувачами. До мережевих програмних засобів належать мережеві операційні системи і допоміжні (сервісні) програми.

Сервер функціонує під управлінням операційної системи *Windows XP Professional*. Це одна з найпоширеніших операційних систем для настільних ПК. Ця ОС є дуже легкою у вивченні, є інтуїтивно-зрозумілою як для користувача, так і для адміністратора. Але якщо розглянути її специфікації, то можемо визначити, що кількість одночасно підключених до комп'ютера з WinXP Pro дорівнює 10. Отже, одинадцятому користувачу буде відмовлено в обслуговуванні. Також варто звернути увагу на кількість одночасних підключень, яке у даній ОС обмежене числом 255. В залежності від сервісів, які використовуються (Skype, googletalk), цього обсягу може не вистачати. Недоліком цієї системи є її вразливість до атак як ззовні, так і зсередини, а також велика кількість вірусів для ОС, що можуть призвести до припинення виконання сервером своїх функцій.

Сама ОС формує набір програмного забезпечення, яке використовується для маршрутизації. У несерверних ОС сімейства Windows – це окремо встановлювані проксі-сервери або не інтелектуальні шлюзи. Технологія роздачі Інтернету через проксі-сервер є перевіреною і сталою, але від сучасніших рішень її відрізняють мала гнучкість для кінцевих користувачів, а також те, що не всі прикладні програми можуть працювати у всесвітній мережі через такого виду реалізовану систему. Також дана система потребує затрати часу на настроювання клієнтських машин.

На даний момент в ЗақДУ використовується комерційне ПЗ «User Gate». На жаль, ця система є застарілою, хоча їй притаманна достатня кількістю функцій, не позбавлена своїх недоліків, головний з яких – нестабільна робота. Можна вказати і низьку швидкодію комплексу, яка викликана обмеженнями операційної системи. Також ця система вимагає налаштування підключення до мережі Інтернет у кожного індивідуального користувача.

Отже можна сформулювати список основних недоліків і завдань, які треба виправити і запровадити в новому серверному комплексі ПЗ:

- недостатня кількість одночасно підключених користувачів (зараз 10);
- недостатня кількість одночасних підключень (зараз 255);
- підвищити стабільність роботи. Зменшити затрати на обслуговування та захист комплексу від вірусів;
- забезпечити функціонування сервісів, не сумісних з проксі-сервером;
- поліпшити засоби контролю та статистики;
- додати нові сервіси на базі системи.

У ході виконання розглянуто декілька різних варіантів забезпечення вказаних вимог, та вибір оптимального варіанту був очевидним через їх недоліки.

Ms Windows Server 2008 — операційна система родини Windows NT від компанії Microsoft, розроблялась для роботи на серверах. Windows Server 2008 є розвитком Windows 2003 Server і серверним варіантом операційної системи Windows Vista.

Недоліками цієї системи є її висока вартість, а також непомірні системні вимоги до апаратного забезпечення ЕОМ.

ZYXEL ES-2024PWR — апаратне вирішення

проблеми, автономний комутатор Ethernet другого рівня оснащений 24 портами 10/100 Мбіт/с і двома портами Gigabit Ethernet/mini-GBIC.

Головний недолік – мала гнучкість, неможливість зміни ролі в мережі, висока вартість.

Розглянувши вказані аналоги, можна чітко визначити напрям, у якому варто виконувати дану роботу. У зв'язку з вимогами до надійності та масштабування було обрано *розробку власного серверу* на базі відкритих операційних систем сімейства Linux.

Лінукс (англ. Linux, також відомий, як GNU/Linux) — загальна назва UNIX-подібних операційних систем на основі однойменного ядра. Це один із найвідоміших прикладів розробки з відкритими кодами (open source) та вільного програмного забезпечення (free software); на відміну від пропрієтарних операційних систем, як Ms Windows та MacOS X, її коди доступні усім для використання, модифікації та розповсюдження абсолютно безкоштовно.

Вивчивши різні дистрибутиви, вибір було зупинено на ОС **Ubuntu server edition**. Серед конкурентів на ринку Opensource OS дистрибутив виділяють гнучкість, безкоштовну технічну підтримку та велику кількість літератури з адміністрування даної ОС. Варто зупинитись на її описові та загальній характеристиці.

Ubuntu — операційна система для робочих станцій, лептопів і серверів, є найпопулярнішим у світі дистрибутивом Linux. Серед основних цілей Ubuntu — надання сучасного і водночас стабільного програмного забезпечення для пересічного користувача із сильним акцентом на простоту встановлення і користування.

Ubuntu — це вільна операційна система з відкритими вихідними кодами, побудована на базі Debian GNU/Linux, з регулярним випуском нових релізів (приблизно кожні півроку), орієнтована на користувача, а також з підтримкою оновлень системи безпеки кожного

випуску впродовж 18 місяців після його випуску. Ubuntu поставляється з останньою версією віконного середовища Gnome і з такою підбіркою програмного забезпечення для сервера та робочої станції, яка дозволяє створити зручне робоче середовище за допомогою лише одного установочного CD.

Ubuntu надає користувачу мінімальний набір програм загального призначення: багатівіконне середовище, засоби для перегляду Інтернет, організації електронної пошти, офісні програми з можливістю читати і записувати файли в форматі Ms Office, редактор зображень, програвач CD-дисків тощо. Спеціалізоване програмне забезпечення, потрібне досвідченішим користувачам, можна отримати з банків програм. Серверний варіант системи включає також засоби, потрібні для організації веб-серверу, серверу електронної пошти тощо.

Ubuntu має суворі засоби для забезпечення безпеки: широко застосовується утиліта sudo, яка дозволяє користувачам виконувати адміністраторські завдання, не запускаючи небезпечний сеанс суперкористувача.

Ubiquity можна встановити на жорсткий диск прямо з оточення Live CD, не перезавантажуючи систему під час процесу інсталяції. Починаючи з версії 5.04, в якості системного кодування за замовчуванням використовується UTF-8, що усуває багато проблем, пов'язаних із сумісністю.

Більшість версій Ubuntu Linux йдуть із чималою кількістю попередньо встановленого програмного забезпечення, серед якого офісний пакет OpenOffice.org, браузер Firefox, клієнт систем миттєвих повідомлень Pidgin (також відомий як Gaim), клієнт мережі BitTorrent Transmission, редактор растрової графіки GIMP. За замовчуванням в Ubuntu закрито доступ до усіх TCP портів за допомогою брандмауера, що

серйозно підвищує рівень безпеки системи, особливо для недосвідчених користувачів. Графічний і текстовий інтерфейс системи Ubuntu доступний на багатьох мовах, так, наприклад, GNOME 2.22, який за замовчуванням використовується в Ubuntu 8.04 перекладено на 46 мов світу, включно з українською.

Ubuntu 8.04 (Hardy Heron) [1] вийшов 24 квітня 2008 року, є восьмим випуском Ubuntu Linux. Це другий Long Term Support (LTS) випуск. Підтримка оновлень для Desktop варіанту системи завершиться у квітні 2011 року, а для Server – у квітні 2013 року. Ubuntu 8.04 містила низку новинок, серед яких утиліта для пошуку Tracker, програма для запису CD та DVD дисків Brasero, BitTorrent клієнт Transmission, VNC клієнт Vinagre, програвання системних звуків через PulseAudio, чимало вдосконалень для Compiz. Ubuntu 8.04 є першим випуском, що містив встановлювач Wubi на LiveCD, котрий дозволяє встановити Ubuntu як один файл на жорсткому диску в системі Ms Windows.

Проведене співтовариством Ubuntu Server опитування (понад 6800 респондентів) показує, що все більше організацій надають перевагу Ubuntu для вирішення відповідальних, критично важливих завдань.

Сильними властивостями Ubuntu користувачі вважають просте управління пакетами і оновленням, хорошу апаратну підтримку і безпеку. Більшість інсталяцій Ubuntu Server працюють на настільних комп'ютерах або самозборних серверах, хоча популярним вибором є також сервери Dell.

Технічні характеристики Ubuntu 8.04:

- ядро оновленої версії 2.6.28.8;
- оптимізація процесу завантаження, істотне зменшення швидкості завантаження системи;
- інтуїтивна підтримка кількох моніторів;
- більш уніфіковані і системні повідомлення;

- підтримка файлової системи Ext4;
- читання/запис всіх томів Windows;
- поліпшена сумісність з апаратним забезпеченням, оптимізовані мережеві модулі;
- істотний розвиток серверної платформи.

Недоліки – недостатня кількість якісних нововведень, фактично ОС еволюційного типу, без істотних змін.

Якщо розглянути специфікації, то можемо виявити безсумнівні переваги даної ОС над MS Windows XP pro, а саме:

- відкритий код;
- обмежена тільки апаратними потужностями кількість одночасно підключених користувачів (на практиці до кількох тисяч);
- необмежена кількість одночасних підключень;
- високі показники напрацювання на відмову, обслуговування після початкової конфігурації майже непотрібне;
- мала вразливість до атак. Доступність оновлень;
- гнучкість в управлінні. Доступ до всіх важливих системних налаштувань як до файлів конфігурації. Дозволяє краще зрозуміти механіку роботи ОС;
- низькі вимоги до апаратного забезпечення.

На основі цих факторів і було зроблено остаточний вибір щодо ОС, на базі якої проводилась розробка програмного продукту.

Завдяки великій кількості вбудованих компонентів на базі Ubuntu server edition можна поліпшити показники функціональності серверу, а також додати нові сервіси. Єдина складність у тому, що ця система *потребує розробки* модулів ПЗ для *забезпечення взаємозв'язку* компонентів і *фактично є створенням власного дистрибутиву ОС* на базі Ubuntu server

edition. Для забезпечення вищевказаних цілей було використано мову **Python** [3], що використовувалась для зміни логічних взаємозв'язків. Варто відмітити, що робота серверу частково забезпечується використанням вбудованих в Ubuntu модулів. Це дозволило реалізувати нижче вказаний функціонал:

Dhcp –сервер.

DHCP (англ. Dynamic Host Configuration Protocol – протокол динамічної конфігурації вузла) – це мережний протокол, що дозволяє комп'ютерам автоматично одержувати IP-адресу й інші параметри, необхідні для роботи в мережі TCP/IP.

Для забезпечення роботи DHCP в Ubuntu Server використовуємо пакет dhcp3-server.

Нижче наведено приклад програмного коду щодо застосування даного пакету.

```
ns-update-style none;
#
# Тут вказане доменне ім'я, DNS сервера і час оренди IP
адрес клієнтам, за умовчанням тиждень, максимум 10
діб.
option domain-name "example.com";
option domain-name-servers 192.168.0.253, 192.168.0.254;
default-lease-time 604800;
max-lease-time 864001;
#
# Лог роботи сервера
log-facility local7;
#
# Тут вказана підмережа адрес для видачі клієнтам,
DNS сервера, NETBIOS сервера доменних імен;
# доменне ім'я, ширококомовна адреса і діапазон
видаваних адрес.
subnet 192.168.0.0 netmask 255.255.255.0 {
option netbios-name-servers 192.168.0.253;
option domain-name-servers 192.168.0.253, 192.168.0.254;
```

```
option domain-name "example.com";
option broadcast-address 192.168.200.255;
option routers 192.168.0.1;
range 192.168.0.10 192.168.0.250;
```

Маршрутизація за допомогою технології NAT

NAT (від англ. Network Address Translation — трансляція мережевих адрес) — це механізм в комп'ютерних мережах TCP/IP, який дозволяє перетворювати IP-адресу транзитних пакетів. Він забезпечує маскування великої кількості користувачів під однією IP-адресою. Це ефективніше за проху-технологію, бо створює «прозорий» вихід в Інтернет, роботу через посередника, яким є проху-сервер. NAT виконує дві важливі функції.

Коротко опишемо настроювання NAT, masquerading для ОС Linux з ядром 2.4- 2.6, де використовуються iptables. Маємо мережу з адресами:

```
10.0.0.0-10.255.255.255 - мережа класу А
172.16.0.0 - 172.31.255.255 - мережа класу В
192.168.0.0-192.168.255.255 - мережа класу С
```

Ці мережі зарезервовані для використання в локальних мережах (intranet) і в мережі Інтернет не використовуються. Комп'ютер в локальній мережі з ір-адресою 192.168.0.2 дістає доступ до Інтернет через сервер з внутрішньою ір-адресою 192.168.0.1 (eth1) і зовнішньою адресою 111.111.111.111 (eth0).

Якщо пакет з комп'ютера матиме адресу джерела (192.168.0.2), то він просто не прийде назад, оскільки видалений хост не знатиме, по якому маршруту відіслати його назад. Для того, щоб цього не трапилося, і придумані NAT і masquerading.

Отже, як працює маскаррад. Пакет (наприклад, на www.ibm.com) проходить через сервер, і в ньому адреса джерела міняється на адресу серверу (111.111.111.111). Пакет приходить на www.ibm.com і хост відповідає за адресою в пакеті (111.111.111.111). Оскільки сервер

запам'ятав, що пакет для www.ibm.com посилали ви, то він приймає пакет і віддає його комп'ютеру.

Включається маскаррад пакетів в iptables дуже просто:

```
- iptables -A FORWARD -s 192.168.0.0/24 -j ACCEPT
(цією командою вирішено проходження пакетів між мережевими інтерфейсами з локальної мережі 192.168.0.0/24)
```

```
- iptables -A FORWARD -d 192.168.0.0/24 -j ACCEPT
(цією командою ви вирішили проходження пакетів між мережевими інтерфейсами в локальну мережу 192.168.0.0/24)
```

```
- iptables -t nat -A POSTROUTING -o eth0 -s
192.168.0.0/24 -j MASQUERADE (і остання команда - нею ви включили маскаррад для мережі 192.168.0.0/24).
```

Ще потрібно перевірити включення forward ір-адресації у ядрі. Зробити це можна командою cat /proc/sys/net/ipv4/ip_forward. Якщо на виході отримано 1, то це означає, що все гаразд, а якщо 0, тоді потрібно включити ір forward командою echo 1 >/proc/sys/net/ipv4/ip_forward.

Як працює NAT? Пакет (наприклад, на www.ibm.com) проходить через сервер, і в ньому адреса джерела змінюється на вказану адресу (наприклад, адресу сервера 111.111.111.111). Пакет приходить на www.ibm.com, і хост відповідає за адресою в пакеті (111.111.111.111). Пакет приходить на ваш сервер і відбувається зворотня заміна. Включається NAT в iptables так:

```
- iptables -A FORWARD -s 192.168.0.0/24 -j ACCEPT
(цією командою вирішується проходження пакетів між мережевими інтерфейсами з локальної мережі 192.168.0.0/24);
```

```
- iptables -A FORWARD -d 192.168.0.0/24 -j ACCEPT
(цією командою вирішується проходження пакетів між мережевими інтерфейсами в локальну мережу 192.168.0.0/24);
```

```
iptables -t nat -A POSTROUTING -o eth0 -s
192.168.0.0/24 -j SNAT --to-source 111.111.111.111 (остання
```

команда включає трансляцію адрес мережі 192.168.0.0/24 на адресу 111.111.111.111). c/sys/net/ipv4/ip_forward

Інтерфейс користувача

Під час виконання завдання постало питання розробки кінцевого інтерфейсу для адміністратора мережі та користувача. Маючи такий потужний фундамент, як Ubuntu server edition, було легко зробити вибір щодо типу реалізації інтерфейсу. Отже, у даній роботі було вирішено реалізувати веб-сервер з сервером баз даних, для забезпечення функцій контролю та статистики. Для цього використовується *фреймворк win.py*, що інтегрується з мовою Python, сервер Apache [4] та СУБД sqlite [6].

В результаті було реалізовано повністю готовий до використання сервер, який функціонує на основі *серверної ОС Ubuntu server edition з розробленими власно модулями*, які забезпечують необхідний функціонал.

Враховуючи відсутність обмежень на ліцензію, на основі цієї розробки варто реалізувати власний дистрибутив, зручний для мережевого адміністратора середніх установ.

Також слід зазначити, що результуючий продукт використовується у локальній мережі Закарпатського державного університету.

Висновки

1. Розглянуто сучасні тенденції на ринку мережевих технологій.
2. Сформульовано недоліки існуючої системи розподілу доступу до мережі Інтернет в ЗақДУ. Розглянуто аналогічні ОС і обрано напрям подальшої розробки.
3. Обрано ОС, яка найбільше підходить для реалізації системи розподілу доступу до мережі Інтернет в ЗақДУ, детально охарактеризовано її можливості і її переваги над діючою системою.
4. Описано кроки, необхідні для реалізації потенціалу

системи, подано приклади використання її модулів. На основі роботи реалізовано систему розподілу доступу до мережі Інтернет в ЗақДУ, яка активно використовується і демонструє високу ефективність.

Список використаних джерел

1. Rickford Grant ,Ubuntu for Non-Geeks: A Pain-Free, Project-Based, Get-Things-Done Guidebook, Издательство: No Starch Press, 2007 р.
2. Paul Hudson, Andrew Hudson, Ubuntu Unleashed, : No Starch Press, 2007 р, ISBN0672329514.
3. Ноа Гифт, Джереми М. Джонс. Python в системном администрировании UNIX и Linux Python for Unix and Linux System Administration Издательство: Символ-Плюс, 2009 р.
4. Рич Боуэн, Аллан Лиска, Дэниэл Лопес Ридруэйо Apache. Настольная книга администратора Apache. Administrator`s Handbook Издательство: ДиаСофтЮП, 2002 – 384 стр.
5. Алексей Стахнов. Сеть для офиса и LINUX-сервер своими руками. –С.-Петербург: Издательство БХВ-Петербург, 2006.
6. Chris Newman SQLite , 2006 г.

ВПРОВАДЖЕННЯ ПИНЦИПІВ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМУ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ

Кіпа Олександр,

студент 3 курсу юридичного факультету

Науковий керівник – О.М. Ващук, кандидат юридичних наук, доцент

Важливим кроком на шляху України до євроінтеграції є приєднання до країн-учасниць Болонського процесу та набуття нею статусу офіційного члену Європейської співдружності університетів – учасників Болонського процесу, що тягне за собою зобов'язання визнати і втілювати на практиці спільні вимоги, критерії та стандарти в системі вищої освіти. З виходом на європейський рівень в українському законодавстві з'являється дедалі більше нововведень, котрі в європейській спільноті вже встигли себе зарекомендувати. Але надто швидкі темпи українського прогресу не завжди несуть лише позитивні якості як для України, так і для світу. Значна кількість новацій вводиться негайно, без будь-якої підготовки до цього населення і держави в цілому, що призводить до масового невдоволення і протистояння. Аналогічною є ситуація і з впровадженням Болонського процесу в освітній простір України. 2010 р. визначено країнами-учасницями Болонського процесу роком створення спільної Зони європейської вищої освіти.

Історія Болонського процесу налічує неповні десять років. Вона розпочалася з моменту підписання Болонської декларації представниками 29 країн європейського простору 19 червня 1999 року. Проте її передісторія сягає 1954 року, коли було підписано Європейську культурну конвенцію, в якій наголошується на необхідності заохочення громадян усіх держав до

вивчення мов, історії та культури інших країн і спільної для них культури.

19 травня 2001 року представники 33 країн Європи підписали Празьке комюніке, що стало новою віхою розвитку Болонського процесу. Початок третього етапу Болонського процесу ознаменувався підписанням комюніке в Берліні 18–19 вересня 2003 року. І, нарешті, 19 травня 2005 року у норвезькому місті Берген на четвертому етапі Болонського процесу до нього приєдналася й Україна.

Болонський процес – це процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи. Його метою є створення до 2010 року європейського наукового та освітнього простору задля підвищення спроможності випускників, підвищення мобільності громадян на європейському ринку праці, підняття конкурентоспроможності європейської вищої школи. Для досягнення цієї мети було запропоновано прийняти зручні та зрозумілі градації дипломів, ступенів і кваліфікацій; увести в своїй основі двоступеневу структуру вищої освіти; увести взаємовизнаний на європейському просторі вчений ступінь доктора філософії; використати єдину систему кредитних одиниць (систему ECTS – European Community Course Credit Transfer System), яку ще називають системою кредитних одиниць, системою кредитних заліків, системою кредитних рівнів, системою залікових одиниць, кредитною системою взаємовизнання тощо; увести уніфіковані і взаємно визнані на європейському просторі додатки до диплома; напрацьовувати, підтримувати і розвивати європейські стандарти якості із застосуванням порівняльних критеріїв, механізмів і методів їх оцінки відповідно до вимог ENQA; усунути

наявні перепони для розширення мобільності студентів, викладачів, дослідників і управлінців вищої школи.

Всі ці нововведення, на перший погляд, здаються досить вдалим для освітньої системи, але в той же час для України з її освітою «радянського зразка» втілення принципів Болонського процесу не завжди є однозначними. В межах цієї статті проаналізовано позитивні та негативні аспекти реформування української вищої освіти згідно з вимогами Болонського процесу, визначені основні прогалини і помилки, які необхідно усунути, щоб знайти ту точку опори, на котрій триматиметься авторитет випускників українських ВНЗ у Європі та й у світі.

«Нова система демократичніша та відкритіша, але поспішати слід повільно...» – таку думку проф. С.І. Посохова щодо Болонської системи освіти поділяє значна кількість освітян. Підґрунтям виникнення низки недоліків у процесі реформування вищої освіти є занадто прискорене введення новел Болонської системи в освітню програму України. Так, безумовне позитивне європейське нововведення – запровадження уніфікованої системи оцінювання знань в Україні потерпає... Згідно з вимогами ... – це система, яка створена для забезпечення єдиної міждержавної процедури виміру й порівняння результатів навчання студентів. Вона працює також для забезпечення мобільності студентів, спрощує розуміння і порівняння навчальних програм. Позитивна вона тим, що в її основі – систематична праця. Це й робить оцінку об'єктивнішою. Упродовж семестру студент отримує не лише знання, а й навички праці з матеріалом, вчиться мислити й відстоювати свою думку. Оцінка за шкалою ECTS майже не відрізняється від добре відомої нам “п'ятибальної”. Приблизний опис оцінок такий:

А (ВІДМІННО) – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок.

В (ДУЖЕ ДОБРЕ) вище середнього рівня з кількома помилками.

С (ДОБРЕ) в загальному правильна робота з певною кількістю значних помилок.

Д (ЗАДОВІЛЬНО) – непогано, але зі значною кількістю недоліків.

Е (ДОСТАТНЬО) – виконання задовольняє мінімальні критерії.

FX (НЕЗАДОВІЛЬНО) – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти.

F (НЕЗАДОВІЛЬНО) необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс.

Та судячи з того, що можна побачити у вишах України, цю систему навчальні заклади сприйняли кожен по-своєму. Наочним прикладом є система оцінювання в двох ужгородських ВНЗ. Проведемо порівняльну лінію між вартістю балів у цих закладах. В одному з них для того, щоб заробити оцінку «відмінно», варто набрати 85 балів, в іншому ця позначка вже сягає 90. Це збиває з пантелику студентів, адже, набравши певну кількість балів в одному ВНЗ, ви вже рахуетесь відмінником, а в іншому – ні. Такі розходження та плутанина в системі оцінювання різних вузів заперечує один з основних принципів Болонського процесу – мобільність студентів, за яким студент може вільно переміщуватися між різними ВНЗ, використовуючи систему накопичення та акумуляції кредитів. На нашу думку, для забезпечення рівності в навчанні в Україні необхідно ввести контроль на законодавчому рівні за дотриманням єдиної процедури оцінювання знань, щоб ця система й справді працювала на користь студентів.

Мобільність викладацького складу, студентів і випускників є одним з основних положень Болонського процесу, що створює можливості для особистісного розвитку, розвитку міжнародної співпраці між фізичними особами й установами, поліпшення

якості вищої освіти і наукової діяльності та сприяння європейському виміру. Починаючи з 1999 року, в цьому напрямі було досягнуто значного прогресу, проте ще залишається чимало проблем. Серед найбільших перешкод на шляху до забезпечення мобільності залишаються питання імміграції, визнання, недостатнього фінансового заохочення і негнучкий механізм виплат допомоги. Міжнародної академічної мобільності Україна ще не відчула. У 2005/2006 навчальному році близько 20 тис. українців проходило навчання та стажування за кордоном. Проте майже всі поїздки за кордон українське студентство здійснює коштом батьків, спонсорів, закордонних благодійних фондів тощо. Закордонне навчання і стажування за рахунок ВНЗ або держави становить менше 10 % від зазначеної кількості “мобільних” українських студентів. Більшість таких візитів є наслідком двосторонніх договорів обміну студентами між університетами України та Європи.

Чинним українським законодавством не передбачено грантів та позик студентам для навчальних поїздок за кордон

Міністри європейських країн визнають відповідальність урядів за спрощення процедури видачі віз, дозволів на проживання та на належну роботу. Це передбачає створення умов для суттєвого збільшення кількості спільних програм і запровадження навчальних гнучких програм, а також вимагає підвищення відповідальності усіх вищих навчальних закладів за забезпечення мобільності викладацького складу і студентів, яка має бути однаковою в усіх країнах ЄПВО (Європейського простору вищої освіти).

Важливим аспектом у приєднанні України до Болонського процесу є формування національної системи кваліфікацій. Сьогодні, коли визначена документально і в багатьох європейських країнах діє

двоступенева система – бакалавр і магістр, питання кваліфікацій у загальноєвропейському розумінні є відкритим. І навіть не тому, що в Берліні міністри зосредили увагу на третьому щаблі кваліфікацій – докторському рівні. Експерт Ради Європи А.Марфі зауважує, що нині стоїть питання навантаження, наповнення кваліфікацій. Тобто не лише їх кредитна відповідність, хоча і це дуже важливо, а те, що має знати і вміти людина з тією чи іншою кваліфікацією – її компетентність, профіль, знання. В Берліні наголошувалося на необхідності детальнішого і ширшого опису кваліфікацій, які надають вищі навчальні заклади на національному рівні, аби їх можна було порівнювати. Це полегшить процес визнання, нострифікації дипломів, дасть змогу роботодавцям розуміти різницю між бакалаврами і магістрами. Європейська спільнота нині намагається розробити критерії, за якими описуватимуться кваліфікації, але на думку європейських експертів, це неможливо без чіткого уявлення, що відбувається в навчальних закладах країн-учасниць.

Традиції сучасної української освіти склалися тисячоліттями. Вона відповідає менталітету українців, враховує традиції і досвід багатьох поколінь, органічно вплітається в суспільне життя. Сучасні процеси глобалізації зумовлюють новітні тенденції в освіті, що викликає збентеження і недовіру працівників освіти, учнів і студентів вищих навчальних закладів щодо доцільності змін, яких вимагає приєднання України до Болонської конвенції. Фактором, що гальмує процес реформування вищої освіти в нашій країні, є суттєва різниця між засадами Болонського процесу та української освітньої моделі. В Україні впродовж 15 років існує бінарна система навчальних закладів – гармонійне поєднання двоступеневої структури вищої академічної освіти (базовою є повна вища) та професійної підготовки за дворівневою структурою –бакалавра і магістра. Тим

не менше, донині є недостатнім визнання у суспільстві рівня “бакалавр” як кваліфікаційного рівня, залишається його незатребуваність вітчизняною економікою.

Зараз в Україні пропонується дві післябакалаврські програми: магістра наук і спеціаліста, яка більше зорієнтована на практичну діяльність. Вищі навчальні заклади і роботодавці обговорюють питання еволюції таких програм. Пропонується розробити два варіанти магістерських програм – магістра академічного (орієнтація на науково-дослідницьку діяльність) і магістра професійного профілю (орієнтація на практичну діяльність). Як приклад для технічних спеціальностей – магістр наук, магістр інженерії.

Проблемою впровадження в Україні третього циклу навчання (отримання докторського ступеня) в рамках Болонського процесу є збереження з радянських часів система присудження двох наукових ступенів: кандидата та доктора наук, приведення яких у відповідність до європейських зразків ускладнюється відсутністю єдиного докторського стандарту в країнах-учасниках Болонського процесу.

Ще однією новацією як для викладачів, так і для студентів є введення модульної системи навчання, яка заснована на структуруванні навчальних програм по модулях – фрагментах навчального матеріалу, логічно пов'язаних в одній навчальній дисципліні. Модульна система передбачає значне підвищення обсягу самостійної підготовки студентів та спрямована на посилення контролю за глибиною та якістю засвоєння навчального матеріалу. На жаль, в українських вишах самостійна робота студента часто відбувається в умовах недостатнього забезпечення літературою, необхідними приладами та матеріалами для формування практичних професійних умінь і навичок. А впровадження кредитної системи оцінювання знань на практиці означає введення замість двох семестрів – трьох. Це, як відомо, ще одна

додаткова сесія. За наявності кредитної системи, яка вимагає “вкластися у ліміт”, студентам ні на що, окрім навчання, не вистачить часу. Об'єм кредитів щороку становить 60 залікових одиниць, що відповідає 1600 навчальним годинам впродовж 1 академічного року (40 тижнів). Нескладний розрахунок показує, що 1 кредит відповідає 24–30 академічним годинам, тривалість тижня становить 1,5 кредиту, тобто 4-5 академічних годин на добу при шестиденному і 5-6 – при п'ятиденному тижні. В переважній більшості вітчизняних ВНЗ тиждень складається з 5 робочих днів, на кожен з яких припадає по 4 академічні години. Тепер, очевидно, їх кількість збільшиться.

Запровадження системи ECTS призвело також до збільшення навантаження методистів та викладацького складу кафедр. Навантаження викладачів в Україні, яке в середньому сягає 900 годин на навчальний рік, для доцента ВНЗ не приведенне до Болонських стандартів навантаження викладачів і є найбільшим в Європі.

Важливим принципом Болонської системи є забезпечення участі студентів у навчальному процесі. В рамках його реалізації створена при МОН України Всеукраїнська студентська рада, яка стала кандидатом в члени Національних спілок студентів Європи (ESIB). У всіх ВНЗ України створено органи студентського самоврядування, студенти представлені у складі вчених рад ВНЗ. Тим не менше, на нашу думку, цього недостатньо. Студентські профспілки та органи самоврядування опікуються головним чином організацією побуту, дозволя та працевлаштування, питанням стипендіального забезпечення, підтримки студентів із малозабезпечених сімей. Повноваження органів студентського самоврядування на рівні участі у прийнятті рішень щодо організації навчання у більшості ВНЗ України майже не реалізуються; участь студентів у вирішенні питань контролю якості освітніх послуг залишається недостатньою.

Висновки

Таким чином, необхідність реформування освітньої системи України у рамках Болонського процесу повною мірою усвідомлюється українською університетською спільнотою і студентством. Проте не завжди є розуміння стратегічної мети Болонського процесу, його пріоритетів та чіткої програми конкретних дій з імплементації принципів Болонії у вітчизняний освітній простір.

Болонський процес не передбачає тотальної уніфікації змісту освіти і нівелювання національних особливостей освітніх систем країн-учасниць. Кожна країна повинна зберегти національну самобутність та надбання у змісті освіти і підготовці фахівців, гармонійно поєднуючи їх з інноваційними підходами до організації вищої освіти.

Участь України в Болонському процесі потребує системної реорганізації національного простору вищої освіти та реалізації таких заходів:

1. Завершення розробки та прийняття необхідної законодавчо-нормативної бази реформування національного освітнього простору відповідно до зобов'язань України як країни-учасниці Болонського процесу.

2. Реформування структури органів державної влади, відповідальних за вищу освіту, з метою оптимізації мережі ВНЗ України.

3. Завершення формування національної системи кваліфікацій.

4. Створення системи оцінки якості вищої освіти за європейськими стандартами і нормами.

5. Реалізація комплексного підходу до запровадження системи ECTS з урахуванням змістовного аспекту програм та наближення навантаження викладачів до європейських стандартів.

6. Розширення українськими ВНЗ практики запровадження спільних програм із закордонними ВНЗ.

7. Державні гарантії і фінансове забезпечення мобільності студентів та професорсько-викладацького складу в міжнародному освітньому просторі.

8. Поглиблення соціального партнерства ВНЗ з роботодавцями, громадянами і соціальними об'єднаннями. Створення системи гарантій співробітництва студентства, профспілок, бізнес-партнерів у рамках Болонського процесу, зокрема для постійного збільшення обсягів працевлаштування випускників першого циклу – бакалаврів.

9. Розвиток соціального виміру Болонського процесу в напрямі забезпечення доступності вищої освіти для всіх верств населення, а також впровадження принципу освіти протягом життя, освіти для дорослих та неперервної професійної освіти.

Список використаних джерел

1. План дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 р. Затверджено Наказом МОН України від 13.07.2007 р.
2. Болонський процес у фактах і документах/ Упорядники Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І.. Київ – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с. (www.tspu.edu.ua).
3. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003 – 2004 рр.)/ За ред. В.Г. Кременя, авт. кол.: Степко М.Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І.. – Київ -Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2004. – 147 с. (www.tspu.edu.ua).
4. Долженко О.В. Сорбонская и Болонская декларации: Информация к размышлению... // Вестник высшей школы: Alma mater. -2000. -№ 6.
5. Журавський В.С., Згуровський М.З. Болонський процес: головні принципи входження в

- Європейський простір вищої освіти. – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2003. – 200 с.
6. Кремень В.Г. Болонский процесс: сближение, а не унификация//Зеркало недели. – 2003. – №48(473).
 7. Лукичев Г.А. Интеграция и эффективность – цели реформ в высшем образовании стран Европы // Научный вестник Московского государственного технического университета гражданской авиации. -2000. -№ 26. -С.13-18.
 8. Матеріали науково-практичного семінару „Кредитно-модульна система підготовки фахівців у контексті Болонської декларації”. Львів, 21-23 листопада 2003 р.. - Львів: «Львівська політехніка», 2003. – 111 с. Режим доступу:
 9. www.mon.gov.ua
 10. www.osvita.org.ua
 11. www.citi.cv.ua

ЕЛЕКТРОННІ ПІДРУЧНИКИ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Кляп Михайло,

*студент 2 курсу факультету інформатики
Науковий керівник – В.О. Нелюбов, кандидат технічних
наук, доцент*

Статтю присвячено проблемі розробки та використання електронних навчальних засобів у вищих навчальних закладах України.

Покищоневигадалиосвітибезпідручників.Напевно, це правильно: підручник містить весь необхідний теоретичний і практичний матеріал для отримання мінімуму інформації, необхідної для того, щоб вважати себе освіченою людиною. Подальше вдосконалення, поглиблене вивчення предмета залежить тільки від прагнення людини. Але сучасні інформаційні технології дозволяють змінити систему здобування знань. Адже тепер засвоєння курсу, що вимагав купи книжок, які нерідко просто неможливо було знайти в бібліотеках, відбувається за допомогою кількох невеликих носіїв інформації, а багатотомні видання можна помістити на один компакт-диск. Одна електронна книга доступна необмеженій кількості користувачів.

Наука швидко розвивається, і тоді інформація, викладена на паперовому носії, потребує або заміни, або доповнення, а книга – перевидання, а книгу в електронному варіанті можна легко оновити [1].

Але інформаційні технології навчання (ІТН) можуть бути ефективними і не шкодити фізичному та психічному здоров'ю студентів тільки тоді, коли вони органічно вписуватимуться у традиційну систему навчання [2]. Тому мета статті – розглянути сферу застосування електронних підручників, переваги і

недоліки цих навчальних засобів. На нашу думку, тема є актуальною, бо одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти є впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що забезпечують подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність, ефективність освіти та рівний доступ до якісної освіти, підготовку молоді до життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

Насамперед треба розуміти, що електронний підручник є сукупністю програмно-апаратних засобів і навчально-методичних видань, об'єднаних спільним задумом і тематикою, та має на меті інтенсифікацію навчального процесу на основі застосування персонального комп'ютера в навчальній роботі. Існує певна невизначеність в окресленні значення терміну «електронний підручник». При його означенні використовуються такі поняття, як педагогічний програмний засіб, апаратне та програмне забезпечення, комп'ютерна програма та інші. Можна відмітити виокремлення деякими авторами також таких термінів, як «навчальний матеріал на машинних носіях» та «автоматизований навчальний курс» тощо, що є дуже близькими до поняття «електронний підручник». Складність у формуванні цього терміну можна пояснити частково тим, що існує значна кількість різноманітних типів підручників, що часто не дуже узгоджуються один з одним та важко підпадають під спільне означення. До комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання можна віднести не тільки власне програмні засоби різноманітного призначення, а й інші засоби навчання, застосування яких поєднується з використанням обчислювальної техніки, зокрема і паперові навчальні посібники. До програмних засобів навчально-виховного призначення (ПЗНП) умовно можна віднести, окрім власне програмних засобів навчального призначення, відеоматеріали, аудіоматеріали, гіпертекстові і гіпермедійні системи навчального призначення тощо [3].

Концепція інформатизації навчального процесу, заснована на органічному поєднанні традиційних

і новітніх засобів навчання, передбачає поетапне, поступове впровадження у навчальний процес ПЗНП, раціональне поєднання традиційних методів і засобів навчання з сучасними інформаційними технологіями, що зрештою веде до поліпшення результатів навчання. Досвід застосування комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання свідчить, що найефективнішою формою використання педагогічних програмних засобів (ППЗ) у навчальному процесі є їх включення до складу програмно-методичних комплексів (ПМК), тобто використання програмних засобів разом із супроводжуючими друкованими матеріалами, призначеними для педагога, а також для студентів. Перехід до нових комп'ютерно-орієнтованих технологій навчання, створення умов для їх розробки, апробації та впровадження, раціональне поєднання нових інформаційних технологій навчання з традиційними — складна педагогічна задача і потребує вирішення комплексу психолого-педагогічних організаційних, навчально-методичних, технічних та інших проблем. Основними серед них є:

- розробка науково-методичного забезпечення вирішення завдань інформатизації навчально-виховного процесу;
- підготовка педагогічних кадрів до використання в навчальному процесі засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;
- підготовка студентів до використання сучасних засобів навчально-пізнавальної діяльності;
- матеріально-технічне та науково-методичне забезпечення навчальних закладів;
- розробка методик використання сучасних інформаційних технологій навчання у навчальному процесі під час вивчення всіх без винятку навчальних предметів.

Також до проблем можна віднести організаційні моменти, зокрема: мотивації для виготовлення, облік

попиту книги, система доступу до е-книг, збереження авторських прав, захист інтелектуальної власності тощо [4].

Отже, використання ППЗ на певному етапі навчання, або для вивчення певної дисципліни визнається доцільним, якщо:

а) забезпечується вища, ніж при використанні традиційних засобів навчання, ефективність навчання;

б) неможливо реалізувати певні засоби навчання у вигляді матеріальних об'єктів (оригіналів у природних умовах, оригіналів у штучних умовах, модельних еквівалентів оригіналів-фізичних моделей);

в) відповідні вербально-знакові, графічні (статичні та динамічні), знакові, логічно-математичні моделі мають недостатню наочність та зрозумілість або надміру складні [5].

На жаль, в Україні ще не існує затверджених на державному рівні вимог до електронних навчальних засобів, які б регламентували їх зміст і структуру, а також дидактичні умови їх застосування у навчальному процесі. Деякі науковці вважають, що електронні підручники згодом зможуть замінити традиційні друковані підручники і навіть викладача, але в Інтернеті українських книг, які б повністю задовольняли ВНЗ, ще недостатньо.

Отже, створення електронних підручників для української вищої освіти є важливою темою сьогодення, а звідси постає проблема визначення науково-методичних вимог до проектування та створення електронних підручників, їх ролі у навчанні учнів, методів та форм їх використання у навчальному процесі, враховуючи їх переваги та недоліки в порівнянні з друкованими підручниками.

Однією з причин концептуальних помилок, яких припускаються при створенні програмних засобів навчального призначення, є їх інтерпретація лише як

електронних аналогів друкованих навчально-методичних засобів. Але для забезпечення ефективності навчання за умов використання ІКТ вони мають втілювати кращі аспекти традиційних засобів навчання та обов'язково реалізовувати нові можливості [2].

Питання, пов'язані із створенням та використанням електронних засобів навчання, зокрема електронних підручників, досліджувались такими науковцями, як: В.Н. Агеев, А.І. Башмаков, В.Ю. Биков, А.Ф. Верлань, Є.Ф. Вінниченко, В.П. Горох, А.М. Гуржій, Ю.О. Дорошенко, М.І. Жалдак, І.С. Іваськів, В.І. Клочко, О.В. Лементя, С.О. Лещук, Н.В. Морзе, К.О. Осенков, А.В. Осін, Ю.С. Рамський, В.Г. Редько, О.В. Резіна, В.Д. Руденко, М.Л. Смільсон, О.В. Співаковський, О.Б. Тищенко, А.Ю. Уваров та ін.

У науковій та методичній літературі вітчизняних і зарубіжних авторів досить повно розглядаються аспекти реалізації електронних ресурсів – технології та інструментарій програмування, комп'ютерна графіка та дизайн, тривимірне моделювання, гіпертекст, мультимедіа (редагування звукового супроводу, відеомонтаж, побудова анімацій тощо). Однак дидактичні та методичні питання проектування та створення електронних підручників не розглядаються комплексно. Актуальними є проблеми розробки науково обґрунтованих психолого-педагогічних засад формування структури електронних підручників та їх використання в навчальному процесі, вимог до предметного наповнення та способів подання навчальних задач у електронному підручнику, визначення місця електронних підручників у навчальному процесі, створення методик їх використання за умов класно-урочної системи навчання тощо [6, 7].

Висновки

Незважаючи на наявність певних проблем у застосуванні електронної книги, таких, як необхідність додаткового спеціального обладнання і програмного забезпечення, незвичності електронної форми подання інформації, підвищеної стомлюваності під час роботи з монітором все ж домінують суттєві переваги:

1. Можливість інтерактивної взаємодії між студентом і елементами підручника, де рівень інтерактивності може змінюватися від низького і помірного (переміщення за посиланнями) до високого (самостійне тестування і особиста участь студента в моделюванні процесів). Якщо тестування подібне до співбесіди з викладачем, то участь в моделюванні процесів можна порівняти з надбанням практичних навичок у процесі виробничої практики в реальних умовах виробництва.

2. Адаптація матеріалу, що вивчається, до рівня знань студента, внаслідок чого поліпшується сприйняття і запам'ятовування інформації за рахунок використання специфічної структури видання.

3. Автоматизований контроль рівня знань студентів і на цій основі автоматичний вибір відповідного рівня знань шару, як показано в попередньому пункті.

4. Розвинутий пошуковий механізм. За гіпертекстовими посиланнями можна переміщуватися текстом видання, переглядати малюнки, звертатися до інших видань, посилатись на наявні в ньому дані (література та інше), написати електронною поштою листа автору книги з проханням пояснити ті або інші положення підручника. При використанні мережевих структур є можливість обговорити положення електронного підручника з іншими студентами (в електронному читальному залі), залишаючись на своєму робочому місці.

5. Використання гіперпосилання і карти

зображення, що дозволяє, не перегортаючи сторінок, швидко переходити до потрібного розділу або фрагменту і за потреби так само легко й швидко повертатися назад. При цьому не вимагається запам'ятовувати сторінки, на яких були розміщені відповідні розділи.

6. Використання додаткових (порівняно з друкованим виданням) засобів впливу на того, хто навчається (мультимедійне видання), що дозволяє швидше засвоювати і ліпше запам'ятовувати навчальний матеріал. Позитивного ефекту можна досягти за рахунок включення до тексту анімаційних моделей, звукового супроводу, який відповідає тексту викладача.

Тому можна відмітити, що можливості застосування електронних навчальних засобів не досить досліджені, але й на цьому етапі вже зрозуміло, що простір задач, з якими ефективно могли б справлятися ці новітні засоби навчання, є досить широким. У майбутньому темпи впровадження новітніх технологій в усі сфери діяльності суспільства в цілому, і зокрема в освіту будуть тільки збільшуватися, тому роль електронних засобів освіти в майбутній системі освіти України важко переоцінити.

Список використаних джерел

1. Кудін А. П. , Формат електронних книг [Текст]: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна. – Випуск 15. Управління якістю підготовки майбутніх вчителів фізики та трудового навчання. – 2009. – С. 352-355.
2. Гуревич Р.С. Використання інформаційних технологій у навчальному процесі/ Р.С. Гуревич. – К., 2002.
3. Мірошник С. Підручник нового покоління [Текст] /С. Мірошник. – 2002. – № 7. – С. 67.
4. Вембер В.П. Методичні основи проектування та використання електронного підручника з

інформатики для загальноосвітньої школи : Дис... канд. наук: 13.00.02 - 2008. [Електронний ресурс] режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/345428.html>

5. Волинський В. Дидактичні призначення і характеристики комп'ютерних електронних навчальних посібників і підручників [Текст]/ В.Волинський. – К., 2006. – № 4. – С. 55.
6. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе. [Текст]/Д.В.Чернишевський.– М.:ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – С.437.
7. Жук Ю.О., Шишкіна М.П. Тенденції формування та використання систем комп'ютерних засобів навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edu.ukrsat.com/labconf/tezy/4/tendency.html>

СТВОРЕННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ ІНТЕРАКТИВНОЇ МОДЕЛІ КОМП'ЮТЕРА ДЛЯ НАВЧАННЯ

Левицький Домінік,

*студент 4 курсу факультету інформатики
Науковий керівник – В.О. Нелюбов, кандидат технічних наук, доцент*

При вивченні складних машин, споруд і приладів виникають суттєві труднощі як у викладачів, так і у студентів. Викладачу складно представити такі навчальні матеріали у простій і зрозумілій формі, а студенту складно зрозуміти і запам'ятати устрій і принцип роботи таких об'єктів. Зрозуміло, що представлення складних об'єктів у вигляді спрощених схем недостатньо для їх якісного вивчення. Більше зрозумілим є представлення складних об'єктів у вигляді послідовності фотографій або тривимірних рисунків (3D графіка). Але і в цьому випадку ефективність навчання залежить від здібності студента уявити устрій об'єкта з окремих його зображень [1]. З цього випливає, що для вивчення складних об'єктів необхідно використовувати новітні технології, які б дозволили перетворити процес навчання в процес дослідження. Обґрунтування і напрями реалізації таких освітніх технологій розглянуто в роботах [2, 3, 4], в яких доведена ефективність використання мультимедійних комп'ютерних технологій та інтерактивної 3D графіки при вивченні складних об'єктів. Інтерактивна 3D графіка дає можливість вивчати складні об'єкти, розглядаючи їх з різних боків, розкладаючи їх на окремі частини або занурюючись у їх середину, тобто перетворити процес навчання у процес дослідження.

Комп'ютери – це найбільш складні машини, що винайшло людство за всю свою історію. З іншого боку, комп'ютери використовуються для виконання будь-яких робіт найбільше за інші відомі машини сьогодення. Тому

вивчення устрою і принципу дії комп'ютерів для великої кількості людей є необхідним і вельми актуальним.

Звичайно пояснення устрою комп'ютера полягає в демонстрації його фотографій і окремих частин. Але такий підхід, як вже зазначено вище, не є ефективним з точки зору навчання. Тому перед нами постала задача створення інтерактивної тривимірної моделі комп'ютера, яка б відповідала таким вимогам:

- модель має бути максимально наочною і реалістичною, відповідати зовнішньому вигляду і принципу дії сучасного комп'ютера;
- модель має бути інтерактивною, тобто такою, щоб студент мав можливість вивчати комп'ютер шляхом його дослідження: розглядати його з будь-якої точки зору, розбирати його на складові частини, проникати усередину тощо;
- модель необхідно будувати за блочним принципом, щоб мати можливість без суттєвої переробки основної моделі розширювати її додаванням моделей нових блоків;
- необхідно забезпечити можливість використання моделі у різних типах навчальних матеріалів: самостійно, у лекціях-презентаціях, електронних мультимедійних підручниках, віртуальних лабораторних роботах і тренажерах тощо.

Для виконання поставленої задачі насамперед необхідно з'ясувати шляхи і засоби її реалізації. Для цього нами проаналізовані сучасні технології для створення інтерактивних 3D об'єктів. У якості основних критеріїв відповідності розглядалися – функціональність, простота застосування, поширеність і вартість.

На даний час для створення інтерактивної 3D графіки найбільш поширеною є VRML технологія [5], яка зв'язана з поняттям Virtual Reality (VR) – інтерактивний віртуальний світ, з яким користувач може взаємодіяти в

залежності від свого бажання (пересуватися у будь-якому напрямку, включаючи проникнення в середину об'єктів, взаємодіяти з об'єктами, включаючи розбирання на складові частини, запуск в роботу тощо). До недоліків VRML слід віднести спрощення об'єктів, що суттєво впливає на їх реалістичність. Розвитком VRML є X3D-формат, який дозволяє отримати значно якісніші (більш реалістичні) об'єкти. Але поки що X3D- формат менше поширений, ніж VRML. Для занурення у віртуальний світ на комп'ютері необхідно встановити спеціальну програму. Це можна зробити також на усіх відомих браузерах після установки додаткових модулів.

Технологія створення інтерактивних тривимірних об'єктів складається з наступних кроків:

1. Створення тривимірних об'єктів з необхідним ступенем деталізації. Якщо об'єкт передбачається розкладати на частини, то необхідно створити моделі усіх частин. Для створення об'єктів може бути використаний будь який доступний редактор 3D графіки, який підтримує конвертацію у VRML/ X3D- формат. Якщо для навчання достатньо представлення спрощених об'єктів, то використовується VRML- формат. При необхідності досягнення максимальної реалістичності об'єктів використовується X3D- формат.

2. У VRML/X3D- редакторі прописати необхідну інтерактивність, наприклад, запуск машини в роботу при натисканні певної кнопки тощо.

3. Встановити на комп'ютер будь-яку програму для перегляду VRML- світів, наприклад Octaga Player або Cortona VRML.

На даний час існує багато технологій і програмних продуктів, які дозволяють створювати тривимірні графічні об'єкти. Перш за все це системи проектування (CAD-системи) і програмні пакети, безпосередньо призначені для створення 3D графіки (3ds Max, Maya, Rhino, Blender, Poser, Z-Brush). Цим програмним

продуктам притаманна висока функціональність, що дозволяє створювати реалістичні тривимірні зображення. Але розглянуті програмні пакети не надають можливості легким і зручним способом забезпечити інтерактивну взаємодію користувача з розробленою моделлю. Крім того, вартість цих продуктів перевищує кілька тисяч доларів. Все це суттєво ускладнює використання таких програмних продуктів для створення навчальних матеріалів. Рекомендувати їх до використання можна у випадку, коли їх ліцензійні

Рисунок 1. 3D-модель комп'ютера

версії вже встановлені на комп'ютері і існує необхідність доопрацювання вже створених об'єктів.

Подальші дослідження були спрямовані на пошук технологій і програмних продуктів, які б дозволяли швидко і просто створювати високоякісні інтерактивні тривимірні моделі складних об'єктів при мінімальних затратах грошей і ресурсів. Особлива увага була приділена програмам, які б поєднували в собі можливість створення реалістичних тривимірних об'єктів і одночасно робити їх інтерактивними. На наш погляд, цим вимогам найбільше відповідає програма Vivaty Studio, яка має необхідний функціонал, проста і зручна у використанні і, що особливо важливо, ця програма безкоштовна і має відкритий код. В Vivaty Studio можна також імпортувати вже готові об'єкти, що створені в будь-якому відомому 3D-редакторі (3ds Max, Maya, Blender, Lightroom). Якраз

Рисунок 1. Елементи моделі жорсткого диска

така можливість була використана нами, оскільки частина об'єктів попередньо вже була створена у 3ds Max.

На рис. 1 наведена 3D-модель основної конфігурації комп'ютера, яка створена нами у програмі 3ds Max і в подальшому імпортована в програму Vivaty Studio для доопрацювання і надання інтерактивності.

Зазначимо, що для створення інтерактивних об'єктів їх необхідно розробляти з відповідним ступенем деталізації. Наприклад, якщо передбачається, що об'єкт буде розкладено на окремі

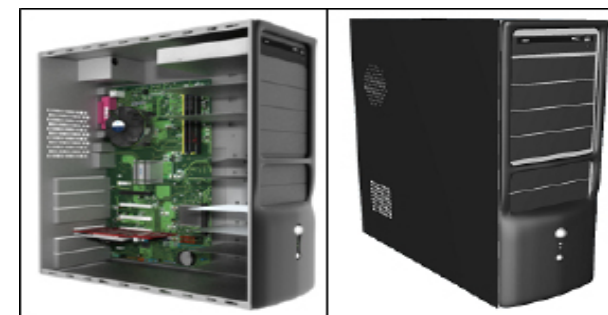

Рисунок 2. Модель системного блоку

частини, то необхідно створити 3D-моделі усіх частин. Для ілюстрації на рис. 2 праворуч наведено модель системного блоку – вигляд ззовні, а на рис. 2 ліворуч та сама модель, що інтерактивно відкрита, завдяки чому стало можливим вивчати внутрішні пристрої.

Якщо передбачається розкладати на елементи і окремі частини, то для усіх їх деталей необхідно також створити 3D-моделі. Для прикладу, на рис. 3 наведено модель жорсткого диску, яка складається з моделей його окремих елементів.

Для створення інтерактивності в програмі Vivaty Studio наявні відповідні інструменти. Вікно програми з

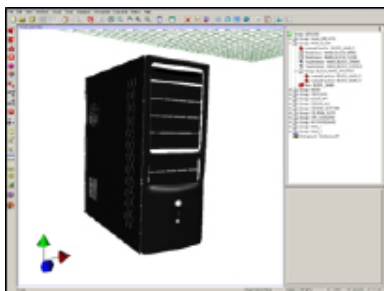

Рисунок 4. Вікно програми Vivaty Studio

прикладом інтерфейсу наведено на рис. 4.

Програма має інтуїтивно-зрозумілий і зручний інтерфейс: праворуч розташована панель з переліком всіх об'єктів, створених в сцені; ліворуч знаходяться панель стандартних об'єктів, які можна створити в програмі; зверху стандартна панель редагування та навігації. Для анімації об'єктів використовується програмний об'єкт Animation, за допомогою якого можна задавати, як буде змінюватися об'єкт при спрацюванні якогонебудь сенсора. Також в програмі можна створювати тривимірні примітиви (Box, Cylinder, Cone, Sphere), а також освітлення та матеріали. Об'єкти та матеріали можна імпортувати в сцену з інших програм або з формату VRML [5].

Необхідно зауважити, що інтерактивність може бути реалізована користувачем шляхом реалізації трьох можливостей.

Перша можливість реалізується безпосередньо за допомогою програм для перегляду віртуальних світів (Octaga Player, Cortona VRML). Ці програми дозволяють користувачу на свій розсуд вільно пересуватися у віртуальному світі і розглядати його об'єкти з різних боків. Наприклад, на рис. 5 проілюстрована можливість розглядати кулер (вентилятор) процесора з різних

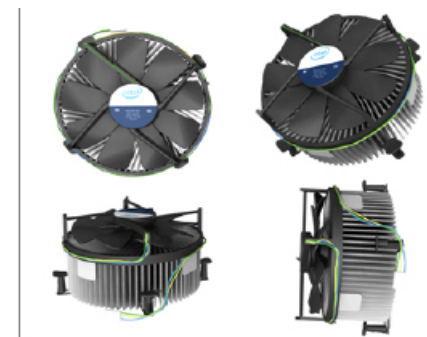

Рисунок 5. Інтерактивний перегляд моделі кулера

кутів. У цьому випадку свобода користувача нічим не обмежується.

Друга можливість може бути реалізована користувачем тільки у разі, якщо певна інтерактивність заздалегідь передбачена (запрограмована) розробником моделі. Звичайно це розбирання пристрою на окремі частини, запуск пристрою у роботу тощо. Такий вид інтерактивності вельми важливий для розробки реалістичних віртуальних лабораторних робіт і тренажерів.

Для розпізнавання певних дій користувача щодо об'єктів у сцені (клацання мишкою, пересування об'єктів, наведення курсору на об'єкт, вхід об'єкта в зону огляду та ін.) у програмі Vivaty Studio існує ряд відповідних об'єктів-сенсорів, таких, як Touch Sensor, Visibility Sensor, Drag Sensor, Keyboard Sensor.

Розглянемо процес створення інтерактивності в Vivaty Studio. Наприклад, необхідно, щоб при натисканні на відповідну кнопку відкривався CD-ROM. Для цього необхідно виконати такі дії:

1. Вибрати потрібний об'єкт, у прикладі – це кнопка, що відповідає за відкриття CD-ROMа.
2. Створити групу і додати до неї об'єкт (кнопку). Для цього необхідно виконати послідовність команд Create → Create Group і клацнути на робочій області.

Буде створено групу, до якої треба перетягнути об'єкт.

3. Створити сенсор, при спрацюванні якого буде виконуватись певна дія, у прикладі – відкриття CD-ROMа. Для цього необхідно виконати команди Interaction → Create Touch Sensor, тобто створити сенсор натискання, після чого перетягнути його у створену раніше групу.

4. Створити об'єкт, що буде відповідати за дію, яка має виконуватись при спрацюванні сенсора. У прикладі – це анімація, тому необхідно виконати команди Animation → Create Animation. Після чого необхідно також перетягнути даний об'єкт у групу. У властивостях об'єкта вибираємо ті елементи, за анімацію яких він буде відповідати.

5. У властивостях об'єкта-анімації створюємо анімацію руху для CD-ROMа. Для цього вказуються ключові кадри на шкалі часу.

6. У властивостях об'єкта-сенсора вказати об'єкт, який буде запускатися при спрацюванні сенсора. У

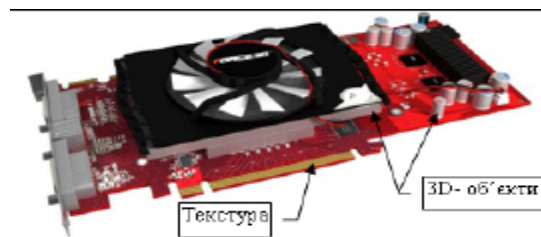

Рисунок 6. 3D-модель відеоплати

прикладі – це анімація CD-ROMа.

Третя можливість реалізації інтерактивності є одночасне застосування сукупності перших двох можливостей, наприклад, застосовувати певну запрограмовану інтерактивність, одночасно вільно пересуваючись у віртуальному світі.

При створенні віртуальних світів важливою складовою є ступінь реальності об'єктів. Зрозуміло, що чим вище ступінь реальності об'єктів, тим якісніше

виглядає віртуальний світ. З іншого боку, чим вище ступінь реальності віртуального об'єкта, тим більше часу необхідно витратити на його розробку і тим потужним має бути комп'ютер для його перегляду. Тут важливо знайти необхідний баланс. Наприклад, неважливі плоскі і дрібні деталі можна представляти у моделях у вигляді текстур (фотографій поверхні), а всі інші – у вигляді 3D об'єктів. Важливо, що завжди є можливість за необхідності додавати до моделі будь-які нові об'єкти. Для ілюстрації на рис. 6 наведено модель відеоплати, яка реалізована у вигляді сукупності 3D-об'єктів з накладеними на них текстурами.

Висновки

Підтверджена важливість і висока ефективність використання інтерактивних віртуальних світів і тривимірних об'єктів при вивченні складних або небезпечних машин, механізмів і приладів.

Проаналізовано технології і програмні продукти, призначені для створення віртуальних світів і 3D-об'єктів, і визначено ті з них, які найбільше підходять для розробки навчальних матеріалів різного призначення.

Розроблено інтерактивну тривимірну модель комп'ютера у складі системного блока, монітора, клавіатури і миші. Для всіх елементів були змодельовані всі їхні частини таким чином, що можна інтерактивно вивчати їхню будову та взаємозв'язок.

Список використаних джерел

1. Переваги та недоліки мультимедійних засобів в освітній діяльності [Електронний ресурс]/ Р. С. Гуревич [та ін.], режим доступу: <http://trudove.org.ua/post/perevagi-ta-nedol-ki-multimed-inikh-zasob-v-v-osv-tn-i-d-yalnost>.
2. Ващук О.М. Підвищення якості навчання засобами мультимедійних технологій [Текст] / О.М.Ващук, О.В. Дубів, В.О. Нелюбов// Збірник наукових

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕРНЕТ-ВІДНОСИН: ПРОБЛЕМИ УНІФІКАЦІЇ

Лейба Євген,

*студент 3 курсу юридичного факультету
Науковий керівник О.М Ващук, кандидат юридичних
наук, доцент*

- праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна. – Випуск 15. Управління якістю підготовки майбутніх вчителів фізики та трудового навчання. – С. 340-343, 2009 р.
3. Дубів О.В. [Текст] Віртуальні тривимірні світи для дистанційного і традиційного навчання/ О.В.Дубів, О.С. Куруца, В.О. Нелюбов // Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції «Програмне забезпечення в освіті і науці». – Київ: Освіта України, 2009. – с. 43-47.
 4. Дубів А.В.[Текст] Инструментарий создания 3D приложений /А.В. Дубів, В.А. Нелюбов // Образование и виртуальность – 2009: Сборник научных трудов 12-й Международной конференции Украинской ассоциации дистанционного образования. Под общ. ред. В.А. Гребенюка и В.В. Семенца. – Харьков – Ялта: УАДО, 2009. – С. 170-180.
 5. VRML [Електронний ресурс] режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/VRML>
 6. X3D [Електронний ресурс] режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/X3D>
 7. Vivaty Studio офіційний сайт [Електронний ресурс] режим доступу: <http://developer.vivaty.com/>

Однією з найважливіших особливостей нашого часу є перехід розвинутих країн світу від постіндустріального суспільства до інформаційного. Перехід до інформаційного суспільства обумовлює правове регулювання ринкових відносин на всеєвропейському рівні. Стандартизація європейських програмних і телекомунікаційних технологій сприятиме їх конкурентоспроможності на інформаційному ринку. Головним чинником європейського ринку інформаційних послуг стане вільна конкуренція, обмеження монополій, європейський вихід на світові ринки. Сучасні інформаційні технології та розвиток всесвітньої комп'ютерної мережі Internet сприяють динамічній трансформації громадянського суспільства від постіндустріального до інформаційно-правового. У зв'язку з цим актуальним є питання правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з використанням мережі Internet.

Починаючи з 80-х рр. минулого століття, у Європі та США розпочато процес зі створення та раціоналізації нормативних основ мережі Internet. У 90-х рр. міжнародний законодавець звернув увагу і на правове регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку з використанням мережі Internet. В межах цієї статті наведена загальна характеристика міжнародно-правових актів, спрямованих на регулювання мережі Internet, розглянуто питання уніфікації міжнародних норм, визначені основні її принципи, охарактеризовано

стан правового регулювання інтернет-відносин в Україні.

Термін "Інтернет" вперше з'являється у публікаціях у 1973 р. як скорочення від *Interconnected networks* – з'єднання мережі. *Інтернет* – унікальна сукупність локальних, регіональних і національних комп'ютерних мереж та універсальна технологія обміну даними. Сьогодні в юридичній літературі Інтернет визначають як глобальну телекомунікаційну мережу. Інтернет не є об'єктом права у загальноприйнятому розумінні. Правового регулювання вимагає не сама мережа, а відносини, що виникають при використанні Інтернет або за його допомогою. Прийнято розрізняти чотири типи регулювання правовідносин у мережі Інтернет: а) нормативно-правовими нормами; б) соціально-корпоративними; в) законами ринку та конкуренції; г) технічними нормами.

Розробка норм інформатизації вимагає багатогалузевого підходу. Ці норми повинні бути поширені на такі сфери, як обмін технікою і технологіями, економічне співробітництво, соціально-економічний розвиток, захист прав людини та ін. Необхідна міжнародно-правова оцінка політичних, економічних та ін. наслідків циркулювання і накопичення даних, використання інформації в міжнародному масштабі. Ці процеси значно випереджають розробку принципів і норм міжнародного співробітництва в галузі інформатизації. Якщо відбудеться міжнародне розв'язання юридичних питань, то така співпраця матиме великі перспективи. Створення загальних принципів міжнародного використання досягнень у галузі інформації та комунікації є необхідною передумовою подальшого розвитку міжнародного інформаційного співробітництва.

Історія правового регулювання цієї сфери на міжнародному рівні триває понад 20 років, причому

більша частина нормативно-правових актів була прийнята у 1999-2001 рр., але не всі питання є визначеними. Міжнародні органи зосередилися в основному на правовому регулюванні економічних відносин у мережі Інтернет (електронна комерція). На даний момент склалось кілька рівнів правового регулювання відносин, що виникають у мережі: а) міжнародний; б) регіональний (у рамках Європейського Союзу та країн СНД); в) національний. Реформування інформаційного законодавства перебуває на стадії, коли дуже важливим є періодично проводити аналіз законодавства в цій сфері з метою своєчасного приведення його у відповідність до потреб суспільства.

Тим не менше можна виділити риси, які є характерними для правових норм будь-якого рівня, зокрема:

➤ жодна з країн світу не має кодифікованого законодавства з Інтернету. Найвні нормативні акти (як правило, підзаконні) регулюють тільки окремі аспекти функціонування мережі;

➤ норми, що регулюють правовідносини, які виникають у мережі Інтернет, розпорочені по законодавчих актах різних галузей. Насамперед це норми цивільного права (інститути інтелектуальної та промислової власності);

➤ практично відсутнє регулювання зазначених відносин на міжнародному (міждержавному) рівні.

Спеціалісти різних країн прогнозують радикальні зміни в галузі міжнародно-правового регулювання інформаційних обмінів та комунікації внаслідок формування глобального інформаційного поля, що, в свою чергу, вимагає адекватних міжнародно-правових рішень. Основною проблемою при врегулюванні правовідносин у глобальній мережі Інтернет є її глобальний характер та транскордонність, тобто відсутність географічних кордонів при поширенні

мережі. Тому при будь-якому використанні мережі Інтернет одним з головних питань є визначення держави (або держав), яка може претендувати на право давати юридичну кваліфікацію діям осіб, що вступають у певні правовідносини, використовуючи Інтернет (питання юрисдикції). Найбільш раціональний підхід до вирішення цієї проблеми – уніфікація правових норм всіх рівнів. Уніфікація проводиться у рамках ЄС і на міжнародному рівні – у рамках ООН (інститути уніфікації приватного права УНІДРУА), всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), Європейської економічної комісії ООН, Центром ООН сприяння торгівлі та електронному бізнесу. Щорічно Internet Corporation for Assigned Names проводить міжнародні конференції з проблем уніфікації міжнародних норм, спрямованих на врегулювання Інтернет. До основних міжнародних органів, які займаються уніфікацією у цій сфері, належать:

1. *Комісія ООН по праву міжнародної торгівлі.* Ключовими нормативними актами зазначеного органу є: закон «Про електронну комерцію» 1996р., закон «Про електронні підписи» 2001р.

2. Прийняті *Радою Європи* акти:

- Конвенція про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру від 28 січня 1981р;
- Конвенція про інформаційне правове співробітництво від 4 жовтня 2001р.;
- Конвенція про кіберзлочинність від 23 листопада 2001р.;
- Декларація про свободу спілкування в Інтернет, яка визначила 7 основних принципів захисту свободи у мережі. Головний з них проголошує, що у всесвітній мережі не повинні діяти більш суворі обмеження, ніж ті, що характерні для звичайних засобів масової інформації, а

будь-яка цензура у мережі може бути тільки добровільною.

3. *Міжнародна торгівельна палата* – Загальні принципи реклами і маркетингу в Інтернеті, 1998р.

4. *Європейський парламент.* Особливо важливим видається уніфікація норм міжнародного права, які регулюють функціонування мережі Інтернет у рамках європейського права, адже національний законодавець спирається саме на європейський досвід. Європейське право мережі нараховує значну кількість директив та резолюцій. З 1 липня 2004р. на території 15 країн ЄС вступила в силу директива, яка встановила правила та порядок оподаткування Інтернет-торгівлі.

Розвиток глобальної інфраструктури, створення світового кіберпростору потребує нового погляду на правове регулювання обігу інформації. ЮНЕСКО ініціювала розгляд проблеми кіберпростору і правового регулювання всесвітньої мережі Інтернет.

Встановлення міжнародних правових рамок кіберпростору, безумовно, є довгостроковим процесом. Він передбачає здійснення міжнародним співтовариством колективних зусиль для досягнення угоди в особливо чутливій сфері, де відмічаються численні розходження в інтересах, концепціях і практиці. Для цього процесу основоположне значення мають права користувачів і загальний доступ до інформації. Важливо також зміцнити основні цінності, такі, як вільне вираження переконань, повага суспільного надбання і захист приватного життя з тим, щоб сприяти демократії на всіх рівнях суспільства.

Під егідою ЮНЕСКО почалася підготовка колективної роботи з міжнародного права і кібер-простору. Брати участь у цьому проекті було запропоновано ряду відомих юристів та іншим зацікавленим міжнародним організаціям, включаючи МСЕ, ОЕСР, ЮНІСТРАЛ, ЮНІСЕФ та ін., а також Раду Європи, Європейський Союз і міжнародний суд.

Відповідно до Статуту ЮНЕСКО проводить в рамках своєї компетенції нормотворчу діяльність, спрямовану, зокрема, на збереження, розширення і поширення знань, поважаючи права людини і основні свободи.

США також ведуть активну роботу з розробки законопроектів, присвячених врегулюванню правових взаємин, що виникають при використанні мережі. Наприкінці 1999 р. Палата представництв та Сенат США, наприклад, підготували низку законів, які, окрім усього іншого, включали положення про розіслану по електронній пошті рекламну "макулатуру", про неприпустимість втручання в особисте життя та про електронну комерцію. По мірі того, як Конгрес США виходив на фінішну пряму законодавчої сесії 1999 р., його членам все частіше доводилося мати справу із законопроектами, які стосувалися Інтернет і були спрямовані на запобігання втрати інформації про персональні дані; на стримання хвилі електронного "спаму", адресованого дітям; на те, щоб зробити Web приємним та безпечним місцем для бізнесу.

Розпочато процес уніфікації і в рамках СНД, зокрема прийнято закон «Про електронний цифровий підпис» від 9 грудня 2000р. та Угоду про співробітництво держав-учасниць СНД у боротьбі зі злочинами у сфері комп'ютерної інформації від 1 червня 2001р.

Спираючись на міжнародний досвід, можна виділити загальні принципи подальшої уніфікації норм міжнародного права, які регулюють функціонування мережі Інтернет:

- не накладати обмеження на зміст інформації у мережі Інтернет;
- заохочувати саморегуляцію змісту інформації в Інтернет;

- утримуватися від фільтрів, які забороняють доступ до інформації, крім фільтрів, які не допускають до інформації незахищені групи, наприклад, дітей;
- утримуватися від реєстраційних схем, які обмежують надання послуг через мережу Інтернет;
- гарантувати право на Інтернет;
- не обмежувати рух товарів і послуг, укладання угод, комерційну діяльність в Інтернет;
- захищати права споживачів;
- створювати основи та гарантії справедливого розгляду спорів.

Темпи поширення глобальної мережі Інтернет та збільшення її користувачів є вражаючими. У вересні 2002р. число користувачів перевищило 840 млн. осіб. До 2010р. прогнозується, що 80% всієї планети буде охоплено мережею. Сьогодні Інтернет є найбільш оптимальним сучасним засобом поширення інформації. Безумовно, наша держава не залишається осторонь зазначених процесів. Ще у 1987р. українським вченим-правознавцем Ч.Н.Азімовим було висловлено думку про те, що «опублікування джерел інформації в електронній формі ставить перед юридичною наукою питання про необхідність розробки нормативних актів для регулювання відносин, що виникають». Було прийнято ряд нормативних актів, спрямованих на правове врегулювання Інтернет, а саме: Указ Президента України «про заходи щодо розвитку національної складової інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні». №928/2000 від 31 липня 2000р.; Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади». №3 від 4 січня 2002р.

Щоб зрозуміти, яким шляхом потрібно йти Україні для створення національного законодавства в галузі Інтернет, і щоб при цьому право людини на

інформацію було реалізовано повною мірою, необхідно ретельно вивчати міжнародний досвід і на його основі розробляти власну ефективну законодавчу базу в цій галузі, не відкладаючи це на невизначений термін.

Показово, що в 2000 р. Президент України в своєму Посланні до Верховної Ради України про внутрішнє й зовнішнє становище України вже нарешті офіційно визначив, що “свобода обігу інформації сьогодні тісно пов’язана з розвитком інформаційних технологій і перш за все Інтернету”. На той час, наприклад, в українському сегменті Інтернету розміщувалося понад 320 газет і журналів, причому деякі з них не мали друкованих аналогів. Крім того, на 28 серверах розміщували інформацію політичні партії, на 335 серверах знаходились персональні сторінки окремих політиків і бізнесменів.

Напрями державної політики й заходи Кабінету Міністрів у посланні Президента, що сприяли б розвитку Інтернет і забезпеченню свободи інформації в Україні, наступні:

- активний розвиток мережі Інтернет;
- поширення в Інтернет всебічної інформації про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування;
- швидше впровадження Інтернет у навчальних закладах усіх видів;
- перегляд шкільних програм з інформатики зі значним збільшенням кількості годин на вивчення й практичне освоєння роботи в Інтернеті, випуск відповідного підручника та методичних посібників;
- запровадження на Першому національному каналі телебачення циклу науково-пізнавальних програм, присвячених ознайомленню з можливостями Інтернет.

Однак, на жаль, юридичним аспектам розвитку мережі Інтернет у вітчизняному правознавстві не приділено належної уваги. Досі не розкритим

залишається питання щодо впливу віртуального простору на розвиток національної правової доктрини в цілому та доктрини правового регулювання суспільних відносин зокрема. Невизначеним є питання про належність інституту права віртуального простору до числа публічних чи приватних галузей вітчизняного права. Специфіка вітчизняного законодавства у сфері правового регулювання інтернет-відносин полягає у тому, що:

- не визначено, є Інтернет засобом масової інформації або ні;
- не визначено, чи поширюється інформаційний суверенітет України на адресний простір українського сегмента мережі Інтернет (домен UA);
- рівень правового захисту персональних даних людини, розміщених в Інтернет, не відповідає сучасним світовим стандартам у цій галузі, а зміст поняття «персональні дані людини» за своїм об’ємом є значно вужчим, ніж у країнах ЄС та США;
- найбільш детально законодавчо врегульованими в Україні є інститут застосування електронно-цифрового підпису та порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади;
- про правовий статус учасників інформаційних процесів у цій мережі та інше.

Отже, визначення на державному рівні важливості використання Інтернет, визнання його значення для інформаційного обміну й реалізації права на інформацію громадян України є надзвичайно важливим моментом для розвитку нашого суспільства. І хоча, як правило, в нашій державі відстань між прийняттям певних державних рішень та їх впровадженням у життя може бути величезною, входження в наше життя Інтернет не викликає жодних сумнівів. Це загальносвітова тенденція, й Україні її не обійти.

Слід зазначити, що сьогодні стає вкрай необхідним

прийняття Кодексу України про інформацію. Цей нормативно-правовий акт має розроблятися з урахуванням європейських стандартів розвитку інформаційних відносин в Україні. Кодекс, зокрема, має чітко визначити як об'єкт, так предмети інформаційного права, суб'єкти інформаційних правовідносин, правовий режим доступу до інформації, включаючи доступ до публічної інформації (інформації органів державної влади та органів місцевого самоврядування), персональних даних, державної та іншої, передбаченої законом таємниці.

Сьогодні, на нашу думку, не потрібно створювати нові закони у сфері інформації, а систематизувати вже існуючі, визначаючи в них правові гіперзв'язки, з метою подальшого їх кодифікування на рівні Кодексу України про інформацію.

Головним результатом розвитку Інтернет в Україні повинне стати приведення всіх елементів інформаційного середовища України в такий стан, коли інформаційні потреби всіх суб'єктів суспільних і економічних відносин задовольняються вчасно й інтерактивно, у необхідному обсязі при дотриманні умов безпеки, незалежно від відстані та використовуваних технічних засобів. Досягнення сформульованої мети передбачається здійснити на основі створення єдиного інформаційного простору шляхом об'єднання можливостей інформаційних ресурсів створюваних інформаційних систем і розвиненої інформаційної інфраструктури. У результаті реалізації розробленої на основі Концепції Програми розвитку Інтернет в Україні будуть вирішені такі завдання:

- забезпечення прав громадян України, а також суб'єктів ринку Інтернет на вільний доступ до Інтернет і вільне використання його ресурсів;

- забезпечення населення й суб'єктів ринку Інтернет доступом до відкритих державних інформаційних

- ресурсів і послуг; використання Інтернет для забезпечення суспільного контролю за діяльністю державних і муніципальних органів влади;

- створення систем електронного опитування суспільної думки й голосування; створення в Інтернет дистанційних системи охорони здоров'я, діагностики й консультування;

- глобальний інформаційний доступ населення до інформаційних ресурсів Інтернет;

- підвищення інтелектуального й інформаційного потенціалу населення України;

- створення режиму спеціальних економічних умов для національних провайдерів послуг Інтернет і “контент-провайдерів” та надання їм державної підтримки;

- розробка і законодавче закріплення цифрового підпису та національних гармонізованих форм електронного документообігу;

- розробка методів організації електронної комерції в Україні;

- розробка й впровадження технопарків, технополісів і бізнес-інкубаторів на основі венчурного капіталу;

- створення в Україні дочірніх підприємств, компаній - лідерів ринку Інтернет;

- введення пільгової корпоративної податкової ставки для виробничих прибутків, застосовуваної до прибутків від продажу товарів і послуг, виготовлених в Україні, та скасування мита на високотехнологічні товари, імпортовані з розвинених країн;

- розробка методів, алгоритмів, архітектури, систем менеджменту, принципів і методик перекладу традиційних логістик у режим електронної комерції.

Підбиваючи підсумки, зауважимо, що всесвітня глобальна мережа Інтернет на початку ХХІ сторіччя

перетворилася з суто технологічного явища в суспільно-політичне. Оптимальним рішенням зазначених проблем може стати найбільш повна уніфікація національних, європейського та міжнародного законодавств.

Список використаних джерел

1. Гринюк М. Интернет. Его юрисдикция //Право и Интернет: сборник статей// Allpravo.ru-2004.
2. Інформаційне законодавство: Збірник законодавчих актів у 6 т./За заг.ред. Ю.С.Шемшученко, І.С.Чижа. – Т.1. Інформаційне законодавство України. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. – С.4.
3. Азимов Ч.Н. Научно-техническая информация и право.- Харьков: Изд-во при Харьковском гос. ун-те. – С.40.
4. Присяжнюк О.А. Основи концепції правового регулювання Інтернет-відносин в Україні (загальнотеоретичні аспекти).- Автореферат дис. к.ю.н.,- Харків, 2007,- С.4.
5. Свобода інформації та право на приватність в Україні. Том 2. Право на приватність: *conditio sine qua non*/ Харківська правозахисна група. - Харків: Фоліо, 2004, - С.122.
6. Задорожня Л. До питання огляду законодавства в інформаційній сфері // Правова інформатика.-2004.- №3. - С.18.

ПРОГРАМА-ПОМІЧНИК ЗІ СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ КНИГ

Павлов Євген,

*студент 5 курсу факультету інформатики
Науковий керівник – В.О. Нелюбов, кандидат технічних
наук, доцент*

На сьогоднішній день сучасна освіта в Україні потребує новітніх технологій [1]. У світі розвитку комп'ютерної техніки та інформаційних технологій відкриваються нові можливості для удосконалення усталених методів навчання. Дедалі більшої популярності серед викладачів набирає необхідність написання та створення навчальних матеріалів, методичних матеріалів, лекційних конспектів, презентацій тощо та їхнє збереження та поширення серед студентів. Зауважимо, що для заочної і дистанційної форм навчання такі матеріали можуть стати вкрай необхідними. Отож, зважаючи на це, постає необхідність стандартизувати та уніфікувати інструменти, використовуючи які можливо швидко, ефективно та, головне, без якихось спеціальних навичок та знань володіння комп'ютерами створювати та поширювати універсальні електронні навчальні матеріали [2].

Першопричиною необхідності створення електронних навчальних матеріалів є те, що весь контент (наповнення) може вноситись динамічно, змінюватись за необхідністю доповнення або зростання актуальності того чи іншого матеріалу. У цьому знаходиться основна перевага над книгами на паперовому носії, де зміна наповнення можлива лише через перевидання. Іншим великим плюсом електронних навчальних матеріалів є те, що вони володіють всіма засобами для передачі мультимедійної інформації: відео, аудіо,

презентації, і навіть можливість динамічної роботи з 3D моделями[3].

Існує кілька проблем, які треба вирішити перед тим, як створювати електронні навчальні матеріали. Одна із них – це вибір формату даних, у якому електронна книга буде представлена. Простим варіантом вирішення цього питання було б створення звичайного текстового файлу у будь-якому текстовому редакторі, наприклад, Microsoft Word, або навіть WordPad. Але чи зможе такий «електронний підручник» здивувати інформативністю сучасного студента в розвиненому світі інформаційних технологій, коли в глобальній мережі Інтернет можна переглядати велику кількість матеріалів не тільки з текстовим наповненням, але і з відео, 3D моделями, графікою та іншими мультимедійними даними? Звичайно, що ні. Можна розглянути варіант, коли для передачі інформації від викладача до студента буде використовуватись форма представлення даних HTML, яка вміщує всі можливі види мультимедійних даних. Так, це хороша ідея, але майже безмежна кількість інструментів (програмних комплексів) для створення HTML контенту є непомірно складними (без спеціальних навичок не обійтись) та платними. І можна задатися іншим питанням – чи це вихід для викладачів, які не володіють спеціальними знаннями для роботи з такими програмами та, по суті, не мають цим займатись, якщо, звісно, не присутнє власне бажання. Але ситуація, що склалась – це не вина викладачів. Взагалі, створення будь-якого електронного матеріалу – це дуже складний процес, який потребує, по-перше, хоча б мінімальних знань володіння персональним комп'ютером, по-друге, фантазії, творчості, багато часу, і по-третє – потрібного інструменту. Останнє, до речі, сміливо можна вважати наріжним каменем створення електронних книг. Тому, якщо виключати Інтернет, необхідно відшукати інакші шляхи донесення інформації від викладача до студента.

Звернемо увагу на те, що дуже важливим аспектом створення електронного підручника є безпосередній вміст у одному місці і текстових, і мультимедійних матеріалів разом. Розглянувши кілька різних програмних продуктів, зрозуміли, що в повному обсязі ця задача вирішена компанією Adobe і втілена у програмному комплексі Adobe Acrobat. Вона дуже близько підійшла до створення насправді сучасних електронних документів, надавши користувачу дуже прості інструменти для вирішення задач, окреслених у цій статті. Вдало об'єднавши в собі текст, графіку, сучасні формати відео, тривимірні моделі, вона зробила маленьку революцію в світі електронних документів. Але вона не є безкоштовною, її вартість становить близько шести тисяч гривень.

Взагалі компанія вчинила дуже розумно, зробивши платну програму для створення електронних документів та безкоштовну програму для їх перегляду. Цікавим є те, що API (від англ. Application Programming Interface – “інтерфейс програмування додатків”) для створення PDF документів (від англ. Portable Document Format – “портативний формат документа”) вона зробила відкритим, тим самим створивши сприятливе середовище для інтеграції PDF документів у інші програмні продукти. Образно кажучи, був запущений масштабний проект, якій живе своїм життям за підтримки незалежних розробників. Використання функцій та класів API, які призначені для створення програм та програмних додатків, які можуть взаємодіяти з PDF документами, є безкоштовним. Завдяки цьому у програмістів з'являється можливість створювати власні програмні продукти. Використовуючи ці переваги та поширеність формату PDF, можна сміливо зробити ставку на створення мультимедійних підручників саме такого типу. Справа за малим – розробити програму для об'єднання звичайних текстових документів,

збережених у форматі PDF, з мультимедійними даними. Вирішенням цього питання стала розробка нами спеціального програмного комплексу зі створення електронних книг. Він складається з двох програм. Першою та головною є програма «eBook Reader Wizard», яка є майстром, помічником, вона надає користувачу можливість створити свою маленьку електронну енциклопедію з вмістом текстових даних, відеороликів, презентаційних матеріалів, тематичних словників і навіть розділом для самотестування, для підготовки до складання заліково-екзаменаційних сесій студентами як стаціонарної, так і заочної форми навчання. Дуже важливим у цьому програмному комплексі є те, що, щоб навчитись створювати такі електронні книги, не потрібно спеціалізованих навичок роботи з комп'ютером. В процесі розробки цього проекту було враховано багато зауважень та побажань викладачів Закарпатського державного університету, адже програмою будуть користуватися як викладачі, так і студенти університету.

Таблиця 1
Типи даних для заповнення пунктів

№	Назва пункту	Тип даних
1.	Електронний документ (книга, збірник, тощо)	Файл формату PDF
2.	Назва документа. ПІБ автора	Текст
3.	Повний зміст документа	Текстовий файл
4.	Файл словника термінів	Текстовий файл
5.	Файл опису мультимедійних даних	Текстовий файл

6.	Файл з тестами	Текстовий файл
7.	Фон для вікна програми	Графічний файл
8.	Обкладинки на CD-диск та коробку	Графічний файл

Отже, був розроблений спеціальний програмний продукт, який є інструментом для швидкого створення та оформлення електронних матеріалів. Він складається з двох програм, перша і головна з яких – це програма з назвою *eBook Reader Wizard*. Це програма – майстер, яка за допомогою зручних налаштувань створює наповнення для програмної оболонки вашої електронної книги. Налаштування проходить у чотири кроки з заповнення певних пунктів. Перелік пунктів для заповнення та тип вхідних даних приведено в таблиці 1.

Слід зауважити, що мінімальною вимогою до створення електронної книги є тільки перші три пункти, всі інші пункти по ходу заповнення можна пропустити. Так, наприклад, файл словника термінів підключається як додатковий модуль, його можна випустити за відсутності у створюваному вами електронному документі; мультимедійні файли підключаються тільки за наявності; пункт тестування також не є обов'язковим; фон для вікна програми можна обрати з 9-ти стандартних; обкладинки на диск та коробку можна не застосовувати, за відсутності потреби у записі матеріалів на CD\DVD носій.

Таким чином, ми бачимо, що це зручна програма для читання електронних книг, а максимально – потужний інструмент для вивчення того чи іншого предмету.

Отже, коли будуть введені всі необхідні дані для електронної книги, програма записує їх на жорсткий диск у папку, яку необхідно вказати. Послідовно з

цим процесом у файл «Журнал створених книг.txt» під порядковим номером вносяться дані про створену книгу, дату та час збереження матеріалів.

Після цих дій робота майстра є завершеною, і користувач може переписати готову програму *eBookReader* з його електронним документом на зручний носій інформації та повноцінно його використовувати.

Таблиця 2
Перелік файлів проекту

№ з/п	Назва файлу	Вміст	Місце збереження
1.	aname.pe	ПІБ автора	..\data\
2.	bname.pe	Назва документа	..\data\
3.	book.pdf	Електронний документ	..\data\
4.	media.pe	Опис мультимедійних даних	..\data\
5.	test.pe	Файл з тестами	..\data\
4.	data.pe	Зміст	..\data\
5.	dict.pe	Словник термінів	..\data\
6.	mainform.jpg	Фон вікна програми	..\skin\

Після запуску програми *eBook Reader* завантажуються файли з даними про електронний документ. Ці вхідні дані формуються за допомогою програми *eBook Reader Wizard*, яка збирає всі необхідні файли, параметри книги та додає їх до оболонки. Сервісні файли, створені майстром, подаються у таблиці 2.

Зауважимо, що необхідною умовою роботи оболонки є встановлена на комп'ютері користувача програма Adobe Reader, оскільки електронний документ відкривається за допомогою бібліотеки компонентів

«Adobe Acrobat 7.0 Browser Control type Library 1.0». Програма є безкоштовною для користування та доступною для завантаження за адресою www.adobe.com.

Якщо наповнення електронної книги зробити максимальним, то після завантаження на лівій панелі будуть присутні наступні розділи (вкладки) для роботи з електронним документом:

- Матеріали
- Пошук
- Контакти
- Словник
- Тестування
- Візитка ЗакДУ

Розглянемо всі ці розділи більш детально.

Матеріали. У цьому розділі програма «eBook Reader» реалізує доступ до змісту електронного документа завдяки сервісному файлу «data.pe», у якому зберігається інформація про назви розділів, та сторінки, на яких вони знаходяться, дозволяючи користувачу швидко переходити між розділами.

Пошук. Програма реалізує пошук по ключовому слову у змісті. Введіть ключове слово та натисніть «Пошук». Результати пошуку можна побачити відразу.

Контакти. Вкладка, на якій розташована повна контактна інформація про університет та автора програмного комплексу.

Словник. Вкладка з повним змістом словника термінів, завантаженого з сервісного файлу «dict.pe». Натискання на назву терміна виводить у спеціально відокремленій області його значення. Реалізовано швидкий пошук по назві терміна. За відсутності словника термінів у електронному документі вкладка відсутня.

Тестування. У цьому розділі запускається тестування. Відповідаючи на запропоновані питання, можна перевірити ступінь засвоєння матеріалу та

підготуватися до заліково-екзаменаційної сесії. За відсутності тестів у електронному документі вкладка відсутня.

Візитка ЗакДУ. Електронна візитка Закарпатського державного університету. Повна інформація про структурні підрозділи, наукову діяльність, міжнародне співробітництво, бібліотеку університету тощо.

Висновки

1. Проаналізовані наявні на ринку програмні продукти для створення електронних навчальних матеріалів, головним чином книжок. Зроблено висновок, що наявні програмні продукти володіють необхідною функціональністю, але їх суттєвим недоліком є висока вартість. Тому прийнято рішення про розробку програмного продукту, якому були б притаманні висока функціональність, простота використання і, головне, безкоштовність.

2. Розроблено програмний комплекс для створення електронних книг, який у максимальній мірі відповідає сучасним вимогам, забезпечує потужні можливості у формуванні не просто текстових документів, а справжніх мультимедійних електронних документів нового покоління. Програмний комплекс використовується у навчальному процесі ЗакДУ і постійно удосконалюється.

Список використаних джерел

1. Гуревич Р.С. Використання інформаційних технологій у навчальному процесі. – К., 2002.
2. Мірошник С. Підручник нового покоління [Текст] // Дивослово. - 2002. - № 7. - С. 67
3. Кудін А.П. Формат електронних книг. [Текст]: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна. Випуск 15. Управління якістю підготовки майбутніх вчителів фізики та трудового навчання. – 2009. – С. 352-355.

СПРИЙМАТИ ВИКЛИКИ ЧАСУ

Ідея цього випуску студентських та аспірантських робіт з'явилася після того, як у 2009 році студентки 5 курсу Руслана Кривенкова та Андріана Бродич, аспірант Богдан Шпільман, які займались дослідницькою роботою в нашому Інституті, здобули відповідно I, II і III місця на всеукраїнських конкурсах наукових праць з проблематики геополітики України.

Слід сказати, що останнім часом значно зросла зацікавленість студентів названою проблематикою. Підтвердженням цієї тези є активна участь майбутніх фахівців у роботі нашого Інституту з виконання двох наукових проектів з проблематики євроінтеграційного вибору України на замовлення Міністерства освіти і науки України у 2007 і 2008 роках. До речі, в підготовлених і виданих Інститутом упродовж 2007-2009 рр. 15 навчальних посібників (10 з яких отримали гриф МОН України «Рекомендовано як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів») та 5 збірників наукових праць вміщено більше 20 кращих студентських і аспірантських робіт.

Останнє розширення ЄС 2004–2007 рр., утворення нового українсько-євросоюзівського кордону, який загострив низку проблем після введення Шенгенської зони,

невизначеність із зовнішніми політичними пріоритетами держави напередодні і в ході президентських виборів 2010 року, внутрішньополітична нестабільність поряд з активізацією напруги в зонах «заморожених» конфліктів Європи, а також загострення українсько-російських відносин на фоні неоднозначної громадської думки щодо європейської і євроатлантичної інтеграції та кабальної для України угоди з ЄС про реадмісію спонукали значну частину студентів досліджувати актуальні аспекти перелічених вище проблем.

Враховуючи актуальність проблематики, належний науковий рівень досліджень, сподіваємось, що запропоноване видання стане в нагоді студентам, стимулюватиме їх до подальших наукових досліджень, сприятиме активізації роботи викладачів із студентами.

І.В. Артьомов,
кандидат історичних наук, доцент,
директор НН Інституту філософії
та євроінтеграційних досліджень

ІНТЕРЕСИ І ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНИ СТОСОВНО ЄС: ВИБІР У ГАЛУЗІ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ

Бенчак Олеся,
студентка 3 курсу
факультету міжнародних відносин
Науковий керівник – І.В. Артьомов,
кандидат історичних наук

У статті розкрито нагальні аспекти щодо місця та ролі України в ЄС, а також найактуальніші проблеми в галузі політики безпеки.

Ключові слова: Європейський Союз, геополітика, політика безпеки, НАТО, глобалізація.

The article reveals urgent aspects of the place and role of Ukraine in the EU, and - most pressing problems in the field of security policy.

Keywords: European Union, geopolitics, security policy, NATO, globalization.

Актуальність теми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями визначається необхідністю виокремити проблемні питання та особливості сучасного стану взаємовідносин України з Європейським Союзом, НАТО в контексті їх впливу на геополітичний вимір сучасного глобального розвитку, визначити основні інтереси та пріоритети України стосовно ЄС та розглянути проблеми в галузі політики безпеки.

Аналіз джерел, досліджень і публікацій свідчить про зацікавленість геополітичною проблематикою як

вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Зокрема це: А.Гальчинський, В.П'ятницький, З.Варналій, В.Чалий, Ю.Рубан, Б.Данилишин, І.Бураковський та інші [1].

Роботи названих авторів, на наш погляд, внесли значний вклад у дослідження проблеми та роз'яснення особливостей економічної бази та політичної складової євроінтеграції. Особливу увагу вони приділяють принципу залежності усього інтеграційного процесу від структурно-функціональних змін у світовій економіці, викликаних процесами глобалізації, які не залишили осторонь і Україну.

Зокрема, це праці В.Горбуліна, В.Хандогія, В.Гречанінова [2], І.Бусигіна, С. Биховського, О.Буторіна, М.Каргалова, Н.Кузнецова [3] та інших.

Автор ставив за мету:

- виділити і згрупувати найбільш актуальні проблеми, пов'язані з місцем і ролю України в геостратегічному просторі в контексті євроінтеграційних аспектів;
- визначити основні пріоритети та інтереси стосовно ЄС;
- виділити основні проблеми в галузі політики безпеки.

Розвиток демократичної української держави відбувається в умовах формування європейської та глобальної систем безпеки, заснованих на взаємодії демократичних держав євроатлантичного простору. Усвідомлюючи себе невід'ємною частиною цього простору, Україна одночасно перебуває під впливом оточуючих її і не завжди однонаправлених силових полів. Поряд із європейським і російським впливом, Україна, як і інші країни Півдня Європи, не може не відчувати на собі й "гарячий подих" мусульманського світу. Тим більше, що на її території проживає автохтонна

кримськотатарська меншість, яка є невід'ємною частиною народу України. Визначаючи місце України в європейській та світовій системах безпеки, було б невірно ні розташовувати Україну між Європою і Росією, ні протиставляти одна одній Європу і Росію.

Розглядаючи місце і роль України в геополітичному просторі сучасності, не можна не враховувати її важливого значення у становленні нової конфігурації геополітичного простору Європи [4].

Україна виразно знаходиться поза Росією, а її географічна, історична і культурна приналежність до Європи доповнюється усе новими політичними та економічними складовими. Причому це не лише не суперечить інтересам демократичної Росії, але й сприяє розвитку рівноправних добросусідських відносин Російської Федерації з Україною в контексті спільного руху до європейських та євроатлантичних структур.

В основі включення України до нової архітектури європейської безпеки лежить створення нею власної, заснованої на демократичних цінностях системи національної безпеки і характерний саме для демократичних підходів внесок у зміцнення міжнародної безпеки. Колишня частина ядерної наддержави - Україна - не успадкувала її "менталітет", цілком відмовившись від конфронтаційних підходів, усвідомлюючи відповідальність за міжнародну безпеку. Із зміцненням міжнародних позицій України в неї з'являється власне позитивне поле впливу, зростають роль і відповідальність у забезпеченні безпеки континенту.

Не можна уявити стабільну Європу без стабільності в кожній з європейських країн, проте загроза стабільності особливо гостро відчувається в нових, ще не зміцнених незалежних державах, які переживають період радикальних економічних і політичних реформ. Дбаючи про внутрішню стабільність, ці країни спираються на власні сили, шукають підтримки одна

в одній й водночас дедалі більше звертають погляд на зону демократії, економічної і політичної стабільності, що поширюється в напрямі їхніх кордонів і являє собою Європейський Союз.

На південно-східній периферії Великої Європи останнім часом усе активніше заявляє про прагнення до інтеграції в ЄС група з чотирьох європейських країн, згуртованих не лише спільним радянським минулим, але й необхідністю вирішувати схожі проблеми, одночасним становленням державності і ринкових відносин та прагненням до використання своїх різноманітних ресурсів на основі європейської моделі економічного та суспільного устрою. Поряд з Україною до цієї групи, яка вже отримала назву ГУАМ, належать Грузія, Азербайджан і Молдова. Фактично можна констатувати, що на європейській частині колишнього СРСР сформувалося три співтовариства держав за ознакою ставлення до європейської та євроатлантичної інтеграції: країни Балтії, ГУАМ і російсько-білоруський союз. Характерно, що колишні республіки СРСР об'єднує лояльне ставлення до розширення ЄС і розділяє негативне ставлення двох із них – Росії та Білорусі до розширення НАТО на Схід.

Спільність підходів до європейської та євроатлантичної інтеграції створює взаємне тяжіння між Балтією і ГУАМом. З підключенням Польщі здійснюється пошук у напрямі розвитку Балто-Чорноморського співробітництва. Економічним стрижнем цього співробітництва Півночі і Півдня в середині Європи служить проект транспортування каспійських енергоносіїв через Україну, що дозволяє підвищити ступінь диверсифікації енергозабезпечення європейських країн і відродити древній шлях “із варят у греки”. Європейський Союз одержує можливість інтеграції власної системи нафто- і газопроводів зі створюваною, яка орієнтована на енергоресурси

Каспію. Тим більше, що найперспективніші потенційні споживачі каспійської нафти розташовані саме між Чорним та Балтійським морями.

І серед країн ГУАМ, і в більш широких межах Україну, як партнера ЄС, вирізняє те, що їй вдалося демократичними методами зберегти стабільність у великій за європейськими масштабами, а отже, різноманітній і складній для управління країні.

Мабуть, для ЄС як структури, до якої прагне інтегруватися Україна, небагато, що при всьому політичному та соціальному розмаїтті українського суспільства керівництву країни вдалося створити систему національної безпеки, що дозволила здійснювати реформи. Хоча і не так швидко, як хотілося б, але винятково мирним, цивілізованим шляхом. Жодного разу в Україні процес формування органів державної влади, вирішення складних внутрішньополітичних проблем не виходив з-під контролю і не супроводжувався протистоянням із застосуванням сили.

Створюючи систему національної безпеки, адаптовану до міжнародних вимог, Україна прагне брати активну участь в універсальній регіональній, європейській і глобальній системі безпеки на всіх стадіях цього процесу – від розробки концепції до участі в конкретних спільних операціях.

Уже сприйнята у світі як ключова країна європейської безпеки, Україна є єдиною державою, що водночас належить до Східної, Центральної і Південно-Східної Європи. Саме вона здатна відіграти цементуючу роль у розвитку співробітництва нових незалежних держав Європи, сприяти їхній інтеграції до європейських та євроатлантичних структур, попередити виникнення або поновлення штучних бар'єрів у тій частині континенту, що входила до СРСР або перебувала під його контролем.

Внутрішнє і зовнішнє середовище України обумовлює її геополітичну стратегію, що звичайно характеризується як багатовекторна. Вона продиктована необхідністю збереження стратегічної рівноваги в існуючому геополітичному оточенні і спрямована на зміцнення національної і міжнародної безпеки.

Перший вектор становлять відносини України з Заходом. Складовою цього вектора є інтеграція до європейських та євроатлантичних структур. Основними напрямками тут залишаються відносини з ЄС, НАТО і державами-членами. Зусилля України спрямовуються на поглиблення і розширення співробітництва, наповнення його конкретними програмами і заходами в рамках реалізації Угоди про партнерство і співробітництво України та ЄС, а також Хартії Україна–НАТО.

Важливою складовою західного вектора є інтенсифікація відносин України із західними сусідами-кандидатами на членство в ЄС і НАТО. Насамперед йдеться про Польщу.

Стратегічне партнерство України і Польщі здатне не тільки запобігти появі нової лінії поділу на українсько-польському кордоні після вступу Польщі до ЄС і НАТО, але й зцементувати відносини Заходу і Сходу, Півночі і Півдня Європи, де розташовані нові незалежні європейські держави та колишні країни так званого соціалістичного табору.

Українсько-польське партнерство виходить за межі двостороннього співробітництва, а сприяння всебічному його розвитку з боку ЄС є для України одним із пріоритетних напрямів співробітництва з Євросоюзом.

В Україні розглядають поглиблення інтеграційних процесів на континенті як необхідну передумову створення системи глобальної безпеки, що відповідає вимогам наступного сторіччя.

Підписання базових політичних договорів із Росією та Румунією, угод щодо Чорноморського флоту,

договору про державний кордон з Білоруссю і Спільної заяви президентів України і Республіки Польща стали важливими ланками ланцюга, що об'єднує Україну з простором стабільності і добросусідства, оформленим у 1995 році Пактом стабільності в Європі. По суті відбувається процес поширення цього пакту на значну територію континенту.

Загально визнано, що Україна є не лише споживачем, але й “постачальником” безпеки, активним учасником врегулювання регіональних конфліктів у Європі. Мова йде про неоднаковий за характером, але завжди миротворчий внесок у колишній Югославії, Нагірному Карабасі і Придністров'ї, готовності допомогти в розв'язанні конфліктної ситуації в Абхазії.

Україна займає активну позицію в розвитку європейського регіонального співробітництва з використанням таких структур, як Центральноевропейська ініціатива, Чорноморське економічне співтовариство та ін., і виступає за об'єднання зусиль ОБСЄ і ЦЄІ в питаннях зміцнення стабільності і безпеки.

Україна виходить із того, що відносини з Заходом не тільки не суперечать, але й сприяють цивілізованій реалізації іншого вектора її зовнішньої політики встановленню рівноправного та взаємовигідного партнерства з демократичною Росією. Від стабільності та прогнозованості відносин двох найбільших за територією країн Європи значною мірою залежить доля демократичного розвитку як України, так і Російської Федерації, стабільність у Європі та в усьому світі.

Створюючи європейську, за своїм змістом, модель українсько-російських відносин, ми виходимо з досвіду фінсько-російських (радянських) відносин після Другої світової війни. Ще одним близьким Україні прикладом є відносини Польщі та Росії з початку 90-х років.

З підписанням “великого” договору у травні 1997

року завершився процес самоідентифікації українського і російського народів один щодо одного, хоча цей процес не припинявся навіть тоді, коли вони були в складі однієї держави.

В Україні розглядають українсько-російські відносини в контексті нової архітектури міжнародної безпеки, а “великий” договір між Україною і Росією й угоди по Чорноморському флоту - як конкретний внесок в її зміцнення.

Україну і Росію зв'язують не тільки спільні географія, минуле і наявність схожих невирішених проблем сьогодення. Головне в тому, що їх об'єднує інше. Йдеться про майбутнє. Обидві країни рухаються в одному напрямку, прагнучи до створення відкритого демократичного суспільства і ринкової економіки, характерних для членів Європейського Союзу, одним з яких прагне стати Україна, а судячи з заяви колишнього прем'єра РФ В.Черномірдіна під час перебування в Брюсселі, - і Росія.

Міцніше, ніж минуле і сучасність, Україну і Росію здатне об'єднати європейське майбутнє. Підтримка одна одної на непростому і неблизькому шляху, обмін досвідом реформування економіки і суспільства, розвитку відносин із ЄС здатні стати важливим внеском України і Росії в будівництво системи безпеки Великої Європи. Причому відносини по лінії ЄС – Україна та ЄС – Росія сприяють становленню нових підходів у співробітництві між двома країнами.

Україну і Росію об'єднують політичні та економічні інтереси. Саме це, при всьому прагненні кожної з них до самозабезпечення і диверсифікації зовнішніх зв'язків, визначає їх як найбільш вагомих партнерів.

Українсько-російські економічні відносини як впливовий чинник розвитку обох країн, найважливіша складова їхніх зовнішньополітичних зусиль виходять за рамки двосторонніх інтересів і не можуть не привертати уваги ЄС і його членів.

Через українські трубопроводи здійснюється постачання енергоносіїв до багатьох країн Європи, енергетична безпека якої значною мірою залежить від надійності українсько-російської взаємодії в сфері енергетики.

Український підхід полягає в участі капіталу і технологій з європейських та інших країн в українсько-російських проектах міжнародного значення. В Україні аж ніяк не прагнуть до якогось українсько-російського відособлення і намагаються всебічно враховувати інтереси інших наших сусідів та партнерів.

Підписання Основного положення Акта Росія – НАТО, де вже в перших рядках зазначено, що обидві сторони не розглядають одна одну як супротивника, свідчить про те, що 1997 рік поклав початок нової ери в європейській політиці РФ.

Вже після підписання Акта Росія–НАТО [5] Україна підписала Хартію про особливе партнерство з Альянсом. В результаті створено цілком нову військово-політичну ситуацію на континенті.

Україна і Росія беруть активну участь у програмі “Партнерство заради миру”, що довела свою необхідність і ефективність як засіб підвищення довіри.

Участь України і Росії в програмі партнерства, у стабілізаційних силах на Балканах разом із підписанням згаданого Акта і Хартії вже забезпечили обом країнам свого роду “зовнішню участь” у НАТО. Подібна формула на початковому етапі співробітництва, мабуть, може бути використана й у випадку з ЄС. Майбутнє підкаже її оптимальний варіант і конкретне наповнення. Це дасть можливість більш ефективно сполучити ресурсний потенціал України та Росії з технологічними можливостями Європи. Справжнім проривом у цьому напрямі стало б створення європейського військово-транспортного літака на базі АН-70.

Важливо те, що формула “зовнішньої участі” здатна

забезпечити визначену спільність дій і поведження України, Росії і євроструктур. Стає можливим запобігти виникненню нової конфронтації, ймовірність якої існує при відсутності механізму участі наших країн в інтеграційних процесах на континенті.

Україна виходить із концепції Європи із "змінюваною геометрією" та неприпустимістю створення економічних і політичних бар'єрів як на своїх західних, так і на східних кордонах.

Україна і Росія не тільки демонструють прагнення продовжувати перетворення на основі цінностей європейської цивілізації, а й дедалі активніше взаємодіють із ЄС і НАТО як структурами, що об'єднують демократичні країни із соціально-орієнтованою ринковою економікою.

Складається враження, що зміцнення західного вектора зовнішньої політики України і Росії позитивно позначилося на позиціях обох країн у ставленні одна до одної і сприяє формуванню їхнього рівноправного партнерства.

Сучасне розуміння безпеки виключає статичний підхід [6]. Мова йде про широкий погляд на безпеку, що охоплює не тільки військові, а й економічні та політичні чинники, проблеми демократизації та стабільності окремих держав і груп держав, формування дружніх міжнародних відносин.

Йдеться також про колективну спроможність протистояти новим загрозам безпеці, зокрема поширенню зброї масового знищення, міжнародному тероризмові, організованій злочинності, нелегальній міграції, масштабним екологічним лихам.

У комплексі взаємозалежних складових безпеки усе більшу роль відіграє економічна безпека, яка в ядерному світі стала стрижнем міжнародної і національної безпеки. Виник феномен глобальних фінансових і економічних систем, у яких навіть найбільші країни

виявилися нездатними вести "замкнутий спосіб життя". На зміну "гарячим" і "холодним" війнам прийшли війни торговельні та митні. У цьому контексті для більшості європейських країн ЄС виступає гарантом економічної безпеки, що забезпечує стабільність прийнятих для окремих його членів і Євросоюзу в цілому умов економічного розвитку.

У плані розподілу потенціалу небезпек нинішня ситуація в Україні є типовою для посткомуністичних країн – внутрішні загрози переважають над зовнішніми. Неоднозначними є хід і наслідки економічних реформ. Проте основна небезпека йде не від реформ як таких, а від непослідовності, некомплексності їхнього здійснення, що, поряд із суб'єктивними причинами, стало результатом малодосвідченості економічних служб молодого української держави.

Водночас слід зазначити, що Україна має чіткий сценарій економічних реформ, що збігається зі сценарієм наближення країни до членства в Євросоюзі. Керівництво економікою стає більш прагматичним.

Проте Україна навряд чи зможе швидко досягти економічної стабілізації без допомоги з боку Європейського Союзу, США і міжнародних фінансових організацій.

Мова йде не тільки про фінансову допомогу, що є для України надзвичайно важливою, особливо в зв'язку з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи, яка має не лише європейський, але й глобальний вимір. Україна потребує сприяння в поступовому входженні в Європейський економічний простір. І тут для неї ключовим питанням є поглиблення відносин із ЄС.

Президентом України стратегічна мета сформульована як інтеграція до європейських та євроатлантичних структур, а в червні 1998 року, під час засідання Ради з питань співробітництва Україна - ЄС вперше прозвучало офіційне звернення Уряду

України до Європейського Союзу щодо набуття нею асоційованого членства в Європейському Союзі.

За умови зберігання багатовекторності зовнішньої політики України європейський вибір обумовлюється не кон'юнктурою, а довгостроковими національними інтересами.

В Україні добре усвідомлюють стан її готовності до вступу в ЄС – для нас це стратегічна мета. Однак наявність цієї мети, а також політична підтримка стратегічного курсу України на членство в ЄС з боку самого ЄС, а також таких впливових країн, як Німеччина, Франція і Великобританія, сприяли б активізації реформування українського суспільства. З'являється перспективна модель соціально-економічного розвитку, чіткі орієнтири у вигляді конкретних стандартів ЄС у найважливіших суспільних сферах і насамперед – в економічній.

В Україні не повною мірою задоволені динамікою розвитку відносин із ЄС. Серед чинників, що стримують виведення цих відносин на якісно новий рівень - і складна економічна ситуація в Україні, і стан інституційного забезпечення політики України щодо ЄС, і непроста внутрішня ситуація в Євросоюзі. Позначається і високий рівень економічної залежності України від Росії.

Актуальним питанням залишається “персоналізація” політики, яку ЄС проводить щодо України, і відмова від “трафаретних” підходів у ставленні до країн СНД. Відчуваючи себе країною Центрально-Східноєвропейського регіону, Україна не прагне преференцій або пільг. Йдеться про таку спеціалізовану і конкретну політику з боку ЄС, яка дозволила б краще використовувати потенціал співробітництва з Україною в усіх сферах. Йдеться про активізацію співробітництва в галузі зовнішньоекономічних зв'язків, промислової кооперації, митної справи, юстиції, попередження злочинності і боротьби з її організованими проявами, науково-технічної політики.

Особливо варто підкреслити зацікавленість України щодо транс'європейських проектів, насамперед транспортних і енергетичних. Унікальне географічне розташування України обумовлює її роль як однієї з ключових країн-комунікаторів між Європою, Кавказом і Азією. Тому підтримка пов'язаних з Україною проектів, зокрема транспортного коридору, який включав би нафтопровід Одеса - Гданськ, з боку ЄС, країн-членів та інших зацікавлених сторін створить не просто транспортну інфраструктуру, але й інфраструктуру інтеграції України до ЄС. Будуть створені реальні передумови запобігання появі економічних й інших бар'єрів у рамках Великої Європи.

За умови, що економічна безпека стає одним із найважливіших компонентів міжнародної безпеки, Європейський Союз уже сьогодні відіграє видатну роль у забезпеченні стабільності та безпеки європейського континенту.

Процес розширення і реформування ЄС варто розглядати не тільки як розширення меж “спільного ринку”, а і як активний чинник створення на континенті архітектури безпеки, що має комплексний характер і виміри – економічний, політичний, військовий, гуманітарний.

Україна уважно спостерігає за розширенням ЄС і хотіла б уже тепер бути залученою до участі в роботі, що проводить ЄС із його майбутніми членами, в т. ч. у межах Європейської конференції.

Наступним кроком, який сприяв би реалізації Угоди про партнерство та співробітництво, стала б підготовка до вступу України в ГАТТ/СОР, а також залучення України до спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС.

Розвиваючи всебічні відносини з ЄС, Україна прагне набути статусу асоційованого партнера ЗЄС - військової опори ЄС. Інтереси міжнародної безпеки обумовлюють

необхідність підтримки і розуміння України, що своєю зовнішньою політикою разом з іншими державами утримує геостратегічний баланс на європейському континенті і на просторі колишнього СРСР.

Варто виходити з того, що розширення ЄС і НАТО є наслідком наполегливого прагнення країн Центральної і Східної Європи бути залученими до ядра західних демократій – повернутися до Європейського простору після тривалого штучного відторгнення. В основі процесу, що характеризується як розширення, лежить повна добровільність, природне прагнення народів цього регіону стати частиною Великої Європи. Від спільного минулого до спільного майбутнього - така логіка процесів європейської інтеграції.

Розширення євроструктур – це не лише поширення зони стабільності та безпеки на Схід, це і зростання економічної могутності об'єднаної Європи, що дозволить уже в недалекому майбутньому грати раніше невідому в геополітиці роль колективного світового лідера.

Оновлений ЄС здатний зробити для Центральної і Східної Європи те, що він уже зробив для Європи Західної, – допомогти перебороти історичну недовіру, розвіяти підозри і створити сприятливі умови для інтеграції. Слід зазначити, що сама лише перспектива стати членом ЄС уже зіграла стимулюючу роль і сприяла врегулюванню проблем усередині країн-кандидатів та у відносинах між ними і країнами-сусідами.

Зі свого боку Україна прагне створити власну систему національної безпеки, збалансовану і погоджену не лише внутрішньо, але й з європейськими та світовими тенденціями розвитку і зміцнення міжнародної безпеки. Вже досягнутий Україною рівень політичної, соціально-економічної трансформації дозволяє стверджувати, що країна крок за кроком просувається шляхом демократії і ринкової економіки, усе більше наближаючись до вимог, які висуваються до країн-кандидатів на вступ до ЄС. За

підтримки провідних країн Європи і світу незалежна, демократична, стабільна й економічно процвітаюча Україна здатна стати не лише ключовою країною європейської безпеки, але й її важливою опорою.

Висновки. Виходячи з національних інтересів та пріоритетів України щодо ЄС, можемо виділити основні геополітичні пріоритети зовнішньополітичної діяльності України на нинішньому етапі. Це:

а) забезпечення національної безпеки;

б) реалізація положень Стратегії європейської та євроатлантичної інтеграції України;

в) підтримання двосторонніх відносин з країнами, які готові співпрацювати з Україною на двосторонньому рівні як на Заході, так і на Сході Європи.

НАТО відстоює принципи стабільності й недоторканності кордонів держав-членів, гарантує їм територіальну цілісність. На відміну від окремих політичних сил сусідніх держав, НАТО визнає територіальну цілісність, кордони України та її демократичний вибір. Виходячи з цього, Рада національної безпеки і оборони України оголосила курс на майбутній вступ України в НАТО.

Можливість визначення та реалізації узгоджених механізмів співпраці між ЄС та Україною на найближчий період та віддалену перспективу, яка передбачається відповідним рішенням Єврокомісії, має бути максимально ефективно використана українською стороною. Потрібно творчо осмислити досвід країн першої хвилі євроінтеграційного процесу, зробити все, аби уникнути помилок, яких припустилися країни Центральної та Східної Європи.

На сучасному етапі розвитку України важливе розуміння її громадянами місця і ролі України у співтоваристві європейських держав; усвідомлення того, що не лише Європа має щось зробити для України, але й Україна здатна багато чим поділитися з європейцями,

що наша держава відома Європі як незалежна, суверенна, яка прагне до демократії, до побудови громадянського суспільства і правової держави.

Крім того, зазначена тема може бути продовжена в контексті вивчення досвіду окремих країн, які є членами ЄС та НАТО, щодо співпраці.

Список використаних джерел

1. Гальчинський А. Помаранчева революція і Нова влада. – К.: “Либідь”, 2005. – С. 268; Пятницький В. Евросоюз – это машина для захвата новых рынков // «2000». – 2009. – 10 квітня; Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / За ред. З.С Варналія. – К.: НІСД, 2007. – 768 с.; Україна у 2008 році: процеси, результати, перспективи. Біла книга державної політики / За заг. ред. Ю.Г.Рубана. – К.: НІСД, 2008. – С. 123-144; Данилишин Б. Вступ України до СОТ сприятиме зростанню реального ВВП за рахунок додаткового збільшення експорту української продукції. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>; Бураковський І. СОТ сказала «так» // Дзеркало тижня. – 2008. – №5.
2. Державне управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції: навчальний посібник./В.В.Говоруха, В.Г.Бульба, А.Є.Тамм, А.В.Меляков та ін./За заг.ред.академіка НАН України, д.т.н. В.П.Горбуліна. – К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. – 200 с. (Формування і реалізація державної політики у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України); Хандогій В. Актуальні проблеми співробітництва України з НАТО. Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи. Зб. наук.праць. – Ужгород: Ліра, 2008. – С.8-32; Гречанінов В.
- Прогнозирование последствий евроатлантической интеграции для Украины // Взаємовідносини України з НАТО: соціально-політичний аспект: зб.наук.пр.за матеріалами міжнар.наук.-пр.конф., 23-24 жовт. 2008 р. /редкол.: Ф.Г.Ващук, І.В.Артюмов, З.С.Варналій та ін. – Ужгород: Ліра, 2008 р. – С. 5-22; Чумаков В. Расширение европейской интеграции на восток и государственные интересы России: автореф.дис.на соискан.уч. степени канд. полит.наук – Нижний Новгород, 2006. – С.5-6.
3. Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип.1.-Ужгород:Ліра,2009.-312с.
4. Вибрані основоположні документи НАТО та Україна – НАТО.-К.:ТОВ «Інсайт-плюс»,2006.
5. Дзьобань О. П. Національна безпека України: концептуальні засади та світоглядний сенс. – Х. : Майдан, 2007. – 284с.; Кудряченко А. І., Рудич Ф. М., Храмов В. О. Геополітика: Підруч. для студ. вищих навч. закл. / Міжрегіональна академія управління персоналом ; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. – К. : МАУП, 2004. – 293с.; Мадіссон В.В., Шахов В.А. Сучасна українська геополітика. – К.: Либідь, 2003. – с.23.; Проблеми національної безпеки в умовах сучасного розвитку України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 15 верес., 2006 р., Київ / Ред.: В.М. Чирков; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. – К., 2006. – 572 с.; Циганов Віктор Васильович. Національна безпека України: Посібник / Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2004. – 100с.

ІНІЦІАТИВА «СХІДНЕ ПАРТНЕРСТВО»:

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ

Білак Діана,

здобувач кафедри країнознавства
факультету міжнародних відносин
Науковий керівник - І.В. Артёмов,
кандидат історичних наук

У статті висвітлюються окремі аспекти нового формату політики ЄС «Східне партнерство» (стосовно України, Грузії, Білорусі, Азербайджану, Вірменії і Молдови), думки щодо можливостей його ефективного впливу на подальші процеси європейської інтеграції України.

Ключові слова: ініціатива «Східне партнерство», європейська інтеграція, стабільність, Європейський Союз, Україна, Грузія, Білорусь, Азербайджан, Вірменія і Молдова.

The article review some aspects of the new format of the EU "Eastern Partnership" policy (for Ukraine, Georgia, Belarus, Armenia, Azerbaijan and Moldova), possibilities of its effective role in the process of European integration.

Keywords: Eastern partnership, European integration, stability, European Union, Ukraine, Georgia, Belarus, Azerbaijan, Armenia and Moldova.

Актуальність теми. Україна лежить на перехресті різновекторних політичних інтересів у безпосередній зоні суперечливого стратегічного трикутника «США–ЄС–Росія». З огляду на це невдачі на шляху євроінтеграційного поступу після Помаранчевої революції спонукали Євросоюз шукати нові шляхи залучення України в орбіту свого впливу.

Новим інструментом посилення впливу ЄС і НАТО

на позаблокові східні країни стала ініціатива «Східне партнерство». Саме тому дослідження стану, проблем і перспектив названого партнерства надзвичайно актуальне, особливо, якщо враховувати, що для натівської Європи східні кордони України є лінією розлому між Європою і Росією. Остання ж вбачає в західних європейсько-українських кордонах лінію розлому між НАТО і СНД – простором, який завжди був зоною інтересів Росії.

Важливим поштовхом до дослідження цієї проблеми стали і передвиборні програми ряду кандидатів у президенти України, в яких чітко сформульовані аргументи на користь повернення до багатовекторного зовнішньополітичного курсу нашої держави.

Враховуючи, величезні проблеми між Вірменією та Азербайджаном через Нагірний Карабах, Молдови і Придністров'я, міцні зв'язки Білорусії з Росією, проблеми України та Росії останніх років (енергетична, Крим, кордони та ін.), важко спрогнозувати подальший розвиток ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Незважаючи на «молодість» ініціативи «Східне партнерство», вона цікавить багатьох дослідників. Зокрема, 27-28 квітня 2009 р. у Києві відбулася міжнародна конференція «Додаткові можливості «Східного партнерства» для європейської інтеграції України і східних партнерів» за підтримки Українського незалежного центру політичних досліджень та міжнародного фонду «Відродження», в якій взяли участь провідні вітчизняні та зарубіжні фахівці [1]. На ній розглянуто значне коло дискусійних оцінок щодо потенціалу «Східного партнерства», його впливу на прискорення руху України до Європейського Союзу, проблем і перспектив на цьому шляху. Ще однією знаковою конференцією за участю фахівців стала міжнародна конференція «Українсько-словацькі

відносини в контексті «Східного партнерства»: можливості та перспективи», що відбулася 21-22 жовтня у місті Ужгород, учасником якої автор мала честь бути[2]. Цій проблематиці присвячена також монографія «Східне партнерство ЄС: додаткові можливості для євроінтеграції України»[3].

Актуальні проблеми «Східного партнерства» розглянуто в навчальних посібниках, зокрема С. Федонюка і В. Лажина «Європейська інтеграція» [4], В. Копійки і Т. Шинкаренка «Європейський Союз: історія та засади функціонування»[5]. Крім того, це питання активно висвітлюється в засобах масової інформації та інтернет-джерелах, таких, як: тижневик «Дзеркало тижня»[6-12], «День»[13], «Євробюлетень»[14], «Кореспондент»[15], «2000»[16], «Віче»[17] та багатьох інших. Це свідчить про неабиякий інтерес до проблеми громадськості та провідних експертів і політиків світового рівня.

Мета дослідження. Для того, щоб розібратися у потенційних можливостях нового проекту ЄС для України та оцінити його майбутню спроможність, ефективність та перешкоди на його шляху, спробуємо проаналізувати проблематику «Східного партнерства» різнобічно, враховуючи думки науковців, експертів, політиків та громадськості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проект «Східне партнерство» фіксує нову геополітичну реальність на Сході Європи — ЄС дійшов до меж розширення і шукає найбільш адекватну форму облаштування свого східного периметра та його розширення до кордонів з Росією. До співпраці з Європейським Союзом у цьому контексті запрошено шість країн Східної Європи і Південного Кавказу: Україну, Молдову, Грузію, Білорусь, Вірменію та Азербайджан. У відносинах Україна — ЄС окреслилися нові обрії, відкриті ініціативою Європейського Союзу. Останнє націлене на сприяння стабільності та процвітання східних

партнерів ЄС, на котрих поширюється європейська політика сусідства, а його результатом має стати поглиблення двосторонніх домовленостей і створення нових багатосторонніх рамок для співробітництва.

Проект «Східного Партнерства» Європейська Рада схвалила 19–20 березня 2009-го року в додатках до висновків під назвою «Декларації про Східне партнерство». До розробки цього документа ЄС спонукало його розширення (2004-го та 2007 років), бо зростає кількість країн (нечленів ЄС), з якими Союз тепер має спільний кордон. Європейському Союзу не байдуже, як впливає розширення ЄС на сусідні держави. Логічним продовженням цього процесу стало започаткування європейської політики сусідства. Її концепцію викладено у зверненні Єврокомісії «Ширша Європа – сусідство: нові рамки відносин з нашими східними та південними сусідами» в березні 2003 року.

Має істотне значення те, що політика «Східного партнерства» узгоджуватиметься з іншими сферами зовнішньої політики ЄС. Зокрема, вона враховуватиме стратегічне партнерство Європейський Союз – Російська Федерація. Але не відомо, якою мірою «Східне партнерство» залежатиме від відносин ЄС з Росією. Для України це питання має конкретний, а не риторичний підтекст, адже РФ завжди намагається вливати на ситуацію, яка перебуває в сфері її «політичних інтересів» у центральноевропейському регіоні, особливо на пострадянському просторі.

Європейський Союз прагне посилити свою політику стосовно східних партнерів, створюючи необхідні умови для політичного об'єднання та подальшої економічної інтеграції з ними шляхом розвитку особливого східного виміру європейської політики сусідства. Для досягнення цієї мети ЄС у рамках «Східного партнерства» прагнучиме підтримувати політичні й соціально-економічні реформи, полегшувати конвергенцію країн-партнерів з Європейським Союзом.

У цьому ж руслі «Східне партнерство» допоможе вибудувати довіру та створити тісніші зв'язки між ЄС і шістьма східними сусідами, котрі разом виступатимуть стратегічними партнерами та сповідуватимуть спільні цінності, як-от: демократія, верховенство права, повага до прав людини, принципи ринкової економіки та сталого розвитку. «Східне партнерство» має на меті посилити в довготерміновій перспективі енергетичну безпеку всіх учасників у сфері постачання та транзиту енергоресурсів, включаючи краще врегулювання цих процесів і раціональне використання енергії.

Європейська Рада пропонує проводити регулярні зустрічі (принаймні один раз на два роки) на рівні глав держав чи урядів країн – учасниць «Східного партнерства» та щорічно на рівні міністрів закордонних справ. Відповідно до основних напрямів співпраці планується започаткувати чотири тематичні платформи [17]:

- демократія, належне управління та стабільність;
- економічна інтеграція та конвергенція з політиками ЄС;
- енергетична безпека;
- контакти між людьми.

Широкомасштабні програми Європейського Союзу з розбудови інституцій допоможуть сусіднім країнам поліпшити їхню адміністративну спроможність. «Східне партнерство» сприятиме мобільності громадян держав-партнерів і впорядкуванню міграційних процесів через спрощення візового режиму. Європейський Союз у рамках глобального підходу до міграції має також вживати поступових заходів з цілковитої лібералізації візового режиму, що розглядається сьогодні як довгострокова мета для окремих країн-партнерів, та здійснювати це на індивідуальній основі за дотримання ними умов забезпечення врегульованої й безпечної мобільності. Передбачається ефективна

взаємодоповнюваність між «Східним партнерством» та існуючими регіональними ініціативами співробітництва ЄС з сусідами, зокрема «Чорноморською синергією».

Ініціатива «Східне партнерство» є частиною ширшої Європейської політики сусідства. Та, на відміну від ЄПС, головні особливості «Східного партнерства» такі[3]:

1) «Східне партнерство» є більш **гнучким інструментом**, оскільки не просто охоплює шість країн Східної Європи і Південного Кавказу, а й може розвиватися з урахуванням потреб, можливостей та досягнень кожної з країн-партнерів.

2) «Східне партнерство» стосується більш **пов'язаної між собою групи країн**, які не є членами ЄС, але мають подібні політичні, економічні й соціальні інтереси, пов'язані з пострадянським минулим. Це сигналізує про те, що програма «Східне партнерство», з одного боку, розрахована на довготривалий процес її імплементації в кожній з країн-партнерів, а з іншого боку, передбачається, що вона буде більш гнучкою через необхідність диференційованого підходу до кожної з країн-партнерів.

3) Ключовим аспектом «Східного партнерства» є **диференціація**. Комунікація Європейської Комісії «Східне партнерство» від 3 грудня 2008 року передбачає, що принциповим є диференційований підхід до кожної країни-партнера, залежно від успішності просування внутрішніх реформ і розвитку відносин з ЄС на шляху європейської інтеграції.

4) У «Східному партнерстві» передбачається укладання **угод про асоціацію**, включаючи угоди про глибокі та всеохоплюючі зони вільної торгівлі для тих країн, які прагнуть і готові брати на себе відповідні далекосяжні зобов'язання з ЄС. Кожна країна-партнер може розраховувати на поглиблення політичної співпраці й економічної інтеграції з ЄС.

5) «Східне партнерство» пропонує як **двосторонні**, так і **багатосторонні формати** для зміцнення співробітництва у Східній Європі та на Південному Кавказі. Тобто передбачається одночасне збереження динаміки розвитку двосторонніх взаємин між країною-партнером і ЄС. «Східне партнерство» додає нового, хоча й дещо обмеженого імпульсу цим відносинам та визначає новий вимір багатостороннього співробітництва.

6) На відміну від ЄПС, «Східне партнерство» **не обмежується сусідськими відносинами** і має на меті сприяння країнам-партнерам у наближенні до стандартів ЄС. Така мета досягається шляхом реалізації процесів інтеграції країни-партнера до ЄС по окремих сферах: економічна інтеграція, енергетична інтеграція, наближення регуляторних норм, правова апроксимація, адміністративне реформування тощо. Це є найбільшим стимулом для країн-партнерів, стратегічною метою яких є набуття членства в ЄС.

7) «Східне партнерство» передбачає **організаційну структуру**, хоча вона й не розвинена до такого рівня, як, наприклад, у Союзі для Середземномор'я. Зустрічі глав держав або урядів країн-учасниць «Східного партнерства» будуть проводитися кожні два роки. «Східне партнерство» також запроваджує зустрічі міністрів закордонних справ країн-членів ЄС і країн-партнерів кожного року, міністерські конференції в окремих галузях, регулярні зустрічі по чотирьох тематичних платформах («Демократія, належне управління та стабільність», «Економічна інтеграція та узгодження зі стратегіями ЄС», «Енергетична безпека», «Контакти між громадянами»), а також діяльність колегій для підтримки роботи платформ у конкретних сферах, формат і учасників, яких мають визначати відповідно до потреб.

8) У рамках програми «Східне партнерство» передбачається укладення пактів **«мобільність і**

безпека», які мають сприяти пересуванню людей. Це має здійснюватися шляхом правового полегшення поїздок до ЄС з одночасним збільшенням зусиль щодо подолання корупції, організованої злочинності й нелегальної міграції. Остаточною метою у довгостроковій перспективі є досягнення безвізового режиму пересування в межах усіх країн-партнерів. У будь-якому випадку ЄС запровадить безвізовий режим тільки з тими країнами, які виконають усі технічні вимоги ЄС. Європейська Комісія буде також розглядати можливості розвитку трудової мобільності з перспективою більшої відкритості ринків праці ЄС для залучення висококваліфікованої робочої сили із країн Східної Європи і заповнення прогалін на власному ринку праці.

9) «Східне партнерство» приділяє значну увагу питанням **енергетичної безпеки** в країнах-партнерах і в ЄС та посилює співпрацю щодо діяльності із захисту навколишнього середовища і клімату. В енергетичному сегменті ця ініціатива передбачає належні зміни законодавства, технічну й нормативно-технологічну адаптацію енергетичного простору України до європейського. Питання енергетичної безпеки можуть перейти з національної площини в багатонаціональну під патронатом ЄС.

10) «Східне партнерство» сприятиме розвитку програм, спрямованих на **соціально-економічний розвиток** країн-партнерів, зокрема у напрямі подолання гострих соціально-економічних розбіжностей між цими країнами. Передбачається також, що воно зміцнюватиме соціально-культурні контакти [3, 21-24].

Попри відзначену багатьма українськими та іноземними експертами низку недоліків ініціативи «Східне партнерство», вона заслуговує на позитивну оцінку та дозволяє констатувати наявність додаткових можливостей для України щодо забезпечення свого

інтересу у співпраці в ЄС, у тому числі і з правових питань. Важливо зауважити, що ініціатива «Східне партнерство» не стала альтернативою повноправному членству України в ЄС, проте істотно змінила формат співробітництва з односторонніми зобов'язаннями України, запропонований Планом дій «Україна – ЄС», на формат співробітництва зі взаємними зобов'язаннями України та ЄС, який виражатиметься в угоді про асоціацію.

Цікавим є те, що ініціатива «Східне партнерство» охоплює один із фундаментальних напрямів співпраці України та ЄС – спільну діяльність з політико-правових питань. У рамках цієї ініціативи планується отримання Україною послідовної і системної допомоги для досягнення рівня європейських стандартів верховенства права, демократичного політичного режиму та належного урядування, що відповідає інтересам України.

На відміну від співпраці у форматі Плану дій «Україна – ЄС», у рамках ініціативи «Східне партнерство» передбачається вагома фінансова підтримка з боку ЄС для всебічного інституційного розвитку України з метою гарантування прогресу у сфері демократії, верховенства права та належного урядування. Ініціатива сприяє укладанню угоди про політичну асоціацію. Вона повинна закріпити на міжнародно-правовому рівні прогрес розвитку двосторонніх відносин ЄС та України, факт наближення України до європейських стандартів верховенства права, демократичного політичного режиму та належного урядування, а також установити особливі взаємні права і обов'язки сторін щодо майбутньої повноцінної інтеграції України до ЄС.

Все це дозволяє припускати, що співпраця України та ЄС з політико-правових питань у рамках «Східного партнерства» може посприяти[3]:

щодо конституційної реформи:

- досягненню консенсусу щодо внесення змін до Конституції України або прийняття нової Конституції України на основі фахового підходу та врахування основних принципів європейської доктрини конституційного права;
 - оптимізації конституційної системи стримувань і противаг України;
 - вдосконаленню конституційного регулювання адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування;
 - ліквідації імперативного мандата;
- щодо реформи виборчого законодавства:**
- встановленню такої виборчої системи, яка б найбільш ефективно забезпечувала волевиявлення народу України та територіальних громад в Україні;
- щодо реформи публічної адміністрації:**
- формуванню стабільної та ефективної організації і діяльності виконавчої влади шляхом інституційного розмежування політичних та адміністративних функцій в її системі;
 - організації професійної, політично нейтральної та відкритої публічної служби шляхом відмежування політичних посад від сфери публічної служби, встановлення правових механізмів захисту публічних службовців від незаконних політичних впливів, запровадження відкритого конкурсного прийняття на публічну службу та службового просування тощо;
 - створенню системи спроможного місцевого самоврядування шляхом децентралізації публічних повноважень та ресурсів, створення економічно самодостатніх суб'єктів місцевого самоврядування у сільській місцевості;
 - запровадженню регіонального самоврядування;

- зміцненню статусу приватних осіб у відносинах з органами публічної адміністрації шляхом справедливого правового регулювання адміністративної процедури, впровадження нових організаційних форм та стандартів якості адміністративних послуг, удосконалення механізмів правового захисту приватних осіб у відносинах з органами публічної адміністрації;
- гарантуванню підконтрольності публічної адміністрації політичній владі та суспільству шляхом посилення контрольних функцій парламенту, місцевих рад та фінансового контролю, розвитку системи адміністративного судочинства, залучення громадськості до участі в управлінні публічними справами;

щодо судової реформи:

- удосконаленню системи судів;
- ліквідації адміністративних важелів впливу на суддів;
- посиленню суддівського самоврядування;
- забезпеченню прозорості і конкурсної основи при доборі суддів;
- запровадженню спеціальної підготовки для суддів, а також нових механізмів притягнення їх до відповідальності;

щодо реформи системи кримінальної юстиції:

- оптимізації кримінального процесу в частині посилення захисту прав людини;
- приведенню у відповідність до європейських стандартів статусу та системи органів прокуратури України;
- вдосконаленню системи правоохоронних органів;

щодо подолання корупції:

- встановленню чіткої процедури притягнення до юридичної відповідальності за корупційні діяння;

- встановленню адекватної системи юридичної відповідальності за вчинення корупційних діянь [3, 30-31].

Наразі у сфері співробітництва України та ЄС з політико-правових питань у рамках «Східного партнерства» застосування Програми СІВ є основним вектором допомоги ЄС. Ця Програма спрямована на гарантування сталості результатів співпраці у сфері співробітництва України та ЄС з політико-правових питань та підготовку середовища в Україні для майбутніх інвестицій.

У рамках Програми СІВ за рахунок фінансування ЄС повинні надаватися такі послуги:

- технічна допомога та надання експертів Україні як радників щодо проектів;
- організація і проведення тренінгів, семінарів та робочих зустрічей з метою представлення та роз'яснення аспектів проектів широкій аудиторії;
- навчальні візити, які дають змогу державним та муніципальним службовцям з України вивчити досвід країни-члена ЄС щодо вирішення практичних питань, пов'язаних із проектами.

«Східне партнерство» у двосторонньому вимірі, наряду з Програмою СІВ, передбачає насамперед реалізацію ще однієї програми регіонального розвитку, на яку планується витратити близько 20% додаткових коштів. Регіональному розвитку в «Східному партнерстві» відведено важливе місце, адже завдяки йому пересічні громадяни зможуть відчувати результати процесу європейської інтеграції. *Регіональний розвиток сприятиме:*

- поліпшенню життя населення регіонів;
- соціально-економічному вирівнюванню регіонів;

- зменшенню соціальної напруги серед населення;
- підвищенню рівня підтримки процесу інтеграції до ЄС.

Безпосередньо в Україні програма регіонального розвитку буде реалізовуватися в кількох пілотних регіонах. На порядку денному стоїть розробка стратегії регіонального розвитку в Україні, згідно з Концепцією державної регіональної політики від 28 серпня 2008 року. З метою її формування та створення агентства регіонального розвитку пілотним регіоном було обрано Автономну Республіку Крим. З 2008 року вже діє Спільна ініціатива щодо регіонального розвитку Криму за участі Європейської Комісії та країн-членів ЄС, до якої також залучена Програма розвитку ООН (ПРООН) як основний виконавчий партнер з реалізації.

Передбачається обрання ще одного або кількох регіонів. Їх кількість залежатиме від підходу до реалізації програми регіонального розвитку, яких може бути два: комплексний і секторальний.

Перший, комплексний підхід, передбачає реформування і розвиток окремого регіону в усьому спектрі сфер його життєдіяльності. В такому випадку виділених коштів може бути недостатньо навіть на один регіон, включаючи кошти ЄС і кошти державного бюджету України, призначені на регіональний розвиток.

Другий підхід, секторальний, передбачає визначення ключових сфер для регіонів, обраних як пілотні, і проведення комплексу заходів з їх розвитку. До таких сфер може бути віднесено: транспорт, охорона навколишнього середовища, медичне забезпечення населення, підвищення рівня зайнятості населення, розвиток інфраструктури, забезпеченість основними послугами, наприклад, водопостачанням, газом і навіть електроенергією в окремих поселеннях, житлово-

комунальний сектор, надання соціальних послуг малозахищеним верствам населення, міжетнічна проблематика.

Ініціатива «Східного партнерства» передбачає продовження реалізації пріоритетів Європейського інструменту сусідства і партнерства, який має спеціальні засоби для фінансування проектів у сфері громадянського суспільства у формі Європейського інструмента з демократії та прав людини, Тематичної програми для недержавних організацій та місцевих органів влади.

Можливо доцільно впровадити спільні дії щодо комплексного моніторингу за реалізацією програм і проектів у регіоні. Від успішності пілотних проектів залежатиме зацікавленість ЄС у наданні допомоги в рамках «Східного партнерства» у подальшому і для інших регіонів.

Слід зазначити, що світова економічна рецесія суттєво і тривалий час впливатиме на пріоритети державної політики в регіоні. За прогнозом Міжнародного валютного фонду економічне зростання в ЄС відновиться лише з 2011 року. Деякі з наслідків кризи будуть відчуватися й надалі: високий рівень безробіття, розбалансування державних фінансів.

Зрозуміло, що країни дедалі більше будуть схильні до протекціоністської політики, зокрема до збільшення торговельних бар'єрів, надання субсидій вітчизняним підприємствам, обмеження трудової міграції та руху капіталу. Існує імовірність відкладання реалізації великих транскордонних інфраструктурних проектів в енергетиці та транспорті. Саме тому протягом 2009-2013 років найбільшу перспективу реалізації у «Східному партнерстві» матимуть проекти, які не тільки дозволять Україні та державам-партнерам реалізовувати спільні інтеграційні ініціативи, а й сприятимуть подоланню негативних наслідків економічної кризи.

Для України в рамках двостороннього та

багатостороннього співробітництва «Східного партнерства» зусилля будуть спрямовані на досягнення бажаних результатів, зокрема:

- економічна інтеграція (доступ на ринки ЄС і країн-партнерів);
- пом'якшення негативних наслідків на ринку праці;
- оздоровлення фінансової та банківської системи;
- підвищення ефективності державної допомоги;
- підтримка МСБ;
- модернізація інфраструктури країни.

«Східне партнерство» може стати дієвим інструментом забезпечення свободи пересування для громадян країн Східної Європи, якщо рух до повної лібералізації (скасування) візового режиму з боку ЄС стане одним із пріоритетів практичного наповнення цієї ініціативи. Забезпечення свободи пересування через скасування візового режиму вже стало життєво важливим пріоритетом для країн-партнерів, через ступінь реалізації якого вони значною мірою сприйматимуть ефективність «Східного партнерства» загалом.

Утім, компонент вільного руху людей може стати взаємно вигідним пріоритетом і для самого ЄС, адже рух до безвізового режиму супроводжуватиметься втіленням низки реформ у країнах-партнерах, які сприятимуть суттєвому прогресу у таких сферах, що є важливими для ЄС:

- боротьба з нелегальною міграцією, торгівлею людьми та іншими вадами транскордонної злочинності;
- безпека документів;
- управління кордонами, включаючи розвиток інфраструктури кордонів (*Integrated border management*);
- співпраця в галузі безпеки та правоохоронній сфері;
- реалізація режиму реадмісії.

Отже, втілення заходів, спрямованих на досягнення безвізового режиму країнами-партнерами, окрім свого основного завдання (забезпечення свободи пересування), істотно поліпшить ситуацію у сфері безпеки, правопорядку та подолання міжнародної злочинності в регіоні, підвищить спроможність країн регіону ефективно протистояти «новим загрозам безпеки».

Оскільки в реалізації більшості компонентів «Східного партнерства» Україна значно випереджає інших країн-партнерів, нині важливо зробити висновки із досвіду України, накопиченого протягом останніх двох років:

1. Угода про спрощення оформлення віз (яка, вочевидь, стане моделлю для інших країн-партнерів), що набула чинності з 1 січня 2008 року, сприяла певному поліпшенню ситуації з видачею віз громадянам України і стала кроком у правильному напрямку, однак потребує додаткових ініціатив. Угода ще не є ефективним механізмом, спроможним компенсувати негативні наслідки розширення Шенгенської зони для більшості громадян України, які подорожують до країн ЄС.

2. Слід вітати намір ЄС ініціювати повне скасування консульського збору (плати за розгляд візового клопотання) для країн-партнерів, запропонованого у Посланні Європейської Комісії від 3 грудня 2008 року. Оптимальним кроком могло б стати скасування консульського збору для всіх країн-партнерів уже з 1 січня 2010 року.

3. Ключовою задачею залишаються терміни та умови повного скасування візового режиму для країн-партнерів. Важливим етапом у цьому напрямку має стати затвердження «дорожніх карт» для кожної країни, виконання завдань якої має вести до скасування візового режиму. Україна розпочала «візовий діалог» у вересні 2008 року і має певний досвід, який може бути врахований при розробці практичних кроків для інших країн-партнерів у рамках «Східного партнерства».

4. Оскільки зволікання із формуванням «дорожніх карт» у рамках «візового діалогу» сприймається як ознака браку щирості та політичної волі з боку ЄС, слід завершити формування та затвердження подібних документів для України та Молдови вже у 2009 році, для країн Кавказу – у 2010 році. Допоки у відносинах ЄС з Білоруссю прогрес політичного діалогу виглядає проблематичним, саме розвиток співпраці щодо спрощення візового режиму може стати прийнятним і корисним напрямом співпраці з Мінськом на найближчі роки.

5. Важливість «дорожніх карт» полягає в чіткій ідентифікації проблем, вирішення яких відповідною державою надаватиме її громадянами право вільного пересування в Європі, що створить додаткові можливості для посилення конструктивного суспільного тиску та громадського контролю за діяльністю влади, отже, сприятиме зміцненню демократичних інститутів та процесів у країнах-партнерах [3,50-51].

Водночас задамо питання: чи зможе ця політика ефективно запрацювати, враховуючи двосторонні відносини між шістьма державами? Розглянемо окремі приклади.

Вірмено-азербайджанські відносини

В ході кривавого конфлікту, що почався в 1990-х між вірменами і азербайджанцями з питання приналежності Нагірного Карабаху, Баку втратив контроль над Нагірним Карабахом. У результаті війни загинуло більше 25 тис. чоловік. Близько мільйона азербайджанців стали біженцями і вимушеними переселенцями. 12 травня 1994 року між Азербайджаном і Вірменією було підписано угоду про припинення вогню.

На даний час на території Нагірного Карабаху існує невизнана Нагірно-Карабахська республіка, що має тісні економічні і військово-політичні зв'язки з Вірменією. У самопроголошеній державі проживає 140 тис. чоловік

переважно етнічних вірменів. Азербайджан домагається відновлення свого контролю над Нагірним Карабахом. Переговори, що проходили в листопаді-грудні 2009 р., ледь не закінчились війною, про яку заявляв президент Азербайджану.

Україно-молдовські відносини

Після здобуття незалежності на початку 90-х років відносини між Україною і Молдовою також склалися непросто. Прорумунська орієнтація молдовського керівництва не могла подобатися українським політикам, як і виникнення у безпосередній близькості до українського кордону придністровського конфлікту. Подальшому зближенню значною мірою сприяла спільність інтересів. Це найяскравіше простежується на долі об'єднання ГУАМ. Щоразу Кишинів виявляв зацікавленість до цієї організації саме в період загострення відносин із Москвою і втрачав її, щойно ці відносини поліпшувалися[11].

Аналогічні порівняння плюсів та мінусів двосторонніх відносин між країнами, що входять до «Східного партнерства», можна продовжити, але висновок буде один—сьогодні існує проблема майбутнього партнерства, і тому прогнозувати успіхи чи провали в реалізації названої ініціативи непросто.

Про це свідчать думки політиків. Так, колишній міністр закордонних справ Анатолій Зленко у статті в щотижневику «Дзеркало тижня» дає таку оцінку зовнішньої політики України:

«Не кращі справи і з зовнішньою політикою України. Країна спроквола втягується в орбіту зовнішнього впливу, стає об'єктом чужих інтересів, що позбавляє її можливості виступати на міжнародній арені як активний і самостійний гравець. Наш північний сусід Росія, як і раніше, залишається головним агентом впливу на політичне та економічне життя України. Ситуації, схожі на ту, яка склалася, характерні для стану відкритої

ворожнечі між країнами. Між Росією і Україною її, на щастя, ще немає, хоча окремі рішення підштовхують до цього. Слава Богу, ми не прийняли виклику й відмовилися від конфронтаційного сценарію. Відповідь президента України Віктора Ющенка президентові Російської Федерації Дмитру Медведеву — стримана і досить аргументована. Саме це дозволяє сподіватися, що в українсько-російських відносинах усе-таки запанують розум і здоровий глузд. Адже альтернативи цьому, очевидно, немає».[8]

Дослідження проблеми дає змогу зробити певні висновки.

Окремі політики вважають „Східне партнерство” подарунком Україні, який має вгамувати амбіції, щоб Україна не ставила на порядок денний питання членства в ЄС, інші ж вважають це спробою створити певну санітарну зону для того, щоб зберігати поточний стан речей, використовуючи цей час для консолідації самого ЄС. Ми вважаємо, як би не було, «Східне партнерство» не можна оцінювати тільки в позитивних чи негативних тонах, все залежатиме від імплементації, можливостей, бажання сторін, взаємних компромісів на шляху його реалізації.

Однозначно є підстави стверджувати, що «Східне партнерство» стане інструментом посилення тіснішого партнерства Євросоюзу з Україною, Грузією, Білорусією, Азербайджаном, Вірменією і Молдовою. Але наскільки тіснішим воно буде й чим відрізнятиметься від нинішньої політики сусідства покаже час. Та й для реалізації намічених планів необхідною є тісна співпраця не тільки означеної шістки країн з Європейським Союзом, а й певне взаємопорозуміння між самими країнами. Чи зможуть «східні партнери» врегулювати власні претензії один до одного? Адже добре відомо, що на даному етапі існують політичні та територіальні суперечності між ними. Це ж стосується адекватності Білорусі у відносинах

з європейськими країнами, адже її тісні відносини з Російською Федерацією однозначно впливатимуть на формат відносин з іншими країнами.

Проаналізувавши актуальні проблеми ініціативи «Східне партнерство», є підстави стверджувати, що для України залишається актуальним:

– необхідність посилення зовнішніх гарантій України, які надані їй «де-юре» ядерними країнами у зв'язку з приєднанням до ДНЯЗ і зафіксовані у Будапештському меморандумі 1994 року, дія якого закінчилася у грудні 2009 року;

– підтримка ініціативи «Східного партнерства», яке можна розглядати як певний паліатив, запропонований ЄС для розвитку України та інших країн Східної Європи. Наповнення цієї рамкової пропозиції конкретним змістом, зокрема у безпековому вимірі, має стати пріоритетним завданням політики нашої держави на найближчі роки;

– підсилення рівня співробітництва з ЄС у рамках Європейської політики безпеки і оборони. Йдеться, у тому числі, про участь України в миротворчих місіях, зокрема на Балканах, Європейській політиці з протидії актуальним загрозам (тероризм, бізнес-злочинність, енергетика, кібер-загрози і т.ін.);

– відновлення і розвиток діалогу з Російською Федерацією з усіх актуальних проблем двосторонніх відносин, одним із механізмів якого може стати використання відповідних положень Великого договору 1997 року.

Список використаних джерел

1. Матеріали міжнародної конференції «Додаткові можливості «Східного партнерства» для європейської інтеграції України і східних партнерів», 27-28 квітня 2009 року м. Київ. Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=>

- article&sid=603276933.
2. Матеріали міжнародної конференції «Українсько-словацькі відносини в контексті «Східного партнерства»: можливості та перспективи», 21-22 жовтня 2009 р. м. Ужгород, 2009.
 3. Східне партнерство ЄС: додаткові можливості для євроінтеграції України / [І.Ф.Газізуллін, М.М.Гончар, О.В.Коломієць [та ін.] ; за ред. В.Мартинюка; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К. : [Агентство «Україна»], 2009. – 84 с.
 4. Європейська інтеграція: навч. посіб./ За ред. С. В. Федонюка, В.Й.Лажніка. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. –760 с. –С. 619
 5. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. / В.В. Копійка, Т.І.Шинкаренко; за ред. Л.В. Губерського. –К.: Знання, 2009. – 751с. –С.647.
 6. Сидорук А. «Велика шахівниця Збігнева Бжезинського» // Дзеркало тижня –2009. – 22-28 березня– № 11 (690).
 7. Тігіпко С. Наше місце на карті світу // Дзеркало тижня – 2009. –29 серпня- 4 вересня. – № 32 (760).
 8. Мельник О. Україна не готова до вступу в НАТО, або що насправді сказав генсек у прощальній помові // Дзеркало тижня.–2009.– 1-7 серпня.№ 28 (756)
 9. Горбулін В., Литвиненко О. Українська політика національної безпеки України: актуальні виклики – адекватні відповіді // Дзеркало тижня. –2009.– 28 березня – 4 квітня № 11 (739)
 10. Зленко А. Україна у мінливому світі // «Дзеркало тижня».–2009. – 22-28 серпня № 31(759)
 11. Моцик О. Східне партнерство – додатковий шанс зближення з ЄС // Дзеркало тижня. –2009. – 23-29 квітня. – № 15.
 12. Гриневецький С. Нелюбовний трикутник // Дзеркало тижня.–2009.– 21-28 квітня. –№ 14 (742)
 13. Сірук М. Нові інструменти європеїзації.–Режим доступу:<http://www.day.kiev.ua>
 14. Лише подолавши внутрішню кризу, Україна зможе забезпечити своє майбутнє з ЄС // Євробюлетень.– 2009.– № 1. С. 4-5.
 15. Треть українцев усматривають в США и НАТО угрозу безопасности.–Режим доступу: <http://www/correspondent.net/Ukraine/politics/429131/>
 16. Кічігіна Н. Евросоюз – это машина для захвата новых рынков. // «2000».–2009.– 10-17 квітня. – № 15(457).
 17. Мовчан Ю. «Східне Партнерство» – новий вимір євроінтеграції чи євроінтеграційний паліатив для України? Режим доступу:<http://www.viche.info/journal/1470/>
 18. «Східне партнерство» отримало додатковий вимір. – Режим доступу: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,4749623,00.html>
 19. Через «Східне партнерство» Україна може пришвидшити євроінтеграцію. – Режим доступу:<http://www.razumkov.org.ua/ukr/news.php/expert.php?news>

ПРІОРИТЕТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ВІДНОСИН УКРАЇНИ І НАТО

Бродич Андріана,

студентка 5 курсу юридичного факультету

Науковий керівник - І.В. Артёмов,

кандидат історичних наук

У статті досліджуються проблеми ефективних пріоритетів у системі інформування громадськості щодо євроатлантичних намірів України. Обґрунтовано посилення позицій в цій галузі завдяки реалізації Державної програми інформування громадськості з цих питань протягом 2004–2007 рр., а також проблем, які залишаються в царині дієвості інформаційного забезпечення курсу України до НАТО і вирішення яких передбачається Державною програмою інформування громадськості на 2008–2011 рр.

Ключові слова: пріоритетність, європейська та євроатлантична інтеграція України, інформаційна політика.

This article investigates the problem of effective priorities in the system of informing the public about Euro-Atlantic aspirations of Ukraine. Strengthening the position in this area is justified through the implementation of State public information program on these issues during the 2004–2007, as well as problems that remain in the field of Ukraine's information policy effectiveness and its solution with the State public information program in the 2008–2011.

Keywords: priority, European and Euro-Atlantic integration of Ukraine, information policy.

Постановка проблеми в загальному вигляді
Особливості глобальних процесів у світі, учасницею

яких є і Україна, диктують необхідність інтегрування в сучасний європейський простір, який функціонує завдяки надпотужному економічному об'єднанню держав – Європейському Союзу. Європейська безпекова політика базується на основі спільної участі більшості країн ЄС у НАТО. Саме ця об'єктивна реальність вимагає від нашої держави інтегруватись у названі об'єднання європейських держав, що є стратегічним зовнішньополітичним пріоритетом.

Неоднозначність сприйняття населенням України курсу на євроатлантичну інтеграцію пояснюється низкою факторів. Одним із найбільш суттєвих є малодієве, без чітких пріоритетів інформаційне забезпечення інформаційної політики держави на сучасному етапі відносин України з НАТО. Саме цей фактор свідчить про актуальність дослідження проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми інформаційної політики щодо євроатлантичних намірів України

Проблеми європейського та євроатлантичного виміру України на сучасному етапі широко висвітлюються в публікаціях багатьох українських науковців і політиків. Серед них вважаємо за необхідне виокремити праці В.Горбуліна, В.Хандогія, В.Гречанінова, В.Копійки, Г.Шинкаренка, І.Артёмова, І.Забари, Г.Казакевич, Ю.Кальниша, І.Козюри, С.Криворучко[1].

В той же час питання інформаційної політики і її ефективності для практичної реалізації євроатлантичних намірів України висвітлене недостатньо. Підтвердженням цієї тези є те, що існують лише офіційні звіти щодо стану реалізації Державної програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2004–2007 рр., без всебічного аналізу причин її недостатньої ефективності.

Тому мета публікації полягає в тому щоб

привернути увагу до проблематики пріоритетності інформаційної політики відносно сучасного стану взаємовідносин України з НАТО, виходячи із завдань, сформульованих у новій Державній програмі з цих питань на 2008–2011 рр.

Предметом дослідження є аналіз різних позицій відносно євроатлантичної інтеграції в регіонах України, зокрема автора статті В.Шнайдер-Детерса, надрукованої у газеті «Дзеркало тижня» 22 березня 2008 року під назвою «ЄС чи НАТО – зміна пріоритетів України» та міністра закордонних справ України у 2008р. В.Отризка. З іншого боку, автор спробувала проаналізувати ефективність інформаційної політики України відносно НАТО, виділити найбільш актуальні аспекти Державної програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції на 2008–2011 рр. і її потенціал порівняно з аналогічною програмою на 2004–2007 рр.

Актуальність проблематики євроатлантичного вибору України пояснюється багатьма факторами, але суть питання залишається. Зміна геополітичних зовнішньополітичних пріоритетів після 2002 року поглибила дискусію відносно орієнтації України по «західному вектору» політичного курсу держави. Усі дані соціологічних досліджень чітко акцентують увагу на тому, що західні і частина центральних регіонів України підтримують курс на інтеграцію в ЄС і НАТО. В той же час населення східних та південних регіонів України виступає у категоричній формі проти євроатлантизму і вимагає поліпшення взаємовідносин із Росією, Білорусею та активно співпрацювати з державами ЄЄП.

Цей внутрішньоукраїнський «феномен» доповнюється діями найбільших геополітичних гравців. Мова йде про конкуренцію за інтереси України між Брюсселем (ЄС) і Москвою. До цього питання привертає увагу чимало видань. Зокрема, «Дзеркало тижня» помістило статтю «ЄС чи НАТО – зміна пріоритетів України?», яка акцентує увагу на викладених нижче аргументах [2].

Автор статті привертає увагу до геополітичних особливостей України, яка розташована між Європейським Союзом і Російською Федерацією і відіграє ключову роль у відносинах між цими двома частинами Європи. Для Брюсселя і для Москви стратегічне значення має як зовнішня орієнтація, так і внутрішній устрій цієї «нічийної смуги» в європейському проміжку, яка стала точкою перетину європейського сусідства та близького зарубіжжя. Гострота і актуальність дискусії посилилась після утвердження євросоюзівсько-українського кордону у 2004–2007рр.

В такому проміжному статусі Україні навряд чи вдасться самостійно підтверджувати свою державність протягом тривалого часу. «Цей вакуум, мабуть, все ж зникне протягом наступних 10–15 років», – пише Егон Бар, архітектор східної політики Віллі Брандта, у вступі до нещодавно виданої книжки «Європейський Союз, Росія та Євразія». Це означає, що Україна або інтегрується до Європейського Союзу, або – коли не номінально, то «де-факто» – знову зіллється в союзі з Росією.

Сама ж Україна – якщо не брати до уваги дії президента Кучми наприкінці його президентської кар'єри з євразійським інтеграційним проектом під назвою «Єдиний економічний простір» – із 1998 року офіційно проголосила євроінтеграційний курс.

Москва активізувала роботу над створенням ЄЄП і спробувала відрізати Україні шлях до Європейського Союзу та підштовхнути її до реставрації союзу з Росією. Якби цей проект вдалося втілити в життя, Росія, завдяки своєму голосу в «спільному регулюючому органі» вагою у 80%, посіла б у ньому абсолютно домінуюче становище.

Втім, вплив на Україну двох полюсів тяжіння не означає, що між Брюсселем і Москвою існує конкуренція за інтеграцію України. Адже на протипагу Кремлю, який

активно проводить курс на економічне возз'єднання України та Росії, Брюссель після саміту з розширення ЄС, що відбувся в Копенгагені в 1993 році, дотримується щодо України політики стримування. Як раніше, так і тепер інтерес ЄС обмежується лише існуванням стабільного сусіда на своєму східному кордоні.

Росія ж після парадигматичного зсуву у відносинах із європейськими країнами СНД, а саме відмови від готування енергоємної промисловості України у формі цінкових поступок на енергоносії, фактично відпустила Україну зі свого ближнього зарубіжжя й оселила її в зоні сусідства, позбавленого привілеїв. Проте під впливом економічної гравітації зміцнілої Росії і в умовах інтеграційно-політичного вакууму Україна, відірвана Європейським Союзом, не зможе зберегти свою економічну незалежність, а русифікація стратегічних галузей промисловості України поставить під загрозу й політичний суверенітет держави.

Автор названої статті вважає, що весь комплекс відносин України з Росією в спрощеному вигляді можна охарактеризувати бажанням здобути незалежність від Москви за умови тривалого збереження зв'язків із нею. Ці історичні та культурні зв'язки України з Росією — незважаючи на всю їхню амбівалентність — виявляють себе у відторгненні ідеї вступу до НАТО більшістю населення, яке сприймає нову хвилю розширення НАТО на Схід як геостратегічну ініціативу США, спрямовану проти Росії.

Європейська політика США спрямована на послаблення єдності Європейського Союзу. Рішення США про розміщення на території ЄС компонентів національної системи протиракетної оборони, прийняте в односторонньому порядку й узгоджене на двосторонньому рівні з Польщею та Чехією, але без узгодження з європейськими партнерами по НАТО, яскраве свідчення цього. Система ПРО в Польщі та Чехії

може бути націлена на Російську Федерацію. Однак з погляду політичних реалій вона спрямована саме проти єдності Європейського Союзу.

Політика України стосовно НАТО, інспірована США, — це аж зовсім надмірний виклик Росії, навіть незважаючи на всю суворість попередження, висловленого президентом Путіним на прес-конференції від 12 лютого 2008 року про наслідки вступу України до НАТО. Членство України в НАТО не відповідає інтересам Європейського Союзу. Черговим підтвердженням цього є і газове протистояння грудня 2008 р. — січня 2009 р. між Україною, Росією і Євросоюзом. В усіх своїх документах про політику щодо України ЄС підкреслює, що вважає для себе надзвичайно важливими добрі відносини між Україною та Росією. А процес політичних й економічних реформ, які має продовжити Україна, щоб досягти «рівня зрілості ЄС», як і вкорінення у свідомості українських політиків європейських цінностей, не потребує дублювання у формі підготовки країни до членства в НАТО[3].

Поборники американського розширення на Схід у Європі серед нових членів ЄС фактично діють як лобісти американських гегемоністських інтересів у Європі. А форсований атлантичний інтеграційний курс президента України Ющенка швидше знижує готовність із боку Європейського Союзу — а точніше, його старожилів — погодитися на вступ України до Європейського Союзу, ніж посилює її. Членство в НАТО не є чинником прискорення наближення України до Європейського Союзу. Схоже, Юлія Тимошенко поставила свій підпис під «листом трьох» генеральному секретареві НАТО не без певного тиску з боку секретаріату президента. Близькі до конспіративних обставини, за яких відбулася її зустріч із Яап де Хооп Схеффером перед відльотом із Брюсселя до Києва, дозволяють припустити, що вона не бажає відкрито ототожнювати себе із цим листом, пам'ятаючи

про своїх виборців зі східних областей України. Під час офіційного візиту до Брюсселя 28–29 січня 2008 року вона висловила цілком правильну думку: «Збалансовані й гармонійні відносини з Росією Україна розглядає як невід’ємну частину інтеграції в Європейський Союз»[4]. У стислому вигляді такий підхід означає: ЄС — «ТАК!» НАТО — «НІ!».

Проти такого бачення майбутніх взаємовідносин України з НАТО та сценарія розвитку майбутніх геополітичних процесів виступав экс-міністр закордонних справ України Володимир Огризко. Він вважає, що вступ до НАТО не суперечить дружбі з Росією. Зокрема, він стверджує, що зближення України з НАТО не суперечить положенням договору про дружбу і співпрацю України й Росії, оскільки «базовий договір і вибір кожною із сторін формули забезпечення своєї безпеки абсолютно між собою не пов’язані. Це абсолютно штучні прив’язки, які під собою не мають жодних підстав», — заявив міністр[5].

«Ми забезпечимо свою безпеку у такий спосіб, який вважаємо доцільним. Поряд з тим, як це і записано у законі про основи національної безпеки, ми робитимемо все від нас залежне, щоб відносини з Росією були якнайкращі. І ми від цієї формули не збираємося відмовлятися», — пояснив він.

В.Огризко також відзначив, що ідея забезпечити безпеку України шляхом підвищення статусу Будапештського меморандуму — це спроба відвернути увагу від ключового питання національної безпеки.

«Згадаймо, що в Будапештському меморандумі прописано: у разі загрози національній безпеці України буде можливість провести консультації з того чи іншого приводу. Якщо це гарантії, тоді їх нам явно замало. Сьогодні ми повинні займатися не консультаціями, а мати чіткі механізми захисту свого суверенітету», — підкреслив він.

«Сьогодні питання не в «будапештських гарантіях», а в тому, щоб приєднатися до НАТО, цього випробуваного механізму, який дозволяє реально, а не примарно, гарантувати безпеку», — заявив голова зовнішньополітичного відомства України.

Коментуючи думку про погіршення відносин з Росією у разі вступу України до НАТО, В.Огризко наголосив: «Думаю, ситуація є надзвичайно простою: Україна стане членом НАТО і буде мати добросусідські відносини з Росією».

«Ніхто не збирається будувати берлінські мури, ніхто не збирається створювати бар’єри між людьми. Це якраз приклади старого мислення, мислення минулого, — відзначив голова МЗС. — Ми ж дивимосся у майбутнє»[6].

Наведена вище полярність думок свідчить, що ставлення громадськості до НАТО — одна з головних проблем, що гальмує євроатлантичну інтеграцію України. Відомо, що в українському суспільстві, і навіть серед політичної еліти, немає єдності стосовно вступу України до НАТО. Серед головних причин такого стану — старі стереотипи та недостатня поінформованість, негативне ставлення Росії, що є лейтмотивом російських ЗМІ, які поширюються на Україну, нарешті, відсутність успіхів у співробітництві за напрямками, які були б зрозумілими для громадськості.

Важливим механізмом впливу на громадську думку може і повинно стати поглиблення практичного співробітництва України з Альянсом. Є напрями співпраці, які розраховані на досягнення далекосяжних цілей, наприклад, реформа сектору безпеки та військового співробітництва. Вони вкрай важливі, однак не можуть дати швидких результатів щодо поліпшення громадської думки. Військове співробітництво — один із перших механізмів партнерства між НАТО та

Україною, який інтенсивно розробляється вже більше 10 років. Результати очевидні: в Збройних силах України ставлення до НАТО переважно позитивне. Однак за межами зовнішньополітичного та військового відомства це мало впливає на громадську думку, навіть навпаки, стає елементом спекуляцій навколо участі українців у військових операціях за кордоном та військової присутності НАТО в Україні. Реформа сектору безпеки є відносно новим стратегічним завданням, виконання якого здатне у перспективі вплинути на громадську думку[7].

На першому етапі побудови системи інформування громадськості після прийняття Державної програми з цих питань на 2004-2007 рр. щодо євроатлантичного курсу України основний акцент був зроблений на організації та проведенні наукових, науково-методологічних і науково-практичних конференцій, семінарів та “круглих столів” різних рівнів: від міжнародних до регіональних і місцевих, на яких вивчався досвід країн – нових членів НАТО, аналізувалися національні нормативно-правові акти у цієї сфері, розглядалися пропозиції та ініціативи вітчизняних спеціалістів і науковців у галузі національної безпеки, державних і політичних діячів та інституцій.

Необхідно відмітити активну і всебічну підтримку прагнень українських спеціалістів, експертів, політиків та представників громадських організацій і інституцій глибоко розібратися у системі загальноєвропейської системи колективної безпеки з боку міжнародної спільноти, насамперед Центру інформації та документації НАТО в Україні та Офісу зв'язку НАТО в Україні, а також колишніх республік СРСР і країн – членів Варшавського договору.

Це дало можливість:

- напрацювати національну інформаційну,

інформаційно-довідкову та інформаційно-аналітичну базу для розгортання повномасштабної роботи з інформування громадськості щодо євроатлантичного курсу країни;

- утворити базову мережу громадських організацій на національному, регіональному та місцевому рівнях, діяльність яких спрямована саме на вирішення питань інформування громадськості про вибір шляхів забезпечення національної безпеки, історію створення, сучасний стан та перспективи розвитку як Північноатлантичного альянсу, так і Організації договору про колективну безпеку на чолі з Російською Федерацією, висвітлення інших питань у цій царині;
- опрацювати різноманітні засоби та методи підготовки й доведення зазначеної інформації до пересічного громадянина;
- сформуванню досить широке коло фахівців, які на професійному рівні можуть вести інформаційно-просвітницьку роботу з питань євроатлантичної інтеграції України;
- розпочати практичну роботу з інформування громадськості з усього комплексу питань, пов'язаних із реалізацією євроатлантичного курсу держави.

Саме на цьому етапі розпочався реальний рух у напрямі визначення процесу інформування суспільства щодо євроатлантичного прагнення країни як невід'ємної складової державної політики на зовнішньо- та внутрішньополітичних рівнях. Держава почала “повертатися обличчям” до громадських організацій у вирішенні питань інформування суспільства про євроатлантичний курс та НАТО.

Але основної мети – побудови цілісної

системи інформування громадськості щодо євроатлантичного курсу України в практичній площині, яка б забезпечила свідому підтримку більшістю суспільства прагнень держави вступити до Альянсу, досягти не вдалося. Про це свідчать дані численних соціологічних досліджень та, найголовніше, результат роботи Бухарестського саміту країн – членів НАТО. Чому так сталося? Можна знайти безліч відповідей не це питання – як об'єктивних, так і суб'єктивних, більшість з яких буде і правдою, і напівправдою.

Спробуймо подивитися на отриманий Україною в Бухаресті результат з дещо іншого боку. Є необхідність зміни акцентів щодо інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції. Дотепер основна увага під час організації та проведення інформаційних заходів з євроатлантичної тематики приділялася і, на жаль, продовжує приділятися інформуванню про НАТО як організацію, що забезпечує загальноєвропейську безпеку, її структуру, управління та систему прийняття рішень у Північноатлантичному альянсі, історію створення й розвитку (трансформації), питання взаємовідносин України з НАТО, Російської Федерації з НАТО та України з РФ, а також спростуванню міфів про НАТО і наслідки вступу України в Альянс. Усе це правильно і дуже важливо, але, на мій погляд, зазначені питання є похідними від найважливішої відповіді на питання про механізми забезпечення національної безпеки України у сучасному світі з урахуванням тенденцій його подальшого розвитку. Цілком зрозуміло, що пошук шляхів забезпечення національної безпеки будь-якої країни та їх реалізація є прерогативою спеціалістів і відповідних державних інституцій. Але в нашій країні вирішення цього питання вже стало загальносуспільним. Не будемо вдаватися в аналіз причин, за яких воно набуло загальносуспільного

характеру. Наразі очевидно, що в суспільстві досягнуто консенсус із цього приводу, а саме: питання вступу або не вступу України до НАТО вирішуватиметься виключно за результатами загальнонаціонального референдуму[8].

Таким чином, кожний громадянин України стає повноправним учасником процесу визначення шляху та механізмів забезпечення національної безпеки країни.

Саме цей факт і не було враховано у практичній роботі з інформування громадськості щодо євроатлантичного курсу України.

До сьогодні інформаційна кампанія будувалася і, на жаль, ця тенденція продовжується, на положенні, що шлях забезпечення національної безпеки України через приєднання її до загальноєвропейської системи безпеки, тобто до Північноатлантичного альянсу, вже обраний і є державним курсом. Отже, залишилося лише запевнити населення країни у правильності обраного шляху.

За формальними ознаками це відповідає дійсності. Євроатлантичний курс України закріплений у національному законодавстві. Проте фактично багаторічна дискусія, яка з року в рік загострюється, свідчить, що і правляча еліта, і суспільство загалом перебувають на етапі пошуку найбільш ефективної моделі забезпечення національної безпеки, існування та розвитку України як незалежної, суверенної держави.

Необхідно враховувати й те, що українці за своєю природою є мирною, працьовитою нацією, яка в часи реальної загрози може стати на захист своєї батьківщини, країни. Саме цим користуються опоненти євроатлантичного курсу, прощтовхуючи ідею нейтралітету та позаблоковості держави. Розрахунок дуже простий і правильний – звернення до менталітету людини, її емоційних відчуттів та очікувань.

Окрім того, слід враховувати думку про надмірну «політизацію» українського суспільства, одночасно

надаючи тлумачення цього поняття в контексті його застосування. Автор цитованої статті не бачить нічого страшного в «політизації» суспільства, у спробі розібратися та сформулювати власну думку про систему виборів, підходів до формування виборчих списків, шляхів розвитку країни, взаємовідносин із Росією, НАТО, Європейським Союзом та інших питань суспільного життя. Якщо в такому ракурсі розуміти «політизацію», то вона, радше, є найбільшим досягненням за роки незалежності України. Адже це означає, що громадяни хочуть отримати знання про різні сфери організації суспільного життя, мати власну позицію та впливати на ці процеси.

Можливо, і неправильно, що питання вибору шляхів забезпечення національної безпеки, державності та територіальної цілісності сьогодні є предметом загальнонаціональної дискусії. Але в будь-якому разі саме завдяки такій дискусії виявляється позиція спеціалістів і державних інституцій щодо вибору саме євроатлантичного шляху забезпечення національної безпеки, надаються суспільству знання про власне національну безпеку, реальний стан сучасного світу і місця України в ньому. Головне, щоб знання у вигляді відповідної інформації були об'єктивними й неупередженими.

На нашу думку, потрібно розпочинати говорити саме про Україну, її національні інтереси та шляхи забезпечення безпеки нашої країни.

Необхідно терміново змінити акценти у системі інформування громадськості щодо євроатлантичного курсу України, поставивши за мету формування у людей розуміння того, що саме вони є справжніми учасниками обрання шляху та механізмів забезпечення національної безпеки держави, які здійснюватимуть цей вибір.

Насамперед необхідно докласти зусиль для

усвідомлення громадянами того факту, що Україна не має іншого шляху забезпечити свою безпеку в сучасних умовах, як приєднатися до існуючих у світі систем колективної безпеки – або Організації Договору про колективну безпеку, або Шанхайського оборонного союзу, або Північноатлантичного альянсу.

Першим кроком у цьому напрямі має бути роз'яснення сутності понять “національна безпека”, “нейтралітет”, “позаблоковість”, чого не випадково всіляко уникають опоненти євроатлантичного курсу України.

Визначення поняття “національна безпека” та її складових досить повно викладені в Законі України “Про основи національної безпеки”. Але він не дуже “цікавий” для самостійного вивчення переважно більшістю громадян країни. Водночас популярних видань з цього питання у вигляді конкретних витягів із закону з короткими коментарями спеціалістів, на жаль, немає.

Поняття “нейтралітет” лєвова частина українців сприймає як суто “мирне життя”, без будь-яких інших обов'язків. І коли наводиться офіційне, енциклопедичне та правове тлумачення цього поняття, виявляється, що люди роблять для себе відкриття. Вони розуміють, що нейтралітет передбачає неучасть у війні, а у мирний час – відмову від членства у воєнних блоках. Але нашим громадянам ніхто не пояснює, що нейтралітет унеможлиблює розміщення на території країни іноземних воєнних баз (а як бути з російським Чорноморським флотом?) та потребує самостійного забезпечення національної безпеки, адекватної сучасним і майбутнім загрозам (скільки це коштує та чи спроможна на такі дії сучасна Україна?). Тут доцільно навести приклади нейтральної Швеції, яка наразі серйозно розглядає питання вступу до Північноатлантичного альянсу і яка бере участь у

більшості миротворчих операцій під егідою НАТО, а також Голландії, яка напередодні Другої світової війни заявила про свій нейтралітет. Та й приклад незалежної України зразка 1918 року теж буде не зайвим.

Як показує практика, виважений та незаангажований розгляд євроатлантичної проблематики, чіткі й аргументовані відповіді на запитання громадян спонукають до того, що вони починають самостійно та усвідомлено доходити висновку про об'єктивну необхідність приєднання України до системи колективної безпеки.

Якими ж мають бути пріоритети інформаційної політики на сучасному етапі відносин України та НАТО? Вони визначаються через відповідні державні механізми. У нашому випадку це Державна цільова програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції на 2008–2011 роки, (далі – Програма 2008–2011), ухвалена постановою Кабінету Міністрів України від 28 травня 2008 року № 502. Саме цей напрям роботи на шляху євроатлантичної інтеграції України був окремо виділений у спільній заяві Комісії Україна – НАТО (КУН), засідання якої на рівні глав держав та урядів відбулося 4 квітня 2008 р. у рамках Бухарестського саміту Організації Північноатлантичного договору. Підтверджуючи свою згоду на те, що Україна стане членом НАТО і що питання надання їй Плану дій щодо членства розглядатиметься у грудні ц.р. на засіданні міністрів закордонних країн – членів НАТО, що було зазначено в Декларації натовського форуму, країни-учасники в заяві за лаштунками засідання КУН підкреслили необхідність виділення Україною необхідних ресурсів для інформування своїх громадян про співпрацю Україна – НАТО та Альянс.

Заходи, які здійснюватимуться в рамках Програми, логічно продовжують ті, що були започатковані й реалізовувалися під час виконання Державної програми

інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2004–2007 роки (далі – Програма 2004–2008) і виконання яких, незважаючи на недостатні фінансові ресурси, негативну політичну кон'юнктуру та певну пасивність органів влади і громадського сектору, по суті, дозволили випробувати на життєздатність та ефективність усі напрями і механізми саме інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції, а не рекламну кампанію з просування в суспільстві „продукту НАТО“.

Програма 2008–2011 визначає **п'ять головних напрямів, або п'ять пріоритетів роботи**, у рамках яких будуть виконуватися конкретні заходи, а саме:

- запровадження моніторингу громадської думки та проведення її всебічного аналізу (фінансування цього напрямку становитиме 2,52% загальної вартості Програми, або 1 млн. 20 тис. грн.);
- розроблення та впровадження дієвого механізму інформування громадськості про доцільність євроатлантичної інтеграції (7,2% загальної вартості Програми, або 2 млн. 905 тис. грн.);
- створення авторитетного експертного середовища (10,98% загальної вартості Програми, або 4 млн. 451 тис. грн.);
- розроблення та впровадження дієвого механізму інформування громадськості про євроатлантичну інтеграцію України (70,29% загальної вартості Програми, або 28 млн. 490 тис. грн.);
- нівелювання стереотипів громадської думки щодо співпраці України з Організацією Північноатлантичного договору, які утворилися раніше під впливом неправдивої інформації (9,05% загальної вартості Програми, або 3 млн. 668 тис. грн.).

Якісною відмінністю Програми 2008–2011

є її спрямованість на регіони країни – третина заходів. Окрім того, передбачається створення регіональних програм інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції та проведення двох інформаційних кампаній – у Полтавській та Миколаївській областях.

Низка заходів – понад десять – передбачають безпосередню участь громадських організацій, а опосередковано – фактично до виконання всіх публічних акцій, що планують реалізувати в рамках Програми 2008–2011, може бути залучений „третій сектор”. Окрім участі неурядових організацій у заходах, держава розраховує на співпрацю з ними в питаннях оцінки ефективності Програми 2008–2011 та проведенні моніторингу громадської думки.

У рамках Програми 2008–2011 планується видання великої кількості друкованих інформаційних матеріалів – брошур з актуальних питань євроатлантичної інтеграції, листівок, календарів тощо; проведення, передусім в областях, публічних заходів – семінарів, конференцій, „круглих столів”, зустрічей з експертами з питань євроатлантичної інтеграції, створення та державна підтримка існуючих на рівні регіонів структур, які займатимуться поширенням інформації про євроатлантичну інтеграцію України серед місцевого населення, залучення до цього процесу засобів масової інформації (державних телерадіокомпаній та друкованих ЗМІ), створення Інтернет-ресурсів, заснування інформаційної телефонної лінії тощо.

Програмою передбачається проведення інформаційно-просвітницької роботи в конкретних цільових групах. Найбільша кількість таких заходів стосується поширення інформації серед учнівської та студентської молоді й освітян. У цій царині буде видано посібники і підручники для загальноосвітньої

та вищої школи, запроваджено для студентів обов’язковий однорічний курс, у якому серед іншого поглиблено вивчатимуться основні засади політики євроатлантичної інтеграції, проводитимуться конкурси на знання євроатлантичної тематики серед школярів та наукових доробок студентів. Окрім того, в національних університетах створюватимуться та підтримуватимуться вже існуючі інформаційні центри з євроатлантичної інтеграції.

Окремо виділені як цільові групи військові, правоохоронці та працівники органів безпеки, а також державні службовці. Передбачається провести низку заходів, зокрема культурно-масових (наприклад, Дні євроатлантичного партнерства на рівні військових частин, військових навчальних закладів), організувати семінари для державних службовців місцевих органів влади з метою підвищення їх обізнаності й розуміння процесів євроатлантичної інтеграції.

Загалом змістовне наповнення Програми 2008–2011 є достатнім для того, щоб відчутно зменшити серед українців рівень неприйняття членства України в НАТО: у 2008 р. – до 50%, 2009-му – до 46%, 2010-му – до 42%, у 2011 р. – до 37% та збільшити підтримку вступу країни до Альянсу у 2011 р. Ефективність виконання Програми 2008–2011 великою мірою залежатиме від можливості оперативно реагувати на запити суспільства та коригувати процес її реалізації в разі потреби.

* * *

Про зацікавленість і бажання НАТО залучити Україну до ПДЧ у грудні 2008 р. свідчить моніторингова активність керівництва названого об’єднання. Так, 12 листопада 2008 р. з візитом до України прибула військова делегація Північноатлантичного альянсу на чолі з начальником штабу Стратегічного командування НАТО по операціях генералом Карлом-Хайнцем Латером.

Головна мета візиту делегації НАТО полягала в обговоренні з українською стороною питань поточного стану і перспектив розвитку співпраці Збройних Сил України із Стратегічним командуванням НАТО по операціях, можливих шляхів поліпшення співпраці і підвищення оперативних можливостей і трансформаційних можливостей військових сил України.

В рамках візиту відбулась робоча зустріч п.Латера з першим заступником начальника Генерального штабу ВС України генерал-полковником Геннадієм Воробйовим і переговори у складі військових делегацій. В ході переговорів українська сторона ознайомила представників делегації НАТО із станом виконання Робочого плану Військового Комітету УКРАЇНА-НАТО на 2008 рік, пріоритетами військової співпраці з НАТО, перспективами участі Збройних Сил України в миротворчій діяльності. Г.Воробйов ознайомив також представників військової делегації Альянсу із станом виконання Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 роки.

В той же час Німеччина демонструє своє бачення розвитку подальших подій в Альянсі і стверджує, що ця концепція обговорюватиметься на ювілейному 60-му засіданні Альянсу, заявила 11 листопада 2008 року канцлер Німеччини Ангела Меркель: «Необхідно покласти початок новій стратегічній концепції (НАТО)»[9].

За її словами, дії Альянсу повинні відповідати новим завданням і новим викликам, що стоять перед світовою спільнотою. У зв'язку з цим необхідно обговорити, як можна оптимізувати захист територій, а також способи подальшої боротьби з міжнародним тероризмом. «Необхідно з'ясувати, які небезпеки виходять від держав і як з цими державами працювати», - сказала Меркель, підкресливши, що при цьому повинні використовуватися

лише політичні засоби. «Ми повинні запитати себе, які відносини НАТО з нашими партнерами», - відзначила Меркель.

Ювілейне засідання в Страсбурзі також повинне дати відповіді і на інші питання, вважає канцлер, наприклад, про роль НАТО в міжнародній політиці безпеки.

Цікаво, що Асамблея Асоціацій Атлантичного договору під час нинішнього 54-го засідання, яке відбулося в Берліні, ухвалила рішення про проведення наступного 55-го ювілейного засідання Асамблеї восени 2009 року в Україні, в м. Києві. Про це повідомили в прес-службі Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції. На порядок денний 54-го засідання Асамблеї було винесено низку питань про поглиблення трансатлантичної співпраці, перспективи розширення Альянсу.

Як відзначив керівник української делегації на цьому заході, голова Комітету з питань європейської інтеграції, лідер Народного руху України Борис Тарасюк, рішення про проведення ювілейного засідання в столиці України дуже значуще, особливо в контексті євроатлантичних прагнень держави. «Завдяки активній участі в інтенсивній роботі нашої делегації Україна завоювала це право, і рішення було ухвалене переважною більшістю голосів», - відзначив Тарасюк.

Поряд з оптимізмом, який притаманний Борису Тарасюку, слід відмітити, що позиція Франції щодо надання Україні і Грузії Плану дій щодо членства в НАТО змінилася, проте остаточне рішення з цього питання мало бути ухвалено тільки в грудні. Про це заявив в інтерв'ю глава МЗС Франції Бернар Кушнер. Це заява очільника французького МЗС перед виїздом до Росії, куди він поїхав для зустрічі з російським колегою Сергієм Лавровим. На запитання про те, чи змінилася його позиція після квітневого саміту, коли Франція

в числі інших шести країн-засновників відмовилася голосувати за надання Грузії і Україні ПДЧ, відповів: *«Я так не сказав. Я сказав, що це окреме питання. Ми доручили представникам МЗС країн НАТО зібратися в грудні і ухвалити рішення. Крім того, у рішенні саміту було записано, що у Грузії і Україні є право бути частиною НАТО»*. При цьому Кушнер відмовився дати чітку відповідь на запитання, чи буде він у грудні голосувати за надання ПДЧ, зокрема Грузії. Глава МЗС Франції сказав на це: *«Ви хочете, щоб я зробив самогубство прямо у вас на очах? Це не та проблема, яку треба обговорювати прямо зараз. Рішення буде ухвалено в грудні»*.

Ця обережність керівника МЗС Франції логічна, адже, як повідомлялося, недавно міністр з європейських питань Франції Жан-П'єр Жуйє виступив проти вступу України і Грузії в НАТО на сучасному етапі. *«Це не на користь Європи або її відносин з Росією»*, — сказав він.

Аналогічна позиція і Німеччини. Зокрема, недавно міністр МЗС ФРН Гернот Ерлер в ході телемосту з Берліна заявив, що в **Німеччині вважають вступ України і Грузії в НАТО передчасним через невідповідність їх «високим стандартам НАТО»**. Він відзначив, що більшість жителів нашої країни негативно ставляться до вступу в НАТО, і продовження Україною курсу на інтеграцію в НАТО загрожує розколом країни. *«До тих пір, поки положення таке, абсолютно очевидно, що існує велика небезпека нестабільності в Україні, і продовження курсу на інтеграцію в НАТО приведе до ще більшого розколу країни. Ми не маємо наміру дестабілізувати сусідню країну такими кроками, що може привести до її розколу»*, - підкреслив Ерлер.

За його словами, побоювання Німеччини і інших країн ЄС стали очевидними на Бухарестському саміті НАТО. Ерлер додав, що це стосується внутрішньої готовності країн інтегруватися до Альянсу, ходу внутрішніх реформ, роботи демократичних інститутів і

здатності зробити внесок до безпеки НАТО. *«Поки немає причин говорити про такі високі стандарти кандидатів»*, - зауважив він.

У Грузії, в свою чергу, є невирішені територіальні проблеми, які також поки не дозволяють їй приєднатися до НАТО.

І ще один аргумент не на користь України. Зараз передчасно вести мову про запрошення Грузії і України до вступу до Північноатлантичного альянсу. Про це заявив генеральний секретар НАТО Яап де Хооп Схеффер. Зараз ні та, ні інша країна не готові до членства в НАТО, і поки *«дуже рано говорити, коли вони отримають формальне запрошення до альянсу»*, — сказав де Хооп Схеффер в інтерв'ю, опублікованому в угорській газеті «Непсабадшаг».

Нагадаємо, що экс-президент України Віктор Ющенко наполягав на тому, щоб Україна рухалася у напрямі європейської й євроатлантичної інтеграції, незважаючи на заперечення більшої частини населення, про що свідчать соціологічні опитування.

Раніше посол США в Україні Уільям Тейлор відзначив, що політична ситуація на Україні впливатиме на ухвалення рішення про її приєднання до Плану дій з членства (ПДЧ) в НАТО. Як відомо, сьогодні політичну ситуацію на Україні не можна назвати стабільною, — вважає посол[10].

Список використаних джерел

1. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: заснування і етапи становлення: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 448 с.; Актуальні проблеми інтеграції України в НАТО: громадська думка та експертні оцінки Вип. 4-1./ За заг. ред. В.П.Горбуліна, академіка НАН України, д.т.н. – К.: ДП «Євроатлантикінформ», 2005. – 224 с.; Нормативно-правове забезпечення реалізації Україною стратегічного

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Вайнраух Олександр,

аспірант

факультету міжнародних відносин
Науковий керівник - І.В. Артёмов,
кандидат історичних наук

Стаття розкриває особливості впливу незрегульованих міждержавних конфліктів на внутрішню та зовнішню політику цих країн. Придністровська проблема, що має латентний характер, привертає значне коло зацікавлених сторін і є нагальною, оскільки локалізується безпосередньо біля кордонів України.

Ключові слова: «заморожені конфлікти», Україна, Росія, Молдова, ЄС, ОБСЄ, Придністров'я.

The article reveals the peculiarities the influence of unresolved inter-state conflicts in domestic and foreign policies of these countries Problem of Transnistria attracts considerable range of interested actors and is urgent, because its situated directly at Ukraine's borders.

Keywords: "frozen conflicts" Ukraine, Russia, Moldova, EU, OSCE, Transnistria.

Актуальність дослідження. Сучасні міжнародні відносини слід розглядати крізь призму багатьох змін, що сталися впродовж останніх десятиліть і справили суттєвий вплив на взаємодію різних міжнародних гравців. Як це не парадоксально, але припинення глобального біполярного протистояння призвело до певного погіршення регіональної безпеки в Європі.

- курсу на євроатлантичну інтеграцію. Вип. 26 част. 1./ За заг. ред. академіка НАН України, д.т.н. В.П.Горбуліна. - К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ». 2006. - 328 с.; Стан та проблеми ядерної і радіаційної безпеки України. Вип. 37. / За заг. ред. академіка НАН України, д.т.н. В.П.Горбуліна. - К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. - 216 с.; Основи європейської та євроатлантичної інтеграції України: Навчальний посібник. /В.В.Говоруха, В.Г.Бульба, Ю.П.Сурмін та ін.; за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н. В.П.Горбуліна -К.:ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. - 416 с.; Качинський А.Б. Засади систематичного аналізу безпеки складних систем. - За заг. ред. академіка НАН України, д.т.н. В.П.Горбуліна. - К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. - 336 с.; Міжнародна інтеграція: навчальний посібник [уклад. І.В.Артёмов, В.Д.Бакуменко, О.М.Ващук та ін.]. - Ужгород.: Ліра, 2009. - 480 с. - (Серія "Євроінтеграція: український вимір". Вип. 14).
- В.Шнайдер-Детерс. ЄС чи НАТО – зміна пріоритетів України? //Дзеркало тижня. – 2008. – 22 березня
 - Там само.
 - Т.Силіна. Як Тимошенко злила НАТО і влилася в потік // Дзеркало тижня. – 2008. – 2 лютого.
 - В.Огризко. Вступ до НАТО не суперечить дружбі з Росією //Дзеркало тижня. – 2008. – 16 травня.
 - Там само.
 - А.Шевцов. Поглиблення практичного співробітництва України з НАТО як фактор впливу на громадську думку //Євроатлантикінформ. – 2006. – № 6(12).
 - В.Фурашев. Акценти та пріоритети інформаційної політики в період інтенсивного залучення України до НАТО. – Режим доступу: <http://www.nceai.gov.ua/issue>
 - Інтернет-джерело. – Режим доступу: <http://ukraine-nato.ukrinform.ua/ua/news/707/>.
 - Інтернет-джерело. – Режим доступу: <http://www.obozrevatel.com/news/2008/10/21/264488.htm>

Найпотужніші виклики європейській системі безпеки та найбільш негативні наслідки в сфері міждержавних і міжетнічних взаємин мали війни, що спалахнули в Югославії й на теренах колишніх республік СРСР, які й донині є тим чинником, що сприяє поширенню неконтрольованих міжнародним співтовариством загроз. Серед них на пострадянському просторі за своєю потенційною небезпекою помітне місце посідає Придністровський етнополітичний конфлікт.

Актуальність вивчення впливу зовнішньополітичних чинників на процес врегулювання Придністровського конфлікту для української політичної науки зумовлена тим, що існування цієї небезпечної зони поряд з кордонами нашої держави, несе загрозу стабільності її соціально-економічного, етнокультурного та політичного розвитку. Ефективність функціонування транспортних та енергетичних комунікацій України, Придністров'я та Молдови, а також прибутковість співпраці їх господарських суб'єктів значно знижується в результаті конфліктних взаємовідносин між Тирасполем та Кишиневом. Крім того, в Придністров'ї проживає значна кількість етнічних українців (понад 230 тисяч) та громадян України (80 тис.), соціально-економічні інтереси та національно-культурні запити яких наша держава зобов'язана захищати. Ще одним важливим чинником, який зумовлює актуальність вивчення запропонованої теми, є той, що конфліктуючі сторони намагаються заручитись підтримкою певних політичних сил в Україні, які, в свою чергу, використовують тему Придністровського конфлікту як засіб маніпуляцій та тиску у внутрішньополітичній боротьбі.

Слід зазначити, що Україна в контексті політики врегулювання придністровсько-молдовського конфлікту зазнає і зовнішньополітичного тиску та періодичної критики з боку таких міжнародних акторів, як США, ЄС, ОБСЄ, Росія та Румунія. І нарешті, наша

держава є однією з тих, що взяли на себе зобов'язання сприяти врегулюванню цього конфлікту, виконуючи посередницьку місію. Її успішне та вдале завершення має сприяти утвердженню України в ролі регіонального лідера та її просуванню на шляху до європейської та євроатлантичної інтеграції.

У світлі зазначеного, автор поставив перед собою *мету*, визначити основні шляхи і засоби посилення ролі України вирішення придністровського конфлікту.

«Заморожені конфлікти» в Південно-Східній Європі та на Південному Кавказі, попри перебування в стадії рецесії, залишаються загрозливими геополітичними та соціальними патологіями, в ефективному лікуванні яких зацікавлена вся Європа. Інтерес України в демократичному та ефективному розв'язанні цих конфліктів обумовлений як її амбіціями щодо регіонального лідерства у Чорноморсько-Каспійському макрорегіоні, так і міркуваннями власної національної безпеки. Придністров'я є єдиним конфліктогенним анклавом на пострадянському просторі, що безпосередньо межує з територією України. До початку 1996 р. зусилля російської і молдовської сторін зайшли в безвихідь, і в січні того ж року экс-президент України Леонід Кучма виступив з пропозицією про участь українських представників в процесі мирного врегулювання «замороженого конфлікту». За ініціативою України в березні 1996 р. був підписаний Протокол узгоджених питань, які повинні були визначити статус Придністров'я у складі Республіки Молдова. Проте вже в цьому документі була закладена підстава для протиріч, які стали ключовими впродовж всього подальшого переговорного процесу. І, на жаль, за минулі десять років ситуація навколо протистояння між офіційним Кишиневом і адміністрацією Тирасполя не змінилася на краще: конфлікт так і залишається в «замороженому» стані, основні проблеми не розв'язані,

а ті політичні події та зміни, які мали місце в останній рік, вплинули на атмосферу в регіоні, але не привели до вироблення та зміни старих підходів до конфлікту[1].

Основними перешкодами в переговорному процесі залишаються такі чинники, як:

- дефініція поняття «спільна держава», під яким Кишинів має на увазі унітарну державу з автономною територією з широкими повноваженнями на лівому березі, а адміністрація Придністров'я – конфедерацію з подальшим досягненням незалежності. Але розглядати варіант конфедеративної моделі неможливо з погляду сучасного розуміння цього терміну, в якому можуть брати участь тільки держави-члени конфедерації, які вже досягли незалежності. Сьогодні ні Молдова, ні невизнана Придністровська молдавська республіка, ні європейські посередники (ОБСЄ, ЄС) не приймають варіант унітарної держави або конфедерації. Відхиляються і моделі федералізму у всіх його проявах (симетричний, асиметричний, мультиетнічний). Таким чином, на сьогоднішній день не існує взаємоприйнятної моделі реінтеграції двох частин держави;

- здійснення економічної діяльності. Впродовж всього періоду існування адміністрація Тирасполя проводила активну політику створення атрибутів незалежної держави. В результаті регіон має президента, парламент, прапор і гімн, судові і правоохоронні органи, системи зв'язку і утворення, а також валюту та свою власну економічну систему. Розвиток правобережної території РМ здійснювався в рамках європейських цінностей і стандартів, у тому числі і в економічній сфері. В той же час лівобережні землі продовжували існувати в жорстких адміністративних умовах. Згідно з положенням Меморандуму ОБСЄ про врегулювання Придністровського конфлікту від 8 травня 1997 року, придністровські економічні агенти мають право проводити самостійну зовнішньоекономічну

діяльність. Проте у зв'язку з прогресивним розвитком відносин між Молдовою і Європейським Союзом, а також участю Молдови у СОТ питання про боротьбу з контрабандою, нелегальною міграцією, виробництвом і торгівлею зброєю в контексті посилення контролю на придністровській ділянці українсько-молдовської межі було включено в порядок денний зустрічей в ході переговорів у грудні 2005 р. – лютому 2006 р. Результатом цих обговорень було введення нових митних правил здійснення експортно-імпортних операцій, які власті Придністров'я при активній підтримці російських політичних кіл оголосили «економічною блокадою». Проте, об'єктивно оцінюючи ситуацію в регіоні, необхідно відзначити, що внутрішня економіка Придністров'я вже давно є закритою через відмову від ринкових механізмів і адміністративний метод управління. Власті Тирасполя вдалися до жорсткішого контролю аж до заборони отримувати документи для здійснення зовнішньоекономічних операцій в Реєстраційній палаті РМ і відмовилися проводити подальші переговори з питання врегулювання суперечностей;

- присутність російських військ на території. Виконання Угоди від 1994 р. про правовий статус, порядок і терміни виведення військових формувань Росії, які знаходяться на лівобережних територіях, Москва весь час пов'язувала із залежністю від прогресу в політичному врегулюванні придністровського конфлікту і визначення статусу цього регіону. Беручи до уваги той факт, що до 2001 року ніякого прогресу в процесі врегулювання не спостерігалось, Росія відмовлялася виконувати взяті на себе обіцянки. Тільки в 2001 і 2003 роках намітився деякий успіх, і на сьогоднішній день на даній території залишився невеликий контингент і 20 тисяч тонн боєприпасів. В цілому слід зазначити, що Росія як держава-гарант об'єктивно не зацікавлена в остаточному виході з геостратегічно важливого регіону.

Тиск в цьому відношенні чинять і місцеві власті, які розглядають російський контингент як гарант своєї безпеки від зовнішньої загрози [7, С. 89-90].

Крім цього, все ще актуальними залишаються специфічні особливості виникнення придністровського конфлікту, що перешкоджають врегулюванню проблеми. В першу чергу:

- сприйняття регіону його жителями як рівноправного суб'єкта з правобережними територіями;
- знаходження у владі радикально протилежних політичних сил;
- чітка орієнтація як Кишинєва, так і Тирасполя на зовнішні чинники та інтеграцію в протилежних напрямках (Європа–Росія);
- присутність тільки російських військ у якості миротворчих сил, які сторони сприймають двояко;
- достатньо обмеженими і малоефективними залишаються зусилля основних міжнародних посередників і країн-гарантів, направлених на врегулювання молдово-придністровського конфлікту[5].

Збереження гостроти цих чинників обумовлюється як відсутністю в регіоні сприятливого підґрунтя для реалізації міжнародних ініціатив з вирішення конфлікту, так і неузгодженістю підходів основних учасників переговорного процесу – Молдова, Росія, ОБСЄ, ЄС.

Республіка Молдова і невизнана Придністровська молдавська республіка є ключовими сторонами переговорного процесу. Особливість Придністровського конфлікту полягає в тому, що адміністрація Придністров'я не може бути легітимним учасником переговорів. Це пояснюється відсутністю суб'єкта самовизначення в Придністров'ї як окремого народу або моноетнічної меншини, що компактно проживає

на певній території і яка знаходиться в контрадикції з більшістю населення з етнічних або релігійних питань. Україна і Росія, як країни-гаранти, а також місія ОБСЄ не змогли добитися відчутного прогресу у врегулюванні конфлікту.

Україна, як одна з країн-гарантів, протягом усіх попередніх років декларативно підтримуючи територіальну цілісність і державний суверенітет Республіки Молдова, водночас не зробила реальних кроків у напрямі задіяння всього потенціалу Української держави для розв'язання придністровського конфлікту і, особливо останнім часом, фактично опинилась у фарватері зовнішньополітичної лінії Росії.

Політичне керівництво України визначило в числі своїх пріоритетних завдань ліквідацію такого небезпечного вогнища напруги на південно-західному кордоні. Остаточна врегульованість цієї проблеми для України важлива тим, що вона може розглядатися як сприятлива умова для швидкого просування нашої держави шляхом європейської інтеграції. До того ж складовою нової геополітичної стратегії України є її перетворення на важливого суб'єкта світової політики, здійснення активної регіональної політики, а саме реалізація на практиці своєї ролі країни-гаранта врегулювання придністровської проблеми.

Треба зауважити, що позиція українського керівництва щодо вирішення придністровського конфлікту збігається з позицією Республіки Молдова. У спільній декларації, яку підписали в Києві 1 березня 2005 р. президенти України і Молдови, було підтверджено готовність найближчим часом провести консультації з метою вирішення ряду практичних питань, що виникають у контексті придністровського конфлікту, насамперед у сфері митного регулювання. Також у документі відзначалось, що Молдова й Україна вітають підключення до процесу придністровського

врегулювання як спостерігачів представників ЄС і США. Тим самим ще раз підтверджено роль України як одного з головних гарантів переговорного процесу, а також спільність позицій Молдови й України щодо формату вирішення придністровського питання [6, С. 329-331].

На саміті ГУАМ, що відбувся 22 квітня 2005.р. у Кишиневі, Україна вперше за весь період Придністровського конфлікту представила конкретні ініціативи з врегулювання цього питання. Цей проект – «До врегулювання – через демократію» складається з семи кроків:

1. Україна пропонує адміністрації Придністров'я створити необхідні умови для розвитку в регіоні демократії, громадянського суспільства і багатопартійної системи, як регіонального, так і загальнодержавного рівнів. Україна також виражає готовність сприяти цьому процесові.

2. Україна пропонує найближчим часом на правових умовах статусу Придністров'я провести вільні і демократичні вибори до Верховної Ради Придністров'я як представницького органу Придністровського регіону Республіки Молдова.

3. Україна закликає ЄС, ОБСЄ, Раду Європи, Росію, США, інші демократичні країни разом з Україною взяти участь у забезпеченні контролю за проведенням вільних і демократичних виборів до Верховної Ради Придністров'я.

4. Україна підтримує наміри ЄС і США сприяти придністровському врегулюванню.

5. Україна виступає за трансформацію нинішнього формату миротворчої діяльності в регіоні в міжнародний механізм військових і цивільних спостерігачів під егідою ОБСЄ і виражає готовність розширити кількісний склад своїх спостерігачів у Придністров'ї.

6. Україна закликає адміністрацію Придністров'я дозволити міжнародній моніторинговій місії, за участю

українських фахівців, відвідати підприємства військово-промислового комплексу, розташовані в регіоні.

7. Україна виражає готовність дати згоду на здійснення на своїй території короткострокових моніторингових місій ОБСЄ з метою перевірки переміщення людей і вантажів через українсько-молдовську ділянку Державного кордону. Україна закликає Придністров'я вжити аналогічних заходів [8, С. 87-89].

Ініціативи української сторони були підтримані всіма учасниками переговорного процесу, зокрема Російською Федерацією, і стали основою плану врегулювання придністровського конфлікту, який було розглянуто на консультаціях 16-17 травня у Вінниці.

Особливість українського плану врегулювання придністровського конфлікту полягає в тому, щоб на основі демократизації та тих позитивних змін у суспільно-політичному житті цього регіону, які прийдуть, залучити Придністров'я до активного переговорного процесу.

Серед цілей придністровського врегулювання називаються реінтеграція Республіки Молдова на основі єдності території і державної влади, демократичного політичного устрою; повне й остаточне врегулювання придністровської проблеми при збереженні конституційного ладу Молдови і правовому визначенні особливого статусу Придністров'я як складової частини Республіки Молдова; дотримання незалежності, суверенітету і територіальної цілісності Республіки Молдова в її міжнародно-визнаних кордонах і забезпечення жителям Придністров'я права на самовизначення винятково за умови втрати Республікою Молдова суверенітету і незалежності, а також забезпечення основних прав і свобод людини, незалежно від національної приналежності, віросповідання, політичних переконань, місця проживання й інших

відмінностей. Створення сприятливих умов для культурно-етнічного розвитку всіх національностей, які проживають по обидва береги Дністра; створення єдиного правового, економічного, оборонного, соціального, митного, гуманітарного й іншого просторів державної життєдіяльності.

Принципи врегулювання передбачають, що визначення статусу Придністров'я здійснюється винятково мирними, політичними засобами на підставі Конституції Молдови і шляхом внесення законодавчих ініціатив представницькими органами Молдови і Придністровського регіону, які знайдуть підтримку громадянського суспільства всієї Молдови і будуть відповідати принципам демократії, цілісності і безпеки єдиної держави Республіки Молдова в межах території Молдавської РСР на 1 січня 1990 року. Правове оформлення Придністров'я як регіону з особливим статусом у складі Республіки Молдова має здійснюватися в три етапи, які становлять перехідний період остаточного врегулювання. Перший етап – правове закріплення основних положень статусу Придністров'я у межах Республіки Молдова. Другий етап – розподіл компетенцій і повноважень між центральними органами влади Республіки Молдова й органами влади Придністров'я. Прийняття закону Республіки Молдова про особливий правовий статус Придністровського регіону Республіки Молдова (Придністров'я). Третій етап – повне врегулювання придністровської проблеми.

Можна стверджувати, що придністровське питання перейшло у розряд головних у діалозі Україна – ЄС. Від України чекають максимально активної політики щодо Придністровського конфлікту, бо його врегулювання може презентуватися як «ключ» до Європейського Союзу.

В основу покладена двостороння співпраця України і Молдови у вигляді спільного стратегічного пріоритету: інтеграції в Європейський Союз. Проблема Придністров'я може бути ефективно вирішена в рамках спеціальної програми поступової інтеграції до ЄС, подібно до тої, що застосовується нині стосовно країн Західних Балкан (модель врегулювання конфлікту між Сербією та Чорногорією). Найбільш ефективним способом засвідчити спільну політичну волю в контексті процесу європейської інтеграції міг би спільний (Україна – ЄС) проект врегулювання придністровської проблеми, який би виходив з необхідності як закріпити суверенітет Молдови над усією її територією, так і забезпечити весь комплекс прав і свобод національних меншин, що проживають на території Придністров'я [8, С.90].

Основною причиною уважнішого ставлення ЄС до придністровської проблеми стало велике розширення, яке наблизило зовнішні кордони до потенційної гарячої точки, а також активна роль Росії в регіоні, її військова присутність та визначення території сферою свого виняткового впливу.

ЄС починає активну співпрацю з Молдовою. Протягом 2003-2004 рр. ведуться активні переговори щодо двостороннього Плану дій з Молдовою як учасницею Європейської політики сусідства. Розроблений План дій в якості свого основного пріоритету ставить завдання розв'язання Придністровського конфлікту [9].

Перевагами Європейської політики сусідства є збільшення економічної допомоги, посилення співпраці та поступова інтеграція. Молдові був запропонований сценарій її інтеграції до ЄС – асоційоване партнерство, яке передбачає її поетапне входження в «спільний ринок». Хоч ця форма інтеграції Молдови в ЄС не передбачає, що в найближчий час вона вступить в Союз, в 2004 році

політичний клас та населення Молдови висловили своє бажання брати участь в Європейській інтеграції на правах члена ЄС [3]. Отже, успішно виконаний план дій сильно зміцнить позицію Кишинєва. В рамках програми «Європейський інструмент сусідства і партнерства» невелика Молдова отримає майже 210 млн. доларів, і це викликано саме необхідністю контролювати кордон Молдови з Придністров'ям.

Розуміючи, що економічна складова є важливим аспектом Придністровського конфлікту, ЄС намагався змінити економічні та політичні реалії, які дозволяли підтримувати статус-кво. З одного боку, ЄС активно розвиває торгівлю з Молдовою в рамках спеціальної Угоди щодо стабільного розвитку та належного управління державою, яка надає Молдові значні преференції в торгівлі. Так, у 2006 році загальний обсяг торгівлі між РМ та ЄС становив 1,2 млрд. євро. Новою ініціативою Єврокомісії є пропозиція звільнити всі товари Молдови від мит та квот, мотивуючи це тим, що поліпшення умов імпорту молдовської продукції до ЄС сприятиме економічному розвитку держави [4].

З іншого боку, ЄС намагається здійснювати економічний тиск на невизнаний анклав. Оскільки ПМР не є суб'єктом міжнародного права, то для здійснення ЗЕД виробники повинні мати митні печатки РМ. Після вступу Молдови до СОТ у 2001 році були запроваджені нові митні печатки. У 2003 році для отримання митних печаток підприємствам необхідно було зареєструватись у Кишинєві. Проте потоки контрабанди та нелегальних товарів продовжували курсувати через кордон. І лише у березні 2006 року було досягнуто бажаного результату після запровадження українською стороною уніфікованого митного порядку перетину кордону. Адже існуючий митний порядок зводив нанівець діяльність Прикордонної місії, яка з 1 грудня 2005

року розпочала моніторинг українсько-молдовського кордону, протяжність якого становить 1220 км, існує 669 точок перетину кордону, 14 на придністровському сегменті.

Для ЄС запровадження нового митного порядку означало набагато більше, ніж просте надання дружньої послуги молдовській стороні. Адже бажанням Євросоюзу є зменшити роль Росії в цьому регіоні, а також мінімізувати її вплив на сторони конфлікту. Саме запровадження нових митних правил перетину кордону було націлене на те, щоб позбавити Придністров'я звичних прибутків від контрабанди, ізолювати та зробити більш поступливим у питаннях врегулювання. Однак не було враховано, що Росія не здасть свої позиції в Придністров'ї та надасть необхідну фінансову допомогу і одночасно нанесе удар по молдовській економіці, заборонивши імпорт молдовських сільськогосподарських продуктів та вина – те, що тримає на плаву економіку Молдови.

Роль України як ключової фігури у посередницькій функції врегулювання конфлікту дедалі посилюється. Залучення України до міжнародного посередництва мало на меті створити силу, здатну зменшити визначальний вплив Росії в регіоні. Вибір саме України для цієї місії був не випадковий. Адже, по-перше, з точки зору придністровського врегулювання Україна займає дуже важливе географічне положення: із зовнішнім світом Придністров'я має зв'язок або через Молдову, або через територію України, а отже, будь-який тиск на придністровську ділянку молдавсько-українського кордону може ізолювати ПМР (саме це і було метою запровадження нових митних правил перетину кордону з березня 2006 року). По-друге, Україна має спільний історичний досвід з Придністров'ям як автономною територією МАРСР в складі Української РСР, що проіснувала до 1940 року. По-третє, згідно

з даними Посольства України в Республіці Молдова, в Придністров'ї проживає близько 250 тис. етнічних українців, з яких близько 80 тис. є громадянами України, і які зацікавлені у зв'язках з орієнтованою на Європу Україною. Проте на початковому етапі посередницька місія Києва не була вдалою і протягом переговорного процесу зводилась до ролі молодшого партнера РФ у тому курсі, який пропонував Кремль конфліктуючим сторонам.

Зміна внутрішньополітичної ситуації та визначення чітких зовнішньополітичних пріоритетів держави сприяло посиленню її ваги в переговорному процесі, а запропоновані Президентом В.Ющенком та позитивно сприйняті ЄС та США пропозиції щодо врегулювання придністровського конфлікту вивели Україну на новий якісний рівень в її посередницькій ролі. Тепер ЄС робить ставку на Україну, яка найбільше влаштовує і Кишинів, і Тирасполь, і Вашингтон, і яка, на думку Брюсселя, здатна відносно зменшити вагу Росії та її можливості утримувати статус визначального гравця в районі Чорноморського басейну.

Однак після розширення 2007 року ЄС може стикнутись з проблемою внутрішнього характеру, а саме амбіцій Румунії щодо її активнішої ролі в Чорноморському басейні, і, зокрема, щодо Молдови та придністровського врегулювання, адже не випадково свій перший закордонний візит Президент Румунії Траян Бесеску здійснив у Кишинів.

Політика румунської сторони спрямована на тісну інтеграцію та можливе створення єдиного простору, враховуючи спільну історію, одну культуру і мову, традиції. Невипадково румунське керівництво на чолі з Траяном Бесеску публічно декларують про возз'єднання Молдови з Румунією в процесі євроінтеграції. А відтак Румунія бачить свій моральний і політичний обов'язок у тому, щоб підтримати Молдову у її найшвидшому

вступі в ЄС. Проте на тлі відновленого і досить активного політичного діалогу з Москвою стосунки між Молдовою і Румунією стали прохолодними та недовірливими, тому на даному етапі позиції Румунії доволі слабкі.

На сучасному етапі розв'язання придністровської проблеми ЄС висуває п'ять принципів врегулювання: Європейський Союз твердо стоїть на позиції відновлення територіальної цілісності Молдови з наданням Придністров'ю спеціального статусу. При цьому підкреслюється, що визначення статусу Придністров'я має відбутись через розподіл повноважень та компетенцій між центральними органами влади РМ та ПМР в ході переговорів.

Для успішного возз'єднання Республіки Молдова та ПМР необхідно створити ефективні економічні передумови.

Демократизація – ЄС підтримав українські ініціативи щодо врегулювання, відзначивши найбільшими здобутками ідею демократизації Придністров'я і пропозицію створити спеціальну оціночну місію ОБСЄ з цього питання, а також ідею заміни нинішніх миротворчих сил на мультинаціональні миротворчі сили під егідою ОБСЄ.

Рішення має бути прийнято в рамках переговорного процесу у форматі 5+2.Збереження нейтрального статусу Республіки Молдова та інтенсифікація діалогу з Росією, оскільки без узгодження позицій з РФ досягнути прийняттого для всіх сторін компромісу буде дуже важко. Євросоюз на даному етапі обмежує свій внесок у вирішення придністровського питання діяльністю прикордонної місії (EUBAM). Є підстави вважати, що у процесі об'єднання двох берегів Дністра сприяння ЄС стосуватиметься економічного виміру, зокрема, придністровські виробники матимуть змогу отримати преференції на ринку ЄС, митні послаблення, які можуть торкнутися 12 тис. найменувань товарів з Молдови [2].

Уряд Молдови також здійснює кроки, спрямовані на задоволення інтересів певних груп у Придністров'ї. Так, у 2005 році постановами уряду всім фізичним та юридичним особам, які знаходяться на цій території, гарантується правовласності, а чиновникам – збереження робочих місць та трудового стажу. В свою чергу, ЄС та США наполягають на чітких гарантіях отримання зареєстрованими в Молдові придністровськими підприємствами тих самих вигод від міжнародної торгівлі, що їх отримують молдовські фірми. Це також стосується процедур збору податків та мит, що покликані виключити подвійне оподаткування [11]. Ініціативи экс-президента РМ В.Вороніна передбачали свободу пересування, включаючи скасування контрольних пропускних пунктів, що були створені в зоні безпеки, без дозволу Об'єднаної Контрольної Комісії, а також обмежень щодо пересування урядових офіційних осіб; розробку та спільну реалізацію інфраструктурних проєктів, що стосуються, в першу чергу, транспортної сфери; спільне вирішення соціальних та гуманітарних проблем, зокрема стосовно функціонування шкіл; подолання наслідків посухи та доставки іноземної гуманітарної допомоги в зони лиха; здійснення заходів щодо поступової демілітаризації та роззброєння сторін конфлікту [10]. Така поведінка молдовського уряду йде в руслі «європеїзації» Молдови, яка передбачає економічну інтеграцію з країнами ЄС та засвоєння європейських норм політичної та економічної систем. Процес «європеїзації» неминуче буде впливати на вирішення придністровського питання, оскільки європейська альтернатива може стати привабливою для жителів, підприємств та еліти як Молдови, так і Придністров'я. Адже європейські норми гарантують захист прав національних меншин.

Таким чином, політика ЄС, США та міжнародних

організацій – ОБСЄ, РЄ та НАТО – націлена на залучення країн Південно-Східної Європи, зокрема Молдови до процесів європейської інтеграції. На думку ЄС, придністровський конфлікт на нинішній день базується на економічній складовій, тому має найбільше шансів для швидкого врегулювання. Невдоволеність придністровських економічних агентів невизнаним статусом регіону, який підтримується придністровським режимом, економічний тиск збільшує шанси на внутрішню демократизацію. З іншого боку, європейський поступ Молдови та чіткі європейські перспективи підвищать привабливість спільної молдовської держави для жителів Придністров'я.

Висновки. Територія невизнаної ПМР є сьогодні «сірою зоною» в Європі. Головною ознакою такої ситуації є зацікавленість певних політичних кіл з обох боків кордону у збереженні існуючих позицій та складності у знаходженні рішення, що задовольнить усі сторони. Очевидно, що Україну не влаштовує такого роду утворення на її кордоні, тому їй необхідно проводити більш гнучку політику в цьому питанні, оскільки перетворення її з суб'єкта на об'єкт міжнародних відносин суперечить національним інтересам нашої держави. Варто додати, що останнє розширення НАТО та Європейського Союзу змінило геополітичну карту Європи й наблизило придністровський конфлікт з його викликами та загрозами безпеки до кордонів країн-членів цих міжнародних організацій. У врегулюванні напруженої ситуації нині зацікавлені не лише учасники конфлікту (Республіка Молдова та Придністров'я) і гаранті його врегулювання (Україна, Росія, ОБСЄ), а й Європейський Союз і США. Кожна зі сторін вбачає власний зиск у вирішенні цієї проблеми, проте інтереси США та ЄС збігаються - нейтралізувати російський вплив на ситуацію в невизнаній Придністровській Молдавській Республіці (ПМР) та відновити цілісність Молдови.

Зацікавленість Євросоюзу в стабільності та безпеці цього регіону зрозуміла: після вступу 2007 року Румунії до ЄС Молдова, на території якої розташована невизнана Придністровська Молдавська Республіка, виявиться сусідньою країною. США, передовсім, ставить перед собою геополітичні завдання - впровадження безпеки й стабільності в Чорноморському регіоні. Першорядне значення відіграє тут енергетичний (нафтовий) чинник. США просувають свої війська з метою встановлення контролю над нафтоносними регіонами Каспію та Середньої Азії. Для цього планують (перші кроки вже зроблені) розміщення американських військових баз на території Болгарії, Румунії, Грузії, Азербайджану.

На думку автора, ЄС та США займають найбільш вигідну позицію, оскільки їх дії, носять скоріше декларативний характер. Тому ЄС і США діють опосередковано, через ОБСЄ, а також Україну і Молдову, прикриваючи це так званими євроінтеграційними іспитами зрілості цих країн. Можливо, саме тому ЄС і США у переговорному процесі виступають у якості спостерігача.

Український план врегулювання придністровського конфлікту, на відміну від інших, полягає в тому, щоб на основі демократизації та тих позитивних змін у суспільно-політичному житті цього регіону, які прийдуть, залучити Придністров'я до активного переговорного процесу. Незважаючи на декларативність та деякі слабкі ланки, поки що цей план врегулювання є тією «дорожньою картою», за якою рухаються сторони переговорного процесу, проте, на думку автора, по суті план, запропонований Києвом, є нічим іншим, як намаганням витіснити Москву і зменшити її вплив у регіоні. Такий стан речей вже в недалекому майбутньому зміниться, оскільки вже зараз готуються альтернативні плани. У випадку їх прийняття позиції України як регіонального лідера будуть суттєво підірвані. Щоб

цього не сталося, Україні потрібно, захищати свій план, враховуючи в першу чергу свої національні інтереси.

На сьогоднішній день вироблено багато концепцій, планів врегулювання, відбуваються зустрічі на різних рівнях. Україна має мати свою позицію в цьому непростому питанні, врахувати сценарії розгортання Придністровського конфлікту, як найбільш позитивний, так і найбільш негативний, і бути готовою прийняти виклик.

Враховуючи складність і багатогранність проблеми, наявність великої кількості умов і штучно створюваних перешкод, тісне переплетення різних інтересів як цілих держав та організацій, так і окремих політичних і економічних груп, життєво необхідними для мирного врегулювання конфлікту між властями Кишинєва й адміністрацією Тирасполя є спільні зусилля країн-посередників і гарантів, засновані на принципі взаємозобов'язуючих рішень, з виробленням ефективного та діючого механізму для контролю за виконанням цих рішень. Саме такий підхід повинен стати основою для політики України в подальшому мирному врегулюванні Придністровського конфлікту.

Список використаних джерел

1. Беліцер Н., Сушко О. Молдовська дилема України// Дзеркало тижня.-2005.- 2 – 8 квітня.
2. Гетьманчук. О. Росія в Придністров'ї: показовий миротворець // Дзеркало тижня. – 2008. - №16(695). – 26 квітня-16 травня.
3. Девятков А. Перспективы урегулирования Приднестровского конфликта // Вестник Евразии. – М., 2006, №2 (32) – С. 136.
4. ЄК пропонує звільнити товари Молдови від мит і квот // Євробюлетень.- 2007.- №11. – С.15
5. Іашвілі О., Літовкін Д. Семь баз по периметру// Известия. – 2005. – 15 березня. Режим доступу: // <http://www.izvestia.ru/armia2/article1386955>

6. Неприцький О.А. Придністровський конфлікт: спроби врегулювання на початку ХХІ ст. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Історія: Збірник наукових праць. Вип.10. – Вінниця, 2006. – С.328–331.
7. Перепелиця Г.М. Генезис конфлікту на пострадянському просторі Європи. – К.: Стилос – ПЦ «Фоліант», 2003. – 170с.
8. Рязанова М. Придністровський конфлікт–зміни формату врегулювання // Стратегічна панорама. – 2005.– №2.–С.83–90.
9. EU – Moldova Action Plan // <http://www.europa.eu.int>. 2005, 22 February
10. Statement by the Permanent Delegation of the Republic of Moldova at the OSCE Permanent Council meeting (1 November 2007)// <http://www.osce.org>
11. Statement on the situation in the Transnistrian region of Moldova // United States Mission to the OSCE, 2006, 6 April // <http://www.osce.unmission.gov>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Влад Андріана

студентка 4 курсу факультету економіки

У статті йдеться про співробітництво у сфері вищої освіти, конкурентоздатність вітчизняних навчальних закладів у світовому освітньому просторі, сприяння держави в міжнародному співробітництві освітніх послуг, ефективність управління міжнародною діяльністю вищої школи.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, Болонський процес, європейська вища школа, інновації, інвестиції, новітні технології, світове співробітництво, освітні послуги.

Considered the global cooperation in higher education, the competitiveness of domestic institutions in the field of global educational space, the state in promoting international cooperation and educational services, the effectiveness of international activities of higher education.

Keywords: international cooperation, the Bologna Process, European high school, innovation, investment, advanced technology, global cooperation, educational services.

Жити, навчатися та працювати у країнах Європи, займатися науково-дослідницькою діяльністю в найвідоміших університетах Європи – такі можливості сьогодні відкриті для студентів і науковців багатьох країн світу, в тому числі й України. Сучасний світ вимагає від студентів – майбутніх спеціалістів та їхніх викладачів більше нових знань та навичок, вільного володіння іноземними мовами, досвіду міжкультурного

спілкування. Розуміючи все це та визнаючи вищу освіту одним з найважливіших пріоритетів своєї діяльності у рамках співпраці з сусідніми та більш віддаленими країнами, Європейська Комісія розробляє і впроваджує нові та вдосконалює існуючі освітні програми, які дозволяють студентам і науковцям отримувати стипендії та гранти на подальше навчання і проведення досліджень у країнах Європи. Завдяки ним десятки тисяч викладачів, студентів та науковців щорічно навчаються, працюють та викладають у різних країнах світу в рамках міжнародних академічних програм.

Сьогодні **актуальними проблемами**, над вирішенням яких продовжують працювати вчені і державні діячі, є оптимізація управління вищими навчальними закладами, удосконалення матеріально-технічної бази, поліпшення конкурентоспроможності випускників, поліпшення якості викладання. Одним із важливих факторів вирішення згаданих проблем є міжнародна діяльність закладу вищої освіти.

Світове співробітництво у сфері вищої освіти покликано вирішувати низку таких актуальних завдань:

- дотримання відповідності змісту і рівня вищої освіти потребам економіки, політики, соціокультурної сфери суспільства;
- стандартизація рівня підготовки фахівців у різних країнах і регіонах;
- зміцнення міжнародної солідарності і партнерства у сфері вищої освіти;
- спільне використання знань і навичок у різних країнах і континентах.

Складність сучасних соціальних систем і процесів, темпи й перспективи їх подальшого розвитку обумовлюють необхідність суттєвих змін процесу підготовки висококваліфікованих фахівців. Болонська декларація, у рамках вимог якої тепер працює і

наша країна, вимагає «...сприяння європейському співробітництву у сфері оцінки якості процесу підготовки фахівців завдяки розробці і впровадженню в практику критеріїв і методологій, що порівнюються”.

Плідні й вагомні наслідки на цьому шляху дає міжнародне співробітництво на рівні вищих навчальних закладів (ВНЗ). Таке співробітництво передбачає участь у програмах двостороннього та багатостороннього обміну викладачами, студентами, аспірантами і науковими працівниками; організацію міжнародних конференцій, симпозіумів і конгресів, участь у міжнародних освітніх та наукових програмах тощо[1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв’язання зазначених проблем, знаходимо в працях таких визнаних вітчизняних фахівців, як В. Андрущенко, М. Згуровський, К. Левківський, В. Луговий, В. Козаков, К. Корсак, В. Кремень, В. Огнев’юк, С. Ніколаєнко, М. Степко, Т. Фініков, В. Сиченко та ін.

Сьогодні змінилися принципи і пріоритети набору іноземних студентів. На практиці реалізується принцип відкритості системи освіти для всіх громадян зарубіжних країн, незалежно від їхнього підданства, політичних поглядів, віросповідання тощо. Навчання іноземних громадян перестало бути політизованим, важливого значення набуло рекрутування іноземних громадян, здатних навчатися на контрактній основі і на відповідному академічному рівні. До того ж змінився зміст професійного навчання іноземних громадян. Воно дедалі більше здійснюється на основі загальноосвітніх досягнень науки і техніки, що полегшує іноземним випускникам подальше працевлаштування. Також були досягнуті успіхи в галузі організаційної роботи: іноземні абітурієнти можуть тепер проходити попередню підготовку в одному ВНЗ, а потім навчатися в іншому навчальному закладі за обраною спеціальністю. Сучасна система підготовки кадрів для зарубіжних країн в Україні

зорієнтована значною мірою на забезпечення процесу інтеграції нашої держави до світового наукового, освітнього та культурного простору, гуманізацію міжнародних відносин, утвердження етичних норм міжнародного спілкування, діалог націй і культур [2].

Політичні й економічні зміни, які відбулися в Україні і на міжнародній арені, внесли свої корективи в процес навчання іноземних фахівців для зарубіжних країн. Критичний аналіз накопиченого досвіду дозволяє виділити низку проблем у сфері державного управління цією галуззю, а саме: відсутність державної програми набору і навчання іноземних громадян; відсутність українських дипломатичних представництв у багатьох регіонах світу; певне погіршення міжнародного іміджу української вищої школи в країнах далекого зарубіжжя і обмеження її участі на міжнародному освітньому ринку; спостерігається втрата того безцінного досвіду з навчання іноземних громадян, що був накопичений українськими ВНЗ у минулому; додаткове ліцензування комерційних фірм, що діють на освітньому ринку послуг, сприяє тому, що набір студентів має стихійний характер; знижується якість навчання через відсутність підручників і навчально-методичних посібників для іноземних студентів, а також якість досліджень педагогічної спільноти з роботизі іноземними студентами; залишається слабкою матеріально-технічна база ВНЗ, яка не відповідає завданням підготовки сучасного фахівця; недостатній рівень безпеки особистого майна іноземних студентів. Наявність узагальненої інформації з проблем підготовки фахівців для зарубіжних країн вимагає розробки нової державної стратегії в цій сфері. Тут можна запропонувати здійснення низки таких заходів:

– розробку стратегічного плану розвитку співробітництва з іноземними країнами у сфері підготовки фахівців для зарубіжних країн;

– уніфікацію за міжнародними стандартами всіх основних форм навчання і створення необхідних умов для їх реалізації, а також оцінок одержуваних знань із метою забезпечення українських дипломів про вищу освіту й учених ступенів за кордоном;

– налагодження обміну інформацією з країнами-партнерами про якість підготовлених фахівців, що дозволить вчасно вносити корективи в навчально-виховний процес, враховуючи специфіку майбутньої трудової діяльності випускників на батьківщині;

– затвердження мінімальних тарифів вартості підготовки іноземних студентів у ВНЗ України з метою припинення практики навчання за демпінговими цінами;

– забезпечення безпеки іноземних студентів, які часто є жертвами насильства з боку націоналістів і кримінальних елементів;

– створення нормальних побутових умов і забезпечення дисципліни в гуртожитках, у яких проживають іноземні студенти;

– підвищення якості професійної підготовки іноземних студентів, визначення переліку спеціальностей з урахуванням соціально-економічних особливостей зарубіжних держав.

У цілому перед вищими навчальними закладами України стоїть завдання посісти гідне місце на міжнародному ринку освітніх послуг. Важливими для розуміння системи управління міжнародною діяльністю закладів вищої освіти стали ті радикальні зміни, що відбулися у світовому співтоваристві в останні десятиліття і не могли не позначитися на сфері вищої освіти. До них можна зарахувати глобалізацію професійних знань; інтернаціоналізацію процесів вищої освіти; регіоналізацію діяльності ВНЗ; демократизацію і підвищення автономії вищих навчальних закладів; диверсифікованість видів і типів програм вищої освіти;

технологізацію процесів вищої освіти. Саме міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти сприяє розвитку цих тенденцій, які у свою чергу впливають на характер і масштаби міжнародної діяльності вищої школи.

Сьогодні держава сприяє міжнародному співробітництву в галузі вищої освіти і здійснює заходи щодо розвитку та зміцнення взаємовигідного співробітництва в межах двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів і угод. Міжнародна діяльність сьогодні активізувалась, вона стає більш динамічною і досконалою. Вважаємо за необхідне виділити загальні тенденції, що намітилися в системі вищої освіти в Україні в 1990-ті роки, що тією чи іншою мірою послуговували передумовами подальшого розвитку міжнародних контактів ВНЗ.

По-перше, скорочення державного фінансування вищих навчальних закладів змусило переглянути номенклатуру пропонованих спеціальностей, розширюючи програми за найбільш затребуваними напрямками, такими, як економіка, юриспруденція і управління бізнесом. У навчальних програмах з'явилася варіативність.

По-друге, проведення в державних ВНЗ поряд із бюджетним комерційного набору студентів при повній компенсації витрат на навчання стало основним позабюджетним джерелом фінансування державних установ, що підкреслює ринкову складову сучасного етапу розвитку міжнародних зв'язків вищих навчальних закладів [3].

По-третє, поява недержавних ВНЗ і введення системи ліцензування і державної акредитації пропонованих ними програм значно посилили конкуренцію серед вищих навчальних закладів. Зміст академічних предметів також зазнав змін, ставши більш відкритим для критичної оцінки і полеміки.

По-четверте, введення багаторівневої структури

професійної підготовки, що враховує закордонний досвід вищої професійної освіти, дозволило встановлювати еквівалентність рівнів освіти, адекватно порівнювати дипломи різних країн.

По-п'яте, інформатизація і комп'ютеризація вищої освіти розширили інформаційну взаємодію між навчальними закладами на національному і міжнародному рівнях, дозволивши їм обмінюватися інформацією, мати доступ до світових баз даних і пропонувати послуги дистанційного навчання.

Інший напрям організації навчання реалізується, як правило, через участь закордонних партнерів, що подають заявки на стипендії з національних фондів. Таке партнерство здійснює більшість університетів Франції, Німеччини, США, Великобританії. Щорічно міністерства закордонних справ Франції і Німеччини виділяють на конкурсній основі стипендії для включеного навчання іноземних студентів. До нових форм, що розвиваються в галузі міжнародного співробітництва, інтернаціоналізація навчальних програм ВНЗ. Існує низка заходів щодо інтернаціоналізації навчальних програм. Це може бути відкриття нових спеціальностей, таких, як "Європейські студії", "Європейський менеджмент зовнішньоекономічної діяльності", а також міжнародна орієнтація в змісті визначених академічних дисциплін, включення до лекційного матеріалу прикладів із закордонної практики, посилення на зарубіжні джерела [5].

Слід сказати, що такі програми значно розширюють освітні можливості для немобільних студентів, які не можуть собі дозволити пройти навчання чи стажування за кордоном. Процес інтернаціоналізації навчальних програм значно підвищує їх привабливість та йде на користь освітньому процесу в цілому. На наш погляд, це позитивний приклад невтручання центральних державних органів у діяльність вищого

навчального закладу, надання йому права вільного вибору зарубіжного партнера та профілю міжнародної навчальної програми.

Висновки. Ефективність управління міжнародною діяльністю вищої школи залежить від чіткого визначення цілей, стратегії і тактики розвитку системи вищої освіти в цілому, а також міжнародної діяльності конкретного закладу, його активності, ресурсів і досвіду роботи. Міжнародне співробітництво з відомими закордонними ВНЗ-партнерами дозволяє використовувати їхній передовий досвід з удосконалення процесів управління вищими навчальними закладами в сучасних ринкових умовах. Це видається найбільш важливим завданням, оскільки національна система управління вищими навчальними закладами вимагає модернізації і постійного вдосконалювання.

У сучасних умовах практика реалізації міжнародної і зовнішньоекономічної діяльності вищої школи приводить до розуміння необхідності об'єднання зусиль ВНЗ окремих регіонів для вирішення широкого кола питань. Вважаємо, що подібні регіональні об'єднання (центри, асоціації) могли б потенційно здійснювати адміністративні функції, поважаючи при цьому автономність вищих навчальних закладів, і виконувати такі завдання:

- допомога у створенні міжнародних відділів у ВНЗ і визначення перспективних форм міжнародного співробітництва;
- інформаційне забезпечення діяльності ВНЗ на регіональному, національному і міжнародному рівнях;
- проведення консультацій і експертних оцінок міжнародної діяльності ВНЗ;
- сприяння набору іноземних студентів;
- проведення маркетингового дослідження і проведення рекламних кампаній у сфері міжнародного співробітництва;

– забезпечення взаємодії із закордонними ВНЗ й освітніми організаціями;

– сприяння організації і проведенню міжнародних викладацьких і студентських конференцій;

– надання підтримки академічної мобільності;

– підтвердження, визнання і встановлення еквівалентності документів про освіту;

– взаємодія з Міністерством освіти і науки, а також із національними і міжнародними організаціями у сфері освіти і науки.

Намизапропоновано такі рекомендації з оптимізації управління діяльністю ВНЗ у сфері міжнародного співробітництва: доцільніше використовувати вже накопичений досвід міжнародної діяльності провідних ВНЗ ближнього і дальнього зарубіжжя як у галузі підготовки іноземних фахівців, так і в реалізації спільних міжнародних освітніх програм на базі українських ВНЗ; активізувати контакти між закладами на регіональному рівні, що може сприяти підвищенню ефективності міжнародної академічної мобільності на основі поширення накопиченого досвіду ВНЗ регіону; українським ВНЗ необхідно бути більш відкритими для порівняльних аналізів якості навчання на національному і міжнародному рівні; вимагати наявності професійної підготовки співробітників міжнародної служби, їхньої регулярної перепідготовки.

Список використаних джерел

1. Організація навчального процесу у навчальних закладах ; [упоряд. О. В. Ситяшенко]. – К. : Задруга, 2004. – С. 11.
2. Сикорская И. Н. На пути к европейскому образовательному простору : международное сотрудничество вузов : тези доповіді / И. Н. Сикорская // Актуальні проблеми входження вищих навчальних закладів України до єдиного європейського освітнього простору : матеріали міжнар. наук.-метод. конф. (22-

- 23 листоп. 2005 р., м. Київ). – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – С. 194.
3. Фахова підготовка іноземних громадян в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку : зб. матер. II Міжнарод. наук.-практ. конф. (11- 12 березня 2004 р., м. Київ) / редкол. :З. І. Тимошенко (голова) [та ін.]. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – С. 30.
 4. Управління національною освітою в умовах становлення і розвитку української державності : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (28-30 жовтня 1998 р., м. Київ). – К. : МО України, АПН України, ДАККО, ІЗМН, 1998. – С. 91.
 5. Гуляєва Н. М. Вища європейська освіта в Україні / Н. М. Гуляєва // Освіта України. – № 3. – С. 12. – 9 – 16 лютого.
 6. Considered the global cooperation in higher education, the competitiveness of domestic institutions in the arena of global educational space, the state in promoting international cooperation and educational services, the effectiveness of international activities of higher education.

ФОРМУВАННЯ ПРІОРИТЕТІВ ТА СТРАТЕГІЙ ВСТУПУ ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС ДО ЗОНИ ЄВРО

Вовканич Іван

*студент 5 курсу факультету міжнародного бізнесу
та міжнародної економіки*

У статті розглядаються актуальні проблеми трансформації фінансових систем постсоціалістичних країн-членів ЄС у процесі інтеграції до Європейського Валютного Союзу, дається характеристика загальновідомих маастрихтських критеріїв, аналізуються причини сучасного уточнення національних стратегій та динаміки змін пріоритетів вступу країн Центральної Європи до єврозони за умов міжнародної фінансово-економічної кризи.

Ключові слова: *ЄС, єврозона, євро, розширення єврозони, стратегія інтеграції, Європейська Комісія, Центральна Європа, постсоціалістичні країни Європи, маастрихтські критерії, ЄВС.*

The actual problems of financial systems transformations in post communist countries-EU members in the process of integration towards European Monetary Union are examined in the article. The description of well known Maastricht criteria, the reasons of modern clarification of national strategies and dynamics of priority changes of joining the EMU in Central European countries are analyzed.

Keywords: *EU, Eurozone, Euro, Eurozone enlargement, strategic integration, European Commission, Central Europe, European post communist countries, Maastricht criteria, EMU.*

Актуальність та практичну значимість дослідження обумовлює, головним чином, необхідний глибокий науковий аналіз для узагальнення досвіду посткомуністичних країн і врахування впливу їх інтеграції до валютного союзу Євроспільноти на співробітництво

центральноевропейських держав з Україною та реалізацію української державної стратегії зближення з Євросоюзом. Важливими завданнями у цьому плані є характеристика загальновідомих маастрихтських критеріїв, визначення основних чинників зміни стратегії та пріоритетів вступу центральноевропейських держав до єврозони.

Автор статті поставив собі за мету дослідити динаміку пріоритетів та стратегій вступу постсоціалістичних країн-членів ЄС до зони євро.

Виклад основного матеріалу. Послідовне і цілеспрямоване здійснення на перехідному етапі 1990-х–початку 2000-х років ринкової трансформації економіки в Польщі, Чехії, Словаччині та Угорщині разом з іншими системними суспільними перетвореннями дозволило цим провідним постсоціалістичним країнам Центральної Європи вступити до Європейського Союзу з 1 травня 2004 року. В групі десяти держав - нових членів ЄС у 2004р. була і Словенія. З 1 січня 2007 року до ЄС прийняті Болгарія і Румунія. Постсоціалістичні країни більш-менш плинно інтегруються до єдиного внутрішнього ринку, митного і торговельного союзу Євроспільноти.

Наступним етапним інтеграційним завданням, яке постало перед ними, є вступ до валютного союзу ЄС - єврозони.

Проблеми європейської економічної інтеграції, міжнародних валютно-фінансових відносин в умовах постсоціалістичної ринкової трансформації знайшли відображення у працях таких відомих українських дослідників-економістів, як О.Білорус, І.Бураковський, В.Новицький, Ю.Пахомов, О.Плотников, А.Філіпенко та інших. Українськими вченими визначено передусім спільні закономірності трансформаційних економічних процесів та інтеграції постсоціалістичних держав до ЄС.

Однак специфіка підготовки та реалізації стратегій вступу до єврозони на сучасному етапі розвитку постсоціалістичних країн Центральної Європи ще недостатнім чином висвітлена в українській економічній науці. Вказані проблеми піднімаються у статтях закордонних вчених-економістів на сторінках авторитетних журналів, частина з яких використана автором при написанні даної статті.

Для входження до валютно-фінансового союзу ЄС не вистачає одного бажання центральноевропейських країн-претендентів і послідовного політичного декларування такої мети на державному рівні. Усі країни-претенденти на вступ до єврозони повинні виконати загальновідомі, так звані маастрихтські критерії.

Таких основних критеріїв налічується 5. Вони, зокрема, передбачають необхідність:

1. Утримувати дефіцит державного бюджету країни на рівні не більше 3% валового внутрішнього продукту (ВВП).

2. Неперевищувати рівень внутрішнього державного боргу понад 60% річного обсягу ВВП та забезпечувати низький рівень довгострокових кредитних ставок на державні цінні папери - не вище 2%, ніж у 3-х країнах ЄС з найнижчим рівнем інфляції.

3. Утримувати стабільність національної грошової одиниці, курс якої до ВКВ у період знаходження країни в підготовчому режимі механізму обмінного курсу ERM II (механізм обміну валют, так звана кімната очікування перед вступом до єврозони) протягом двох років може коливатися лише в розмірі +/- 15% від центрального паритету[1].

4. Мати сумісний до норм ЄС закон про Національний (Центральний) банк.

5. Контролювати інфляцію і утримувати її на низькому рівні. Рівень інфляції, згідно з маастрихтськими критеріями, не повинен перевищувати на 1,5% середній

рівень інфляції в трьох країнах єврозони (із 12 держав) з найнижчим її показником.

Керівні органи ЄС, насамперед Європейська Комісія, жорстко контролюють дотримання державами-претендентами на вступ до єврозони маастрихтських критеріїв. Уряди кожної з країн щорічно подають до Єврокомісії звіти про підготовку до введення євро. Остання ретельно їх аналізує, співставляє національні макроекономічні показники із паралельними даними загальноєвропейської статистики і на цій основі раз у рік оцінює ступінь виконання маастрихтських критеріїв державами-претендентами та формулює рекомендації для кожної з країн щодо виправлення недоліків, передусім у фінансовій сфері.

У другій половині 2006 року Польща, Чехія, Словаччина і Угорщина внесли суттєві зміни до раніше розроблених національно-державних стратегій підготовки до вступу у валютно-грошовий союз ЄС та перехід на єдину грошову одиницю – євро. Фактично цим реалізується перехід від надміру оптимістичної до реалістично-прагматичної моделі інтеграції центральноєвропейських держав – нових членів ЄС до єврозони.

Якщо попередньо РП, ЧР, СР і УР планували відмінити національні грошові одиниці і перейти на євро майже одночасно – орієнтовно до 2010 року, то зараз ця проблема розглядається більш реалістично, і кожна з названих країн вступить до єврозони самостійно – в момент повного виконання всіх вимог і критеріїв членства у валютному союзі ЄС. Причому з-поміж чотирьох центральноєвропейських держав попередньо визначеного стратегічного графіка переходу до євро – з 1 січня 2009 року – дотрималася лише Словаччина. Втім, і нове словацьке державне керівництво намагалося не робити щодо цього гучних політичних заяв та ретельно зважувати реальність входження до зони євро.

Зміну стратегії підготовки центральноєвропейських держав до вступу в євризону зумовила низка чинників різноманітного характеру.

Політичні – в середині 2006 року в Угорщині, Чехії та Словаччині відбулися парламентські вибори, що мали суперечливі наслідки. В Угорській Республіці при владі залишилися соціалісти і ліберали, які, однак вимушені змінити вектор внутрішньої соціально-економічної політики в напрямі економії бюджетних коштів і згортання соціальних програм. Це викликало спротив угорської громадськості, який переріс навіть у масові виступи і вуличні ексцеси вересня - жовтня 2006 року. Країна потрапила в смугу політичної кризи. У Словаччині після 8-річного панування правоцентристів до влади прийшли лівоцентристи і націонал-популісти, які намагаються посилити соціальну спрямованість економічної політики держави[2]. У Чехії, навпаки, після 8-річного правління лівоцентристської коаліції праві політичні сили впродовж майже півроку після парламентських виборів 2006 року намагалися сформувати парламентську більшість і коаліційний уряд для здійснення правоцентристських реформ. У Польщі після парламентських виборів осені 2005 року праві політичні сили прагнули створити стабільну владу для продовження реформ, загальмованих попередніми лівоцентристськими урядами. Але з осені 2006 року країну також періодично потрясають політичні кризи і скандали. Загалом, доводиться вважати, що регіон Центральної Європи на сучасному етапі характеризується значною внутрішньополітичною нестабільністю. А це не може негативно не вплинути на сталий соціально-економічний розвиток, макроекономічну і фінансову збалансованість РП, ЧР, СР і УР та виконання завдань стратегії їх інтеграції до єврозони.

Економічні – центральноєвропейські держави – нові члени ЄС об'єктивно вступили в етап необхідності

завершення ринкових реформ. Мусимо констатувати, що процес реформування у постсоціалістичних країнах в останні роки дещо загальмувався, зокрема, і через зазначені внутрішньополітичні причини. Але додаткового поштовху для завершення реформування настійливо вимагають від нових членів ЄС керівні загальноєвропейські структури, які турбуються у такий спосіб про адаптацію економік цих держав до єдиного європейського економічного простору. Загалом РП, ЧР, СР і УР без значних негативних наслідків та системних економічних проблем після 1 травня 2004 року інтегрувалися до єдиного внутрішнього ринку, торговельного і митного союзу в рамках ЄС. За темпами соціально-економічного росту центральноєвропейські держави значно випереджають середні показники по Євросоюзу. Проте ще не у всіх аспектах економічна система та її регулятивно-правова основа в центральноєвропейських державах повністю відповідають вимогам ЄС. Слід мати на увазі, що в ході переговорів про вступ до ЄС кожна з держав-претендентів намагалася отримати за найбільш складними і чутливими для неї позиціями так званій «перехідний період», тобто своєрідну відстрочку щодо досягнення стандартів ЄС у конкретних сферах, передусім в економіці. Перехідні періоди, однак, не є безмежними і, згідно із зафіксованими у двосторонньому договірному вигляді домовленостями між РП, ЧР, СР і УР та Європейською Комісією, в основному завершуються на рубежі 2009-2010 років. Нові члени ЄС змушені виконувати ці взяті на себе зобов'язання. Загалом, шляхом завершення реформування економічної і соціальної системи центральноєвропейські держави - нові члени ЄС повинні перейти до сталого соціально-економічного зростання та перетворитися в невід'ємну складову частину консолідованого господарського простору ЄС, яка функціонує на загальних для ЄС засадах [3, С. 44-45].

Утім, чи не найбільш важливим є інтеграційний чинник. Для центральноєвропейських держав після набуття повноправного членства в ЄС у 2004 році наступним етапним інтеграційним завданням стає вступ до валютного союзу ЄС - єврозони, тобто підготовка до введення спільної валюти євро і відміна національних грошових одиниць. Це амбітне завдання однозначно поставили перед собою Польща, Чехія, Словаччина і Угорщина одразу ж після входження до Євросоюзу. Потрібно нагадати, що членство в євроні не є обов'язковим для країн-членів Євроспільноти. Із 15 так званих «старих» членів ЄС лише 12 держав перейшли на євро. Навіть економічно могутня Великобританія, можливо, в силу прагнення чим довше зберегти домінування в сегменті світового фінансового ринку - зоні фунта стерлінга, не вступила до валютного союзу ЄС і єврозони.

Із входженням до ЄС всі посткомуністичні країни формально зорієнтувалися на вступ до єврозони. Але вже до 2005 року всі ці країни розділилися на 2 групи. Перша група – це ті, хто прискореними темпами прагнули вступити до єврозони – Словенія, Словаччина, Прибалтика (умовно «малі» країни), і друга група – ті, хто не поспішали зі вступом – Угорщина, Польща, Чехія (умовно «великі» країни). Так як вимоги щодо вступу були однаковими для всіх країн-претендентів, сам факт існування цих вимог не може пояснити цей розподіл. Професор Принстонського університету Джуліет Джонсон (Juliet Johnson), відомий фахівець у галузі фінансових систем постсоціалістичних країн Східної Європи, пояснює варіацію відношення цих держав щодо прискореного вступу до єврозони величиною та структурою їхніх економік, політичною волею та багатьма іншими факторами. Зокрема, фактори, які сповільнюють рух великих держав до єврозони, на її думку, наступні:

По-перше, відсутність формальної кінцевої допустимої дати вступу та позиція представників Європейського Центрального Банку(ЄЦБ), які радили цим країнам не поспішати зі вступом до єврозони для того, щоб не порушувати стабільність як економік країн єврозони, так і власних економік.

По-друге, європейські урядовці та представники ЄЦБ показували країнам-претендентам приклади того, що вони планують інтерпретувати маастрихтські критерії відповідно до своїх інтересів. Прикладом може служити Литва, якій було відмовлено (у січні 2007) у вступі через невиконання критерію щодо рівня інфляції. Маастрихтські критерії передбачають допустимий рівень інфляції не вищий ніж на 1,5% за середній рівень у 3 країнах єврозони з найнижчим її показником. Рівень інфляції у Литві був 2,7. Допустимим показником було встановлено 2,6, але 2 із 3-х країн, на базі яких обраховувалася норма допустимої інфляції, не були членами єврозони, а саме Швеція та Великобританія.

По-третє, країна може бути «європейською» без вступу до єврозони, але не без членства в ЄС. Прикладом цьому є Данія, Швеція, Великобританія, громадська думка яких занепокоєна потенційними негативними економічними та політичними наслідками можливого вступу. З 2002 р. проблеми, які постали перед країнами-членами єврозони, щебільшактуалізували застереження великих країн. ЄЦБ проводив консервативну політику з метою зменшення інфляції, що сповільнило ріст економік малих країн. Відомо, що ЄЦБ є незалежним центральним банком, у зв'язку з чим критики звинувачували його у недостатній координації своїх дій з фіскальними політиками країн-членів єврозони. Країни-претенденти побоювалися, що політика ЄЦБ буде більш сприятливою для первинних членів, ніж для нових, тобто буде пристосовуватися в першу чергу до держав-старих членів єврозони. Крім того, громадська

думка у країнах, які вступили до єврозони, схилилася до того, що перехід на євро спричинив інфляцію, хоча ЄЦБ та академічні дослідження стверджують, що це не так. [4, С. 834]

Очевидно, що малі, орієнтовані на експорт країни, переважна частина експорту яких націлена на ЄС, прагнуть наступного:

зменшити ризики валютної дестабілізації, викликані спекулятивними атаками на їхні фінансові системи;

делегувати урядову функцію боротьби з інфляцією органам ЄС;

зменшити ризики та витрати, пов'язані з обміном валют.

Важливим для таких держав є здобуття передбачливого обмінного курсу з валютою їх основного торговельного партнера. Найлегшим шляхом для цього є прив'язка курсу, або просто прийняття валюти основного торговельного партнера. Більше того, деякі країни серйозно розмірковували над прийняттям євро в односторонньому порядку (найбільш помітно це робила Естонія) і відмовилися від цього тільки тому, що ЄЦБ їм це заборонив зробити. Малі країни бачили прикріплення своїх валют до євро як засіб досягнення економічної стабільності та інтеграції до ринку ЄС. Із-за того, що ці країни вже прив'язали свої валюти до євро, вони нічим не жертвують входячи до ERM-2. Тому вони порівняно швидко ввійшли до ERM II[4,- 832].

Ситуація у плані бажання деяких країн форсувати вхід, а деяких – не поспішати із прийняттям євро та входом до єврозони змінилася із розгортанням світової фінансової кризи. Економічна криза призвела до збільшення дефіциту бюджетів і сприяла фінансовій нестабільності.

З-поміж найбільш ризикових для

центральноевропейських держав виявилася загроза фінансової дестабілізації. Надзвичайно вразливими стали національні грошові одиниці Польщі, Чехії і Угорщини, які не мають могутнього економічного стабілізаційного підґрунтя і нерідко стають об'єктом атаки з боку міжнародних фінансових спекулянтів. Гра на таких так званих «м'яких валютах» приносить чималий зиск [5;6]. Тому, беручи до уваги всебічну інтеграцію цих країн з іншими країнами ЄС задля збереження фінансово-економічної та валютно-грошової, як і в цілому макроекономічної стабільності центральноевропейські країни - нові члени ЄС готові, у довгостроковому плані, поступитися частиною власного суверенітету в сфері самостійної державної політики у фінансовій сфері, відмовитися від національних грошових одиниць (польського злотого, чеської крони та угорського форинта) і перейти на євро.

Таким чином, для більшості країн Центральної Європи, за умов фінансово-економічної кризи, членство в Європейському Фінансовому Союзі має більші переваги, ніж здійснення самостійної фінансово-економічної політики [7]. Країни-кандидати на членство занепокоєні тим, що нестабільність курсу, за умов високих боргів у іноземних валютах, може негативно вплинути на їхній економічний стан та стабільність [8]. Вирішення цієї ситуації міжнародний валютний фонд бачить у прийнятті цими країнами євро та вході до єврозони без формального членства, тобто без місць у Європейському Центральному Банкові [9, С.1]. Але Європейський Центральний Банк не бачить можливим вхід країн-претендентів до єврозони без виконання всіх необхідних критеріїв [10]. Едвард Новітні, член ЄЦБ, у інтерв'ю Reuters сказав, що з економічної точки зору це не буде позитивним сигналом щодо впевненості по відношенню до євро [8, С. 3]. Він запропонував країнам прискорити рух до ERM-2, але зазначив, що

цей шлях включає певні вищезазначені ризики атак міжнародних фінансових спекулянтів. Для таких, порівняно із іншими державами-претендентами, великих економік, як економіка Польщі, або Угорщини вхід до ERM-2 має неоднозначні плюси [4, С. 833]. З іншого боку, так звані «малі» країни-претенденти, які вже є членами ERM-2, у зв'язку з фінансовою кризою, найближчим часом не будуть спроможні виконати всі Маастрихтські критерії, а це означає, що перспективи входження країн-претендентів до єврозони залишаються проблематичними [8, С.1].

Список використаних джерел

1. What is ERM-II?// European commission. Economic and financial affairs.- www.ec.europa.eu/economy_finance/the_euro.
2. Якуб Логінов. «Не хочу, але нехай. Словаччина переходить на євро всупереч волі свого прем'єра»// Дзеркало Тижня, 23 – 29 серпня 2008.- № 31 (710).- (www.dt.ua).
3. Arūnas Dulkys .Euro area enlargement: Dilemmas and prospects// Ekonomika, 2008.- № 84.-С. 40-53.
4. Johnson, Juliet. The remains of conditionality: the faltering enlargement of the euro zone// Journal of European Public Policy, 2008.- № 15.-С. 826 – 841.
5. Международный финансовый кризис: новый этап глобального экономического развития? // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. - №5. – С.5-40.
6. Мозиас П.М. Кризис финансовых рынков в развивающихся странах // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. - №1. – С.38-47.
7. Daniela Schwarzer «On the rise: The euro's attraction for non-EMU members»// Eurozone Watch, February 6, 2009.- www.euro-area.org

8. Tim Castle, Michael Winfrey, Marcin Grajewski, Krista Hughes and Boris Groendahl, Ron Askew «UPDATE 3-IMF report says EU eastern states should adopt euro-FT»// Thomson Reuters., April 6, 2009.- www.reuterst.com.
9. Stefan Wagstyl «IMF urges eastern EU to adopt euro»// Financial Times, April 5, 2009.- www.ft.com.
10. „Neúplné euro“ nie je dobrý nápad// euraktive.sk, 07.04.2009.

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКЕ ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Галюлько Зоряна,

здобувач кафедри країнознавства
факультету міжнародних відносин
Науковий керівник - І.В. Артёмов,
кандидат історичних наук

Одним із найдієвіших інструментів євроінтеграційної політики нашої держави є транскордонне співробітництво, яке відіграє важливу роль для прикордонних територій України, що стали об'єктом регіональної політики ЄС. Узагальнення досвіду транскордонної співпраці країн – членів ЄС і їх сусідів – важлива база для реалізації стратегії України щодо вступу до ЄС. Партнерські відносини між Україною та Польщею мають вагоме значення, враховуючи прагнення нашої держави до євроінтеграції. Тому Україна вкрай зацікавлена у подальшому розвитку стратегічних відносин з Польщею. Основною організаційною формою транскордонного співробітництва є єврорегіони, практика функціонування яких в останні роки показала свою ефективність у справі ліквідації бар'єрів для вільного руху людей, товарів, послуг, капіталів.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, єврорегіони, євроінтеграція, українсько-польське співробітництво, стратегічне партнерство.

One of the most effective instruments of European integration policy of our country is cross-border cooperation which plays an important role in the border territories of Ukraine, which became the subject of EC regional policy. Experience of cross-border cooperation EU member-countries and their neighbors

- an important base for implementing the Strategy on Ukraine joining the EU. The partnership between Ukraine and Poland have a strong value, considering our country's commitment to European integration. Therefore, Ukraine is extremely interested in further development of strategic relations with Poland. The main organizational form of cross-border cooperation is the Euroregion, the practice of functioning which in recent years demonstrated its effectiveness in eliminating barriers to free movement of people, goods, services and capital.

Key words: *cross-border cooperation, European Region, European Integration, the Ukrainian-Polish cooperation, strategic partnership .*

Єднаючись з Україною багатьма спільними сторінками історії, культурною спадщиною прикордоння Республіка Польща на західному кордоні є нашим найбільшим сусідом і залишається своєрідним мостом сполучення України з Європейським Союзом. Сьогодні Україна перебуває в процесі європейської інтеграції, де невід'ємною складовою є транскордонне співробітництво (ТКС). Завдяки вигідному положенню вона має великі потенційні можливості щодо його розвитку, оскільки 19 із 25 регіонів держави є прикордонними, а зовнішній кордон є найдовшим серед європейських країн. Транскордонна співпраця України та Польщі на початку XXI століття показує важливість ключової ролі єврорегіональної співпраці саме в контексті просування України в руслі процесу європейської інтеграції. Саме ця обставина практичного характеру, а також рівень її наукового висвітлення зумовлюють **актуальність** статті.

Метою статті є з'ясування ролі українсько-польського транскордонного співробітництва в процесі інтеграції України до ЄС, вивченні діяльності єврорегіонів. Головна увага сконцентрована на ідентифікації обмежуючих та активізуючих чинників

транскордонного співробітництва між Польщею та Україною.

Проблемами транскордонної співпраці України та Польщі займалися багато науковців, як вітчизняних, так і зарубіжних, насамперед польських: G. Gorzelak, Sowa B., Eberhard, P. Fedan, T. Komornicki, T. Lijewski, Z. Makiela, M. Rosciszewski, A. Stasiak, Ślusarz G., а також українських: П. Беленький, З. Бройде, В. Будкін, Б. Буркінський, О. Вишняков, С. Гакман, М. Долішній, В. Євдокименко, Є. Кіш, М. Козоріз, М. Лендел, Н. Луцишин, П. Луцишин, В. Ляшенко, Ю. Макогон, М. Мальський, А. Мельник, В. Мікловда, Н. Мікула, І. Михасюк, А. Мокій, В. Пила, Г. Щерба, О. Харчинська та ін.

Проблематика більшості досліджень стосується конкретних прикордонних територій та діяльності єврорегіонів, ефективність яких є досить різною. Зрозуміло, що сьогодні у транскордонних регіонах виникає безліч спільних проблем в екологічній, транспортній, економічній, культурно-освітній, соціальній та інших сферах, для вирішення яких необхідно об'єднувати зусилля. Виникають також питання методологічного плану щодо організації транскордонного співробітництва, передусім у формі єврорегіонів.

Динаміка розвитку єврорегіональної співпраці свідчить про значну її активізацію, пов'язану, передусім, з реалізацією загальноєвропейської мети – розмивання кордонів між країнами – членами Європейського Союзу і вирівнювання диспропорцій розвитку периферійних та центральних регіонів у кожній з держав [23].

За роки, що минули з моменту здобуття Україною незалежності, стратегічний курс на інтеграцію до Європейського Союзу став визначальним чинником суспільно-політичних перетворень у державі. Європейський вибір втілює в собі прагнення української нації повернутися до європейської сім'ї народів.

Сучасна парадигма регіональної політики ЄС

обумовлює необхідність розробки спільних концепцій територіального розвитку транскордонних регіонів Європи через формування відповідних механізмів, їх інституційного та фінансового забезпечення [4].

Євроінтеграційний процес у сфері транскордонного співробітництва з участю України має точкою відліку 14 липня 1993 р., коли до Європейської рамкової конвенції про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними громадами або органами влади приєдналася наша держава.

Для України транскордонне співробітництво важливе ще й тим, що надає можливість на низовому, регіональному рівні опрацювати механізми територіальної інтеграції та економічної співпраці, придатні для подальшого впровадження в загальноєвропейський інтеграційний процес. Національною законодавчою базою для розвитку транскордонних відносин є Закон України "Про транскордонне співробітництво" №1861-IV від 24 червня 2004 р., а юридичним підґрунтям – договори та угоди, укладені на двох основних рівнях – міждержавному та регіональному [26].

На думку автора, в ситуації, коли Україна очікує на інтеграцію та процес розширення Європейського Союзу, транскордонне співробітництво в західних регіонах України набуває важливого значення для економічного та суспільного розвитку. В існуючих умовах розширення ЄС до західних кордонів України збільшується значення скоординованого, спільного розвитку польсько-українського прикордонного регіону. Розширення транскордонного співробітництва відкриває нові можливості активізації господарської діяльності на периферійних територіях і сприяє підйманню їх конкурентоздатності шляхом об'єднання зусиль і мобілізації природничого потенціалу сусідніх територій.

У сучасній динаміці розвитку інтеграційних процесів України транскордонне співробітництво відіграє роль своєрідного каталізатора стосовно до процесів вирівнювання якості життя населення прикордонних територій до рівня Центральної Європи, сприяючи вільному обміну товарами, робочою силою та капіталом, сприяє мобілізації локальних засобів, а також збільшенню ефективності їх використання, уможливорює об'єднання зусиль різних країн в розв'язанні проблем функціонування транспортного простору [6].

Транскордонне співробітництво відіграє при цьому істотну роль, становлячи область первинної адаптації європейського законодавства, а також як інструмент, що збільшує роль регіонів та механізмів фінансової допомоги, що стосується загальнодержавних і регіональних пріоритетів та засад регіональної політики [1].

Сучасні умови транскордонного співробітництва регіонів України можемо охарактеризувати таким чином:

- транскордонне співробітництво розвивається головним чином у межах євро регіонів;
- змінилася геополітична ситуація в Європі, сусідні держави ЦСЄ стали членами ЄС;
- розширення ЄС вплинуло на те, що об'єктом регіональної політики стали західні області України;
- Україна інтенсифікувала роботу щодо європейської інтеграції;
- Україна і сусідні держави ЦСЄ є членами Ради Європи, а це означає, що при творенні власної політики необхідно рахуватися з законами, ратифікованими країнами європейської конвенції [14].

Українсько-польські відносини мають давню історичну традицію. Розвиток двосторонніх відносин

між Україною та Польщею у новому форматі розпочався 2 грудня 1991 року, коли Польща одна з перших визнала державну незалежність України. Стратегічне партнерство з Республікою Польща є пріоритетним напрямом зовнішньої політики України. Тісні відносини між нашими державами обумовлені геополітичним становищем, глибокими історичними, культурними та економічними зв'язками України та Польщі [2].

Транскордонне співробітництво між Україною та Польщею є одним з найбільш перспективних напрямів співробітництва між державами, оскільки дозволяє на місцевому рівні розвивати добросусідські взаємовідносини між

народами, створює умови для полегшення адаптації законотворчого середовища та інституційного розвитку на шляху до Європейського Союзу.

Початок такої співпраці датуються 1991 роком, коли в місті Томатів-Любельський було підписано першу угоду про співпрацю, що в майбутньому дала поштовх до створення Урядової комісії з питань українсько-польської транскордонної співпраці. Так розпочалось створення перших єврорегіональних утворень, що пізніше трансформувались в єврорегіони „Карпати” та „Буг”. Використання потенціалу єврорегіонів надає можливість регіонам України та Польщі ефективно співпрацювати в сфері торгівлі, сільського господарства, освіти та науки, культури, туризму, охорони довкілля, розвитку транспорту та комунікацій, боротьби зі злочинністю та в подоланні наслідків стихійних лих[7].

Окремим напрямом транскордонної співпраці є спільна розбудова інфраструктури українсько-польського кордону та розвиток прикордонних територій, у т.ч. із залученням ресурсів у рамках програм Європейського інструменту сусідства та партнерства (ENPI)[26].

Характерною рисою польсько-українського прикордонного регіону є функціонування на його

території однієї з семи програм добросусідства Європейської Комісії – програми добросусідства «Польща-Білорусь-Україна». В рамках цієї програми протягом останніх років на конкурсній основі надавалася фінансова підтримка проектам, спрямованим на підвищення конкурентоздатності прикордонних регіонів, охорону навколишнього середовища, розвиток транскордонної співпраці, модернізацію прикордонної інфраструктури та підвищення рівня безпеки на кордонах ЄС [25].

Іншими інституційними формами транскордонного співробітництва України та Польщі є: транскордонні угоди, двосторонні угоди між областями та воєводствами, партнерські угоди між містами та сільським радами, урядові комісії, проблемні групи та прикордонна торгівля.

Сучасний етап співробітництва України та Польщі характеризується ефективним використанням досвіду від попереднього співробітництва для розвитку його нових форм [20].

У рамках українсько-польського транскордонного співробітництва функціонують єврорегіони: «Карпатський», «Буг» і «Сян». Особливий характер співробітництва в цих єврорегіонах полягає в тому, що, крім економіки, велика увага докладається до спільних нейтральних галузей: охорони середовища, здоров'я, боротьби із злочинністю, що рішуче наближує Україну до світових стандартів.

Досвід Карпатського Єврорегіону в галузі транскордонного співробітництва довів доцільність і вагу такої діяльності, про що свідчать дії, спрямовані на вдосконалення транспортної інфраструктури, розвиток міжнародного туризму, міжрегіонального співробітництва.

Учасниками єврорегіону „Буг” здійснено низку вагомих проектів та програм, спрямованих на розширення промислової кооперації, розбудову кордону та створення

прикордонної інфраструктури, охорону навколишнього середовища, розвиток місцевого самоврядування.

Єврорегіони „Карпатський”, „Буг” і „Сян” покликані вивести на якісно новий рівень транскордонне співробітництво між Україною і Республікою Польща у сфері регіонального розвитку, транспорту і сполучення, охорони природи і навколишнього середовища, у галузях промисловості і торгівлі, сільського господарства, освіти і науки, культури і туризму, допоможуть втіленню ідеї європейської цивілізованої спільності без кордонів, стають полігонами для пошуку та опрацювання нових можливостей, які надають більшої динаміки українсько-польському співробітництву [5].

Підтримка і розвиток нинішнього рівня партнерства між Україною і Польщею значною мірою залежить від збереження нинішніх політичних контактів, зміцнення суспільного діалогу, а також успіху реформаторської політики в Україні. Стратегічне партнерство між двома країнами повинно постійно підсилюватися взаємодією в рамках постійно діючих міждержавних механізмів, подальшим зміцненням договірно-правової бази двостороннього співробітництва. Якщо в політичній сфері інтенсивність, характер і атмосфера контактів між президентами України і Польщі в цілому відповідають рівню стратегічного партнерства, то динаміка і результативність контактів між органами виконавчої влади двох країн потребують серйозного посилення.

Партнерські відносини між Україною і Польщею мають вагоме значення, враховуючи прагнення нашої держави до євроінтеграції. Тому Україна вкрай зацікавлена в подальшому розвитку стратегічних відносин з Польщею, що дає нашій державі можливість зробити ґрунтовні узагальнення та висновки з польського досвіду інтеграції в Європу [8].

Організація «ЄВРО 2012» значно вдосконалила українсько-польські транскордонні відносини, що дозволить на прикордонних територіях досягти успішних результатів у розвитку підприємництва та практично усіх галузей економіки і всіх сфер суспільного життя, створенні сучасної транспортної, інформаційно-телекомунікаційної та соціальної інфраструктури на рівні європейських стандартів, збільшенні кількості робочих місць та залученні значних інвестицій.

Висновки. Розвиток транскордонного регіону відіграє важливу роль у реалізації загальноєвропейських, національних, а також регіональних інтересів.

Єврорегіони повинні бути вагомим інструментом регіональної політики України, спрямованої на всебічний розвиток, підтримку місцевих ініціатив та інтеграцію вітчизняної економіки з економіками країн-сусідів із виходом на глобальні горизонти.

Основними результатами співпраці в рамках єврорегіонів мають бути стимулювання регіонального соціально-економічного розвитку, відпрацювання економічних механізмів євроінтеграції на регіональному рівні, посилення інтеграційних процесів у європросторі в цілому.

Євроінтеграційна стратегія є ключовим зовнішньополітичним пріоритетом України. Курс на європейську інтеграцію визнається більшістю політичних сил, представлених в українському парламенті.

Розвиток інституційного забезпечення повинен реалізовуватися шляхом формування спільних структур, перш за все в інформаційно-освітніх та інноваційно-інвестиційних галузях. Головна частина інституції має бути створена для забезпечення системи управління, а також фінансування спільних об'єктів транскордонного регіону, мостів, інших елементів інфраструктури.

Спільна стратегія розвитку транскордонного

регіону повинна бути підставою для підготовки пропозиції проектів отримання фінансової допомоги із структурних фондів ЄС, а також інших міжнародних організацій.

У цьому контексті українсько-польське транскордонне співробітництво повинно стати одним із ключових елементів європейської та євроатлантичної стратегії України. Відповідно цей процес вимагає вироблення сучасної нормативно-правової бази з урахуванням кращого світового і європейського досвіду.

Список використаних джерел

1. Долішній М.І., Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети – К.: Наукова думка, 2006.
2. Кіндрат К., Трохимчук С., Українсько-польські стосунки на зламі тисячоліть – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2002.
3. Луцишин П. В., Луцишин Н. П., Клімчук Б. П. Єврорегіон „Буг”: концепція та стратегія розвитку”. – Луцьк: Вежа, 2002. – 414 с.
4. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво. – Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2004.
5. Мікула Н. Єврорегіони: досвід та перспективи. – Львів: ІРД НАН України, 2003. – 222 с.
6. Моделі та стратегії євроінтеграції України: економічний і правовий аспекти: Збірник матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, 30 травня 2006 р. – К.: УАЗТ, 2006. – 336 с.
7. Пелеха Ю.М. Перспективи формування транскордонного регіону Україна – Польща //Єврорегіон «Буг»: проблеми і перспективи транскордонного співробітництва / За ред. Б.П. Клімчука, П.В. Луцишина. – Луцьк: Волинська обласна держадміністрація, 1996. – С. 16-22.
8. Стоєцький С.В. Українсько-польське стратегічне партнерство та сучасні проблеми євроатлантичних

відносин // Дослідження світової політики: зб. наук. пр. / Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – Вип. 24. – 2003. – С. 189–200.

9. Стоєцький С.В. Польща і європейський вибір України: стратегічне партнерство в дії // Дослідження світової політики: зб. наук. пр. / Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – Вип. 26. – 2004. – С. 225–240.
10. Студенніков І. Транскордонне співробітництво та його місце в регіональному розвитку // Регіональна політика в країнах Європи: уроки для України / За ред. С. Максименка. – К., 2000. – С. 138-170.
11. Транскордонне співробітництво – стратегічний ресурс розвитку прикордонних територій України / За заг. ред. к.е.н. В. Борщевського. – Львів: Інститут міжнародних економічних досліджень – Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень в м. Львові, 2008. – 180 с.
12. Транскордонне співробітництво. Стратегічний документ, 2007- 2013 рр. Індикативна програма, 2007- 2010 рр. / Офіційний сайт Європейської Комісії.–Режим доступу: <http://ec.europa.eu/>.
13. Щербя Г.І. Соціологічні дослідження розвитку українсько-польського транскордонного співробітництва // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. зб. наук. праць. –К.: Фенікс, 2007. –Вип. 8.
14. Щербя Г.І. Регіональні аспекти розвитку транскордонного співробітництва України і Польщі// Проблеми розвитку соціологічної теорії. Соціальні процеси в Україні. матер. четвертої всеукр. соціол. конф.– К.: Ін-т соціології НАН України, САУ, 2004.
15. Dynia E. (2000), Współpraca transgraniczna jako element współpracy międzynarodowej, Rzeszowskie Zeszyty Naukowe, Prawo – Ekonomia, t. XXIX.
16. Euroregion w Liczbach. – Lublin, 2000. – 85 s.
17. Fedan R. (2003), Elementy aktywizacji regionalnej

- transgranicznej współpracy Polskii Ukrainy, Lwów, Instytut Badań Regionalnych NAN Ukrainy
18. Kowerski M., Matkowski S. (2006), Gospodarka polsko-ukraińskiego regionu transgranicznego, „Wiadomości Statystyczne”, nr 2.
 19. Krok K., Smętkowski M. (2006), Polsko-ukraińska współpraca transgraniczna, [w:] Nowe granice Unii Europejskiej – współpraca czy wykluczenie?, red. G. Gorzelak, K. Krok, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.
 20. Kuciński K. (1998), Współpraca transgraniczna jako przesłanka konkurencyjności regionów [w:] Czynniki i bariery regionalnej współpracy transgranicznej – próba syntezy, red. J. Kitowski, Rzeszów 1998.
 21. Kurcz Z. red. (1999), Pogranicze z Niemcami a inne pogranicza Polski, Wrocław.
 22. Mischuk A. (2005), Pogranicze polsko-ukraińskie jako przedmiot zainteresowania statystyki regionalnej, „Wiadomości Statystyczne”, nr 6.
 23. Mierosławska A. (2004), Czynniki aktywizujące i hamujące rozwój współpracy transgranicznej, „Samorząd Terytorialny”, nr 3.
 24. Pogranicze polsko-ukraińskie. Środowisko. Społeczeństwo. Gospodarka. – Zamość: Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu, – 2006. – 342 s.
 25. Програма транскордонної співпраці Польща-Білорусь-Україна 2007-2013 в рамках Європейського Інструменту Сусідства та Партнерства (ЄІСП) www.infocentrepbu.lviv.ua/programm/enpi-2007-2013/
 26. Закон України „Про транскордонне співробітництво ” від 24 червня 2004 року, № 1861-IV.

ГЕОПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ ПРОБЛЕМИ КОСОВО

Генник Іванна,
студентка 6 курсу факультету
міжнародних відносин
Науковий керівник - І.В. Артёмов,
кандидат історичних наук

Косівська проблема, яка існує на сьогодні, є слабо дослідженою. Спостерігаючи за ситуацією, ми бачимо, що Косово знаходиться на перетині інтересів провідних держав світу. На даному етапі на ньому зосереджена увага двох світових держав, а саме США та Росії. Косово привертає увагу і країн – учасниць ЄС. Загострення боротьби таких світових гравців викликає зростання політичної напруги та етнічні зіткнення в окремих регіонах.

Ключові слова: Косівський прецедент, «ланцюгова реакція», міжнародні актори, інформаційна війна, невизнані республіки, геополітичний конфлікт.

Kosovo problem existing nowadays is poorly studied. Kosovo is clearly part of the interests of the leading countries in the world. At this stage, it focused on the two world powers, namely the U.S. and Russia, and Kosovo attracts countries – EU-members. And opposition aggravation of such global players, causing the growth of political tension and ethnic clashes in some regions.

Keywords: Kosovo precedent, “chain reaction”, international actors, information war, the unrecognized republic, geopolitical conflict.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В основі дослідження даної проблеми лежить цивілізаційний підхід, який дозволяє шукати підґрунтя виникнення конфліктів не тільки в Косово, а й на території колишнього СРСР.

Проголосивши незалежність, косівські албанці запустили „ланцюгову реакцію“, наслідки якої відчуваються на пострадянському просторі. Мова йде про Придністровську Молдавську Республіку, Абхазію, Південну Осетію, Нагірнокарабахську Республіку, а також важливо згадати про Чеченську Республіку, яка своїм відокремленням може принести Росії великий клопіт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Вивченням даної теми займалось і займається багато дослідників. Беліцер Н., експерт Інституту демократії ім. Пилипа Орлика., Дириза С., кандидат юридичних наук, ФічораГ., випускниця Дипломатичної академії МЗС України займались вивченням проблеми Косова. Великий внесок в дослідження даної проблеми зробив Каменицький М., кандидат історичних наук. Цікавими є ряд робіт магістрів факультету міжнародних відносин Закарпатського державного Університету[4].

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких конкретних завдань:

– дослідити основні історичні періоди, що призвели до сучасного стану Косова;

– в'яснити основні проблеми, які виникли на території Косова та спробувати знайти шляхи їх розв'язання;

– визначити місце Косова серед суб`єктів міжнародних відносин та як міжнародного актора;

– опрацювати доступну автору літературу, ознайомитись з різними підходами щодо вивчення даної теми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Косівська проблема вже не один рік перебуває в центрі уваги політиків та експертів з питань невизнаних держав. При цьому питання здебільшого розглядали у площині подолання подвійних стандартів. Мали на меті довести,

що Косово саме по собі унікальне і не може стати прецедентом для інших самопроголошених республік, надто в колишньому СРСР.

До проголошення косовської незалежності, очевидно, готувалися — однак не так на постюгославському, як на пострадянському просторі.

Москва вважає проголошення незалежності Косова нелегітимним. Проте водночас таким, що забезпечує всі необхідні передумови для побудови нових форматів взаємин Росії із самопроголошеними державами в зоні життєвих інтересів Росії, надто на пострадянському просторі [28].

Це аж ніяк не шизофренія в одній політичній голові. Це крок, який передбачався заздалегідь. У перекладі це означає, що Москва — насправді — задоволена тим, що відбулося. Проголошення незалежності Косова значно посилює її позиції на пострадянському просторі. Тепер одні держави будуть визнавати незалежність Косова, а інші — рішуче її заперечувати. Категорично проти незалежності виступили Росія та Китай, які мають право вето у Раді безпеки ООН [3]. *Зпоміж тих, хто не збирається визнавати Косова, — Іспанія і Грузія, яких не можна запідозрити у тому, що вони перебувають під впливом Москви. Але вони прекрасно усвідомлюють майбутнє своєї територіальної цілісності у разі, якщо Косово виявиться прецедентом. І Росія може взяти сусідів за горло, не оглядаючись більше на Захід [36].*

Очевидно, що серйозні проблеми виникнуть насамперед у держав ГУАМу. Насамперед, це стосується перспектив погіршення діалогу в контексті придністровського врегулювання, одним із учасників якого є офіційний Київ. Крім того, Придністровський регіон межує з Україною [14].

Придністровці традиційно підтримують боротьбу сербів проти західної експансії, їм імponує проросійська геополітична орієнтація Белграда і спільна православна віра.

Проте втрачати свій шанс Тирасполь теж не збирається. У Придністров'ї впевнені, що модель урегулювання конфліктів на основі пріоритетного права народу на самовизначення мають застосовувати й у всіх подібних конфліктах. Громадські організації і політичні партії Придністров'я, незважаючи на наявні між ними розходження з питань внутрішньої політики, виступили практично єдиним фронтом, вимагаючи негайного визнання республіки. На відміну від косоварів, придністровці можуть сподіватися лишень на Росію — свого найвідвертішого і найпослідовнішого геополітичного союзника. Тому-то всі погляди в Тирасполі зараз спрямовані на Москву. Як далеко зайде Кремль у своїй підтримці Придністров'я, наразі незрозуміло. Однак можна стверджувати, що Росія ще більше закріпиться на південно-західному балканському напрямку, а як базу використовуватиме поки що невизнану ПМР (Придністровську Молдавську Республіку).[35] Влада Молдови, розуміючи ступінь загрози, що становить косівський прецедент, оперативно заявила про небажання визнати незалежність Приштини. Зауважимо, що на подібній позиції стоїть і Румунія, яку сильно непокоять сепаратистські настрої в угорській та циганській спільнотах країни.

Скоріш за все найближчим часом світові мас-медіа намагатимуться відвернути громадську думку від Косова, аби в більш спокійній атмосфері завершити процес його остаточного оформлення як незалежної держави. Об'єктивно зупинити цей процес вже неможливо.

На рівні регіонів — у зонах, де існують аналогічні проблеми, знову буде активно ширитися думка про унікальність косівського прецеденту і неможливість його поширення на інші території. Питання лише в тому, чи повірять у це самі народи, які прагнуть незалежності. Якщо все вийде із самопроголошеними республіками, а Київ надалі діятиме, не оглядаючись на Москву, із Кримом не забариться. І зовсім не з кримськотатарським.

Цілком вірогідні негативні відгуки в Криму, де все ще відчутні прояви сепаратистського руху, який хоча й не є масштабним, але має великий розголос. Тут існують дві складові, які обумовлюються наявністю на півострові російської та кримськотатарської громад. У першому випадку можливе зростання активності політичних партій та організацій, що виступають із сепаратистськими закликами приєднання Криму до РФ.

Стосовно кримськотатарської складової, ми можемо тільки сподіватися, що у керівництва Меджлісу вистачить сили утримати кримськотатарський рух від подальшої радикалізації та конфронтації, до чого закликають певні політики, які тепер отримали дуже загрозливий приклад косоварів. Схвалення незалежності Косово може ними сприйматися чи трактуватися як результат завзятості, наполегливості, певною мірою, насильницьким діям та погрозам ще більшого насильства. Хоча насправді це не відповідає дійсності, й причини рішення по Косово набагато складніші, отже для радикалів це може бути спокусою й дуже небезпечним прикладом[11]. Звичайно, все це — тактичні перемоги. Росія — федерація із невирішеними конфліктами. І якщо Косово стане прецедентом насамперед на пострадянському просторі, це створить численні проблеми для самої Росії.

Не варто вважати, що кавказький вузол розрубаний назавжди. Ситуація у Чечні виглядає глянцевою тільки на екрані російського телебачення — стабільність у регіоні радше удавана і в будь-який момент може змінитися новим протистоянням. І не тільки в самій Чечні, а й в Інгушетії, Дагестані та інших республіках Північного Кавказу. Однак чи справа тільки в Кавказі? Є й інші проблемні регіони з багатою історією протистояння з центром[12].

Не варто забувати, що ще 17 років тому Татарстан

намагався стати союзною республікою, на його території не проводилися вибори російського президента, а конфлікт між Москвою і Казанню був вирішений тільки завдяки ексклюзивним домовленостям Бориса Єльцина і Мінтімера Шаймієва, який, до речі, і досі очолює республіку. Тому створення косовського прецеденту може бути тільки тактичною перемогою Росії — стратегічно воно загрожує самій російській державності. Але сусідам Росії від цього не легше[7].

На відміну від Росії, міністр закордонних справ України Володимир Огризко переконаний, що Косово не може стати прецедентом для вирішення інших заморожених конфліктів, зокрема, на територіях колишнього СРСР.

«На теренах колишнього СРСР, а саме в Молдові, Грузії, Азербайджані є так звані заморожені конфлікти і, безумовно, певні сили можуть скористатися тим, що сьогодні відбувається в Косово для того, щоб якимось чином використати це на свою користь, але сто процентів, що позиція України полягатиме в тому, що цей факт жодним чином не може бути прецедентом», - сказав він. Міністр також зазначив, що йому важко сказати, наскільки позиція України щодо розвитку ситуації в Косово співпадатиме з позицією ЄС. «Ми ще не маємо європейської позиції. Нам потрібно мати щось, щоб мати певне ставлення, а для цього потрібен певний час. Хоча, ви знаєте, ми матимемо і свій погляд на всі ці події», - сказав Огризко[14].

Це, неначе мантру, повторюють Джордж Буш, Хав'єр Солана[9], Кондоліза Райс, інші впливові чиновники США, ЄС, ОБСЄ та НАТО. їм підтакують фігури меншого масштабу — політики Грузії, Молдови й України. Однак, попри всю цю інформаційну завісу, їм так і не вдалося виконати свого основного завдання — переконати інші невизнані держави, що, на відміну від Косова, ті не мають права на самовизначення[10].

Грузія як найвідданіший союзник США на Кавказі опинилась у найскладнішій ситуації. Саакашвілі має підтримати Вашингтон і визнати Косово, але в такому разі він фактично підпише декларацію про незалежність Південної Осетії та Абхазії. Звідси й незрозумілі заяви грузинського лідера на цю тему[5]. Навіть побіжний аналіз ситуації показує, що уламки від „косівського вибуху» накриють майже всю Європу. Безсумнівно, визнання Косова — велика геополітична перемога США та Великої Британії. Але ця перемога, в свою чергу, є суттєвою проблемою з далекосяжними наслідками для тих-таки Іспанії, Португалії, Румунії, Молдови, Грузії та низки інших держав. її суть — в суперечностях між стратегічними інтересами Вашингтона в Європі й тактичними, з точки зору американців, інтересами європейських країн. Адже геополітичне значення Косова важко переоцінити. Звідти можна вільно контролювати всю Південну, Середню та Східну Європу, а також Близький Схід та Африку. Величезну роль також відіграє контроль над морськими шляхами Середземномор'я[6].

Вже сьогодні зрозуміло, що, наприклад, Абхазія і Південна Осетія з нетерпінням чекали на косівський прецедент. Ця дещо дивна вільна навкотредовела, що головне у сучасному житті — це перемога в інформаційному протистоянні.

Відповідно, ефективними рішеннями з боку всіх задіяних в конфлікті сторін в даній ситуації могли б бути його локалізація, узгодження інтересів та початок врегулювання проблеми невизнаних республік через залучення міжнародних інститутів, проведення переговорів, встановлення перехідних періодів тощо. Такий підхід дав би можливість росіянам посвятувати свою номінальну перемогу, згадати про вигідні міжнародні контракти, залежність від купівельно-спроможного Заходу, перспективи економічного

зростання і стати більш виваженими та уважними до питань, на яких їм наголошують. Реальним виходом з осетинського конфлікту міг би стати досвід проголошення незалежності Косово, коли в обмін серби отримали перспективу членства в ЄС. Всі впливові світові країни повинні зосередити зусилля на пошуку вирішення проблеми заморожених конфліктів як таких, а не на розвитку нового глобального протистояння.

Слід також відзначити, що за своєю суттю геополітичний конфлікт у Південній Осетії надав додаткові переваги всім геополітичним гравцям конфлікту, а саме:

- Росії – посилення впливу на Північний Кавказ, перша перемога Д. Медведєва та закріплення статусу В. Путіна як народного російського лідера;
- США – посилення партій війни в передвиборних штабах Д. Маккейна та Б. Обами, відволікання від внутрішньополітичних і внутрішньо-економічних проблем в країні;
- ЄС – офіційне відмежування своєї позиції від заяв США та можливість посилення своїх миротворчих контингентів через ОБСЄ;
- Китаю – намагання повністю відмежуватися від конфлікту під приводом зайнятості в проведенні Олімпіади, копіювання ролі США під час I та II Світових війн.

Кавказька війна в чергове продемонструвала неможливість держав вирішувати концептуальні проблеми, якими є заморожені конфлікти. Замість того, щоб дискутувати з приводу статусу Південної Осетії сторони почали переглядати власні статуси та переділювати світ на сфери впливу, погрожуючи силою один одному. Однак, міжнародні відносини – це не поле силових стосунків, тепер – це поле глобальних небезпек, і не врахування цього призведе до спільної поразки

всіх держав, незалежно від статусу та ролі в глобальній системі.

Висновки. Отже, висновки з конфліктної ситуації, що склалася довкола Косово, як можна очікувати, мають особливе значення для формування європейського та світового порядку нового століття. Йдеться про становлення засад геополітики майбутнього, які тільки-но починають виявлятися. Справа не тільки в тому, що це конфлікт у регіоні, який є близьким до основних центрів європейської цивілізації, конфлікт, що здатний за певних умов підірвати основи європейської безпеки. На Балканах конфлікти відбуваються перманентно впродовж століть, хоча особливо інтенсивно в останнє десятиліття.

Проблема Косово кинула виклик сучасній системі європейської безпеки. Складна суміш із геноцид, етнічних та релігійних суперечок, нелегальної військової діяльності, переплетіння геополітичних інтересів зробила цей невеликий край символом типових проблем, які можуть виникнути в будь-якій географічній точці, незалежно від її розташування.

Така ситуація потребує осмислення з точки зору міжнародного права, що вступає тут у протиріччя з реальною міжнародною політикою. Це, зрозуміло, вкрай важливо для процесів формування надійних і легітимних систем регіональної та національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Декларация о стратегических рамках российско-американских отношений.
2. Самюэль Хантингтон. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности. – М.: Транзиткнига, 2004 .

3. Амицаи Этциони. От империи к сообществу: новый поход к международным отношениям. – М.: Ладомир, 2004.
4. Вайнраух О. Головні принципи і механізми розв'язання міжетнічних конфліктів у контексті євроінтеграційних процесів. // Актуальні аспекти реалізації євроінтеграційних прагнень України: Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції (м. Ужгород, 29-30 листопада 2007 р.) / Відп. ред. І. В. Артьомов. – Ужгород: Ліра, 2008. – 78- 93 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; Вип.9);
5. News from the American Council for Kosovo.- Режим доступу: <http://www.savekosovo.org/default.asp?p=9&sp=517>
6. Ансимов В. Косовський узел Третього Рима.- Режим доступу: <http://www.srpska.ru/article.php?nid=1501&sq=19&crypt=>
7. Кремль собирает земли. -Режим доступу: <http://www.rambler.ru/press/russianpress.html>
8. Огризко: Косово не може стати прецедентом для інших заморожених конфліктів .- Режим доступу: <http://www.news.ua/world/18feb2008/kossovvo.html#3#3>
9. Хав'єр Солана – Верховний представник ЄС з питань зовнішньої політики та безпеки.- Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue4/ukrainian/art2.html>.
10. Південна Осетія та Абхазія проситимуть Росію визнати їхню незалежність.- Режим доступу: <http://www.news.ua/world/18feb2008/abhazoset.html>
11. Беліцер Н. “Паралельне СНД» та «Балканські прецеденти» //Дзеркало тижня. - 2006. №24(603).– С.6. Режим доступу: <http://www.zn.kiev.ua/nn/show/603/53758/>
12. Косово, как палка о двух концах. Режим доступу: <http://feelovblog.ru/tag/%D0%9A%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE>Об інформаційному противоборстві в ході вооруженого конфлікту в Косово. Режим доступу: <http://www.otechestvo.org.ua/main/20064/1209.htm>.
13. Огризко: Косово не може стати прецедентом для інших заморожених конфліктів Режим доступу: <http://www.news.ua/world/18feb2008/kossovvo.html#3#3>
14. Парахонський Б. Міжнародне право, геополітика та національна безпека Режим доступу: http://www.niurr.gov.ua/ukr/publishing/panorama1~2_99/ge_3pa.htm
15. Рамач А. Майбутнє незалежного Косова: ще дуже багато нових викликів Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/archive/authors/750.html>
16. Declaration of independence Kosovo Режим доступу: www.oefre.unibe.ch/law/icl/index.html
17. Косово проголосило незалежність Режим доступу: <http://maidan.org.ua/static/news/2007/1203273187.html>
18. Косово: шлях, що лежить попереду Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue4/ukrainian/opinion.html>
19. Левусь Д., Турган О. інформаційний вимір нової кавказької війни // Зовнішні справи. -№7.- липень 2008. – С.30.
20. Мингазутдінов І.О., Полтораков О.Ю. Феномен «етнічної мобілізації» та його наслідки для Західної Європи // Вісник Київського університету ім. Тараса Шевченка. Сер.: Міжнародні відносини. - 1998. - № 10. - С. 4-8.
21. Міжнародні відносини та зовнішня політика 1980-2000 роки. –К.: Либідь. –2001. –С. 301-302.
22. Пащенко Є. «Балканський» вузол та етнічні міфології. //Політична думка. -№1. –1995. – С. 97.
23. Пащенко Є. «Балканський реактор» посткомунізм та Україна (роздуми очевидця) //Політична думка. -№3.

- 2001. – С. 125.
24. Петров В. «Независимость» Косова или возможный «эффект домино» //Международная жизнь. -№3. -2006. – С. 35
25. Петренко Л. Переговоры щодо Косово: поступ не проглядається http://www.dw_world.de/dw/article/0,2144,2476212,00.html
26. Подальша присутність на Балканах. НАТО. Стамбульський саміт. Довідник читача. –С. 45.
27. Портников В. „Гра у прецедент“//НОВИНАР. -№7 (26). - 22-28лютого 2008. – С. 35.
28. Парламент Косова проголосив незалежність
Режим доступу: http://experts.in.ua/bitrix/redirect.php?event1=news_out&event2=http://ua.proua.com&event3
29. Приштіна - столиця Косово Режим доступу: http://www.vechirnij.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=79&iditemid=203
30. Раны православной Сербии. Режим доступу: http://pravoslavye.org.ua/index.php?r_type=article&action=fullinfo&id=208
31. Рогов С.М. Миротворческая операция в Югославии возможна только под руководством СБ ООН. О подходе к урегулированию в Косово // Независимая газета.- 30 апреля 1999 г.
32. Романюк О. Суспільно-політичні трансформації в новоутворених посткомуністичних країнах: спроба системного аналізу // Людина і політика. – 2003. - № 5. – С.3-11.
33. Рудяков П. «Балканська криза» (1991–2001): характер, особливості, наслідки // Політична думка. – 2001. – №1–2. – С. 83-84.
34. Соїн Д. „Детонатор сепаратизму“//НОВИНАР. -№7 (26). - 22-28лютого 2008. – С. 36.
35. Сьогодні Косово починає жити за власними законами
Режим доступу: <http://novynar.com.ua/world/29536>
36. Тарасов В., начальник пресс-службы РВК в Косово. Вклад российских миротворцев «Красная звезда» 7 Июня 2001 года
37. Фічора Т. Ящик пандори // Зовнішні справи. -№7.- липень 2008. – С.48.
38. Череда М. Белградська перспектива. // Дзеркало тижня.- 2000.- № 37 (310).
39. Глобальне повернення назад? Режим доступу: <http://www.dem-alliance.org/main/rn/120/news/627/>

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ РЕКОЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ ЗАКАРПАТТЯ

Гоблик Владислав,
здобувач кафедри
економічної теорії та менеджменту

Стаття досліджує проблеми функціонування кластерних моделей, їх відмінність від мережових структур. Розглядає основні проблеми, які можна вирішити за допомогою ефективного функціонування туристичних кластерів та застосування такого ринкового механізму, як субконтракція.

Ключові слова: кластер, субконтракт, субконтракція, аутсорсинг, туроператор, турфірма, курорт.

The article examines the problems of cluster models functioning, its difference from network structures. Examines basic problems, which can be solved by the effective functioning of tourist clusters, and application of such market mechanism, as subcontraction.

Keywords: cluster, subcontract, subcontraction, outsourcing, tourist operator, tourist firma, resort.

Актуальність теми дослідження. Питання активізації руху туристичних потоків можна вирішити за рахунок підвищення конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери. Одним із способів отримати конкурентні переваги на ринку, а також поліпшити привабливість території для потенційних туристів є створення такого територіально-галузевого об'єднання, як туристичний кластер.

Для України, яка прагне до європейської інтеграції, проблему конкурентоспроможності туризму

на світовому ринку можна розв'язати за допомогою об'єднання зусиль окремих споріднених галузей та інституцій. Саме кластерна модель організації діяльності підприємств може бути інтегруючим елементом для таких галузей та інституцій, які об'єднують свої зусилля для того, щоб отримати синергійний ефект від співпраці.

Наявність українсько-євросоюзівського кордону, що проходить через Закарпаття, дає змогу знайомитись з досвідом сусідів та долучатись до спільного вирішення екологічних проблем. Тому невирішеність зазначених проблем і зумовили вибір теми монографічного дослідження.

Метою дослідження є теоретичне і методологічне обґрунтування доцільності створення кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі регіону, розробка методики впровадження кластерних утворень як ефективного засобу підвищення діяльності рекреаційно-туристичної сфери.

Основна увага при здійсненні дослідження була зосереджена на вирішенні таких **завдань**:

- уточнити й узагальнити економічну суть кластерів та понятійно-термінологічного апарату теми дослідження;
- проаналізувати місце кластерів у теоріях розвитку регіону;
- систематизувати методи дослідження кластерних утворень у рекреаційно-туристичному комплексі;
- виявити фактори формування рекреаційно-туристичних кластерів у регіоні;
- провести оцінку сформованості сучасних кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі Закарпатської області;
- дослідити проблеми функціонування і

розвитку рекреаційно-туристичних кластерів Закарпаття;

- визначити місце кластерної моделі рекреаційно-туристичного комплексу в стратегії соціально-економічного розвитку Закарпатської області;

Ступінь наукової розробки. У наш час ведуться активні наукові пошуки нових територіально-організаційних моделей функціонування тієї чи іншої галузі чи поєднання галузей з метою підвищення прибутковості кожного підприємства, що входить в їх склад. Не залишився поза увагою вчених і рекреаційно-туристичний комплекс регіону, в якому формування кластерів обґрунтовувалося такими вітчизняними та зарубіжними вченими, як Ю. Г. Дробенко [1], К. А. Дудкіна [2], О. В. Мельник [3], В. А. Калитюк [4], Д. П. Карпова [5], В. Кифяк [6], З. Козир [7], Т. Куртева [8], О. Лихоманова [9], Н. Луцан [10], А. В. Несторенко [11], Л. Н. Родіонова, Р. Ф. Хайруліна [12], С. І. Соколенко [13,14,15], Л. М. Черчик [16,17], П. Чечелюк [18], О. І. Шаблія [19, 20], І. Ю. Швець [21,22], О. А. Щербина [23,24], В. Якуба [25] та ін.

Так, О. В. Мельник вважає, що кластерна модель організації діяльності підприємств може бути з'єднуючим елементом суміжних галузей та інституцій, які об'єднують свої зусилля для того, щоб отримати більший ефект порівняно з тим, який би вони отримали, функціонуючи окремо, оскільки:

- створення туристичного кластера дозволить охопити важливі зв'язки між галузями, які його формуватимуть, робота кожного учасника кластера буде взаємодоповнюватись діями інших учасників;
- такі інтегровані територіально-галузеві об'єднання мають змогу краще розширювати технології та інформацію, сприяють узгодженості дій між замовником та постачальником;

- за допомогою туристичного кластера можна підвищити продуктивність праці, скоротити витрати на маркетингові дослідження при визначенні напрямів та місць організації нових видів туризму, а також сприяти впровадженню інновацій;
- більшість учасників кластера не конкурують між собою, у них є багато спільних інтересів та можливостей [3, С. 322].

Однак на сьогоднішній день існує низка проблем у формуванні кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі регіону. Їх можна об'єднати у дві групи: теоретичні проблеми та прикладні проблеми.

До теоретичних проблем слід віднести всі питання, пов'язані з формуванням теоретичних основ створення кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі регіону. Це означає, що вітчизняні вчені повинні узгодити одноставне розуміння економічної суті кластера в рекреаційно-туристичному комплексі регіону, розвинути понятійно-термінологічний апарат, що всебічно описує його, обґрунтувати принципи та методи створення таких кластерів, розробити нормативно-законодавче поле його функціонування, форми статистичної звітності та особливості здійснення моніторингу. Незважаючи на великий інтерес до цієї проблематики, на сьогоднішній день низка з названих проблем залишається невирішеною. Так, в наукових роботах О. Любіцевої [26], Л. Томаневича [27], М. Мальської, В. Худо та В. Цибуха [28] хоча й акцентується увага на тих чи інших проблемах формування туристичного ринку послуг, але теоретично не обґрунтовується роль кластерів у його розвитку. Аналогічний висновок можна зробити і в результаті аналізу матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції «Туризм у XXI столітті» [29].

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній

день стає усе очевиднішим, що регіон є місцем формування критичної маси взаємозалежних компаній, що саме регіон має необхідну соціальну структуру і коло пов'язаних спільними інтересами посередників, які сприяють виникненню прагнення до об'єднання і спеціалізованих допоміжних послуг, що формують кластер, іншими словами, продукують мережеві структури навіть без урядової ініціативи [15, С. 148, 149].

Одночасний розгляд концепції формування та програм розвитку мереж і кластерів може викликати серйозну плутанину. Обидва явища беруть свій початок з того самого історичного контексту Північної Італії, однак мають риси, що відрізняються. Як зазначають окремі науковці, мережі і кластери фірм – це активні елементи глобалізації, що розвиваються у новому сторіччі та мають суттєві відмінності (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Відмінності в розвитку мереж і кластерів*

Мережі	Кластери
Надають фірмам доступ до спеціалізованих послуг за низькими цінами	Залучають необхідні спеціалізовані послуги в регіони
Допускають лише обмежене членство	Надають відкрите членство
Грунтуються на контрактних угодах	Грунтуються на соціальних цінностях, які заохочують довіру між членами і сприяють розвитку взаємодії
Створюють можливість для фірм бути залученими в комплексне виробництво	Генерують потребу в об'єднанні все більшого числа фірм з однаковими або спорідненими рисами
Грунтуються на кооперації	Мають потребу як в кооперації, так і конкуренції
Мають спільні ділові цілі	Виробляють і мають комплексне бачення завдань

* Джерело: [15, С. 151].

З табл. 2.11 видно, що, *по-перше*, кластери залучають необхідні спеціалізовані послуги в регіони, у той час як мережі надають фірмам доступ до спеціалізованих послуг за низькими цінами. *По-друге*, кластери надають відкрите, а мережі допускають лише обмежене членство. *По-третє*, кластери ґрунтуються на соціальних цінностях, які заохочують довіру між членами і сприяють розвитку взаємодії, а мережі ґрунтуються на контрактних угодах. *По-четверте*, кластери генерують потребу в об'єднанні дедалі більшого числа фірм з однаковими або спорідненими рисами, а мережі створюють можливість для фірм бути залученими в комплексне виробництво. *По-п'яте*, кластери мають потребу як в кооперації, так і конкуренції, а мережі ґрунтуються на кооперації. *По-шосте*, кластери виробляють і мають комплексне бачення завдань, а мережі мають спільні ділові цілі.

Одним з найважливіших етапів розвитку кластерних досліджень у Данії була участь самого М. Портера в аналізі конкурентних переваг датських кластерів у 1988-1990 рр., що, до речі, було використано як емпіричні основи розробленої ним теорії конкурентних переваг націй (1990 р.). М. Портеру своїми дослідженнями вдалося довести помилковість концепції, яка існувала до середини 80-х років, про те, що на світових ринках конкурують галузі і країни. Як зараз відомо, на світових ринках конкурують фірми, тому основну увагу в кластерному аналізі слід зосередити на фірмах.

У даний час величезна кількість компаній і організацій у всіх куточках земної кулі беруть участь у формуванні кластерних структур, ініціюючи розвиток міжфірмового співробітництва. В умовах глобалізації тим регіональним структурам, яким не вдається сформуванати кластери на базі кластерного аналізу, загрожує втрата конкурентоспроможності і ринкової

стійкості. Нерідко кластери виступають як неформальні структури, особливо не афішуючи своєї діяльності і сформованих взаємозв'язків, і лише ретельний кластерний аналіз дозволяє виявити структуру, що сформувалася. Практика довела, що активна кластеризація скорочує ізолювання окремих малих та середніх підприємств (МСП), зміцнює міжфірмові зв'язки, приводить до зростання інноваційності і продуктивності праці. Кластери, підвищуючи роль регіонів, створюють основу для залучення іноземних інвестицій, навчання підприємницького середовища, формування і розвитку МСП, утворення постачальницьких ланцюгів і т.д. [30, С. 150, 151].

Ось чому в сучасних умовах загострилася необхідність у наукових дослідженнях, де були б детально пророблені питання теоретичних основ створення кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі регіону.

Серед прикладних проблем чи не найважливіше місце займають управлінські проблеми. Так, О. В. Мельник стверджує, що доцільність створення кластера може визначатись необхідністю планування та стимулювання процесу управління туристичною діяльністю. Адже чим більше взаємозв'язані підрозділи системи, тим легше формувати її основні цілі та знаходити шляхи для їх досягнення. При цьому підкреслюється, що для обґрунтування доцільності створення кластера необхідно визначити:

1) спроможність наявного у регіоні потенціалу забезпечувати розвиток галузей, які до нього входять;

2) роль кожного учасника у діяльності об'єднання;

3) напрями ефективного використання капітальних вкладень;

4) корективи у діяльності кожної з галузей-учасниць об'єднання для його успішного функціонування [3, С. 322].

Для успішного вирішення прикладних проблем функціонування кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі регіону важливе висвітлення практики функціонування таких об'єднань, як асоціація «ІКМ», яка створена в Закарпатській області. У її склад ввійшли 12 організацій – Управління по туризму та курортах, Закарпатська рада по управлінню курортами профспілок, «Закарпатліс» та ін. Одне з основних завдань цієї асоціації – експорт рекреаційних послуг і насамперед реалізація таких мінеральних вод Закарпаття за валюту, як «Поляна Квасова», «Лужанська», «Плосківська», «Неліпинська» і «Драгівська» [31, С. 176].

Позитивну роль у розв'язанні зазначених вище та інших проблем створення кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі регіонів відіграє, безумовно, постанова Кабінету Міністрів від 21 липня 2006 р. № 1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року», згідно з якою державна підтримка спрямовуватиметься на розвиток туризму та рекреації. При цьому передбачено стимулювання розвитку підприємництва в туристичній сфері, сприяння розбудові та модернізації туристичної та рекреаційної інфраструктури, підвищення якості та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних пропозицій на світовому ринку послуг у сфері туризму. Отже, повноцінна реалізація заходів цієї постанови виступить потужним фактором не тільки створення кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі регіонів, але й подолання найрізноманітніших проблем, пов'язаних з цим процесом.

Сучасний туристичний кластер за умов його ефективного функціонування зданий вирішити ряд важливих завдань та розв'язати існуючі проблеми:

- створення сучасного туристичного ринку на

основі розвитку конкуренції, спеціалізації та туроператорської діяльності;

- проведення маркетингових досліджень з виявлення попиту на місцевий продукт;
- формування системи державного регулювання туристичної діяльності;
- стимулювання та підтримка розвитку соціального туризму;
- пріоритетний розвиток внутрішнього та виїзного туризму;
- розвиток різних видів туризму (спортивного, лікувального, дитячого, екологічного, форельного та ін.) та організація підготовки кадрів (інструкторів, гідів-провідників тощо);
- підтримка розвитку різних видів підприємництва (середнього і малого) у туристично-рекреаційній сфері;
- розвиток мережі туристичних та рекреаційних центрів, клубів, екологічних зон, національних парків;
- розвиток співпраці та інтеграція у систему українського та міжнародного туризму;
- залучення позабюджетних коштів, у т.ч. іноземних інвесторів для розвитку рекреаційно-туристичної мережі;
- формування сучасної системи підготовки фахівців для туризму місцевими закладами освіти;
- проведення комплексних базових досліджень у сфері туризму та рекреації з урахуванням регіональних особливостей.

Серед проблем функціонування і формування кластерів у регіоні можна зазначити недостатню відлагодженість механізмів узгодження інтересів учасників кластера та реалізацію їх через комплексні програми, які розроблені в області.

Крім того, іншими проблемами, які перешкоджають масштабному та ефективному застосуванню кластерних технологій у рекреаційно-туристичній сфері Закарпатської області, на нашу думку, є:

- брак інформованості представників органів виконавчої влади і бізнесу в питаннях доцільності та важливості впровадження кластерів;
- відсутність державної політики, яка б мала системний характер і сприяла взаємодії різних рівнів виконавчої влади, а також організаційної та фінансової підтримки кластерних ініціатив;
- відсутність ефективної методологічної бази, яка б забезпечувала застосування кластерних технологій на регіональному рівні;
- брак фахівців з регіонального управління;
- низький рівень розвитку субконтрактингу та аутсорсингу;
- непрозорі відносини між владою та бізнесом;
- корупція, тіньовий сектор туризму та недобросовісна конкуренція;
- нерозробленість регіонального туристичного продукту і недостатня його промоція;
- низька якість наданих послуг;
- низький рівень розвитку інфраструктури (відсутність комфортабельних закладів розміщення та мережі економ-класу);
- присутність на ринку іноземних турфірм, які загострюють конкуренцію;
- невідповідність регіональних курортів вимогам Закону України „Про курорти“;
- відсутність організації і контролю за встановленням і застосуванням економічно обґрунтованих цін і тарифів на послуги.

Важливою проблемою для діяльності підприємств всередині кластера є відсутність знань і

позитивної практики із здійснення субконтрактингу та аутсорсингу. На нашу думку, наявність таких форм співпраці, як субконтракт та аутсорсинг, є найбільш перспективними та оптимальними для діяльності у бізнес-середовищі регіону. Слід зазначити, що така форма співпраці характерна для діяльності кластерів у ЄС. Починаючи з 2000 р., така практика набула поширення і в Україні в діяльності кластерів Хмельницької області, а також інших кластерних ініціатив. Процес субконтрактації передбачає наявність головного підприємства – “контрактора” та множини малих і середніх підприємств – субконтракторів. Контрактор і субконтрактор укладають між собою угоду, згідно з якою контрактор доручає одному або кільком підприємствам (субконтракторам) виробництво частини спільного продукту. У нашому випадку таким продуктом є надання туристичних та додаткових послуг у ході реалізації турпродукту.

Під субконтрактингом розуміють складову ринкових виробничих стосунків. Це сучасний дієвий ринковий механізм, який дає змогу підприємствам досягнути високої ефективності виробництва при раціональному використанні виробничих потужностей, технологій та ресурсів [32]. Субконтрактація була однією із складових успіху економічного розвитку в таких країнах світу, як Японія, США, Німеччина, Франція, Італія, Іспанія, Туреччина, Китай, Польща та ін.

На думку В.Третякова, ситуація в Україні та Закарпатті зокрема може змінитися на краще за умови формування на регіональному і місцевому рівнях спеціальних заходів підтримки інвестиційної діяльності великих та середніх підприємств, а також наявності підтримки тим підприємствам, котрі здійснюють субконтрактні програми взаємодії з малими підприємствами. Саме така підтримка на розвиток субконтрактації є найбільш ефективним інструментом розвитку співпраці малого

підприємництва. Головний фактор, який визначає характер субконтрактних відносин, – це гарантія якості.

Український ринок субконтрактних відносин розвивається повільно, але перспективно. Проблемами, які стримують розвиток субконтрактації, є недовіра підприємців до співпраці, пасивність, відсутність інформації про замовлення, про тендери на постачання, відсутність маркетингової діяльності тощо. Традиційно в Україні субконтракт застосовується в промисловості: в автомобіле- та літакобудуванні [32]. Однак і в туристичній сфері ми розраховуємо на успіх реалізації субконтрактації. З метою популяризації та підтримки субконтрактації на регіональному рівні доцільним є створення Центрів субконтрактації, діяльність яких полягає в організації інформаційного обміну між малими, середніми та великими підприємствами. Ведення бази даних субконтрактів (замовлень підприємств, попит та пропозиція туристичних послуг) та розвиток інформаційного регіонального простору туристичної спеціалізації дозволить максимально використовувати наявні ресурси та задовольняти потреби рекреантів у якісних послугах.

Так, наприклад, крупне підприємство кластера – туристичний оператор укладає угоди (субконтракт) з контрагентами по господарських операціях – підприємствами-виробниками послуг – закладами розміщення, санаторно-курортними закладами, транспортними організаціями, закладами ресторанного господарства, закладами розваг тощо.

Допомогу в створенні та налагодженні зв'язків між учасниками кластера може взяти на себе координаційна рада кластера, яка б була своєрідним центром субконтрактацій, які формують мережу постачальників та виробників, створюють нові коопераційні зв'язки.

Аутсорсинг у кластері передбачає таку взаємодію, при якій зовнішнє підприємство, продаючи замовнику свої товари та послуги, включається до структури замовника як функціональний підрозділ, зберігаючи при цьому юридичну незалежність. Як зазначають окремі дослідники, аутсорсинг є елементом стратегії підприємства, одночасно є й напрямом політики стимулювання кластерів [33, С. 8].

У такій ситуації, яка склалася у Закарпатській області, ми вважаємо за доцільне саме владним органам взяти на себе роль каталізатора при формуванні кластера та частково взяти витрати, пов'язані з цим. Проблема розвитку туризму ще полягає в тому, що відсутня єдина регіональна управлінська владна вертикаль. Рекреаційно-туристична сфера, на жаль, розпорошена по різних управліннях: готельне господарство, розвиток туризму. Отже, розвиток туристичної галузі міг би бути значно динамічнішим, коли б не стримувався низкою гальмівних чинників.

По-перше, більшість туристичних фірм зорієнтовані на закордонний туризм, тобто організацію відпочинку для заможніших українців на середземноморських курортах влітку та європейських гірськолижних курортах взимку. Такий бізнес не потребує значних інвестицій і забезпечує стабільні прибутки. Натомість внутрішній туризм потребує значних капіталовкладень і не гарантує швидких і великих зисків.

Важливого значення і впливу набувають міжособистісні взаємовідносини, особисті контакти між учасниками кластера. Звичайно кооперація між підприємцями сприяє налагодженню стосунків, однак формальні й неформальні стосунки, організаційні механізми, норми культури мають значно більше значення в розвитку кластера. Тобто важливу роль відіграє соціальна структура кластера, оскільки економічна діяльність є нібито вбудованою в існуючі соціальні

відносини. Багато досліджень присвячені ідентифікації мережі партнерських відносин, визначенню вузлів концентрації суспільного капіталу, який спрощує доступ до важливих ресурсів та інформації.

У туристичному бізнесі якість отриманих вражень залежить не лише від подачі первинних складових (історичних пам'яток, оздоровчих послуг), а й від рівня комфорту та сервісу в готелях регіону, обслуговування в закладах ресторанного господарства, доступності та якості інфраструктури тощо [34, С. 248-249].

Теорія кластерів розширює поняття суспільного капіталу через дослідження механізмів, завдяки яким структура мережі взаємовідносин у даному економічному об'єднанні породжує переваги для конкретних підприємств. Ці переваги, на думку І.Швеця, полягають у існуванні довіри та організаційної проникності, яка розвивається в результаті постійної взаємодії та розуміння взаємозалежностей межах певного регіону, що в кінцевому результаті може призвести до формування нових видів бізнесу. Таким чином теорія кластерів пов'язує теорію мережі взаємовідносин та конкуренцію [34, С 251].

Головними проблемами для розвитку туризму є:

- слабка комунікаційна доступність перспективних для освоєння в туристично-рекреаційних цілях територій (незадовільний стан доріг, відсутність електрифікації, телефонізації);
- відсутність достатньої кількості кваліфікованих кадрів та спеціалізованих закладів освіти з їх підготовки;
- недостатньо розвинена сервісна інфраструктура територій та інфраструктура галузі;
- відсутність законодавчо встановленого механізму

реєстрації особистих селянських господарств, які надають послуги у сфері сільського зеленого туризму [35].

Закарпатська облдержадміністрація працює у напрямі залучення інвестицій у розвиток трьох великих туристично-оздоровчих комплексів у Рахівському (полонина Драгобрат), Міжгірському (Боржавський масив) та Перечинському районах (полонина Руна-Шипот) на 12,0 тис.осіб відпочиваючих з загальним обсягом інвестицій більше 1,0 млар.грн. Це дозволить протягом 2-3 років створити близько 5,0 тис. робочих місць.

Розвиток виробничої інфраструктури навколо них буде здійснюватись за рахунок всіх джерел фінансування, у тому числі коштів державного і місцевих бюджетів, які необхідні в основному для будівництва та реконструкції під'їзних доріг. На сьогоднішній день з державного бюджету необхідно виділити кошти в сумі 12,0 млн. грн. на капітальний ремонт під'їзної автодороги Ясіня-полонина Драгобрат.

В умовах становлення кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі Закарпатської області особливої уваги заслуговує кластеризація окремих МСП багатьох секцій видів економічної діяльності, зокрема в утворенні постачальницьких ланцюгів з боку таких секцій: А – сільське господарство, мисливство, лісове господарство, D – переробна промисловість і зокрема її підсекція DA – виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, розділ 36 підсекції DN – виробництво меблів; виробництво іншої продукції та секції E – виробництво та розподілення електроенергії, газу та води, а також інших (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Динаміка середньорічного виробництва основних видів сільськогосподарської продукції та харчових продуктів і напоїв у Закарпатській області

(на початок року)

Товаровиробники сфер АПК за видами економічної діяльності	Код КВЕД (групи, підкласи)	Роки			2007, % до:	
		1991	2001	2007	1991	2001
2-а сфера АПК. Валове виробництво продукції, тис. тонн						
Рослинництво:	01.1					
Зерно	01.11.0	316,2	166,8	242,0	76,5	145,1
Картопля	01.11.0	337,5	478,0	473,0	140,1	98,9
Овочі	01.12.0	128,6	123,3	189,0	147,0	153,3
Плоди та ягоди	01.13.0	138,8	103,6	63,0	45,4	60,8
Виноград	01.13.0	28,5	41,9	21,4	75,1	51,1
Тваринництво:	01.2					
М'ясо (в забійній вазі)	15.11.0	66,7	45,0	39,0	58,5	86,6
Молоко	15.51.0	375,1	360,3	319,0	85,0	88,5
Яйця, млн.шт.	01.24.0	277,9	229,7	233,0	83,8	101,4
Всього товаровиробників, од.		177	1803	1669	942,9	92,5
Крім того, ОСГ населення, тис.		261,0	303,7	244,4	93,6	80,5
3-а сфера АПК. Виробництво харчових продуктів, напоїв (розділ 15 КВЕД), тис. тонн						
Виробництво фруктових та овочевих соків та перероблення і консервування овочів і фруктів	15.32.0 15.33.0	31,0	6,9	42,4	136,8	614,5
Переробка молока та виробництво сиру	15.51.0	46,5	1,1	2,3	4,9	209,1
Виробництво хліба та хлібобулочних виробів	15.81.0	242,6	21,8	21,2	8,7	97,2

Виробництво какао, шоколаду та цукристих кондитерських виробів	15.84.0	18,4	6,9	6,1	33,5	88,4
Вино виноградне, тис.дал	15.93.0	1505,0	1119,0	664,0	44,1	59,3
Мінеральні води, млн.дал	15.98.0	5,7	5,6	14,7	257,9	262,5
Всього товаровиробників, од.		138	318	292	211,6	91,8

***Розраховано за джерелами: [36, С. 144; 37, С. 90, 91, 129, 130, 82; 38, С. 77]**

З показників табл. 2.12 чітко простежується динаміка середньорічного виробництва основних видів сільськогосподарської продукції секції А, і зокрема розділу 01 – сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги. Розгалужена мережа суб'єктів рекреаційно-туристичного комплексу області сприяє активній кластеризації ізольованих малих і середніх підприємств 2-ї сфери АПК, кількість яких в аналізованому періоді (2007 р. порівняно з 1991 р.) збільшилась, як і виробництво багатьох видів продукції цієї сфери, а саме:

- за аналізований період кількість товаровиробників, які відносяться до малого і середнього підприємництва, збільшилась більш ніж у 9 разів (із 177 до 1669 од.). Одночасно кількість особистих селянських господарств населення за цей період зменшилась на 6,4 % (з 261,0 до 244,4 тис.), однак вони є основними товаровиробниками сільськогосподарської продукції;
- зокрема, в цілому за період з 1991 по 2007 рр. по 2-й сфері виробництво картоплі збільшилось на 40,1 %, або на 135,5 тис. т, овочів на 47,0 %, або на 60,4 тис. т.

Водночас виробництво плодів і ягід зменшилось на 54,6 %, а винограду на 24,9 %. Аналогічна ситуація і щодо виробництва тваринницької продукції;

- у 2007 р. порівняно з 2001 р. нарощувалось виробництво зернових, овочів та яєць, а по інших видах сільськогосподарської продукції характерна спадна тенденція;
- у 3-й сфері АПК, зокрема підсекції DA – виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у 2007 р. порівняно із 2001 р. зросло виробництво фруктових та овочевих соків і переробка і консервування овочів та фруктів на 36,8 %, або на 11,4 тис. т. Така ж тенденція характерна і для виробництва мінеральних вод, яке зросло майже у 2,0 рази, або на 9,7 млн. дол. Одноразово значно зменшилось переробка молока та виробництво сиру (підклас 15.51.0), виробництво хліба та хлібобулочних виробів, а також виноградного вина;
- у 2007 р. порівняно з 2001 р. виробництво фруктових та овочевих соків і переробка та консервування овочів і фруктів збільшилось більш ніж у 6,0 разів; перероблення молока та виробництво сиру більш ніж у 2,0 рази, а мінеральних вод – у 2,6 рази. При цьому у 2007 р. порівняно з 1991 р. кількість товаровиробників у 3-й сфері зросла більше ніж удвічі, а проти 2001 р. зменшилась на 8,3 %.

Збільшення кількості товаровиробників як у 2-й, так і 3-й сферах АПК (2007 р. порівняно з 1991 р.) на основі кластеризації зміцнює міжфірмові зв'язки між суб'єктами рекреаційно-туристичного комплексу та малими і середніми підприємствами аналізованих сфер АПК, між ними встановлюються дедалі тісніші

взаємозв'язки на основі контрактних угод про постачання як сільськогосподарської продукції, так і харчових продуктів і напоїв.

У регіоні є всі передумови для кластеризації суб'єктів рекреаційно-туристичного комплексу з підприємствами-суб'єктами підприємницької діяльності інших видів економічної діяльності, зокрема з переробної промисловості, будівництва, діяльності транспорту та зв'язку, фінансової діяльності, а також наданні комунальних та індивідуальних послуг у сфері культури та спорту, кількість яких динамічно збільшується (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Кількість підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності в регіоні, які реалізовували продукцію і надавали послуги за видами економічної діяльності*

(одиниць)

Окремі види економічної діяльності	Код КВЕД (секція)	2000	2006	2007	2007, % до:	
					2000	2006
За всіма секціями КВЕД:		4147	4464	4421	106,6	99,0
<i>у тому числі:</i>						
переробна промисловість	D	846	838	806	95,3	96,2
будівництво	F	294	396	397	135,0	100,2
діяльність транспорту та зв'язку	I	168	261	276	164,3	105,7
Фінансова діяльність операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	J	20	27	28	140,0	103,7
	K	391	877	946	241,9	107,9

надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту	O	127	121	123	96,9	101,7
Інші види діяльності:		2301	1944	1845	80,2	94,9

*Розраховано за джерелом: [37, С. 288].

З наведеної табл. 2.13 витікають такі висновки:

- у регіоні є достатня база щодо кластеризації підприємств-суб'єктів багатьох видів економічної діяльності. Це особливо стосується переробної промисловості (секція D), в якій у 2000 р. функціонувало 846, а в 2007 р. – 806 підприємств. Наростаюча тенденція притаманна секції F – будівництво, у якій кількість підприємств у 2007 р. порівняно з 2000 р. зросла на 35,0 %, або на 103 од.;
- досить розгалужена мережа підприємств-суб'єктів секції I – діяльність транспорту та зв'язку, в якій кількість підприємств зросла на 64,3 %, або на 108 од. Ще недостатньо розгалужена секція J – фінансова діяльність, яка у 2000 р. була представлена 20, а у 2007 р. 28 підприємствами. Однак на більшості рекреаційно-туристичних об'єктів області функціонують їх філіали або відділення;
- активізують свою діяльність підприємства секції K – операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям, кількість яких збільшилась у 2,4 рази, або на 555 од.;
- у секції O – надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури і спорту кількість підприємств-

суб'єктів підприємницької діяльності у 2000 р. становила 127, а в 2007 р. – 123 од.

Підприємства-суб'єкти аналізованих видів економічної діяльності найбільш привабливі щодо інвестицій в основний капітал. Зокрема, у 2007 р. із 2641,7 млн. грн. у фактичних цінах в промисловість було спрямовано 609,8 млн. грн. (23,1 %), в тому числі у секцію D – переробну промисловість 491,5 млн. грн. (18,6 %), а у підсекцію DA – виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 86,5 млн. грн. (3,4 %). Значна частка інвестицій в основний капітал спрямована у підсекцію DD – обробка деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів (61,9 млн. грн.). У секцію I – діяльність транспорту та зв'язку вкладено 369,0 млн. грн., або майже 14,0 %. Та найбільші обсяги інвестицій в основний капітал припадає на секцію K – операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям, які становили 856,5 млн. грн., або більше 32,0 %. В секцію A – сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги в основний капітал спрямовано інвестицій на суму 57,6 млн. грн., або 2,2 % [37, с. 161, 163]

Таблиця 2.14

Земельна площа та сільськогосподарські угіддя по районах і містах у розрізі природно-економічних зон регіону*

(на 1 січня 2008 р.; тис. га)

Райони та міста регіону	Загальна земельна площа	Земельна площа сільгосп підприємств та господарств громадян	У тому числі сільськогосподарські угіддя	З них	
				рілля	сіножаті та пасовища
<i>Низинна природно-економічна зона</i>					
м.Ужгород	3,2	1,3	1,1	0,5	-
м.Мукачево	2,7	1,0	0,5	0,4	0,0

Берегівський	65,4	47,6	44,6	33,2	8,5
Виноградівський	69,7	46,3	44,5	30,8	10,6
Мукачівський	99,8	57,0	54,1	35,8	14,2
Ужгородський	87,0	51,9	47,2	29,6	14,5
Разом по зоні:	327,8	205,1	192,0	130,3	47,8
<i>Передгірна природно-економічна зона</i>					
Іршавський	94,4	38,9	34,1	15,3	15,3
Тячівський	181,8	45,8	40,3	9,2	26,7
Хустський	99,7	37,9	34,5	12,2	18,3
Разом по зоні:	375,9	122,6	108,9	36,7	60,3
<i>Гірська природно-економічна зона</i>					
Великобerez- нянський	81,0	15,9	15,4	4,7	10,6
Воловецький	54,4	14,7	13,3	5,6	7,8
Міжгірський	116,6	32,2	28,6	8,0	20,6
Перечинський	63,1	14,5	14,2	5,4	8,6
Рахівський	189,2	27,9	27,1	1,9	25,0
Свалявський	67,3	11,4	11,0	3,4	7,3
Разом по зоні:	571,6	116,6	109,6	29,0	79,9
По області	1275,3	444,3	410,5	196,0	188,1
<i>Природно-економічні зони, % до області</i>					
Низинна	25,7	46,2	46,8	66,5	25,4
Передгірна	29,5	27,6	26,5	18,7	32,1
Гірська	44,8	26,2	26,7	14,8	42,5

*Розраховано за джерелом: [37, С. 114].

Дослідження, проведені на базі показників табл. 2.14, характеризують такі особливості наявності земельних площ та сільгоспугідь по районах та містах у розрізі природно-економічних зон:

- на низинну природно-економічну зону припадає 25,7 % (327,8 із 1275,3 тис. га) загальної земельної площі області, а земельної площі сільгосп підприємств та господарств громадян – 46,2 % (205,1 із 444,3 тис. га), в тому числі ріллі – 66,5 % (130,3 із 196,0 тис. га), а сіножатей та пасовищ – 25,4 % (47,8 із 188,1 тис. га);
- передгірна природно-економічна зона має більшу загальну земельну площу від низинної

і становила 29,5 % до підсумку по області (375,9 із 1275,3 тис. га). Водночас земельна площа сільгоспідприємств та господарств населення тут становила 27,6 % (122,6 із 444,3 тис. га), а ріллі – 18,7 % (36,7 із 196,0 тис. га, що більше ніж в 3,5 рази від аналогічного показника низинної природно-економічної зони). Аналізована природно-економічна зона має більшу частку сіножатей та пасовищ, ніж низинна;

- значно перевершує за загальною земельною площею низинну та передгірну природно-економічні зони гірська (44,8 %, або 571,6 із 1275,3 тис. га). Проте вона найменша за земельною площею сільгоспідприємств та господарств населення від перших двох аналізованих природно-економічних зон. У цілому в гірських районах області зосереджено тільки 14,8 % ріллі, а сіножатей та пасовищ – 42,5 % (79,9 із 188,1 тис. га).

Враховуючи низьку забезпеченість ріллею гірської та передгірної природно-економічних зон, а також обмежені можливості ведення сільськогосподарського виробництва через вертикальну поясність та природно-кліматичні умови, що не сприяють вирощуванню багатьох видів рослинницької продукції (зокрема ранніх і теплолюбних овочів, фруктів, ягід, винограду та ін.), підприємствам рекреаційно-туристичного комплексу регіону необхідно здійснювати кластеризацію передусім із сільськогосподарськими підприємствами низинної зони. Водночас у гірській та передгірній зонах найліпші умови для розвитку тваринницьких видів економічної діяльності, оскільки тут зосереджені найбільші масиви сіножатей та пасовищ.

Провідні види економічної діяльності регіону привабливі для прямих іноземних інвестицій (ПІІ).

Зокрема, із 345,3 млн. дол. США ПІІ найбільші обсяги були вкладені у секцію D – переробну промисловість – 276,3 млн. дол. (80,0 % до всього обсягу), а у підсекцію DA – виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 41,8 млн. дол., підсекцію DD – обробка деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів – 55,2 млн. дол., у діяльність готелів та ресторанів (секція H) – 9,3 млн. дол., і в секцію I – діяльність транспорту та зв'язку – 15,3 млн. дол. США [147, с. 244]. Найбільші обсяги прямих іноземних інвестицій на кінець 2007 р. було вкладено європейськими країнами (239,5 із 345,3 млн. дол. США, або 69,4 %).

У рамках євросоюзівської програми TACIS Міністерство культури й туризму України реалізує спільно з Міністерством економіки й праці Німеччини проект «Розвиток інформаційних засобів для туристичної галузі через створення мережі туристичних інформаційних центрів». У жовтні 2005 року Україна приєдналася до Європейської комісії з туризму, відкривши для себе стратегічні можливості використання європейських механізмів у розвитку і підтримці власної туристичної галузі та її промоції в Європі.

Підсумовуючи проблеми щодо формування та розвитку кластерів, можна визначити такі стратегічні пріоритети регіональної політики туристичної галузі: опрацювання національної Стратегії розвитку туризму та використання туристичного потенціалу України (яка вже є розробленою, але ще не затвердженою та передбачає необхідність формування туристичних кластерів), а в її руслі сформуванню регіональну стратегію розвитку туризму й рекреації; завершення інституційної реформи галузі; створення в туристичній галузі привабливого інвестиційного клімату, запровадження нових дієвих механізмів державної підтримки туристичної справи. Вирішення земельних питань та зацікавлення іноземного інвестора; бережливе використання культурних і

природних ресурсів Закарпаття для розвитку культурного і «зеленого» туризму; запровадження міжнародних стандартів з надання туристичних послуг, підготовки кадрів для туристичної галузі на регіональному ринку освітніх послуг; підтримка соціального туризму, тобто пільгових туристичних послуг для малозабезпечених сімей, студентів та молоді [39]; формування привабливого туристичного іміджу Закарпаття у світі.

Усунення названих вище бар'єрів дозволить не лише впровадити кластерні ініціативи в економіку краю, а й сприятиме успішному розвитку туристичного кластера. Зазначимо, що розв'язання зазначених проблем потребує комплексного підходу до їх вирішення, що в першу чергу залежить від політичної стабільності в державі та системних кроків у формуванні позитивного бізнес-середовища.

Висновки

1. Узагальнивши зазначені вище фактори формування та розвитку туристичних кластерів, відзначимо позитивні фактори, які сформувалися у Закарпатській області: наявність природних ресурсів, психологічна готовність підприємців до кооперації, розвинена мережа малого і середнього бізнесу (МСБ). До негативних факторів, що стримують формування кластерних структур у регіоні є, на нашу думку, нерозвинена інфраструктура, неадекватність освітніх та науково-дослідних програм потребам економіки, відсутність необхідних зв'язків між освітою, наукою та закладами сфери послуг, середня якість бізнес-середовища, високий рівень корупції та тіньової економіки у сфері туризму.

2. У ході аналізу різноманітних методів оцінки діяльності кластера встановлено, що для оцінки його сформованості та подальшого дослідження необхідні специфічні підходи в області опису, система критеріїв та показників. На сьогоднішній день не

існує єдиної методології для ідентифікації кластерів, яка спирається на ключові показники і прийоми, за допомогою яких можна визначати географічні межі кластера та їх специфічні параметри (ефективність, конкурентоспроможність інноваційність тощо). Характерною рисою кластера є доволі широкий спектр діяльності господарських структур, які входять до його складу, що створює труднощі при обліку та оцінці результатів функціонування як кластера, так і окремих його учасників.

3. Здійснено аналіз розвитку рекреаційно-туристичної сфери Закарпатської області протягом 2000-2008 рр., який продемонстрував значне коливання показників діяльності туризму та рекреації, які не дають підстав для чіткого визначення тенденції. У такій ситуації лише створення кластера і підтримка його владними структурами та регіональним бізнесом сприятиме підвищенню показників та розробці конкурентоспроможного туристичного регіонального продукту.

4. Значна увага приділена інноваційній політиці у сфері туризму як інструменту забезпечення конкурентних переваг і створення нових туристичних та рекреаційних продуктів. В інноваційній політиці розвитку туристично-рекреаційної сфери Закарпаття основна увага повинна приділятися реструктуризації всього туристично-санаторного господарства, створенню мережі сучасних комфортабельних санаторіїв, туристичних баз, баз відпочинку, готельних установ, які надають широкий спектр рекреаційних та супутніх послуг та активного впровадження інновацій з метою підвищення конкурентоспроможності, продуктивності праці та раціонального використання ресурсів.

5. Визначено головні проблеми розвитку кластерних структур у Закарпатській області та запропоновано використання субконтрактингу та аутсорсингу як

основних форм взаємодії між партнерами кластера. Впровадження таких форм у діяльність кластера на зразок діяльності західних аналогічних утворень, на думку автора, сприяло б поліпшенню взаємовідносин учасниками кластера та налагоджувало б механізм такої кооперації.

Аутсорсинг в межах кластера дозволив би великим підприємствам сконцентруватися на головних питаннях розробки та надання турів, розвитком туристичної інфраструктури, делегуючи часткові повноваження з виготовлення певних обсягів робіт малим та середнім підприємствам.

6. У ситуації, що склалася у Закарпатській області, ми вважаємо за доцільне саме владним органам взяти на себе роль каталізатора при формуванні кластера та частково витрати, пов'язані з цим. Проблема розвитку туризму ще полягає у тому, що відсутня єдина регіональна управлінська владна вертикаль. Рекреаційно-туристична сфера, на жаль, розпорошена по різних управліннях: готельне господарство, туризм, курортно-санаторне господарство тощо.

Список використаних джерел

1. Дробенко Ю.Г. Кластер як організаційна форма залучення інвестицій в рекреаційну сферу послуг м. Львова /Ю.Г.Дробенко //Вісник нац. універс. "Льв. політ." "Проблеми економіки та управління". – Львів: В-во НУ «ЛІТ», 2001. – № 425. –С. 161-164.
2. Дудкіна К.А. Кластери як форма ринкової централізації в умовах сучасних світогосподарських відносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук /К.А.Дудкіна. – Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – Київ, 2004. – 18 с.
3. Мельник О.В. Конкуреноспроможність туристичної галузі як чинник формування туристичної привабливості території /О.В.Мельник //Вісник Національного

університету "Львівська політехніка" № 499 "Логістика". – Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2004. – С. 321-325.

4. Калитюк В.А. Рекреаційно-туристичний комплекс в умовах ринку /В.А.Калитюк. – Львів, 1999. – 162 с.
5. Карпова Д.П. Использование кластерного подхода в управлении региональной экономикой /Д.П.Карпова // Региональная экономика и управление: электр. науч. журн. /Вятский государственный университет [Электронный ресурс]. – Киров: ООО «Международный центр научно-исследовательских проектов», 2007. – №4 (12). – № госрегистрации статьи 0420700035. – Режим доступа к журн.: <http://region.mcnip.ru>
6. Кифяк В. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб. /В.Кифяк. – Чернівці: Зел. Буковина, 2003. – 312 с.
7. Козир З. Кластери як основна форма організації виробництва і виробничих відносин регіонального рівня /З.Козир //Підприємство, господарство і право. 2004. – № 7. – С.146-149.
8. Куртева Т. Кластер – новая форма предпринимательского объединения [Электронный ресурс] /Т.Куртева //Бизнес-партнер. – 2004. – № 2. – Режим доступа: <http://www.stpp.org.ua/magazine.php?id=44&story=84>
9. Лихоманова О. Стан і перспективи регіонального розвитку туризму в Україні /О.Лихоманова //Актуальні пробл. економіки. – 2004. – № 6. – С.149-155.
10. Луцан Н. Концепция процветания и роста производства. Кластерное мышление прокладывает себе дорогу на Николаевщине [Электронный ресурс] /Н.Луцан. – Режим доступа: – <http://partyofregions.org.ua>
11. Несторенко А.В. Особенности функционирования фирм в кластере [Электронный ресурс] /А.В.Несторенко. – Режим доступа: <http://soskin.info/ea.php?pokazold=20030225&n=2&y=200>
12. Родионова Л.Н. Кластеры как форма интеграции

- нвестиционных ресурсов [Электронный ресурс] /Л.Н.Родионова, Р.Ф.Хайруллин. – Режим доступа: http://www.ogbus.ru/authors/Rodionova/Rodionova_4.pdf
13. Соколенко С.И. Развитие туристическо-рекреационных кластеров: региональная инициатива Украины /С.И.Соколенко //Регион: Восток-Запад. – 2004. – № 2 (7)
 14. Соколенко С.И. Глобалізація і економіка України /С.И.Соколенко. – К: Логос, 1999. – 568 с.
 15. Соколенко С.И. Кластери в глобальній економіці/ С.И.Соколенко. – К. : Логос, 2004, - 848 с.
 16. Черчик Л.М. Передумови формування рекреаційних кластерів /Л.М.Черчик //Інформатизація рекреаційної та туристичної діяльності: Перспективи культурного та економічного розвитку: [праці Другого міжнародного конгресу]. – Трускавець, 2003. – С. 110-113.
 17. Черчик Л.М. Перспективні форми господарської діяльності засвоєння та експлуатації рекреаційних ресурсів [Електронний ресурс] /Л.М.Черчик. – Режим доступа: <http://ariu.berdyansk.net/departments/conferences/2005/09S.pdf>
 18. Чечелюк П. Кластер не плазування перед заходом, а нова ініціатива у будівельному бізнесі /П.Чечелюк //Дзеркало тижня. – 2003. –№36(461) Субота, 20-26 вересня.
 19. Шаблій О.И. Межотраслевые территориальные системы (проблемы методологии и теории) /О.И.Шаблій. – Львов: Вища школа, 1976. – 200с.
 20. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії /О.І.Шаблій. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 744 с.
 21. Швец И.Ю. Стратегическое управление конкурентоспособностью туристического предприятия/ И.Ю.Швец //Культура народов Причерноморья. – 2005. – N 57, Т.2. – С. 54-58.
 22. Швец И.Ю. Управление качеством туристической услуги /И.Ю.Швец // Культура народов Причерноморья. – 2005. – N 61. – С. 68-72.
 23. Щербина О.А. Математические методы исследования функционирования рекреационных систем за рубежом /О.А.Щербина //Экономика и математические методы. –1980. Т. XVI. – Вып. 6. – С. 1194-1199.
 24. Щербина О.А. Модели перспективного планирования рекреационных систем (на примере Крыма)/О.А.Щербина //Экономика и математические методы. – 1985. Т. XXI. – Вып. 6. – С.156-160.
 25. Якуба В. Великі перспективи українського туризму /В.Якуба //Діловий вісник. – 2004. – № 6. – С. 10-11.
 26. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) /О.О.Любіцева. – [2-е вид., перероб. та доп.] – К.: Альтерпрес, 2003. – 436 с.
 27. Томаневич Л. Формування ринку туристично-рекреаційних послуг в Україні в контексті євроінтеграційних процесів /Л.Томаневич. Стратегічний розвиток регіону – економічне зростання та інтеграція //Матеріали міжнародної науково-практичної конференції– Чернівці, 2006. – С. 362-365
 28. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу: навч. посібник /М.П.Мальська, В.В.Худо, В.І.Цибух. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с.
 29. Туризм у XXI столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості: матер. II-ї Міжнар. наук. -практ. конф. (10-11 жовтня, 2001 р.) /Редкол.: Цибух В.І. (голова) та ін. – К.: Знання України, 2002. – 560 с.
 30. Bergman E.V. and Feser E. J. Industrial, Regional or Spatial Clustering? Paris: OECD Industrial Cluster Focus Group, 1997, www.rvi.edu/Webbok, The New Shape of American Innovation Council on Competitiveness, Washington, DC, 1998; Гальчинський А.С. Інноваційна стратегія українських реформ /[Гальчинський А.С., Геєць В.М., Кінах А.К., Семиноженко В.П.]. – К.: Знання України, 2002. С.187-223.
 31. Мацола В.І. Рекреаційно-оздоровчо-туристичний комплекс (питання теорії, методології, практики): монографія /В.І.Мацола. – [редкол.: М.І.Долішній].– Інститут регіональних досліджень НАН України.–Львів,1998.–С.176.

32. Третьяков В. Субконтрактинг [Електронний ресурс] /В.Третьяков //ШТРИПС № 14. – Режим доступу: http://www.metalica.kh.ua/shtrips_14.php
33. Винокурова Ю.В. Управление развитием промышленного кластера крупного города. автореф. на соискание уч. степени канд. экон. наук /Ю.В.Винокурова //Российская академия государственной службы при Президенте РФ. – Москва, 2007. – 17 с.
34. Швец И.Ю. Анализ влияния деятельности кластера на создание конкурентного преимущества /И.Ю.Швец // Культура народов Причерноморья. – 2005. – №69. – С. 246-251.
35. Закарпатська обласна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/153.htm>
36. Народне господарство Закарпатської області в 1990 році: Статистичний збірник /Закарпатське обласне управління статистики. Ужгород, 1991. – 219 с.
37. Статистичний щорічник Закарпаття за 2007 /Головне управління статистики у Закарпатській області /за ред. Г.Д.Гриник. – Ужгород, 2008. – 575 с.
38. Закарпаття'2001: Статистичний щорічник /Закарпатське обласне управління статистики /за ред. І.В.Льтьо. – Ужгород, 2002. – 521 с.
39. Національний звіт про культурну політику в Україні. Представлений на засіданні Керівного комітету з культури Ради Європи (Страсбург, 10 травня 2007 року). – К., 2007.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН ТА ЇХ ВПЛИВ НА ГЕОПОЛІТИЧНУ СИТУАЦІЮ В ЄВРОПІ

Господар Марина,
магістр
Науковий керівник - І.В. Артьомов,
кандидат історичних наук

Досліджено основні проблеми в українсько-російських відносинах, зокрема в площині кордонів, базування Чорноморського флоту в Україні, оцінок грузино-осетинського конфлікту, проблематику транспортування енергоносіїв Росії до країн ЄС.

***Ключові слова:** проблеми територій, оренда Чорноморського флоту, «газове» протистояння, українсько-російські відносини.*

The article researches basic problems in Ukrainian-Russian relations, in particular inplane of borders, basing of the Black Sea fleet, in Ukraine, estimations of Georgia-Ossetian conflict, problems of transporting of Russian power mediums to the countries of EU.

***Keywords:** problems of territories, lease of the Black Sea fleet, «gas» opposition, Ukrainian-Russian relations.*

Розпад Радянського Союзу і виникнення на пострадянському просторі незалежних держав вимагали негайної трансформації відносин між колишніми союзними республіками єдиної країни у відносини міждержавні з урахуванням динаміки геополітичних процесів.

Актуальність теми полягає в тому, що відносини з Росією з часу набуття Україною суверенітету завжди перебували у центрі уваги української влади і суспільства в цілому. Російсько-українські відносини розвивалися

на міцному підґрунті етнічної спорідненості в рамках православної цивілізації. Однак, зумовлені самою географією системні контакти, а часом і приналежність українців і росіян до відповідно європейського та євразійського геокультурних просторів формували у них, в деякій мірі, різну ментальність, своєрідні світоглядні цінності.

На сьогоднішній день взаємовідносини між Україною і Росією виходять за рамки відносин лише двох країн. Вони впливають на долю багатьох інших народів і держав, перш за все європейських. Саме тому стан українсько-російських взаємовідносин привертає увагу, до них постійний інтерес громадськості обох народів.

Мета дослідження українсько-російських відносин полягає в розкритті головних тенденцій та закономірностей їх розвитку, здійсненні комплексного аналізу процесів та чинників, які обумовили формування ідеї партнерства в українсько-російських взаєминах, створенні цілісної, системно обґрунтованої картини сучасного розвитку відносин та їх впливу на європейські країни, зокрема на геополітичну ситуацію в Європі, розкритті факторів, що перешкоджають наповненню відносин реальним змістом.

Історіографія проблеми дослідження. Досить важливим для дослідження проблематики стало опрацювання вітчизняних та зарубіжних наукових видань, у яких висвітлюються питання та основні закономірності еволюції українсько-російських взаємин.

Особливе місце належить працям вітчизняних науковців і державних діячів, зокрема Е.Лисицина, Б.Парахонського [1], Б.Тарасюка, В.Чумака, В.Чалого, фахівців Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова. Крім того важливу роль при написанні роботи відіграли дослідження таких вітчизняних експертів-міжнародників, як Л.Гайдукова,

Л.Губерського, Б.Гуменюка, праці Т.Григорця, С.Гуцала, Є.Шарова, А.Гальчинського [2], Н.Мікули, О.Кирюхіна [3], Г.Надтоки [4], в яких аналіз українсько-російських відносин посідає значне місце, є одним з головних або й основним предметом дослідження.

Серед авторів вітчизняних публікацій, найбільш великих за обсягом, глибоких за змістом і багатих фактичним матеріалом, слід назвати, насамперед, В.Вебринського [5], М.Земляного, О.Хомру [6].

Цільне місце у вивченні формування двосторонніх відносин України та Російської Федерації належить російським вченим, зокрема Ю.Дубініну [7], О.Дугіну, К.Затуліну, Н.Нарочницькій.

При підготовці цього дослідження враховувались роботи й зарубіжних науковців, зокрема З.Бжезинського [8], Т.Букволла, Ш.Гарнетта.

Поставлену мету можна реалізувати в ході вирішення таких **завдань**:

- проаналізувати основні етапи та тенденції розвитку міждержавних відносин;
- виявити основні проблеми у двосторонніх стосунках і проаналізувати можливості їх ефективного вирішення;
- дослідити внутрішні та зовнішні чинники впливу на розвиток партнерства;
- виробити загальні висновки і пропозиції щодо ефективного вирішення та забезпечення сталих, ефективних відносин.

Об'єктом дослідження даної статті є процеси розвитку сучасних українсько-російських відносин, проблеми їх трансформації в умовах визрівання і становлення нових геополітичних відносин та зовнішньополітичних орієнтацій України.

Практичне застосування. Зібрані і проаналізовані матеріали та джерела можуть бути використані для поглибленого вивчення проблеми, підготовки студентів

до семінарських і практичних робіт, доповідей, науково-практичних конференцій та інших видів дослідницької роботи.

Як відмічають науковці України, Росії, США, що досліджують проблематику українсько-російських відносин, напруга у взаємовідносинах накопичувалась особливо в останнє десятиріччя. **Серед них і проблеми сучасних правових відносин щодо окремих територій.**

Відомо, що у Мінській угоді щодо утворення СНД було закріплене положення про взаємне визнання і поважання територіальної цілісності країн-учасниць Співдружності, недоторканності їх кордонів. У заяві Верховної Ради України 20 грудня 1991 р. з приводу Угоди про Співдружність незалежних держав зазначалося: **«Кордон між Україною - з одного боку, та Росією і Білоруссю - з іншого, є державним кордоном України, який є недоторканим. Лінія його проходження, визначена Договором між Україною і Росією 1990 р., лишається незмінною, незалежно від того, чи є Україна стороною Угоди, чи ні».**

Проте російська сторона, зокрема колишній глава МЗС Є. Примаков, висловив тезу про те, що кордони держав, які утворились після розпаду СРСР, не фіксуються і не гарантуються Гельсінкськими домовленостями. Цю тезу не можна було розуміти інакше, як закладання ідеологічного підґрунтя до майбутніх територіальних переділів на пострадянському просторі, нового перекроювання кордонів. Саме таку оцінку дали глави низки делегацій під час Лісабонського саміту ОБСЄ.

За таких умов назріла необхідність надання державному кордону України правового статусу. В правовому сенсі кордон України не був оформлений не лише з Росією, а й з Білоруссю і Молдовою, хоча

ці країни і не висували територіальних претензій. Добрі перспективи у правовому оформленні кордонів, здавалось, відкривав Меморандум про співробітництво в охороні державних кордонів Республіки Білорусь, Російської Федерації й України, підписаний главами держав у Москві 15 квітня 1994 р. Спільна заява підтверджувала готовність продовжити роботу з договірно-правового оформлення своїх державних кордонів [9].

Алетакують готовність виявили лише Білорусь і Україна, які створили спільну делімітаційно-демаркаційну комісію, що вже завершила необхідні делімітаційні роботи. У 1997 р. був підписаний Договір про державний кордон між Україною і Республікою Білорусь. Укладена в листопаді 1994 р. Угода між урядами України і Молдови про співпрацю з прикордонних питань дала змогу започаткувати делімітацію українсько-молдовського державного кордону. На листопад 1996 р. Україна з цими державами вже мала напрацьованих 40 договірних документів із прикордонних питань. У Кишиневі 21-22 травня 1998 р. відбулось спільне засідання українсько-молдовської комісії з делімітації державного кордону, було узгоджено 98,2%, або 1180,4 км спільного кордону [10].

Складніше вирішувалось питання про делімітацію українсько-російського кордону. Україна не погоджувалась на пропозиції росіян «щодо внутрішнього і зовнішнього кордонів», і тричі у 1992 р. МЗС України надсилало до МЗС Російської Федерації ноти з проектом Угоди про делімітацію українсько-російського кордону, а також пропозиції стосовно початку його правового оформлення. Російська сторона від усіх цих пропозицій ухилялась. Влітку 1992 р. російський міністр А. Козирев попередив, що цілісність української території не може бути незаперечним фактом.

Російський парламент 9 липня 1993 р. прийняв

постанову «Про статус міста Севастополя», в якій наголошувалось, що місто має перебувати у російському підпорядкуванні, оскільки при передачі Кримської області в 1954 р. зі складу Росії до складу України Указ Президії Верховної Ради РРФСР 1948 р. про безпосереднє підпорядкування Севастополя Російській Республіці не визнано таким, що втратив чинність.

Це рішення було однозначно оцінено як агресивний політичний акт, який суперечить нормам міжнародного права, спрямований на порушення кордонів і територіальної цілісності України. Позицію України підтримала світова спільнота, передусім Рада Безпеки ООН. Вона визнала такий крок несумісним із взаємними зобов'язаннями РФ та України про непорушність кордонів, таким, що суперечить цілям і принципам Статуту ООН, а відтак не має юридичної сили [11].

Наприкінці січня 1996 р. у м. Сочі відбулась зустріч делегацій прикордонних відомств України та РФ, які очолювали голова Держкомкордону – командувач Прикордонних військ України В. Банних і директор Федеральної прикордонної служби Росії А. Ніколаєв. За підсумками зустрічі було підписано протоколи про спільний прикордонний і митний контроль між Україною і Російською Федерацією.

Довжина українсько-російського кордону – 2484 км. На середину 1996 р. тут функціонувало 60 пунктів пропуску, з них залізничних – 15, автомобільних – 44 і одна паромна переправа. Планувалось після належного облаштування відкрити ще сім автомобільних і два залізничних пункти пропуску. На літо 1998 р. обидві сторони домовились про оформлення правового статусу акваторії Азовського моря і Керченської протоки і завершення делімітації державного кордону на 1999 р. На січень 2002 р. Україна повністю делімітувала сухопутний кордон з Росією [10].

Наприкінці 2002 р. було завершено черговий раунд переговорів про делімітацію сухопутної частини українсько-російського кордону, під час якого було досягнуто домовленість про підписання угоди про державний кордон. Що стосується розмежування Азовського моря, Кабінет Міністрів України прийняв рішення встановити кордони територіальних вод в односторонньому порядку, якщо на переговорах не буде досягнуто спільне рішення про розподіл акваторії моря так званою серединною лінією на внутрішні води України та внутрішні води Росії.

Цей захід Києва не суперечив міжнародному праву, оскільки відповідно до Конвенції ООН з морського права 1982 р. держава може самостійно встановлювати уздовж своїх берегів територіальні води до 12 миль завширшки, і зовнішня лінія цих територіальних вод вважається лінією державного кордону. З часом вже у переговорному процесі мало обговорюватися питання про делімітацію виключно економічної зони та континентального шельфу.

Реакцію Росії на цей крок офіційного Києва висловив тоді перший заступник міністра закордонних справ РФ В. Трубников, який підкреслив, що одностороннє вирішення Україною питання делімітації Азовського моря вплине на весь комплекс українсько-російських стосунків [12].

28 січня 2003 р. під час візиту до Києва Президента РФ В.В. Путіна було укладено Угоду про державний сухопутний кордон між двома країнами. Надто важливою є частина п'ята цієї угоди, яка фіксує статус Азовського моря та Керченської протоки, і яка передбачає, що врегулювання спорів відносно суміжних морських просторів здійснюється згідно домовленостей між договірними сторонами, а також у відповідності до норм міжнародного права. При цьому зазначений документ не містить жодного положення, яке б перешкождало

позиціям РФ та України відносно статусу Азовського моря та Керченської протоки як внутрішніх вод обох держав [12].

Кульмінаційним моментом українсько-російського протистояння в питанні кордонів став конфлікт навколо **острова Коса Тузла восени 2003р.**, коли почалося будівництво дамби в Керченській протоці. За офіційною інформацією Росії приводом до будівництва дамби була громадська ініціатива – звернення кубанських козаків до краснодарського губернатора про відновлення коси Тузла. Без погодження з українською стороною російська місцева влада почала масштабне будівництво дамби у Керченській протоці з Таманського півострова у напрямі до українського острова Тузла, що супроводжувалося гучною мас-медійною кампанією та заявами радикально-шовіністично налаштованих російських політиків щодо приналежності о.Тузла Росії. Російські прикордонники заявляли, що після завершення будівництва дамби на о. Тузла має бути встановлена російська прикордонна застава. Створена таким чином загроза порушення українсько-російського кордону, а отже й суверенітету України, викликала шок в українському політикумі. З метою забезпечення українського суверенітету на о. Тузлі був підсилений прикордонний пост і почались роботи з будівництва постійної прикордонної застави [1, С. 15].

Незважаючи на те, що Росія тоді відступила, дискусії навколо кордонів між двома державами в Азовському морі не вщухають до сьогодні. 20 квітня 2004 р. Верховна Рада та Державна Дума одночасно ратифікували Угоду про українсько-російський державний кордон між Україною та РФ. Того ж дня було ратифіковано й Угоду про співробітництво у використанні Азовського моря та Керченської протоки.

25 квітня 2005 р. в Києві відбувся двадцятий раунд

переговорів державних делегацій України та Росії з проблем розмежування Азовського моря та Керченської протоки, під час яких РФ не погодилася з позицією України відносно того, що кордон у Керченській протоці має співпадати з лінією колишнього адміністративно-територіального кордону між УРСР та РРФСР. І тут пропозиції російської сторони, які зводяться до ідеї спільного використання або делімітації лише днища Азовського моря та Керченської протоки, є цілком неприйнятними, оскільки суперечать інтересам української сторони, які вимагають встановлення фіксованих державних кордонів, в тому числі на водній поверхні.

Таким чином, незважаючи на те, що сухопутний кордон між Україною і Російською Федерацією та кордон в районі Керченської протоки, як і всі інші ділянки морського кордону між Україною і РФ, закріплені низкою міждержавних українсько-російських договорів і повністю відповідають конвенції ООН по міжнародному морському праву, суперечності і взаємні претензії між державами все ж таки існують і потребують якнайскорішого вирішення для стабілізації відносин.

Зміни на карті Європи, що відбулись після розширення ЄС 2004-2007рр. і утворення євросоюзівсько-українського кордону, відобразились і на російсько-українських відносинах.

Враховуючи, що від стану взаєморозуміння і спільного вирішення проблем багато в чому залежить політична стабільність в Європі, одне із чільних місць у взаємовідносинах двох сусідніх держав зайняли питання російської військової присутності в Україні.

Російська військова присутність в Україні – це комплексне явище, яке не можна зводити виключно до тимчасового базування Чорноморського флоту Російської Федерації (ЧФ РФ). В Україні існують й інші

об'єкти, які хоча й мають відмінний статус порівняно з об'єктами ЧФ РФ, проте слугують переважно російським військовим інтересам. До таких об'єктів можна віднести об'єкти системи попередження про ракетний напад і контролю космічного простору (СПРН і СККП) й арсенали, на яких у радянські часи зберігалася ядерна зброя (так звані об'єкти «С») [13].

Між Україною і Російською Федерацією не існує зобов'язань колективної оборони.

Так чи інакше спільна риса об'єктів ЧФ РФ, української частини системи СПРН і СККП та об'єктів «С» полягає у тім, що їхній нинішній статус значно більше задовольняє Росію, ніж Україну. Виходячи з цього, загальна політика України щодо російської військової присутності на найближчу перспективу має бути спрямована на досягнення балансу і симетрії відносин: умови цієї присутності мають або однаково задовольняти, або однаково не задовольняти обидві сторони. Інакше прийнятна для Росії, але не прийнятна для України ситуація може стати довічною.

Статус Чорноморського флоту Російської Федерації в Україні, умови перебування та порядок розрахунків визначаються трьома основними документами: Угодою між Російською Федерацією та Україною про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України (Угода про статус ЧФ), Угодою між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту (Угода про поділ ЧФ) та Угодою між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємні розрахунки, пов'язані з поділом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України (Угода про розрахунки за ЧФ). Усі три були підписані у 1997 р. та набули чинності у 1999 р. Ці документи мають рамковий характер і з конкретних питань відсилають або до українського

законодавства, або до окремих угод між сторонами. Останніх передбачено принаймні десять. Існує також низка допоміжних нормативних актів, які не згадуються у базових угодах [14].

Угодою про статус встановлюється, що Чорноморський флот РФ з головною базою, розташованою у Севастополі, перебуватиме в Україні принаймні до 2017 року. Після цього, якщо жодна зі сторін не вийде з Угоди про статус у спосіб письмового попередження іншої сторони не пізніше ніж за рік до закінчення терміну її дії, весь комплекс угод про ЧФ автоматично пролонгується на наступні п'ять років (всі угоди, окрім Угоди про розрахунки, чинні – протягом терміну дії Угоди про статус).

Слід відзначити, що найскладніші на сьогодні юридичні проблеми щодо тимчасового базування ЧФ РФ стосуються оформлення договорів оренди відповідно до вимог внутрішнього законодавства України і узгодження умов використання гідрографічного-навігаційного обладнання.

Статус навігаційно-гідрографічних об'єктів (маяків) на українській території є іншою гострою проблемою. Базовими угодами встановлюється, що, по-перше, порядок використання навігаційно-гідрографічного забезпечення плавання у Чорному і Азовському морях визначається окремою угодою; по-друге, цією окремою угодою визначається склад об'єктів навігаційно-гідрографічного забезпечення ЧФ РФ, а самі ці об'єкти на відміну від інших об'єктів, що передаються в оренду ЧФ, використовуються спільно з Україною; по-третє, плата за спільне з Україною використання навігаційно-гідрографічних об'єктів не входить до орендної плати за перебування ЧФ РФ і визначається окремо.

На підставі викладеного можна дійти висновку, що відповідно до базових угод 1997 р. жоден об'єкт системи навігаційно-гідрографічного забезпечення на території

України не може контролюватися Чорноморським флотом РФ на умовах оренди, максимальний рівень залучення ЧФ РФ до роботи цих об'єктів – спільне використання. Це відповідає законодавству У

Плата за перебування ЧФ РФ в Україні стає дедалі більшим об'єктом уваги. Для цього є об'єктивне підґрунтя: по-перше, відсутність у базових угодах фіксованої орендної плати на весь період перебування ЧФ РФ; по-друге, невідповідність нинішніх виплат за ЧФ РФ як українським, так і світовим розцінкам на оренду землі та майна.

Важливим є міжнародний аспект проблеми перебування ЧФ РФ на території України. Річ у тім, що у той час, як на офіційному рівні Росія негативно оцінює зростання ролі НАТО в Чорному морі, у своїй практичній діяльності ЧФ Росії активно залучається до діяльності Альянсу, іноді навіть більшою мірою, ніж це роблять військово-морські сили України. Зокрема, Росія першою з країн-нечленів НАТО приєдналася до операції НАТО «Активні зусилля» з перехвату нелегальних та небезпечних вантажів у Середземному морі.

Підсумовуючи, можна визначити такі пріоритети політики України щодо тимчасового перебування ЧФ РФ: **по-перше**, завершити юридичне оформлення перебування флоту на території України; **по-друге**, задіяти для вирішення проблем навігаційно-гідрографічного забезпечення плавання територіальних водах України процедури, передбачені Конвенцією ООН з морського права; **по-третє**, розглянути можливість передачі принаймні частини земель, які передаються в оренду ЧФ РФ, у комунальну власність Криму. Це зробить дії центральної та кримської влади щодо російської військової присутності узгодженішими.

Щодо системи попередження про ракетний напад

і контролю космічного простору то нинішній статус, умови обслуговування та порядок розрахунків за засоби СПРН і СККП визначаються Угодою між Урядом України та Урядом РФ про засоби систем попередження про ракетний напад і контролю космічного простору та двома додатками до неї від 28 лютого 1997 року. Ця угода була ратифікована Верховної Ради України і набула чинності 11 січня 2001 року.

Розробка Угоди про засоби СПРН і СККП між урядами України та Росії відбувалася майже паралельно у ті самі терміни, що і базових документів стосовно ЧФ РФ. Однак на відміну від останніх ця Угода втілює іншу модель використання Міністерством оборони Росії об'єктів на українській території.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України № 388-р від 6 вересня 2005 року українські об'єкти СПРН і СККП включені до складу Національного центру управління та випробувань космічних засобів Національного космічного агентства України (НКАУ) і організовані у два центри радіотехнічного спостереження – Західний (м. Мукачєво) та Південний (м. Севастополь). 26 лютого 2009 року, рівно опівночі українські радіолокаційні станції в Севастополі та Мукачєві, які використовуються для попередження про ракетний напад, припинили інформувати Росію у зв'язку із закінченням дії міжурядової угоди.

Серед інших проблем співпраці двох країн залишається проблема статусу українських арсеналів, де за радянських часів зберігалася тактична ядерна та інша зброя. Тепер ця проблема вимагає вирішення.

Саме через поганий стан «звичайних» арсеналів проблема утилізації надлишкової кількості боєприпасів і ракет в Україні є гострою, а наслідки аварій останніх років – такими важкими. Прийнята постановою КМУ № 472 від 28 червня 1995 року Програма забезпечення

живучості та вибухопожежобезпеки арсеналів, баз і складів озброєння, ракет і боеприпасів Збройних Сил України на 1995-2015 роки хронічно не виконується через недофінансування [13].

Виходячи із зазначеного, актуальним є питання зміни статусу об'єктів «С» з метою їх використання як арсеналів звичайних боеприпасів і ракет Збройних Сил України, узгодивши з Російською Федерацією механізми та процедури збереження її таємниць.

Поряд з названими проблемами українсько-російських взаємовідносин сьогодні на перше місце вийшли проблеми поставок з Росії енергоносіїв для України і країн Євросоюзу у 2009 році.

Екс-президент України Віктор Ющенко вважав, що газова криза виникла через геополітичні інтереси Росії, і назвав великою помилкою спробу обґрунтувати ситуацію з поставками газу, яка виникла на початку січня, виключно комерційним або економічним конфліктом.

Що ж до народного бачення конфлікту, що виник, то, на думку українців, у загостренні газового конфлікту винні як Росія, так і Україна. Згідно із результатами опитування, більшість українців (35,9%) схильні вважати Україну та Росію рівною мірою винними у загостренні газового конфлікту. Водночас понад чверть опитаних (29,1%) вважає Україну винною у загостренні газового конфлікту, тоді як 27,3% українців покладає таку відповідальність на Росію. Зауважимо, що зазначені погляди вмотивовані регіональною приналежністю опитаних: переважна більшість респондентів зі Східної України звинувачує Україну у загостренні газового конфлікту, тоді як більшість опитаних із Західної України – Росію. Проте в цілому під час газового конфлікту більшість українців (63,1%) не змінили своє ставлення до Росії [15].

Газові суперечки між Росією та Україною завершилися підписанням угод, які регулюють

постачання газу в Україну і розблокують транзит палива до Європи. Угоди матимуть довготерміновий характер і розраховані на 10 років. Один із принципових пунктів домовленостей – перехід з 1 січня 2009 року до європейського принципу формування ціни на газ. Відтепер вона буде залежати від вартості інших енергоносіїв на світових ринках і розраховуватиметься за формулою.

Екс-прем'єр-міністр України Юлія Тимошенко вважає, що ціна на газ для українських споживачів у 2009 році – суттєве досягнення переговорного процесу між Україною та Росією: «Те, що вдалося здобути, я вважаю це серйозним досягненням в переговорному процесі між Україною і Росією, серйозними поступками назустріч один одному»[16].

Водночас Віктор Ющенко зазначав, що базові угоди між Росією та Україною щодо постачання газу є непростими. З його слів, ці угоди, за великим рахунком, не можна назвати партнерськими. Однак, він підкреслював, що Україна буде виконувати їх. Юристи президента України зробили висновок, що ряд положень контрактів надають ВАТ Газпром очевидні переваги, а НАК Нафтогаз України ставлять в явно несприятливе і залежне становище.

Газовий конфлікт України з Росією у 2008-2009 рр. завдав серйозного удару як по репутації Росії як надійного постачальника енергоресурсів, так і по Україні як транзитеру цих енергоресурсів.

Але загострення українсько-російських відносин після **грузино-осетинського конфлікту досягло верхньої шкали «негативу» взаємовідносин на державному рівні.** Ця тема залишається однією з найбільш обговорюваних у світових засобах масової інформації. Для України цей розвиток подій є особливо важливим і, можна сказати, особливо тривожним. Грузино-південноосетинський конфлікт, який дуже

швидко став російсько-грузинським збройним конфліктом, поставив багато запитань і викликів як до системи міжнародного права, так і щодо майбутнього розкладу сил у Чорноморсько-Каспійському регіоні. Ця війна стала першою міждержавною війною, яка потрясла пострадянський простір.

Відомо, що Європейський Союз закликав Грузію та Росію вжити усіх заходів для недопущення ескалації конфлікту й відновлення взаємодовіри. «ЄС закликає усі сторони утримуватися від будь-яких кроків, що можуть посилити напруженість, і вжити заходів із відновлення довіри», – зазначено у заяві. ЄС підтвердив свої непорушні зобов'язання щодо суверенітету, незалежності й територіальної цілісності Грузії у рамках міжнародного визнання кордонів. На бік Грузії став Північноатлантичний альянс. «Країни НАТО вважають, що із зони конфлікту повинні бути виведені російські миротворчі сили», – заявили в НАТО [17].

Водночас лідери ЄС наголосили, що, враховуючи взаємозалежність Росії та ЄС, а також на тлі глобальних проблем, що стоять перед ними, не існує альтернативи для спільних відносин, ніж відносини на базі співпраці, довіри та діалогу, на підставі поваги верховенства права та принципів, визнаних Хартією ООН і ОБСЄ. «Ми не хочемо розривати партнерські відносини з Росією, - сказав Саркозі. – Ми недвозначно засуджуємо непропорційну реакцію росіян, але ми в Європі усвідомлюємо необхідність продовження діалогу з нашими російськими сусідами» [18].

Що стосується позиції України, то саме вона не підтримала рішення Росії про визнання незалежності Південної Осетії та Абхазії і наголошувала на непорушності міжнародного принципу збереження територіальної цілісності будь-якої держави. Про це заявляв Президент України Віктор Ющенко: «Ми жалкуємо у зв'язку з прийняттям такого рішення.

Для України воно неприйнятне, і тому ми не можемо підтримати цю позицію» [19].

Виступаючи на центральному майдані Тбілісі на підтримку грузинського суверенітету, Президент України зазначав, що «Грузія - наш друг. Грузини - наші друзі. Сьогодні, тут, у найтяжчі часи для Грузії ми говоримо, що ви маєте право на свободу, право на незалежність» [20].

«Наша позиція збігається з позицією ЄС і світової спільноти – це абсолютно чітка підтримка суверенітету і територіальної цілісності Грузії!» – підкреслював заступник міністра закордонних справ України Костянтин Єлісеєв.

Разом з тим різною на події у Грузії була реакція українських політиків. «Треба діяти без подвійних стандартів – треба вчинити так само, як вчинив Захід у ставленні до проголошення незалежності Косово. Вважаю, що Україна повинна прийняти волевиявлення народів Південної Осетії та Абхазії і визнати їх незалежність», – заявляв В.Янукович [21]. Директор Центру близькосхідних досліджень, експерт Альянсу «Майдан» І.Семиволос наголошував, що беззастережна підтримка Грузії Україною може спричинити різку реакцію Росії, зокрема, ускладнити газові переговори.

Ще одним приводом до загострення відносин стало те, що Україна також попередила Росію про небажаність участі кораблів Чорноморського флоту, що тимчасово дислоковані на території України, у військовому конфлікті у Південній Осетії. З метою запобігти втягненню у збройний конфлікт Україна повідомляла, що залишатиме за собою право згідно норм міжнародного права і законодавства України заборонити повернення суден, які брали участь у конфлікті, в українські порти [22].

Крім того, 2 жовтня прем'єр-міністр Російської Федерації на спільній прес-конференції із прем'єр-

міністром України в Москві безпідставно та упереджено звинуватив Україну в поставках «вооружений в зону конфлікту», і, що військова «техніка могла быть поставлена в ходе самих боевых действий, и она управлялась специалистами из Украины». Спеціальна міжвідомча робоча група за участю представників керівництва відповідних органів виконавчої влади, спецслужб при Апараті РНБО провела глибокий і всебічний аналіз всіх аспектів військово-технічного співробітництва з Грузією. Головний її висновок полягає в тому, що все військово-технічне співробітництво із Грузією Україна проводила у повній відповідності до норм міжнародних режимів експортного контролю та національного законодавства. Українські спецекекспортери не здійснювали в ході російсько-грузинського воєнного конфлікту експорт озброєнь до Грузії, ніколи не постачали товарів військового призначення під виглядом гуманітарного вантажу [23].

Багато експертів вважають, що російсько-грузинська війна серпня 2008 р. та чергова газова криза у відносинах Російської Федерації та України початку 2009 р. є взаємопов'язаними подіями – частинами загального плану щодо дестабілізації ситуації у регіоні, наполягаючи, що це є ланки одного ланцюга, щоб не допустити подальшої європейської та євроатлантичної інтеграції України та Грузії і демонстрації, в першу чергу Європейському Союзу, чий вплив у Чорноморському регіоні є основним.

Підсумовуючи викладене вище, вважаємо, що можна зробити кілька висновків.

1. За півтора десятка років свого розвитку українсько-російські відносини були відзначені певними позитивними досягненнями, але й разом з тим виявили ряд суперечностей, які було важко подолати з огляду на їх історичну обумовленість та різницю у геополітичних орієнтаціях обох країн.

2. Протягом усього періоду розвитку українсько-

російських відносин склалися кілька вузлів протиріч, які актуалізуються у відповідності до змін зовнішньополітичних реалій і внутрішньополітичної ситуації в державах. Україна не має чіткої стратегії відносин ані з Росією, ані із зовнішнім світом у цілому. Конфронтація з Росією для України є також небажаною з огляду на внутрішньополітичну нестабільність української держави і нечітку позицію зарубіжних партнерів. Незахищеність північно-східних кордонів, значна взаємозалежність економічного життя країн регіону, ментальна спорідненість населення робить будь-які конфлікти вкрай небажаними. У ситуації, що складається в українсько-російських відносинах, необхідне прогнозувати наслідки та працювати на випередження, не допускаючи загострення взаємовідносин.

3. Несумісність українського та російського підходів до НАТО негативним чином впливає на характер українсько-російських відносин. Російська сторона інтерпретує євроатлантичну інтеграцію України як зраду. Тому її зовнішньополітична стратегія передбачає недопущення членства України в Альянсі. Після наступних хвиль розширення Європейського Союзу Україна опиниться затиснутою між ЄС, з одного боку, та інтеграційними утвореннями на пострадянському просторі на чолі з Росією – з другого. Тому дві найголовніші проблеми зовнішньоекономічної політики України – реалізація стратегії інтеграції в ЄС та інституціалізація й стабілізація стосунків з Російською Федерацією - ще більше актуалізуються.

4. Головними проблемами у взаєминах між країнами, що залишилися після розпаду Радянського Союзу, є нерегульованість морської ділянки кордону, відсутність остаточної визначеності статусу та умов перебування Чорноморського флоту Росії на території України. На сьогодні проблема не стоїть настільки

жорстко, однак із наближенням членства України в Північноатлантичному альянсі вона може набути нової якості. Отже, в майбутньому можна прогнозувати послаблення політичних контактів між державами.

5. Співпрацю України з Російською Федерацією визначають тепер і визначатимуть в майбутньому три головних чинники. **Перший** - динаміка двосторонньої торгівлі, **другий** – транспортування енергоносіїв територією України і **третій** - інтеграційні процеси на пострадянському просторі. Тому Україна насамперед має зосередити зусилля на вирішенні проблем двосторонніх відносин з Росією саме у цих напрямках.

Крім того, розвитку такого партнерства між Україною та Російською Федерацією сприятиме і традиційна близькість країн у територіальному, економічному та історико-культурному плані, значний відсоток етнічних росіян серед населення України і українців в Росії, які прагнуть зберегти політичну близькість держав.

Список використаних джерел

1. Парахонський Б.О. Українсько-російські відносини: злети та падіння. - К.: Т-во «Знання» України, 2007. - 24 с.
2. Гальчинський А. С. Помаранчева революція і нова влада. - К.: Либідь, 2005. - 368 с.
3. Кирюхін О. Транскордонне співробітництво у російсько-українських відносинах // Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006: монографія / За ред. О. С. Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 576 с.
4. Надтока Г. Основні етапи та тенденції розвитку українсько-російських відносин 1991-2006 років // Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006: монографія / За ред. О. С. Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 576с.

5. Вербинський В.В., Земляний М.Г. Російський фактор в євроінтеграційних енергетичних відносинах України // Стратегічна панорама. – 2004. - №1. – С.57 – 64.
6. Хомра О. У. Територіальна структура зовнішньої торгівлі України з Росією // Стратегічна панорама. – 2001. - №1-2. – С.127 – 134
7. Дубинин Ю. В. Как была заложена правовая основа российско-украинских отношений // Новая и новейшая история. – 2008. - № 3. – С.79 - 89.
8. Сидорук А. Велика шахівниця Збігнева Бжезинського. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/3000/3760/62447/>
9. Україна підписала в в Ашгабаті ряд поточних документів СНД. – Режим доступу: <http://www.glavport.net/lastnews.php?id=170257>
10. Геополітика: Україна в міжнародних відносинах. Проблема кордонів у СНД. – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/183/6468.html>
11. Григорець Т. Основні етапи та тенденції розвитку українсько-російських відносин 1991 –2006 років. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/book/Vlasyuk_mon/09-2.pdf
12. Богінська І. Українсько-російські відносини в контексті євроатлантичного курсу України. – Режим доступу: http://www.intsecurity.dn.ua/stat/vestnik6-20_bog.php
13. Надтока Г. Російська військова присутність в Україні: шляхи вирішення існуючих проблем. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/book/Vlasyuk_mon/09-3.pdf
14. Притула В. Чи гарантує Чорноморський флот Росії безпеку України? – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/Article/1565421.html>
15. Клаунінг Н. Ставлення українців до газового конфлікту з Росією. – Режим доступу: <http://pr.meta.ua/read/4733>
16. Тимошенко Ю.: Українсько-російські газові переговори 2009 року - приклад того, як необхідно

- будувати міждержавні відносини. — Режим доступу: <http://www.tymoshenko.com.ua/ukr/news/first/6869/>
17. Грузія: НАТО потребує, щоб російські миротворці покинули Абхазію. — Режим доступу: http://www.gazeta.ru/news/lastnews/2008/04/28/n_1212632.shtml
 18. Лесів К. Російсько-грузинська війна: на чийй стороні світова спільнота? — Режим доступу: <http://www.unian.net/ukr/news/news-266661.html>
 19. Ющенко В. А. Україна не підтримує рішення Росії про визнання незалежності Південної Осетії та Абхазії. Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>
 20. Виступ Президента України Віктора Ющенка на центральному майдані Тбілісі на підтримку грузинського суверенітету. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/11699.html>
 21. Україна підтримує рішення ЄС стосовно російсько-грузинського конфлікту та РФ. — Режим доступу: <http://www.newsru.ua/ukraine/02sep2008/sammit.html>
 22. Україна погрожує заблокувати повернення російських кораблів до Севастополя. — Режим доступу: <http://novynar.com.ua/world/34306>
 23. Заява щодо звинувачень України у нібито постачанні озброєнь до Грузії під час російсько-грузинського воєнного конфлікту. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/11699.html>
 24. Тимошенко заспокоїла Путіна: Україна не продає зброю Саакашвілі. — Режим доступу: <http://pravda.com.ua/>

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКО-СЛОВАЦЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ШЕНГЕНСЬКОГО ПРОСТОРУ

Кампов Лілія,
студентка 4 курсу факультету
міжнародних відносин
Науковий керівник - І.В. Артёмов,
кандидат історичних наук

В статті аналізується процес становлення та розвитку українсько-словацьких відносин. Розглянуто процес формування договірно-правової бази міждержавних стосунків України та Словаччини після проголошення незалежності. Значна увага приділяється проблемі трудової міграції біженців на кордонах після розширення Шенгенського простору до західних кордонів України.

Ключові слова: Словацька Республіка, Україна, Шенгенський простір, Європейський Союз, малий прикордонний рух, реадмісія, біженці, безвізовий режим.

The settling and development of the Ukrainian-Slovakia relations is analysed in the article. The process of forming regulatory and legal framework of the intergovernmental relations of Ukraine and Slovakia after proclamation of their independence is considered there. Considerable attention is given to the problem of labour migration and refugees on borders after expansion of Shengen Area to the western borders of Ukraine.

Key words: Slovakia Republic, Ukraine, Shengen Area, European Union, local border traffic, readmission, refugees, visa-free entry.

Вступ Словацької Республіки до Європейського Союзу 1 травня 2004 року відкрив новий етап у відносинах між нашими країнами, що характеризується появою нових можливостей, а також і викликів для двостороннього співробітництва. Вплив розширення ЄС на відносини України з центральноевропейськими сусідами, зокрема на українсько-словацькі відносини, є багатомірним.

Актуальність даної теми дослідження полягає в тому, що новітня історія становлення і розвитку системи українсько-словацьких міждержавних відносин ще не стала предметом і об'єктом спеціальних наукових досліджень як в українській, так і в словацькій історичній науці. Тому важливим є комплексний аналіз процесу формування системи співробітництва між незалежними українською та словацькою державами здійснений у статті.

Завдяки зваженим, скоординованим і цілеспрямованим спільним зовнішньополітичним діям Україна і Словацька Республіка сформували не тільки стійкі двосторонні міждержавні зв'язки на різних рівнях, але й основу цілісної системи стратегічного партнерства. Однак зміна геополітичної ситуації на європейському континенті внаслідок розширення трансатлантичних і загальноєвропейських структур на Схід, згідно з рішеннями Празького самміту НАТО (листопад 2002 р.) та Копенгагенського самміту Європейського Союзу (грудень 2002 р.), в тому числі вступ Словацької Республіки до НАТО і ЄС, потребує серйозного переосмислення стану і перспектив стосунків між Україною і Словаччиною. Актуальним тому є узагальнення досвіду їх міждержавного співробітництва впродовж 1990-х років у сфері євроінтеграції та адаптації українсько-словацьких стосунків до нової системи взаємодії України з ЄС та НАТО.

Об'єктом дослідження є процес становлення і

розвитку цілісної системи добросусідських, партнерських відносин між Україною та Словацькою Республікою і особливості цих відносин після вступу Словаччини до Європейського Союзу.

Предмет дослідження включає основні напрямки, види і форми взаємодії головних складових елементів системи міждержавного українсько-словацького співробітництва протягом вказаного періоду.

Джерельну базу дослідження складають договори, угоди, протоколи та інші міжнародно-правові документи, які регулюють українсько-словацьке міждержавне співробітництво, вміщені в офіційних публікаціях законодавчих актів України і Словацької Республіки і спеціальних збірниках документів, а також деякі опубліковані офіційні статистичні матеріали. Важливим джерелом для написання статті є українська і зарубіжна, в т. ч. словацька, преса і періодичні видання.

Українська історична наука тривалий час досліджувала проблеми і перспективи розвитку українсько-словацьких відносин.

Зокрема, у збірнику наукових праць *«Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи»*[12] вміщено наукові статті вчених, аналітиків, представників органів державної влади, присвячені актуальним проблемам реалізації євроінтеграційних та євроатлантичних прагнень України, в тому числі і щодо наслідків та перспектив розширення Шенгенського простору до кордонів з Україною.

Хрестоматія *«Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію»*[23] містить тексти законів України, нормативні акти з питань правового

забезпечення та регулювання процесів європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Загалом проблемам українсько-словацьких взаємовідносин приділяється значна увага у виданнях Закарпатського державного університету, які розроблені у 2007-2009 рр. і рекомендовані Міністерством освіти і науки України як навчальні посібники для студентів вищих навчальних закладів: *Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України*: Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної наукової конференції (м.Ужгород, 24-25 травня 2007 р.)

Хронологічні рамки дослідження — від проголошення незалежності обох держав до сьогоднішнього часу — обумовлені набуттям незалежності Україною в 1991 р., а Словацькою Республікою — в 1993 р. та перетворенням їх внаслідок цього у суверенних суб'єктів міжнародних відносин і міжнародного права. Головні принципи і напрями взаємодії заклав Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною і Словацькою Республікою від 29 червня 1993 р.[1].

Еволюція українсько-словацьких міждержавних стосунків з початку і до кінця 1990-х років склала перший етап становлення і розвитку основ стратегічного партнерства і добросусідських відносин України і Словацької Республіки. Рубіжним для завершення цього етапу був 2000 р., коли внаслідок введення Словаччиною візового режиму щодо в'їзду громадян України суттєво змінився характер стосунків в гуманітарній та інших сферах, але укладенням наприкінці 2000 р. комплексу нових двосторонніх угод обидві сторони зробили вагомий крок до інтенсифікації співпраці на сучасному — другому етапі українсько-словацького співробітництва.

Сучасний етап розвитку українсько-словацьких відносин характеризується позитивною динамікою у всіх сферах співробітництва, в тому числі політичного,

економічного, гуманітарного, транскордонного співробітництва. Відбувається інтенсифікація політичного діалогу на вищому та найвищому рівнях, що суттєво впливає на наповнення двосторонніх відносин конкретним змістом.

Метою дослідження є розкриття еволюції основних напрямів, видів і форм українсько-словацького міждержавного співробітництва на базі конкретно-історичного аналізу процесу становлення і розвитку добросусідських відносин і основ системи стратегічного партнерства між Україною та Словацькою Республікою після розширення Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нормативно-правова основа українсько-словацького співробітництва. Упродовж 17 років офіційних міждержавних відносин незалежних України та Словацької Республіки сформувалася цілісна і багаторівнева система та досить чіткий механізм двосторонніх українсько-словацьких відносин, які спираються на міцну нормативно-правову базу.

Складовими частинами цих відносин є вищі, центральні, галузеві, регіональні та місцеві органи державної влади і самоврядування, політичні, громадські, культурні та інші організації і об'єднання, різні інституції двох країн.

29-30 червня 1993 р. відбувся офіційний візит до України Президента Словацької Республіки М. Ковача. Було підписано Договір про добросусідство, дружні відносини та співробітництво між Україною та Словацькою Республікою [1].

Згідно цього договору, Україна та Словаччина (Договірні Сторони) «розвиватимуть свої відносини як дружні держави, здійснюватимуть дружнє співробітництво в дусі взаємної поваги, добросусідства і партнерства; визнають непорушність існуючих між ними державних кордонів і підтверджують, що не

мають ніяких територіальних претензій одна до одної і не висуватимуть таких претензій у майбутньому; розвиватимуть співробітництво в галузі оборони; розширюватимуть своє співробітництво в міжнародних організаціях, у тому числі в рамках процесу Наради з безпеки та співробітництва в Європі, та інших відповідних європейських структурах» [1].

Цей Договір укладався строком на 10 років. Його дія автоматично продовжується кожні 5 років, якщо жодна з Договірних Сторін не повідомить іншу Договірну Сторону про своє бажання денонсувати його шляхом письмового повідомлення не менше, ніж за один рік до закінчення відповідного терміну.

14 жовтня 1993 р. в Братиславі підписано Договір про спільний кордон між Україною та Словацькою Республікою[2].

Проблематичним для українсько-словацького співробітництва в 1990-х роках був той факт, що взаємодія на рівні глав держав певний час не мала достатньо регулярного та інституційованого характеру. Упродовж другої половини 1990-х років обидва президенти зустрічалися і спілкувалися, в основному, на самітах глав держав Центральноєвропейської ініціативи і на більш-менш регулярних зустрічах президентів країн Центральної Європи.

Контакти парламентаріїв до середини 1990-х років ускладнювалися незавершеністю партійно-політичної структуризації суспільства, а відповідно, й розстановки партійних представництв у вищих законодавчих органах двох держав.

14-15 червня 1995 р. у Києві відбувся візит прем'єр-міністра Словацької Республіки В.Мечіара. За результатами переговорів з головою уряду України Є.Марчуком були підписані угоди про співробітництво між Міністерством зовнішньоекономічних зв'язків України і Міністерством економіки Словаччини про

співробітництво в галузі транспорту та прикордонних сполучень.

19 січня 1996 р. Верховна Рада України ратифікувала угоду між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про заохочення та взаємний захист інвестицій. 26-28 квітня 1996 р. відбувся візит міністра оборони України В. Шмарова до Братислави. Підписано протокол про співробітництво міністерств оборони двох держав. 22-23 січня 1997 р. у Високих Татрах за результатами переговорів між главами урядів В. Мечіаром та Є. Марчуком підписано низку угод, зокрема про уникнення подвійного оподаткування, про розвиток зв'язків між міністерствами культури двох країн [30].

Лише за 1998-2002 рр. міжпарламентські зв'язки набули системного характеру. Цьому чимало сприяла особиста діяльність новообраного голови Національної Ради (НР) Словаччини Йозефа Мігаша, який до 1996 р. обіймав пост посла Словаччини в Україні. 4-9 травня 1999 р. делегація словацьких парламентаріїв на чолі з Й. Мігашом відвідала Україну, де ознайомилася з роботою Верховної Ради та провела переговори про розвиток співробітництва між вищими законодавчими органами. Цього ж року – 28 серпня – делегація українських парламентаріїв взяла участь у святкуванні 55-ї річниці Словацького національного повстання в Словаччині.

Це саме стосується і співробітництва між провідними партійно-політичними силами України і Словаччини.

4 лютого 1998 р. Верховна Рада України ратифікувала українсько-словацьку угоду про взаємне працевлаштування громадян. З обранням у 1999 р. Президентом Словацької Республіки Рудольфа Шустера відносини на рівні глав держав відчутно активізувалися і увійшли в якісно новий етап розвитку. При цьому варто зазначити, що діалог між українським президентом і

його словацьким колегою Р. Шустером мали справді продуктивний характер. Зокрема, глава Словацької Республіки постійно надавав політичну підтримку Україні в її євроінтеграційних планах, у розвитку зв'язків із загальноєвропейськими інституціями і трансатлантичними структурами. Офіційні та робочі неформальні зустрічі двох президентів істотно сприяли прискоренню не тільки міждержавного співробітництва на рівні центральних органів влади двох держав, а й міжрегіональних, транскордонних зв'язків.

6 квітня 2000 р. в Ужгороді було відкрито генеральне консульство Словаччини, а 28 червня 2000 р. Словаччина, як претендент на вступ до ЄС, вимушена була запровадити візовий режим для громадян України.

5-6 грудня 2000 р. відбувся візит прем'єр-міністра України В. Ющенка до Братислави, в рамках якого було підписано міжурядові угоди: про співробітництво в боротьбі проти організованої злочинності[5]; про соціальний захист населення; про обмін інформацією у військово-технічній галузі; про прикордонне співробітництво; про співробітництво і взаємодопомогу в надзвичайних ситуаціях [4].

У червні 2001 р. відбувся перший офіційний візит до Словацької Республіки Президента України Л.Кучми, який зробив українсько-словацькі відносини інтенсивнішими й окреслив широкий спектр перспективних напрямів двостороннього співробітництва, а під час офіційного візиту в Україну Президента Словацької Республіки Р.Шустера в грудні 2002 р. набула подальшого посилення тенденція виведення двосторонніх відносин на рівень конструктивного партнерства. В березні 2003 р. у Високих Татрах президенти України і Словаччини обговорювали питання ліберального візового режиму, розвитку транскордонного співробітництва, розширення ЄС тощо.

Чимало було зроблено міністерствами закордонних справ двох країн у 1990-ті роки для формування договірно-

правової бази українсько-словацьких міждержавних відносин.

Протягом 2004 року між Словаччиною та Україною було підписано низку договорів, зокрема, щодо співробітництва в галузі туризму (від 29 березня 2004 р.), угоду про наукове співробітництво між Національною академією наук України (НАНУ) та Словацькою академією наук (САН) на 2005 – 2009 рр. (18.11.2004) тощо [30].

24.11.2005 р. підписана угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво. В грудні цього ж року підписана Програма співробітництва між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти Словацької Республіки в галузі освіти на 2005 – 2008 рр.

Особливості взаємовідносин між державами в нових умовах Шенгену. Новий порядок міждержавних взаємовідносин України та Словаччини був продиктований умовами «Програми євроінтеграції України до ЄС» [3].

Вступ Словаччини до Шенгенської зони означає, що західний кордон України перетворився на зовнішній кордон Шенгенської зони, що вимагає від Угорщини, Словаччини та Польщі повного беззаперечного виконання ними Шенгенських умов, викладених у Плані дій щодо запровадження Шенгенських стандартів по зобов'язанню надійної охорони своїх кордонів як зовнішніх кордонів ЄС в інтересах національної, регіональної та міжнародної безпеки.

Перенесення основних режимних та контролюючих заходів на кордон з Україною небезпідставно викликає побоювання громадян щодо появи певних ознак «залізної завіси» на кордоні, який протягом багатьох років був взірцем добросусідських відносин.

На контрольно-пропускних пунктах країн, що з

кінця 2008 року приєдналися до Шенгенської візової системи, встановлено технічне оснащення сучасних зразків. Таке устаткування має Словаччина, Угорщина, Польща, наразі активно оснащується ним і Румунія [22, С.192-193].

Україна сподівається на те, що підвищення безпеки зовнішнього кордону ЄС країн-сусідів України не стане перешкодою для добросусідських відносин.

Підписання Угоди про місцевий прикордонний рух – один із основних елементів щодо полегшення отримання для громадян України спрощеного візового і у перспективі безвізового режиму (у рамках виконання угоди між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз).

Малий прикордонний рух, введений з вересня 2008 року для полегшення перетину кордону людям, що проживають в прикордонній зоні, однак, не працює бездоганно. Негативні адміністративні та фінансові аспекти візової політики погіршують життя українських туристів, підприємців і жителів прикордонної території.

За словами Штефана Розкопала, представника Міністерства закордонних справ Словаччини, Шенген приніс для Словацької Республіки багато позитивів, зокрема «зростає торговельний та культурний обмін, кількість оформлених віз загалом не змінилася, єдине, що виразно підвисилося – це кількість одноденних перетинів кордону» [29].

З числа тих респондентів, які мали досвід проходження візової процедури до 1 січня 2008 року в Консульстві Словацької Республіки в Ужгороді, близько 97% вважають, що стали жорсткішими вимоги до документів, майже 75% відмітили підвищення ризику отримати відмову і близько 80% – зниження можливості отримати багаторазові довгострокові візи. До того ж, близько 70% респондентів відмічають зростання вартості візових послуг [15].

В цілому, можна сказати, що наслідком розширення Шенгенського простору та приєднання до нього Словацької Республіки стало ускладнення в механізмі візової процедури країн-членів, обмеження прав громадян України на вільне пересування.

Незважаючи на певні недоліки, запровадження Інституту малого прикордонного руху зі Словацькою Республікою стало одним із кроків щодо реалізації угоди про спрощений режим для громадян України, в першу чергу для жителів прикордонних територій.

Якщо порівняти Угоди про малий прикордонний рух між Україною і Словаччиною та Україною і Угорщиною, можна помітити, що ці угоди суттєво відрізняються одна від одної. Наприклад, при оформленні дозволу на малий прикордонний рух подорожуючий повинен надати запрошення від словацької сторони, підтвердження родинних зв'язків від осіб, які запрошують, паспорт, що дійсний більше, ніж на 15 місяців, тощо. Від сплати за отримання дозволу (20 євро) звільняються діти до 15 років (в угорській дипломатичній установі від аналогічного дозволу звільнені особи віком до 18 років). За дозвіл не платитимуть громадяни, вік яких перевищує 60 років (в угорському консульстві – особи, які офіційно є на пенсії, незалежно від віку, а також інваліди та особи до 21 року, які перебувають на утриманні) [22, С.200-201].

Можливості щодо спрощеного візового режиму для жителів прикордонних територій України, а саме Закарпатської області, набагато ширші. Ті категорії громадян, які не підпадають під пільгові положення Угоди про спрощення оформлення віз, мають змогу скористатися Угодою про місцевий прикордонний рух, що значно мінімізує виклики Шенгену і сприяє транскордонному співробітництву.

Незважаючи на це, в загальноукраїнській картині ми бачимо чітку тенденцію на обмеження в'їзду українських громадян на територію Європи.

На сучасному етапі міністр закордонних справ України П.Порошенко говорить про «можливість підписання Угоди про асоціацію з ЄС в другій половині 2010 року». Для цього необхідним є вирішення ряду важливих завдань, в першу чергу – в сфері економіки. З 1 січня в Україні ефективно діє угода про реадмісію. «За січень в Україну не повернули жодного нелегала з третіх країн», – повідомив П. Порошенко [32]. Незважаючи на це, Україна на даний час значно відстає від країн Західних Балкан у справі ухвалення та реалізації рішень, необхідних для запровадження безвізового режиму з боку ЄС[33].

Проблемою, яка потребує постійної уваги та контролю, залишається проблема трудової міграції біженців на кордонах після розширення Шенгенського простору до західних кордонів України.

Проблема реалізації Угод України з ЄС про спрощення візового режиму та реадмісії. Важливою проблемою українсько-словацьких відносин, які загострилися в останні роки, є проблема біженців на українсько-словацькому кордоні. Відомо, що захист прав біженців є важливою і в свою чергу досить складною міжнародною проблемою. Біженці є однією з найуразливіших груп населення й потребують особливої уваги через те, що вони не можуть користуватися захистом країни свого походження внаслідок цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань.

Україна є частиною центральноєвропейського маршруту, одного з п'яти основних транскордонних маршрутів нелегальної міграції, що ведуть з усього світу до країн ЄС. Маршрут пролягає через Росію, Україну, Польщу, Угорщину, Словаччину до країн Західної Європи. Через своє географічне розташування

Закарпатська область, що межує з чотирма країнами Євросоюзу, особливо відчуває перебування на своїй території великої кількості нелегальних мігрантів – громадян країн Південно-Східної Азії, Близького та Середнього Сходу, Африки, а останнім часом і ряду країн СНД (Молдова, Грузія, Російська Федерація - головним чином вихідці із Чеченської Республіки), які в пошуках кращих умов життя або отримання політичного притулку прагнуть потрапити в країни Західної Європи і затримуються прикордонниками та міліцією при спробі незаконного перетину Державного кордону України.

У той час як лише 947 осіб було перехоплено на українсько-словацькому кордоні у 2003 році, за рік їх кількість зросла до 2 274, а у 2005 році подвоїлася до 4 486 [28].

Кількість людей, що звертаються по притулок на українському боці кордону, також значно зросла. В 2005 році кількість заяв про надання притулку збільшилася майже вчетверо порівняно з 2004 роком [28].

Одразу біля кордону з Україною, у Словаччині, біженців та мігрантів, у тому числі й родини з маленькими дітьми, утримують у міграційних пунктах на строк до шести місяців. Затриманим надають харчі та медичну допомогу, до них мають доступ юристи та соціальні працівники.

Потік незаконних мігрантів до країн Західної Європи, які для досягнення своєї кінцевої мети використовують українсько-словацьку ділянку кордону, протягом тривалого часу залишається високим, і в найближчий період зниження рівня інтенсивності даного процесу не прогнозується. За останні роки спостерігається стрімке зростання на 4-5 % затримань незаконних мігрантів. Необхідно відмітити той факт, що за 2007-2008 рр. спільними діями на українсько-словацькому кордоні затримано близько 6000 тисяч мігрантів [17, С.137].

На основі аналізу міграційного законодавства Словаччини існуючий порядок нормативно-правового регулювання імміграційних питань, на відміну від інших країн Заходу, є ліберальним по відношенню до незаконних мігрантів, а саме: частина осіб підпадає під категорію біженців (Афганістан, Ірак, громадяни РФ чеченської національності, Грузії); термін утримання в таборах (до 180 діб) затримані нелегали використовують для налагодження зв'язків, необхідних для оселення; відсутня процедура примусового видворення після їх звільнення з таборів [17, С.137].

Українсько-словацький державний кордон був і залишається одним із вагомих бар'єрів у системі загальноєвропейської безпеки.

Висновки. Дослідження стану українсько-словацького стратегічного партнерства дають підставу зробити наступні висновки:

Загалом відносини між Україною та Словацькою Республікою можна характеризувати як дружні, добросусідські, без значних негативних проявів.

Процесу інтенсифікації двостороннього політичного діалогу та посилення конструктивного партнерства між нашими країнами сприяє, насамперед, спільність головних зовнішньополітичних пріоритетів України і Словацької Республіки: інтеграція до європейських та євроатлантичних структур; близькість або співпадіння позицій двох країн з найважливіших питань міжнародного життя; відсутність в українсько-словацьких відносинах проблем політичного характеру.

Багаторічний досвід українсько-словацьких відносин засвідчує можливість тісної партнерської співпраці між різними за потенціалом, розмірами і глибиною та характером реформних перетворень державами Центрально-Східної Європи. Для Словацької Республіки Україна – найбільший сусід, а для України,

– навпаки, Словаччина – найменша з-поміж межуючих із нею держав на заході. Але це не стало на заваді формування рівноправних українсько-словацьких стосунків на принципах взаємної поваги суверенітету і незалежності.

Між Україною та Словаччиною з самого початку не існувало принципових розбіжностей або спірних питань, які не можна було б вирішити шляхом переговорів, компромісу і зміцнення добросусідських відносин. Все це заклало міцну основу динамічного розвитку українсько-словацького міждержавного співробітництва.

Становлення і розвиток українсько-словацького міждержавного співробітництва мали системний характер: еволюція різних напрямків, форм і видів відносин між Україною та Словаччиною відбувалася під цілеспрямованим керівництвом держав і відповідних державних органів і в кінцевому результаті привела до формування цілісної системи двосторонніх добросусідських відносин та заклала основу стратегічного українсько-словацького партнерства у відносинах між двома незалежними державами. У цілому, міждержавні зв'язки України та Словацької Республіки в період з 1990-их років і до сьогодні розвивалися стабільно.

Разом з тим, зв'язки суб'єктів – структурних елементів системи українсько-словацького міждержавного співробітництва мали різну інтенсивність: офіційні контакти президентів двох країн посилювалися лише в 1999-2000 рр.; дещо раніше – в 1995-1997 рр. була започаткована принципово нова форма співпраці урядів – регулярні зустрічі і переговори міжурядових делегацій; з деяких питань недостатньою була координуюча спільна робота зовнішньо-політичних відомств; тільки наприкінці 1990-х років більш інтенсивним стало двостороннє міжпарламентське і міжпартійне співробітництво.

Чинники, які знижували ефективність українсько-словацького міждержавного співробітництва в

досліджуваний період мали внутрішньо- і зовнішньополітичний характер: різне геополітичне становище України і Словаччини, відмінність в зовнішньополітичній орієнтації, належність до різних інтеграційних структур, характер правлячих політичних сил, державно-політичних еліт, різноманітних кіл і груп впливу, безпосередніх суб'єктів двосторонніх стосунків тощо.

На початку третього тисячоліття українсько-словацькі стосунки вступили до нового етапу розвитку, основним завданням якого є максимальне використання потенціалу двостороннього співробітництва для успішної реалізації євроінтеграційних планів України та Словацької Республіки.

Українська сторона прагне через зміцнення співпраці зі Словаччиною та іншими державами Центрально-Східної Європи уникнути загрози можливої ізоляції на європейському напрямку після першої хвилі розширення Європейського Союзу на Схід та, по можливості, впродовж найближчого десятиліття здобути статус асоційованого членства в ЄС.

Разом з тим, українсько-словацьке співробітництво здійснюється у багатьох життєво важливих сферах – координація зовнішньополітичних кроків на міжнародній арені, насамперед, погодження дій щодо формування нової системи безпеки і співробітництва на європейському континенті в рамках ОБСЄ, демократизації суспільства за європейськими стандартами у співпраці з Радою Європи, розвиток регіонального і субрегіонального співробітництва в рамках Центрально-європейської ініціативи і Балто-Чорноморської співдружності та інших міжнародних організацій і об'єднань; розширення зовнішньоекономічних зв'язків – стабілізація і нарощення обсягів взаємної торгівлі, вдосконалення її товарної структури, виробниче кооперування, сприяння притоку інвестицій

та їх взаємний захист, співпраця в трансєвропейському і євроазійському транзиті товарів, підготовка і реалізація погоджених проектів транзиту енергоносіїв та альтернативних джерел енергопостачання наших держав тощо.

Таким чином, українсько-словацькі стосунки на сучасному етапі продовжують збагачуватися новими напрямками, видами і формами співробітництва. І, незважаючи на деякі проблеми і недоліки, Словацька Республіка є вигідним і корисним партнером для України, і відносини з цією країною мають хороше підґрунтя та перспективу для розвитку.

Список використаних джерел

1. Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою//Міністерство закордонних справ України. Відділ архіву зовнішньої політики (МЗС України. ВАЗП). Ящик України, архіву ООН та інших міжнародних організацій. – Розділ Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 330. – с. 1-15.
2. Договір між Україною та Словацькою Республікою про режим українсько-словацького державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань// Там само. – Спр. 324. – с. 1-12.
3. Програма євроінтеграції України до Європейського Союзу// www.zakon.rada.gov.ua
4. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом СР про співробітництво і взаємну допомогу в разі виникнення надзвичайних ситуацій// Там само. – Спр. 2373. – с. 1-7.
5. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом СР про співробітництво в боротьбі з організованою злочинністю// Там само. – с. 1.
6. Угода між Міністерством оборони України та

- Міністерством оборони СР// Там само. – Спр. 1633. – с. 1-4.
7. Угода між Україною та Словацькою Республікою про місцевий прикордонний рух// www.zakon1.rada.gov.ua
 8. Угода про реадмісію// www.ukraine-eu.mfa.gov.ua
 9. Артёмов І.В. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції: Навчальний посібник: У 2-х кн. – Ужгород: Ліра, 2008. – Кн. 1 – 476 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип.11).
 10. Вовканич І.І., Сюсько І.М. Становлення міждержавних взаємин Чехії, Словаччини та України// Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Випуск 7. -К.:Інститут історії України НАН України, 1998.
 11. Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 1. – Ужгород: Ліра, 2009. – 312 с.
 12. Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи: Збірник наукових праць. – Ужгород: Ліра, 2008. – 374 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип.10)
 13. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1991-2003)/ Відп. ред. С.В. Віднянський — К.: Генеза, 2004. – 616с.
 14. І.В.Артёмов. Проблеми і перспективи входження України в Європейський Союз: Навчальний посібник. – Ужгород: Ліра, 2007. – 310 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип.7).
 15. І.В.Артёмов. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: Монографія. Ужгород: Ліра, 2009. 15 друк. арк. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип.13).
 16. Ірина Козоріз. До Словаччини без візи: закарпатці здобули ще одну можливість потрапити за кордон без шенгенської візи// Закарпатські новини. - № 78. – 2008. – 5-12 червня.
 17. Куропата В. Українсько-словацький компонент охорони спільного державного кордону в забезпеченні загальної системи європейської безпеки// Карпатський регіон та його роль у забезпеченні безпеки і співробітництва в Європі: Матеріали міжнародної конференції / Гол.ред. С.І.Мітряєва. – Ужгород: Ліра, 2008. – 252 с.
 18. М.Товт. Нелегальна міграція та біженці на новому Східному кордоні ЄС//Карпатський регіон та його роль у забезпеченні безпеки і співробітництва в Європі: Матеріали міжнародної конференції / Гол. ред. С.І.Мітряєва. – Ужгород: Ліра, 2008. – 252 с.
 19. Механізми регулювання інтеграційних процесів в Україні: Навч. посіб./ І.В. Артёмов, В.Д. Бакуменко, В.Д. Бондаренко, С.В. Бутівченко, О.М. Ващук, Д.В. Вітер, В.В. Гоблик, Л.І. Загайнова, О.М. Казакевич, Ю.Г. Кальнищ, В.М. Козаков, І.В. Козюра, З.І. Логвін, О.М. Руденко, Л.В. Тимчук. – Ужгород: Ліра, 2008. – 465 с.
 20. Міжнародна інтеграція: Навчальн. посіб./ І.В. Артёмов, В.Д. Бакуменко, О.М. Ващук, Д.В. Вітер, С.І. Вировий, В.В. Гоблик, І.М. Забара, Л.І. Загайнова, Г.М. Казакевич, О.М. Казакевич, Ю.Г. Кальнищ, І.В. Козюра, С.А. Криворучко, З.І. Логвін, О.В. Манойленко, І.В. Рейтерович, О.М. Руденко, О.М. Рудік, С.О. Телешун, О.Р. Титаренко, І.В. Шкурат, О.М. Шушпанніков. – Ужгород: Ліра, 2008. – 387 с.
 21. Мітряєва С. Візова політика Угорщини та Словаччини в Консульських установах на території Закарпатської області: Аналітичний звіт. – липень-серпень 2008.
 22. Мітряєва С. Розширення шенгенського простору до кордонів з Україною: наслідки та перспективи// Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи: Збірник наукових праць. – Ужгород: Ліра, 2008. – 374 с. (Серія “Євроінтеграція:

- український вимір”. Вип.10).
23. Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію: Навчальний посібник-хрестоматія: У 2 частинах/ Уклад. І коментар: І.В. Артёмов, Д.В. Вітер, Л.І. Загайнова, О.М. Казакевич, О.М. Руденко. – Ужгород: Ліра, 2007. – Ч.І. – 452 с. (Серія “Євроінтеграція: український вимір”. Вип.5).
24. Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної наукової конференції (м. Ужгород, 24-25 травня 2007 р.)/ Відп. ред. І.В. Артёмов. – Ужгород: Ліра, 2007. – 456 с. (Серія “Євроінтеграція: український вимір”. Вип.1).
25. Duleba A. Ukrajina a Slovensko. Geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny. Implikácie pre Slovensko. - Br.: Veda, 2000.
26. Informačný bulletin Slovensko-ukrajinskej spoločnosti. – №1.– 2007.
27. Medzinarodna konferencia Rady Europy o slovensko-ukrajinskej cezhranicnej spolupraci, Michalovce – Uzhorod, 30–31 maja 2002.
28. УВБК ООН// www.unhcr.org.ua
29. Rok po vstupe do Schengenu hodnotili slovensko-ukrajinské vzťahy// www.korzár.sk
30. www.mfa.gov.ua/slovakia
31. РБК-Украина: Главные новости: Политика: Европарламент 10 лютого може ухвалити рішення щодо безвізового режиму між Україною і ЄС // http://www.rbc.ua/ukr/top/show/evroparlament10_fevralya_mozhet_prinyat_reshenie_po_bezvizovomu_rezhimu_mezhdu_ukrainoy_i_es08022010
32. Петро Порошенко: відповідь на питання про наші європейські перспективи перебуває в Україні// <http://ukranews.com/uk/interview/2010/02/02/69>
33. Сушко О. У напрямі до свободи пересування// Дзеркало тижня. – №25 (753) 4. – 2009.// <http://www.dt.ua/1000/1600/66657/>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Кривенкова Руслана,
магістр факультету
міжнародних відносин
Науковий керівник - І.В. Артёмов,
кандидат історичних наук

У статті висвітлено окремі аспекти співробітництва України та Європейського Союзу, а саме: План дій Україна-ЄС 2005-2007 рр. як інструмент Європейської політики сусідства; вступ України до СОТ; розширення Шенгенського простору та виклики для України (угода України з ЄС про спрощення візового режиму і проблеми міграції та біженців в контексті угоди про реадмісію); ініціатива «Східне партнерство»; стан і особливості підготовки нової посиленої угоди про співробітництво України з Європейським Союзом.

Ключові слова: *Європейський Союз, євроінтеграційний курс, співробітництво, Політика сусідства, Шенгенський простір, візовий режим, міграція, реадмісія, «Східне партнерство», План дій Україна-ЄС.*

The article stresses the most urgent questions of the cooperation between Ukraine and the European Union (EU) at the modern stage concerning the following aspects: Ukraine –EU Plan of Action 2005-2007 as the instrument of European Neighborhood Policy; annexation to WTO; the extension of the Schengen area and Ukrainian challenges (Agreement between Ukraine and the EU on Simplification of visa regime, migration and refugees problems within the context of the readmission agreement); the initiative “Eastern Partnership”; the condition and preparation particularities of the new intensified agreement on cooperation between Ukraine and the EU.

Keywords: *The European Union, Eurointegration prospects,*

cooperation, neighborhood policy, Schengen area, visa regime, migration, readmission, “Eastern Partnership”, plan of action.

Актуальність теми дослідження зумовлена таким важливим чинником як офіційне проголошення Україною зовнішньопо-літичного курсу на євроінтеграцію, головним результатом якої повинен стати саме вступ до Європейського Союзу (ЄС). Як відомо, вступ до ЄС на сучасному етапі є метою не тільки нашої держави, а й таких країн, як Туреччина, Хорватія тощо. Це можна пояснити тим аргументом, що ця організація є міжурядовим об'єднанням країн Європи, яке завдяки створенню спільного ринку, економічного та валютного союзу, а також шляхом реалізації спільної політики та діяльності має на меті забезпечення безперервного економічного зростання, соціального розвитку і згуртованості серед країн-учасниць.

Мета дослідження полягає в аналізі актуальних питань співробітництва України та Європейського Союзу, до яких належать реалізація Плану дій Україна-ЄС 2005-2007 рр. як інструменту Європейської політики сусідства; вступ України до СОТ; розширення Шенгенського простору та виклики для України (угода України з ЄС про спрощення візового режиму і проблеми міграції та біженців в контексті угоди про реадмісію); ініціатива «Східне партнерство»; стан і особливості підготовки нової посиленої угоди про співробітництво України з Європейським Союзом.

Ступінь наукової розробки. Тема «Актуальні питання співробітництва України з Європейським Союзом» має широку історіографію і активно досліджується, особливо після 2004 р. Надзвичайно актуальними є праці З. Бжезинського [8], В. Мадіссона, В. Шахова [10], І. Артёмова [6, 7], С. Віднянського [9], М. Михальченка [11], А. Філіпченка [12], О. Власюка [18], Ю. Рубана [17] та багатьох інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. За

словами відомого американського фахівця зі світової геополітики З. Бжезинського, «Україна є важливою клітиною на євразійській шахівниці та геополітичним стрижнем» [8, С. 12]. Наша держава дійсно займає особливо важливе місце у світі та відіграє значну роль у геополітичному просторі, свідченням чого є наступні фактори:

- Україна є найбільшою за територією державою (603,7 тис. кв. км.) і п'ятою за кількістю населення в Європі (близько 47,0 млн. чол.) [18, С. 92];
- в нашій державі знаходиться 40 % чорноземів всієї Європи, а також великі запаси залізної, марганцевої, уранових руд та цінних металів, яких вистачить більше, ніж на сто років;
- Україна має один з найвищих показників центральності. Тільки Росія та Китай мають більше сусідів, ніж ми. Потрібно звернути увагу також на те, що особливо цінними для нашої держави є добросусідські відносини з сусідніми країнами Євросоюзу: Польщею (через вихід до ЄС), Росією (через важливі ринки сировини і збуту, шляхи в Азію) і Туреччиною (завдяки виходу у Світовий океан через Босфор та Дарданелли), Румунією, Словаччиною та Угорщиною [7, С. 14];
- для нашої держави характерні унікальні історичні та культурні традиції, тому що Україна завжди перебувала якщо не в центрі історичних подій в Європі, то під їх постійним впливом ще від часів Київської Русі [7, С. 12]. Навіть географічний центр всієї Європи знаходиться в Закарпатській області біля Рахова;
- Україна, займаючи вигідне географічне положення, має розвинуту мережу транскордонних газових, транспортних, енергетичних артерій (наприклад, газопроводи «Прогрес», «Уренгой-Помари-Ужгород»,

нафтопровід «Дружба», енергосистема «Мир», 3-й та 5-й міжнародний Критський автотранспортні коридори, розгалужену прикордонну залізничну мережу тощо) [19, С. 94].

Проблема місця України після розширення ЄС в геополітичному просторі сучасності є надзвичайно актуальною темою окремого дослідження, адже існує цілий комплекс проблем, які потребують аргументованої відповіді. Найбільш гострими можна назвати серед них такі:

1. За роки незалежності не вдалось подолати глибокий політико-ідеологічний розкол українського суспільства, в тому числі з питань геостратегічного вибору між Сходом і Заходом [12, С. 78]. Нам так і не вдалось розв'язати проблему національного примирення і вирішити питання щодо осі «Схід-Захід».
2. Наша держава знаходиться на перехресті різновекторних геополітичних інтересів у зоні суперечливого стратегічного трикутника «США-ЄС-Росія». Контури цього трикутника ще не набули чітких обрисів, проте багато хто звертає увагу на важливу роль України в їх остаточному визначенні, адже Україна є проміжним, або санітарним кордоном, так званою «буферною зоною» цивілізаційного простору між західною і російсько-євразійською цивілізаціями [11, С. 48]. Цей факт відмічає науковець М. Михальченко : «Для натівської Європи східні кордони України є лінією розлому між Європою і Росією, а Росія вбачає в західних кордонах України лінію розлому між НАТО та СНД – простір, який вважає зоною своїх інтересів» [11, С. 6].
3. Після останніх розширень ЄС (2004 р., 2007 р.), зона його впливу вперше наблизилась до західних кордонів України. Внаслідок

цього наша держава опинилася за штучно створеними так званими «розподільчими» кордонами. Якщо до 2004 р. Україна мала рівноправні взаємовідносини з країнами-сусідами, то після входження їх до ЄС кожна з них відносно України виступає складовою частиною надпотужного економічного блоку з населенням біля 350 млн. чол. і ВВП близько 10 млрд. доларів США [7, С.25].

Зважаючи на перелічені вище факти, Україна займає важливе геополітичне місце на міжнародній арені, але для стабільного розвитку їй потрібно мати чітку модель власної геостратегії, внутрішню стабільність та скоординованість дій всіх гілок влади.

Щодо одного з напрямів геостратегії нашої держави, а саме *євроінтеграційного вибору*, то актуальними аспектами його реалізації насамперед є План дій Україна-ЄС 2005-2007 рр. як інструмент Європейської політики сусідства; вступ України до СОТ; розширення Шенгенського простору та виклики для нашої держави (угода України з ЄС про спрощення візового режиму і проблеми міграції та біженців в контексті угоди про реадмісію); ініціатива «Східне партнерство»; стан і особливості підготовки нової посиленої угоди про співробітництво України з ЄС.

Що стосується **Плану дій Україна-ЄС**. [4], то він є чіткою програмою та актуальним аспектом реалізації євроінтеграційного вибору нашої держави і важливим інструментом Європейської політики сусідства (ЄПС), яка була ініційована у травні 2004 р. Головними причинами, які сприяли появі ЄПС, були саме прагнення визначити на основі єдиного підходу відносини ЄС зі східноєвропейськими сусідами і запобігти створенню розподільчих ліній внаслідок розширення ЄС [12, с.153].

План дій Україна-ЄС [4] виступає в якості так

званої «стратегії партнерства з сусідами ЄС», яка покликана охопити співпрацю з сусідніми державами ЄС. При його аналізі можна помітити, що він схожий на певне «особливо важке домашнє завдання» для нашої держави. Важко уявити повноцінну реалізацію в трирічний період переліку зобов'язань, що покладені на Україну згідно з цим Планом. Водночас, на думку ЄС, тільки належне виконання цих завдань могло дозволити Україні сподіватися на подальший прогрес у двосторонніх відносинах.

Схожі з українським плани дій були запропоновані іншим партнерам, з якими ЄС проводить політику «Ширша Європа – сусідство», а саме: Йорданії, Ізраїлю, Молдові, Марокко та ін. Цим ЄС демонструє однакове ставлення до країн, які, згідно з установчими документами об'єднання, мають право набуття членства у ЄС (хоча на даний час не мають потенційної можливості), проголосивши своєю метою повноцінну євроінтеграцію, і країн, які не мають перспективи вступу та не декларують відповідних намірів.

На шляху євроінтеграції України особливо важливим кроком став **вступ нашої держави до Світової організації торгівлі (СОТ)** у 2008 р., яка є міжнародною організацією для регулювання торговельно-економічних відносин учасників, сприяння лібералізації світової торгівлі, створення умов для стабільного і передбачуваного розвитку світової економіки, забезпечення справедливих умов конкуренції між виробниками товарів та послуг різних країн [14]. Основні принципи СОТ передбачають: взаємне надання режиму найбільшого сприяння в торгівлі та національного режиму товарам і послугам іноземного походження; регулювання торгівлі переважно тарифними методами; відмову від використання кількісних та інших обмежень; відкритість торговельної

політики, розв'язання торговельних суперечок шляхом переговорів тощо.

СОТ була створена в 1995 р., але тільки через 13 років нашій державі вдалось вступити до цієї організації. 5 лютого 2008 р. на засіданні в Женеві Генеральна Рада СОТ затвердила протокол про прийом України до членів цієї організації, який підписали тодішній Президент України В. Ющенко та Генеральний директор СОТ П. Ламі [14]. Важливо відмітити той факт, що членство в СОТ зобов'язує нашу країну виконувати умови багатосторонніх угод, близько 50 з яких регулюють 97% світового торговельного обігу. Тому дослідження і прогнозування наслідків вступу до СОТ для України пояснює актуальність проблематики євроінтеграційного поступу.

Вступ до СОТ надав нашій державі сприятливі умови для поступового підключення до Зони вільної торгівлі, а відтак до Митного союзу та Спільного ринку ЄС. Як відомо, СОТ є міжнародною організацією, яка сприяє також запровадженню принципів вільної торгівлі в усьому світі, скасуванню імпорتنих тарифів й інших перешкод у торгівлі. Завдяки своїй діяльності СОТ стала одним із символів глобалізації.

Експерти називають багато різних переваг та недоліків вступу України в СОТ. На думку автора, найкраще відобразити головні з них у формі порівняльної таблиці [7, С. 225-228]:

№ п/п	Переваги вступу до СОТ	Недоліки вступу до СОТ
1	Зростання у сфері торгівлі імпортом.	Зростання безробіття.

2	Розвиток транспортної інфраструктури, пов'язаний із збільшенням перевезень.	Скорочення внутрішнього виробництва.
3	Додаткові обсяги іноземних інвестицій.	Ускладнення відносин із партнерами й сусідами в зв'язку з перерозподілом ринків товарів і послуг.
4	Обмеження повноважень Кабміну, президента та Верховної Ради на адміністративне управління економікою.	Порушення експортно-імпортного балансу й тиск на курс національної валюти.
5	Більш стабільні правила в економіці всередині країни.	Експансія імпорتنної продукції.
6	Збільшення можливостей зростання експорту з України.	Остаточна втрата неконкурентоспроможних галузей і підприємств у сфері машинобудування й переробки
7	Включення імпорتنних матеріалів і комплектуючих у вітчизняні вироби, що спричинить зростання конкурентоспроможності.	Проблеми реструктуризації різних підприємств, установ та організацій.
8	Переваги матимуть металургійна, хімічна промисловість, телекомунікації, туристичні послуги, фондовий ринок, трубопровідний транспорт, банківські послуги.	Проблеми реформування виникнуть у цукровій галузі та сільському господарстві.

Що стосується розширення Шенгенського простору та пов'язаних з цим викликів для України, то

на сьогоднішній час Шенгенські угоди стали важливим етапом на шляху до створення єдиної Європи і заклали принципи, на основі яких повинно відбуватися переміщення людей, транспорту та товарів як всередині Шенгенського простору, так і між країнами, де діють дані угоди. Але скасування внутрішніх кордонів неминуче призводить до посилення режиму зовнішніх кордонів, тому сусіднім з ЄС країнам (зокрема нашій державі) довелося сприймати це як реальний факт. Тому й постає одне з проблемних питань для України, а саме введення на її західних кордонах візового режиму з новими членами ЄС, що є необхідним, оскільки «вступ до ЄС автоматично передбачає запровадження візового режиму з країнами, де такий режим вже застосовується іншими членами ЄС» [7, С. 262].

Експерти передбачають, що зазначена проблема може мати певні недоліки, а саме:

- власне введення візового режиму як фінансової проблеми для пересічних громадян України;
- зменшення обсягів прикордонної торгівлі та масштабів «човникового» бізнесу і в зв'язку з цим збільшення і без того високого рівня кількості безробітних у прикордонні України;
- зростання масштабів нелегальної міграції, посилення безпеки на новому зовнішньому кордоні вимагатиме впровадження нових механізмів боротьби з нелегальною міграцією [7, С. 196-197].

Але українські дипломати вже давно працюють у напрямку спрощення візового режиму. Першим кроком на цьому шляху було скасування Україною в 2005 р. візового режиму для громадян ЄС, США, Японії та Швейцарії. Наступним кроком було ведення переговорів щодо підписання **Угоди про спрощення візового режиму** для громадян України, внаслідок яких сторони парафували в 2006 р. таку угоду на саміті Україна-ЄС в

Гельсінкі. Після парафування угода нарешті була підписана 18 червня 2007 р. за підсумками засідання Ради з питань співробітництва в Люксембурзі. Дана угода про спрощення візового режиму містить наступні важливі положення:

1. Право спрощеного оформлення короткотермінових віз до ЄС матимуть учні, студенти й аспіранти.

2. Багаторазові візи з терміном чинності до 5 років видаватимуть державним і місцевим урядовцям для службових поїздок, родичам громадян України – мешканців країн ЄС, бізнесменам та журналістам.

3. Багаторазові візи на термін до року зможуть отримати водії та екіпажі, що беруть участь у міжнародному транспортному русі, постійні члени офіційних делегацій, учасники наукових, культурних і мистецьких обмінів, міжнародних спортивних змагань.

4. Дипломати, народні депутати та інші власники дипломатичних паспортів зможуть здійснювати короткотермінові поїздки до країн ЄС взагалі без віз.

5. Для решти українців вартість розгляду прохання про візу залишається на рівні 35 євро (для громадян більшості країн світу ця сума вдвічі більша) та ін. [7, С. 264-265].

У цілому підписання Угоди можна розглядати як перший конкретний результат довготривалого співробітництва між Україною та ЄС, прямий ефект від якого відчуває на собі значна частина українських громадян, а не тільки державні установи або окремі економічні суб'єкти. У той же час потрібно враховувати, що згадана угода встановлює загальні рамки спрощення процесу видачі віз та містить ряд певних застережень. Оскільки конкретними виконавцями угоди з боку ЄС виступають країни-члени (через власні дипломатичні представництва в Україні), не варто очікувати, що порядок видачі в'їзних віз на їх територію (що є компетенцією кожної держави) буде повністю уніфікований у всіх посольствах. Підтвердженням цього є такі дані: за 6

місяців 2008 р. кількість європейців, які в'їжджають в Україну, збільшилася на 24%, а число українців, які виїжджають у країни ЄС, зменшилася в 2,6 раза [15, С. 184].

Наступним викликом для України, який виник внаслідок розширення Шенгенського простору, є проблеми міграції та біженців в контексті **Угоди про реадмісію**. Потрібно згадати той факт, що за даними звіту Світового банку «Міграція і грошові надходження у Східній Європі та колишньому Радянському Союзі» (2007 р.) наша держава посідає 4-е місце у світі за кількістю іммігрантів. Україну випередили тільки США, Росія та Німеччина [17, С. 112]. В'їзд іммігрантів в нашу державу відбувається найчастіше з країн так званої «ризикової міграції» (Туреччина, Китай, Іран). А що стосується зовнішньої трудової міграції українців, то вона є природною реакцією населення на нерозвиненість і деформованість внутрішнього ринку праці, масового галузевого та регіонального безробіття.

Україна практично не має довгострокової стратегії й дієвих механізмів, які б могли принципово змінити ситуацію на внутрішньому ринку праці, вплинути на мотивацію трудових мігрантів, передусім збільшити конкурентоспроможність національного ринку праці. На жаль, наша держава не приєдналась до жодної з конвенцій щодо захисту прав трудящих-мігрантів (Конвенція Міжнародної організації праці «Про зловживання у сфері міграції та про забезпечення трудящим-мігрантам рівних можливостей» від 1975 р., Європейська конвенція захисту трудящих-мігрантів від 1977 р.) [18, С. 89]. Підписані ж з окремими країнами двосторонні домовленості (у т. ч. з Польщею 16 лютого 1996 р.) часто є тільки деклараціями, в яких не враховуються реальні проблеми трудових мігрантів. Некерованість і стихійність цього процесу, відсутність договірної інформації стосовно загальної кількості та

якісного складу громадян України, які працюють за кордоном, ускладнюють можливість оцінки масштабів зовнішньої трудової міграції та прогнозування її наслідків.

За різними джерелами загальна кількість українських трудових мігрантів за кордоном оцінюється в середньому від 3 до 7 млн. осіб [12, С. 193]. Дані проблеми міграції та біженців потрібно згадувати в контексті угоди про реадмісію, яка підписана 18 червня 2007 р та передбачає облаштування спеціальних центрів для нелегальних мігрантів [1]. Взагалі реадмісія – це повернення нелегальних іммігрантів, які проникли на територію однієї країни з теренів іншої [12, С. 126]. Угода про реадмісію передбачає, що Україна та країни-члени ЄС прийматимуть назад своїх громадян, які незаконно потрапили або незаконно перебувають на території однієї зі сторін, а також незаконних мігрантів – громадян третіх країн та осіб без громадянства, які потрапили на територію однієї сторони через територію іншої сторони. Тобто Україна пішла на серйозні поступки ЄС та суттєві витрати, але створення єдиного реадмісійного простору з ЄС та іншими сусідніми країнами, звичайно, потрібне. З огляду на те, які умови висуває міжнародне співтовариство для утримання нелегалів (а їх сьогодні, за деякими даними, щороку затримується в Україні близько 5 тисяч чоловік, це дуже значне навантаження на національний бюджет нашої держави, адже середня вартість повернення одного нелегала на батьківщину становить 600-700 дол. США, а його проживання в Україні протягом року коштує державі до 800-1000 дол. США [7, С. 297].

Ця проблема реадмісії вже давно набула загальноєвропейських масштабів, тому можна зрозуміти бажання європейських країн поставити надійний заслін потоку незаконної міграції. Але якщо країни ЄС хочуть зміцнити свої кордони на сході, зокрема з Україною, то

вони повинні подумати і про те, як допомогти Україні у розв'язанні проблем нелегальної міграції та шукачів притулку на її території. Саме це й було б проявом спільної європейської відповідальності, про яку так часто говорять представники ЄС. Тому наша держава має право звернутися до ЄС з проханням розділити фінансовий тягар технічного оснащення спільного з ЄС кордону, кадрової підготовки службовців, зміцнення інституційної спроможності українських служб, як це відбувалося в країнах-членах ЄС.

Наступним кроком у реалізації євроінтеграційного курсу нашої держави повинно стати підписання **нової посиленої угоди про співробітництво України з ЄС**. Обидві сторони почали підготовку до переговорів після ювілейного 10-го саміту Україна - ЄС (27 жовтня 2006 р. у м. Гельсінкі), на якому було відзначено готовність ЄС розпочати обговорення формату нової Угоди між нашою державою та ЄС, яку планується укласти на заміну діючої УПС. Європейська Комісія розробила директиви для проведення переговорів над новою посиленою угодою з Україною, які затвердила Рада Міністрів ЄС. Зі свого боку, Президент України за допомогою указу створив делегацію України для участі у переговорах з ЄС та доручив розробити український проект нової угоди [7, С. 303].

Позиція України в питанні нового базового документа (НБД) полягає в тому, що це повинна бути угода про асоціацію з ЄС. І якщо чиновники ЄС тільки поблажливо розводять руками, то провідні євроінтеграційні уми України заявляють, що коли Київ і Брюссель підйдуть до конкретних формулювань, ситуація в нашій державі та в ЄС може істотно змінитися [16], що і підтвердили події грудня 2008 р. - січня 2009 р., пов'язані з транспортуванням газу в країни Євросоюзу. Офіційно переговори щодо укладення нової угоди розпочалися ще на початку 2007 р. На сьогодні вже

проведено вісім раундів переговорів, на яких послідовно обговорювалися основні положення щодо укладення нового базового договору [5, С. 304].

Щодо переговорів про новий договір, то у Брюсселі не приховують, що укладення нової угоди дасть змогу конкретизувати ідеї, закладені у Європейській політиці сусідства (ЄПС), яка була поширена й на Україну та розглядалася як альтернатива членству в ЄС. А що стосується позиції України, то наша держава розраховує на те, що нова угода сприятиме переходу від принципів партнерства та співробітництва, встановлених УПС, до принципів політичної асоціації та економічної інтеграції. Слід докласти всіх зусиль, щоб забезпечити включення до угоди визнання перспективи членства України в ЄС. Українська сторона готова вести з ЄС відкритий, конструктивний та гнучкий діалог з цього приводу.

Зокрема важливим принципом угоди має стати так звана «додана вартість» у всіх напрямках двостороннього співробітництва, а саме:

- у *політичній галузі* ця додана вартість полягає у визнанні перспективи членства України в ЄС та підтвердженні відкритості ЄС для України;
- у *торговельно-економічній галузі* – створення поглибленої та всебічної Зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та ЄС як важливого етапу на шляху інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС та запровадження так званих «трьох свобод»: свободи руху товарів, капіталів та послуг;
- у *секторальній галузі* – поступова інтеграція України до відповідних ринків та програм ЄС;
- у *сфері юстиції та внутрішніх справ* – просування до лібералізації режиму пересування людей шляхом поступового запровадження безвізового режиму між Україною та ЄС при належному

дотриманні вимог безпеки та контролю над міграційними потоками [7, С. 310].

Також Україна і ЄС домовилися продовжити трирічний План дій, розрахований на 2005-2007 рр., ще на 2008 р. у зв'язку з підготовкою нової посиленої угоди між нашою державою та ЄС. Крім рішення про продовження на рік Плану дій, сторони домовилися також про утвердження 23 додаткових пунктів, які передбачають нові напрями співпраці між Україною та ЄС, зокрема створення сумісного авіа-простору, розробку сумісної транспортної стратегії, співпрацю митних органів тощо.

Доречно буде згадати слова третього президента України В. Ющенко на саміті в Гельсінкі про те, що «суть нового базового договору між Україною та ЄС – це перехід від партнерства і співпраці до політичної асоціації та економічної інтеграції. Для України дуже важливо, щоб новий договір не перетворився на модернізований договір про партнерство і співпрацю. Положення документа повинні містити конкретні цілі та терміни їх виконання і терміни їх дії» [16].

Але й на сьогоднішній час ЄС не розглядає питання про можливість членства України. Саме в цьому контексті тлумачаться директиви Ради ЄС для переговорної делегації європейської сторони, що «нова посилена угода не повинна наперед визначати будь-який можливий майбутній розвиток відносин між ЄС і Україною» [7, С. 313]. Також посадовці ЄС за будь-якої нагоди наголошують на «сусідському» статусі України в рамках Європейської політики сусідства (ЄПС), яка охоплює й ті країни, які не мають перспективи членства у ЄС [17]. Тому від ЄС і надалі слід очікувати категоричної відмови розглядати питання про можливість надання Україні перспективи членства. На даний час існує необхідність пошуку компромісної формули, що задовольнить обидві сторони в умовах, коли ЄС не погоджується

фіксувати в новій посиленій угоді перспективу членства нашої держави, а Україна наполягає на цьому. Такий компроміс повинен бути досягнений завдяки відмові від представлення нової посиленої угоди як своєрідного продовження ЄПС. Нова угода повинна складатись не із загальних положень ЄПС, а з конкретних намірів у майбутніх двосторонніх відносинах нашої держави з ЄС.

Таким чином, українська та європейська сторони наголошують що нова посилена угода про співробітництво України з ЄС стане новим типом угод і буде служити зразком при укладанні базових договорів з іншими країнами-сусідами (колишніми республікам СРСР). Для створення і підписання такої угоди потрібні кваліфіковані та ефективні дії української влади, але, на жаль, ми спостерігаємо сьогодні, що наша влада не здатна виконати не тільки свої міжнародні зобов'язання, але й навіть власні закони та зобов'язання перед громадянами. Тому існує небезпека, що реформи, передбачені в новій посиленій угоді, так і залишаться на папері.

Одним з останніх важливих аспектів співробітництва нашої держави з Євросоюзом є **проект «Східне партнерство»**, який був схвалений Європейською Радою 19–20 березня 2009 р. До розробки цього документа ЄС спонукало його розширення (2004 та 2007 років), адже зросла кількість країн-членів ЄС, з якими Союз на даний час має спільний кордон. Для співпраці з Європейським Союзом запрошено 6 країн Східної Європи та Південного Кавказу: Україну, Молдову, Грузію, Білорусь, Вірменію і Азербайджан [13].

Європейський Союз намагається посилити політику стосовно цих східних партнерів, створюючи необхідні умови для політичного об'єднання та подальшої економічної інтеграції з ними шляхом розвитку особливого «східного виміру» європейської політики сусідства. Для досягнення цієї мети у рамках

«Східного партнерства» ЄС планує підтримувати політичні й соціально-економічні реформи, тому «Східне партнерство» запроваджує *Програму комплексного інституційного розвитку (Comprehensive Institution-Building Programme)*, яка повинна виявляти слабкі місця у відповідних галузях співпраці і надавати їм технічну допомогу. Передбачається також створення *Форуму громадянського суспільства «Східного партнерства»* та парламентської асамблеї «EuroNest», під скороченням якої розуміють Європарламент плюс національні парламенти шести країн-учасниць [3]. Тобто ЄС планує залучити до діяльності в рамках «Східного Партнерства» багато міжнародних суб'єктів, а саме парламенти, міністерства, відомства, громадянське суспільство, міжнародні організації, фінансові установи та приватний сектор цих держав.

Характерною особливістю «Східного партнерства» є диференційований підхід до кожної країни-партнера залежно від успішності проведення внутрішніх реформ і розвитку відносин з ЄС на шляху європейської інтеграції.

Особливо важливим завданням «Східного партнерства» є посилення енергетичної безпеки всіх учасників у сфері постачання і транзиту енергоресурсів, включаючи краще врегулювання цих процесів та раціональне використання енергії.

Потрібно відмітити, що, на відміну від співпраці у форматі Плану дій Україна – ЄС, у рамках цієї ініціативи передбачається значна фінансова підтримка ЄС для всебічного інституційного розвитку України для прогресу у сфері демократії, верховенства права та належного урядування. Вона повинна закріпити на міжнародно-правовому рівні прогрес розвитку двосторонніх відносин ЄС та України, наближення України до європейських стандартів верховенства права, демократичного політичного режиму та належного

урядування, а також встановити особливі взаємні права і обов'язки сторін щодо майбутньої повноцінної інтеграції України до ЄС.

Хоча ініціатива «Східне партнерство» не стала альтернативою повноправному членству України в ЄС, але вона істотно змінила формат співробітництва з односторонніми зобов'язаннями України, запропонований Планом дій Україна – ЄС, на формат співробітництва із взаємними зобов'язаннями України та ЄС, який виражатиметься в угоді про асоціацію.

Таким чином, «Східне партнерство» стало інструментом посилення партнерства Євросоюзу з Україною, Грузією, Білорусією, Азербайджаном, Вірменією і Молдовою. Наскільки воно буде результативним, залежить також від взаємопорозуміння між самими державами.

Дослідження теми «Актуальні питання співробітництва України з Європейським Союзом» дає можливість зробити такі **висновки**:

- наша держава займає важливе місце та відіграє значну роль в геополітичному просторі (наприклад, Україна є найбільшою за територією країною (603,7 тис. кв. км.) і п'ятою за кількістю населення в Європі (близько 47,0 млн. чол.);
- практичними діями на шляху реалізації євроінтеграційного вибору нашої держави можна вважати:
 - реалізацію Плану дій Україна-ЄС 2005-2007 рр.;
 - надання Україні статусу країни з ринковою економікою;
 - вступ України до СОТ;
 - прийняття Україною спільно з ЄС угоди про спрощення візового режиму та угоди про реадмісію;
 - схвалення ініціативи «Східне партнерство».

Слід виділити деякі найголовніші моменти. Наприклад, під час виконання Плану дій Україна-ЄС 2005–2007 рр. нашій державі вдалося досягти важливих, але локальних успіхів, а не системного прогресу у всіх сферах відносин з ЄС.

Після вступу нашої держави до СОТ Україна отримала статус країни з ринковою економікою та пододала ще один важливий етап на шляху своїх інтеграційних прагнень до ЄС.

Угоду про реадмісію слід розглядати як перший конкретний результат довготривалого співробітництва між Україною та ЄС, прямий ефект від якого відчуває на собі значна частина українських громадян, а не тільки державні установи або окремі економічні суб'єкти. В цілому підписання угод з ЄС про спрощення візового режиму та реадмісію – не найкращі для практичної реалізації, але чітко аргументовані і в разі виконання стануть черговим практичним кроком на шляху реалізації євроінтеграційних планів України.

Що стосується нової посиленої угоди про співробітництво України з ЄС, то Євросоюз не погоджується фіксувати в названому документі перспективу членства нашої держави, а Україна наполягає на цьому. Тому постає необхідність пошуку компромісної формули, що задовольнить обидві сторони.

Щодо ініціативи «Східне партнерство», то вона повинна допомогти вибудувати довіру й створити тісніші зв'язки між ЄС і 6 східними сусідами, які виступатимуть стратегічними партнерами та дотримуватимуться спільних цінностей, таких, як демократія, верховенство права, повага до прав людини, принципи ринкової економіки тощо. Такий формат співробітництва не є «проривом» у відносинах Україна-ЄС, але для нашої держави він виступає певним кроком вперед на шляху європейської інтеграції.

Отже, розширення знань щодо актуальних

питань сучасного співробітництва України з ЄС, а також окреслення перспектив подальшого розвитку двосторонніх відносин нашої держави з цим могутнім наднаціональним об'єднанням, яке вже давно перетворилося з регіональної організації економічного спрямування на особливо впливову наднаціональну політичну організацію. Це дозволить виробити конкретні практичні заходи на шляху нашої інтеграції в європейський цивілізаційний простір.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб» від 18 червня 2007 р.// Режим доступу: www.rada.kiev.ua.
2. Концепція адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу від 16 серпня 1999 р.// Режим доступу: www.rada.kiev.ua.
3. Матеріали міжнародної конференції «Додаткові можливості «Східного партнерства» для європейської інтеграції України і східних партнерів», 27-28 квітня 2009 року м. Київ// Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=603276933>
4. План дій «Україна-Європейський Союз» Європейська політика сусідства//http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_693&check=SE7MfTNFZoChLTaMZizI3BkDHI4IMs80msh8Ie6
5. Програма інтеграції України до Європейського Союзу// Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію: Навч. посібн.-хрестоматія: У 2 част. Ч. 1. / Уклад. і коментар: І. В. Артёмов, Д. В. Вітер, Л. І. Загайнова. – Ужгород: Ліра, 2007. – С. 56-287.
6. Артёмов І. В. Євроінтеграційний аспект української геополітики на сучасному етапі// Україна на перехресті геополітичних інтересів: актуальні аспекти проблеми:

- матеріали міжнародної наукової конференції. – Ужгород: ЗақДУ, Ліра, 2007. – С.23-42
7. Артёмов І. В. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції: навч. посібн.: У 2-х кн.. – Ужгород: Ліра, 2008. – Кн. 1. – 476 с.
 8. Бжезинський З. Велика шахівниця: Пер. з англ. – Львів – Івано-Франківськ, 2000. – 367 с.
 9. Віднянський С. Пошуки оптимальної парадигми зовнішньої політики України// Україна на перехресті геополітичних інтересів: актуальні аспекти проблеми: матеріали міжнародної наукової конференції – Ужгород: ЗақДУ, Ліра, 2007. – С. 115-129.
 10. Мадіссон В. В., Шахов В. А. Сучасна українська геополітика: навч. посібн. – К.: Либідь, 2003. – 254 с.
 11. Михальченко М. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – К., 2004. – 215 с.
 12. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: монографія / За ред. А. Філіпченко. – К.: Знання України, 2004. – 304 с.
 13. Мовчан Ю. Східне партнерство» – новий вимір євроінтеграції чи євроінтеграційний паліатив для України? Режим доступу:<http://www.viche.info/journal/1470/>
 14. Петровський Ю. Вступ України до СОТ: перспективи та можливі негативні наслідки.// Режим доступу: <http://www.personal.in.ua/article.php?id=167>
 15. Товт М. Нелегальна транзитна міграція та біженці на новому східному кордоні ЄС // Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: збірник наукових праць / Відп. ред. І. В. Артёмов. – Ужгород: Ліра, 2007. – С. 193-194.
 16. Сушко О., Хорольський Р., Шумило О. Новий базовий договір між Україною та ЄС: пропозиції українських експертів.// Режим доступу: <http://www.ieac.org.ua/>
 17. Україна в 2007 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: монографія / За ред. Ю. Рубана. – К.: НІСД, 2007. – 420

ЗАГРОЗА ЕТНОПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ

Куляба Юрій,

студент 2 курсу юридичного факультету

Взаємовідносини між Заходом і мусульманським Сходом, що здійснюються сьогодні за принципом «ми - вони», можна назвати безперспективними, оскільки при цьому жодна зі сторін не прагне зрозуміти іншу або хоча б почути. Тому особливо актуальною в даний момент є розробка проблеми соціокультурного діалогу цивілізацій у контексті глобальних проблем, що загострюються [1, 2].

Далеко не секрет, що в Україні, крім титульного народу, проживають представники близько 130 різних національностей і етнічних груп. Зрозуміло, що це не може не створювати певних труднощів і напруження в міжетнічних відносинах, особливо в умовах перехідного періоду від тоталітаризму до демократії та системної соціально-економічної кризи, що особливо характерно для України.

В умовах запізнілого, що є цілком об'єктивним, реагування з боку держави у правовій площині на той чи інший виклик релігійного, етнічного чи політичного характеру створюються передумови до гострих конфліктних ситуацій. Зрозуміло, що це є однією із загроз національній безпеці України, а тому в інтересах держави - запобігання подібним загрозам. Етнічні та конфесійні конфлікти - одна з глобальних проблем сучасного світу. Передумови таких конфліктів є практично у будь-якому регіоні з поліетнічним складом населення, де через різні причини стосунки між етносами та конфесіями відрізняються достатньо високим рівнем напруженості [17, 173-174].

Однією з поліетнічних країн є і Україна, що

зафіксовано в її Конституції та законах. Концептуальні засади етнонаціональної політики були викладені в Декларації про державний суверенітет України (1990 р.) та в Декларації прав національностей України (1991 р.). Визначаючи тодішню Українську РСР як суверенну національну державу, що розвивається на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення, перший документ декларував зобов'язання держави щодо забезпечення національно-культурного відродження українського народу, його історичної свідомості та традицій, національно-етнографічних особливостей, функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя. Декларація 1990 р. визначала також, що громадяни всіх національностей становлять народ України; передбачала рівність перед законом усіх незалежно від походження, расової та національної належності, мови тощо; гарантувала всім національностям, що проживають на території республіки, право вільного національно-культурного розвитку. Так само в преамбулі Конституції України 1996 року зазначалося, що ВР проголошує цей документ від «імені Українського народу — громадян України всіх національностей». Стаття 11 Основного Закону України утвердила: «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України [16].

За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року в Україні проживає 48240902 особи, які, представляючи 134 етнічні групи, ідентифікують себе як громадяни України. Серед них більшість складають етнічні українці (37541693 особи). А водночас у державі налічується 8334141 росіянин, 275800 білорусів, 258600 молдован, 248200 кримських татар, 204600 болгар. Разом

представники всіх національних меншин складають 22,2% від загальної кількості населення України.

З цього списку слід відмітити зростання в Україні кримськотатарської громади, яка сьогодні складає понад 14 відсотків всього населення Криму. У порівнянні з 1989 роком їхня кількість на півострові зросла в 6,4 раза і продовжує зростати. Варто підкреслити, що кримські татари повернулися та повертаються з вигнання, спричиненого сталінською депортацією цього народу з території Криму в 1944 році.

Історично, починаючи з XIII-XIV ст., Крим був залучений до мусульманської цивілізації, став улусом Золотої орди, хоча в давні часи перебував у складі античної Візантійсько-Східнохристиянської та Західнохристиянської (Генуезькі володіння) цивілізацій. Як самостійна держава Кримське ханство було створене в 1433 р. на теренах Північного Причорномор'я. Проте реальним суверенітетом Кримське ханство володіло лише до 1475 р. — до встановлення над ним протекторату Османської імперії. Формальне проголошення Кримського ханства незалежним у 1774 р. було вимушеним компромісом між Туреччиною та Росією, який у 1783 р. завершився включенням ханства до складу Російської імперії. Далі історія кримських татар пов'язана з історією Російської імперії. Більшість кримських татар і сьогодні у побутовому спілкуванні користується російською мовою. Депортація кримських татар 1944р., здійснена радянською владою, спричинила на даний час проблему їх повернення, облаштування та інтеграції в українське суспільство [14].

В конфесійному відношенні кримські татари сповідують іслам сунітського напрямку.

Сучасний стан мусульманської спільноти Криму характеризується активним відродженням релігійного життя, що супроводжується збільшенням числа громад, активним спорудженням мечетей та

загальним зростанням релігійної свідомості, зокрема серед кримських татар. Кримські татари розглядають відновлення релігійних традицій в якості важливого компоненту національного розвитку [12].

У поліетнічному суспільстві України здавна існують діалогові інтенції, а історія становлення і еволюція народів України і Криму показує, що ці народи завжди прагнули і вміли мирно розв'язувати труднощі, що виникали між ними. Саме тому звернення до позитивного досвіду такого спілкування, заснованому на взаємній повазі, довірі і визнанні інтересів один одного, має вирішальне значення для сучасного перехідного, етапу розвитку України [1].

Вплив на розвиток релігійного життя кримських татар має загальносвітова тенденція до посилення радикальних течій в ісламі внаслідок проходження ним внутрішнього реформування та загострення культурно-цивілізаційних суперечностей між Заходом та мусульманським світом. Одним із проявів такого впливу в Криму є поширення діяльності радикальних ісламських організацій та течій [12].

Починаючи з кінця 1990-х рр., в Криму поширюються нетрадиційні для регіону ісламські течії реформістського характеру — салафія (ваххабізм) та хабашизм.

Салафітів традиційно розглядають як крайню фундаменталістську течію в ісламі, а їх догматику як радикальну. У ряді пострадянських держав (передусім в Росії) ваххабізм на офіційному рівні пов'язують з терористичною діяльністю, в той час, як у решті світу він переважно сприймається лише як радикальний релігійний напрям.

Хабашизм є опозиційною до традиційного ісламу синкретичною течією, що бере активну участь у політичному житті на Близькому Сході і виступає як опонент ісламського фундаменталізму, передусім

ваххабізму. В Україні хабашизм пов'язаний з частиною керівництва ДУМК (Духовне управління мусульман Криму) і активно критикується всіма іншими мусульманськими конфесіями.

Слід відзначити, що салафіти та хабашити в АР Крим є нечисленними і не здійснюють помітного впливу на релігійну або політичну ситуацію в регіоні. За попередньою інформацією представники обох течій подали на розгляд Національного комітету у справах національностей та релігій документи, необхідні для офіційної реєстрації.

Поширення нових ісламських течій в АР Крим не несе прямої загрози дестабілізації ситуації, проте слід визнати, що збільшення кількості ісламських течій об'єктивно ускладнює міжконфесійні відносини, оскільки представники традиційних і нетрадиційних течій не визнають догматики один одного, висуваючи звинувачення у сектантстві та спотворенні норм ісламу. Крім того, у разі загострення міжконфесійних та міжетнічних відносин в Криму радикальний характер догматики ваххабізму та хабашизму може спровокувати їх прихильників до насильства [12].

За даними Центру Разумкова, який проводив масштабне дослідження стану міжетнічних відносин в АРК, зазначається, що стосунки між домінуючими в АР Крим соціокультурними спільнотами - слов'янською, до якої входять практично всі росіяни та більшість етнічних українців, та кримськотатарською - можна назвати напруженими та потенційно передконфліктними.

Поширення в АР Крим діяльності радикальних ісламських течій та організацій є також проявом зовнішнього впливу. Основними шляхами проникнення радикального ісламу до регіону імовірно є:

1. Притік носіїв ісламських поглядів серед репатріантів з Центральної Азії.

2. Присутність іноземців, що є носіями

ісламістських поглядів або членами ісламістських організацій, серед імамів та викладачів медресе а також серед викладачів ісламу, що працюють при мечетях та представляють іноземні ісламські структури - Управління релігійними справами Туреччини (Діянет), Фонд Азіза Махмуда Хюдаї тощо. Слабким місцем ДУМК залишається брак кваліфікованих місцевих кадрів серед священослужителів, а також залежність від співпраці з іноземними структурами в організації ісламської освіти. Водночас значна частина випускників медресе не стає імамами в мечетях ДУМК, працюючи у незалежних громадах та ісламських центрах.

3. Місіонерська діяльність ісламістських організацій та представників радикальних релігійних течій, що найімовірніше здійснюється через ісламські благодійні фонди, що діють з арабських країн та Туреччини (у тому числі пов'язаних з кримськотатарською діаспорою в цій країні) і спонсорують будівництво мечетей та розвиток ісламської освіти в Україні.

4. Присутність іноземних студентів, що є носіями ісламістських поглядів або членами ісламістських організацій.

Поширення радикального ісламу в Криму передусім вмотивоване об'єктивними чинниками - існуванням значної мусульманської громади, інтересом до неї з боку іноземних ісламських центрів, радикалізацією ісламу у світі, відродженням релігійного життя кримських татар. Звертає на себе увагу також те, що серед кримських татар впливовими є суспільно-політичні приписи ісламу. Водночас поширення радикальних течій ісламу в Криму є наслідком ряду специфічних чинників, пов'язаних з соціально-економічним та суспільно-політичним розвитком регіону. До числа чинників, що сприяють поширенню радикальних течій ісламу в Криму належать:

1. Тривала невирішеність проблем кримських

татар:

- слабка представленість в органах влади і силових структурах, що спричиняє появу в кримськотатарському середовищі відчуття відчуженості від влади, опозиційності до неї;
- загострення питання виділення землі та розселення, що є виявом невизнання кримських татар в якості корінного населення Криму;
- високий рівень безробіття, зокрема серед молоді, що перешкоджає інтеграції в суспільство.

2. Процеси внутрішнього розвитку кримськотатарської спільноти:

- ослаблення впливу Меджлису як органу, що асоціюється кримськими татарами з неефективним співробітництвом із владою. Таке ослаблення створює простір для розгортання діяльності альтернативних, потенційно радикальніших за Меджліс структур, що можуть привернути симпатії розчарованої частини населення, і опосередковано ослаблює вплив на мусульманські громади з боку ДУМК, тісно пов'язаного з Меджлісом;
- досить висока частка молоді у віковій структурі населення, що зумовлює більшу схильність спільноти до радикальних поглядів та виникнення розшарування в ісламі, інтерпретованого як конфлікт поколінь - старшого, вихованого на цінностях традиційного ісламу, та молодшого, що сформувалося під впливом альтернативних мечеті джерел інформації про іслам;
- розмивання кримськотатарської етнічної ідентичності релігійною, що є наслідком асимілятивної мовно-культурної інтеграції (із втратою мови релігія постає в якості головного механізму самоідентифікації), випереджального відносно національного розвитку релігійного

розвитку кримських татар та посилення напруженості у стосунках з більшістю, що також часто ідентифікує себе за релігійним принципом як православна.

3. Процеси трансформації релігійного життя кримських татар:

- ослаблення впливу ДУМК на мусульманські громади, пов'язане зі зниженням престижу Меджлісу, труднощами, які ДУМК переживає у стосунках з місцевою владою та у фінансовому відношенні. Ослаблення ДУМК призводить до браку ресурсів для протидії місіонерським зусиллям альтернативних ісламських структур та неспроможності обмежити поширення нетрадиційного ісламу;
- консервування ДУМК як винятково кримськотатарської структури, що виштовхує за межі структури мусульман іншого етнічного походження та неофітів;
- посилення впливу на релігійну свідомість кримських татар інформації з-поза меж мечеті, зокрема зі ЗМІ та видань і заходів ісламістів, що формують, конфліктну ісламську ідентичність», засновану на протиставленні мусульман іншим громадам та владі.

4. Зміцнення антитатарського та антимусульманського характеру ідеології політичних партій та громадських структур, що представляють російськомовну більшість Криму:

- посилення православного чинника самоідентифікації російськомовної спільноти та відповідного компоненту політичної ідеології її керівництва, що виявляється у зближенні керівництва політичних партій та рухів з керівництвом УПЦ, лобюванні інтересів УПЦ органами місцевої

влади, підконтрольними партіями та рухами, що представляють російськомовне населення, у тому числі в конфліктах з мусульманськими громадами щодо виділення землі під спорудження храмів, аналогічних конфліктам у Сімферополі та Феодосії;

- внесення елементу релігії в тертя між мовноетнічними спільнотами Криму у зв'язку з проголошенням рядом організацій, передусім козацьких, метою своєї діяльності захист слов'янського населення та православної церкви від ісламу та виникнення інцидентів силового протистояння.

5. Дискримінаційна щодо кримських татар політика органів влади АР Крим, що сприяє ізоляції мусульман в суспільстві та формуванню конфронтаційних відносин між ними та російськомовною більшістю:

- зволікання з вирішенням проблем репатріантів та незабезпеченість їх пропорційного представництва в органах влади;
- зволікання з реєстрацією нових громад ДУМК, що сприяє виникненню незалежних громад і послаблює позиції ДУМК в кримському ісламі;
- суперечлива практика виділення ділянок під будівництво мечетей, відкрите протегування православним громадам в майнових суперечках з мусульманськими громадами;
- причетність частини керівництва АР Крим до політичних сил, що декларують дискримінаційні щодо кримськотатарської спільноти цілі та гасла.

6. Брак послідовної політики щодо ісламу та кримських татар на національному рівні:

- відсутність національної або регіональної стратегії інтеграції кримських татар в українське суспільство, що передбачала б комплексне вирішення проблем;

- пасивність в частині налагодження діалогу мусульманських та християнських конфесій як механізму інтеграції мусульман в українське суспільство;
- брак інформаційних заходів, спрямованих на формування нейтрального образу ісламу як релігії та подолання негативних стереотипів.

Неконтрольований вплив окреслених чинників на розвиток ситуації в АР Крим може призвести до оформлення ряду латентних загроз, пов'язаних з впливом на суспільство ідей радикального ісламу та діяльності ісламістських організацій. Головними загрозами для України, пов'язаними з поширенням радикальних ісламських течій, є:

- загострення міжконфесійних відносин в Криму між традиційним та нетрадиційним ісламом у зв'язку з виникненням конкуренції за вплив на віруючих і можливим протистоянням у майнових та адміністративних питаннях;

- загострення міжетнічних відносин в Криму між кримськими татарами та російськомовною більшістю внаслідок проведення у ЗМІ штучного взаємозв'язку між кримськотатарською общиною і ісламістами;

- посилення сепаратистських тенденцій в середовищі кримських татар внаслідок активізації релігійної складової їх ідентичності та протиставлення себе російськомовній православній більшості;

- дестабілізація суспільно-політичної ситуації в АР Крим внаслідок можливих провокацій з боку як радикальних ісламістів, так і радикальних структур російськомовного населення і, як наслідок, ослаблення контролю держави над ситуацією в регіоні;

- формування вже діючими ісламістськими організаціями підґрунтя для проникнення в АР Крим більш радикальних структур;

- посилення впливу на ситуацію в АР Крим іноземних

держав - тих, що надають підтримку ісламістам, а також Росії, що активно використовує спекулятивні інтерпретації загрози з боку радикального ісламу для просування своїх інтересів в Криму та посилення впливу на російськомовну спільноту регіону;

- поширення на Україну логіки загальносвітової тенденції активізації ісламського тероризму (зокрема, в контексті офіційної участі України в антитерористичній коаліції).

Іслам в Україні є невід'ємною складовою релігійного життя суспільства і однією з релігій, що найдинамічніше розвиваються. Він проявляється у формі національно-релігійна самоідентифікації етнічно мусульманської частини населення та виступає каналом впливу інших ісламських держав [8,11].

Чинник присутності в Криму радикального ісламу використовується як інформаційний привід багатьма політичними силами автономії, передусім орієнтованими на симпатії російськомовної спільноти. Стандартним є негативний контекст згадування радикального ісламу в кримських ЗМІ та маніпулятивна інтерпретація інформації - від факту існування на території АР Крим послідовників радикального ісламу вибудовується спрощений логічний ланцюжок до неминучості використання ним тероризму, який тлумачиться як невід'ємна властивість ісламу, на основі чого робиться висновок про неефективність діяльності в Криму центральної влади і необхідність вжиття жорстких заходів антимусульманського і антитатарського характеру.

Додатково політизує дане питання активне використання апеляцій до загрози радикального ісламу в замовних інформаційних матеріалах політиків на місцевому та загальнонаціональному

рівні. Маніпулятивні матеріали ЗМІ орієнтовані на підтримання у немусульманської більшості населення Криму відчуття загрози і мобілізацію її політичних симпатій, а в окремих випадках і розпалювання міжнаціональної ворожнечі.

Отже, поширення радикальних ісламських течій та політизація ісламу в АР Крим є об'єктивною тенденцією, що визначається загальною логікою розвитку суспільно-політичної та етнорелігійної ситуації в регіоні. Водночас сприятливі умови для діяльності ісламістських структур формуються під впливом невирішеності багатьох проблем Криму, передусім - пов'язаних із інтеграцією кримських татар в суспільство [12].

Мусульмани України є об'єктом геополітичних інтересів мусульманських держав (Ірану, Туреччини, Саудівської Аравії, ОАЕ, Кувейту) і частково перебувають під їх впливом. Разом з тим значне поширення їх впливу нині видається досить сумнівним, хоча така можливість цілком не виключається. На даному етапі вплив мусульман з-за кордону на Україну і навпаки поки що обмежений внаслідок відсутності єдиної централізованої системи управління мусульманськими громадами і об'єднаннями. Проте за певної ситуації мусульманський світ може надати підтримку ісламським екстремістам в Криму, поширюючи ідеї про «відірваність від єдиної мусульманської умми», «обмеження прав мусульманського населення», «неадекватної репрезентованості в органах державного управління» [8, 12].

Загрозу для України може становити злиття ісламського політичного радикалізму з націоналізмом та сепаратизмом. Поєднання націонал-сепаратизму з політизованим ісламом об'єктивно може викликати міжетнічну напруженість. Етнізація мусульманського середовища, поява націоналістичних лідерів, які

використовуватимуть іслам як політичний чинник, постають однією з основних загроз для національної безпеки і територіальної цілісності України.

Слід також відзначити, що поширення радикального ісламізму в Україні суперечить її національним інтересам як суверенної демократичної правової соціальної держави, оскільки ідеологія ісламізму ґрунтується на відмінних від офіційно прийнятих в державі принципів, а діяльність ісламістських організацій сприяє радикалізації поглядів громадян України, що сповідують іслам, створюючи таким чином передумови для виникнення або загострення конфліктів релігійного та політичного характеру.

Можливість поширення в АР Крим радикальних ісламських течій ставить питання про розробку та впровадження комплексної державної політики щодо вирішення проблем інтеграції кримських татар, збереження контролю над ситуацією в АР Крим, а також щодо міжконфесійних відносин в мусульманській громаді України. Державна політика із зазначених питань повинна максимально враховувати інтереси найбільших груп населення Криму, мати недискримінаційний характер і відповідати європейським стандартам у сфері забезпечення свободи совісті та громадських об'єднань

З метою зниження рівня загроз, пов'язаних із поширенням в АР Крим радикальних ісламських течій та груп доцільно вжити комплекс заходів регуляторного та адміністративного характеру, спрямованих на усунення проблем, що сприяють радикалізації поглядів мусульманської громади Криму.

В нормативній сфері необхідним кроком є законодавче врегулювання статусу кримськотатарського народу.

Вирішення проблем пропорційної участі кримськотатарського населення АР Крим в управлінні регіоном та рівноправного доступу до його економічних ресурсів є головною передумовою зниження рівня напруги у відносинах кримських татар з владою АР Крим та російськомовною більшістю населення Криму, у тому числі — у релігійній площині, та ефективної інтеграції кримських татар в суспільство.

У політичній площині національним інтересам відповідає співпраця з центрами впливу, що протидіють поширенню в АР Крим радикального ісламу - Меджлісом як політичними центром кримських татар та ДУМК як релігійним центром традиційного поміркованого ісламу. Важливим компонентом такої державної політики може стати активізація діяльності Ради кримськотатарського народу при Президентові України.

Доцільно забезпечити узгодженість політики на національному та місцевому рівнях та усунути прояви упередженого ставлення органів влади АР Крим до заходів Меджлісу та ДУМК, спрямованих на зниження рівня напруги в кримськотатарському середовищі, обмеження впливу ісламістів та ізолювання кримськотатарської спільноти від проявів ісламського радикалізму. Найбільшою мірою це стосується неперешкоджання реєстрації громад ДУМК та підтримки організаційних зусиль цієї структури.

Важливим елементом державної політики може стати сприяння налагодженню діалогу ісламу та православ'я в Криму як механізму усунення культурно-релігійного компонента з контексту напружених відносин кримськотатарської та російськомовної спільнот.

Доцільним є сприяння міжконфесійному діалогу в українському ісламі, у тому числі шляхом залучення до діяльності Ради представників Духовних управлінь і центрів мусульман України при Державному

комітеті України у справах національностей та релігій представників ДУМУ та незалежних громад, у тому числі пов'язаних з радикальним ісламом.

Узовнішньополітичній сфері необхідно враховувати чинник присутності в Україні мусульманської меншини, зокрема — при прийнятті рішень щодо характеру та обсягу участі в заходах Антитерористичної коаліції [12].

Тож, формування української спільноти, як уже зазначалось, відбувалося під перехресним впливом західної та східної цивілізацій, що виявляється у структурі матеріальної й духовної культури України. Головні центри впливу розташовуються на географічній периферії. З цим пов'язана і головна політична проблема - збереження та консолідація цілісності країни в умовах її політичного та соціокультурного розмаїття. Під час розробки та запровадження заходів, спрямованих на оптимізацію процесу соціокультурних і політичних трансформацій в Україні необхідно враховувати розбіжності у поглядах представників різних етнічних груп, соціальних верств та мешканців різних регіонів.

Хочеться сподіватися, що в Україні всі гілки влади і на загальнонаціональному, і на місцевому рівнях все ж таки встигнуть не тільки зрозуміти всю серйозність і небезпеку ситуації, що склалася, а й вчасно вжити вкрай необхідних заходів.

Список використаних джерел

1. Атік А.А. Соціокультурний діалог в умовах глобалізації і мусульманського «ренесансу»: автореферат дисерт. на здоб. наук. ступеня к.ф.н. /Таврійський національний університет ім.В.І.Вернадського //А.А.Атік. - Сімферополь, - 2008. - 25 с.
2. Афонін Е.А., Мартинов А.Ю. Об'єднана Європа: соціокультурні кордони /Е.А.Афонін, А.Ю.Мартинов

- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.sociology.kharkov.ua/docs/chten_01/afonin.doc.
3. Беліцер Н.В. Етнополітичний конфлікт в Автономній республіці Крим: «традиційні» та деякі нові чинники /Н.В.Беліцер [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.cidct.org.ua/uk/publications/Panchuk/8.html>.
 4. Беліцер Н. Міжетнічні відносини та ісламський чинник у Криму /Н.Беліцер [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.referatnik.net/index.php?action=referat&referat=5779>.
 5. Бондаренко Д. Релігія та створення нової Європи /Д.Бондаренко [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.rsnews.net/print.phtml?id=1445&lang=UKR>.
 6. Волович О. Іслам у сучасній світовій політиці /О.Волович //Замітки на полях монографії С.Зінько. - Опубліковано: журнал «Східний Світ». - №2, 2007. - С.75-88.
 7. Зінько С. Іслам у сучасній світовій політиці /С.Зінько. - Львівський національний університет ім.Івана Франка. - Львів: Видавництво «Простір-М». - 275 с.
 8. Зінько С. Проблеми інтеграції мусульманських спільнот у Європі: досвід для України /С.Зінько // Стратегічні пріоритети. - 2008. - №4 (9) - С.229-240.
 9. Кобзаренко А. Поширення ідеології релігійних ісламських течій екстреміського спрямування в АР Крим /А.Кобзаренко [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/September09/1.htm>.
 10. Корюшко М. Основні принципи соціально-політичного вчення ісламу в контексті відновлення політичного життя мусульман в Україні /М.Корюшко: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=21&c=489>.
 11. Кушніренко В. Основні міжнародно-правові принципи шариату /В.Кушніренко: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=22&c=232>.
 12. Кушніренко В. Українське суспільство виникло через те, що воно поліетнічне зсередини /В.Кушніренко [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.dialogs.org.ua/print.php?part=opinion&op_id=1023.
 13. Лащенко С. Іслам, Кримські татари і Європейський вектор України /С.Лащенко [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.svitlytsia.crimea.ua/?section=article&artID=5669>.
 14. Ороховська Л.А. Вплив векторів розвитку «Схід - Захід» на Україну /Л.А.Ороховська [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vnau_f/2008_2/oroh.pdf.
 15. Сидоренко С.В. Глобальна людина в контексті глобального буття і глобальної свідомості /С.В.Сидоренко [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Articles/KultNar/knp83/.../knp83_103-106.pdf.
 16. Тищенко Ю.А. Українська поліетнічність та принципи толерантності /Ю.А.Тищенко [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://www.cidct.org.ua/uk/studii/1-2\(05\)/7.html](http://www.cidct.org.ua/uk/studii/1-2(05)/7.html).
 17. Щерба О. Релігійний фактор у політичному житті кримських татар в умовах трансформації державотворчих процесів в Україні /О.Щерба // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. - 2008. - Вип.20. - С. 173-177.

УКРАЇНСЬКА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ: «НОВА ДІАСПОРА» ЧИ ОСТАТОЧНА ВТРАТА ДЛЯ КРАЇНИ?

Купрій Олена,
студентка 3 курсу
факультету міжнародних відносин

У статті досліджено позитиви та мінуси трудової міграції України та її вплив на розвиток держави.

Ключові слова: трудова міграція, біженці, нелегали.

The article explored the advantages disadvantages of migration of Ukraine and their impact on the development of the state.

Keywords: migration, refugees, illegal.

Актуальність теми полягає в тому, що трудова міграція України має суттєвий вплив на розвиток економіки, соціальної, демографічної та інших сфер суспільного життя нашої держави. Міграція трудових ресурсів – це переміщення людей у міжнародному територіальному просторі з метою пошуку місця роботи без зміни місця постійного проживання. Міжнародну трудову міграцію можна також розглядати як форму міжнародних економічних відносин, яка полягає в переливанні трудових ресурсів з одних країн в інші і виражає процес перерозподілу трудових ресурсів між ланками світового господарства. Трудова міграція – глобальне світове явище, вона позначається як на країнах-донорах, так і на країнах-реципієнтах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість дослідження процесів міжнародної трудової міграції в Україні зумовлена стрімким зростанням її обсягів та інтенсивності, поширенням на всі регіони

держави. Процес міжнародної трудової міграції в Україні на сучасному етапі ринкової трансформації економіки, як якісно нове для нас явище, є малодослідженим і потребує особливої уваги з боку вчених і держави. Але все ж таки є вчені, які досліджують проблеми української трудової міграції, зокрема: М.М.Товт [3], Є.Б.Кіш [1], А.В.Платонов [2], Т.Будзінський [4].

У статті на тему «Нелегальна транзитна міграція та біженці на новому східному кордоні ЄС» М.М.Товт пише про те, що імміграція в Україну громадян азійських, африканських держав та в останній час окремих республік Російської Федерації призводить до досить негативних наслідків. Це все через те, що, приєднавшись у січні 2002 року до Женевської конвенції по захисту біженців, Україна взяла на себе зобов'язання перш за все надати притулок біженцям до процедури визнання їх статусу, прийому, розміщення та адаптації [3].

Є.Б.Кіш у праці «Питання безпеки на нових східних кордонах Європейського Союзу» зазначає, що основним способом виїзду мігрантів на Захід залишається незаконне перетинання кордону поза пунктами пропуску (переважно на українсько-словацькій, українсько-угорській та українсько-польській ділянках кордону), де затримано понад 70% від загальної кількості нелегалів. Також зазначено що основна кількість незаконних мігрантів, які намагаються проникнути на Захід, становлять переважно громадяни Південно-Східної Азії, Близького та Середнього Сходу [1].

У статті «Чинники впливу на міграційну складову національної безпеки України» А.В.Платонов одним з основних чинників вважає переміщення мігрантів-нелегалів, які є вихідцями з регіонів, охоплених військовими конфліктами. Затримані іноземці нерідко мають досвід бойових дій або брали участь у партизанських діях чи збройних нападах. Такі мігранти становлять потенційну небезпеку для України. Також

важливим чинником впливу є те, що на нелегальному перевезенні мігрантів та переховуванні їх у місцевих мешканців заробляються величезні гроші, до цього виду “підзаробітку” залучаються також і наші окремі правоохоронці [2].

Т. Будзінський у своїй праці «Трудова міграція громадян України до країн Європейського Союзу і формування суспільних преференцій стосовно зовнішньої політики України» основну увагу приділяє тому, як країни ЄС впливають на життя українських мігрантів, як продовжується життя мігрантів після повернення на батьківщину, чи проходять зміни у їхньому буденному житті та світогляді [4].

Метою роботи є визначення переваг та недоліків трудової міграції України, масштабів, поширеності та географічної спрямованості потоків зовнішніх трудових мігрантів, також причин, що змушують українських трудових мігрантів поїхати за кордон у пошуках роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2008 році в ООН була озвучена статистика щодо українських заробітчани за кордоном. За даними комісії з захисту прав людини у Світовому конгресі Українців наших заробітчани налічується близько 8 мільйонів, але лише 1% працюють легально. Українські трудові мігранти становлять понад 10% від загальної кількості населення України [6].

Серед українських трудових мігрантів 70% становлять чоловіки. Хоча жінок серед трудових мігрантів усього близько 30% , проте сьогодні 15,7% українських домогосподарок працювали або працюють за кордоном [7].

Незалежно від регіону країни, найчастіше їдуть за кордон у пошуках роботи мешканці сільської місцевості та невеликих містечок. Крім того, більшість трудових мігрантів з України – особи віком від 20 до 50 років [7].

У пошуках працевлаштування 37,2% українців-мігрантів їдуть до Росії. Про це повідомила керівник інформаційного відділу представництва Міжнародної організації з міграції в Україні Наталія Кривцова під час засідання медіа-клубу, присвяченого трудовій міграції. За її свідченням, друге місце після Росії за припливом української робочої сили посідає Польща (18,7%), третє – Чехія (16,9%). Також громадяни України виїжджають у пошуках роботи до Італії (8,5%), Португалії (3,8%), Угорщини (2,5%), Греції (2,2%), Словаччини (2%) і Білорусі (1,7%) [5].

Чинні системи збору даних не забезпечують одержання вірогідної статистики про міграційні потоки. Відсутність реальної та досконалої інформації в цій сфері унеможливорює ефективне управління процесами трудової міграції. Позиція потенційних мігрантів при виборі місця працевлаштування за кордоном формується залежно від таких чинників:

- рівня можливої заробітної плати в країні-реципієнті;
- стану ринку праці (рівня зайнятості, масштабів безробіття);
- життєвого рівня місцевого населення;
- мовно-культурного чинника;
- етнічної толерантності населення країни-реципієнта.

З урахуванням цих чинників в Україні сформувалося два основних вектори трудової міграції – західний та східний.

За сукупністю більшості чинників найбільш прийнятним для висококваліфікованих працівників переважно молодого віку є західний вектор трудової міграції – в Західну Європу, США, Канаду та інші розвинуті країни світу. Така міграція має метою не тільки поліпшення власного матеріального стану, але й в значній мірі натуралізацію в країні перебування. У цьому контексті витік кваліфікованих трудових ресурсів до західних

країн у більшості випадків можна вважати безповоротними втратами людського капіталу України.

Світова фінансова криза може у короткостроковій перспективі призвести до зниження „попиту” на трудових мігрантів у розвинених країнах, проте через постаріння населення та зростання дефіциту трудового потенціалу європейські країни можуть розвивати економіку та забезпечувати належний соціальний розвиток тільки за рахунок активного використання праці мігрантів. У цьому контексті очікується подальше зростання зацікавленості країн Європи у залученні кваліфікованих мігрантів з України.

Водночас жорсткий міграційний контроль, суворий професійний відбір та конкуренція з мігрантами з інших країн є факторами, які значною мірою обмежують міграційні процеси з України до розвинених країн світу. Внаслідок впливу цих чинників, а також активної роботи з договірно-правового забезпечення процесів трудової міграції з західноєвропейськими країнами, західний вектор міграції можна вважати відносно контрольованим.

Східний вектор міграції – до країн СНД – був і є привабливим для тих трудових мігрантів, які через недостатню кваліфікацію, низький рівень володіння іноземними мовами чи нездатність до адаптації в незвичному економічному та культурному середовищі неспроможні адаптуватися у країнах Західної Європи та Америки [12].

В основі міграційних процесів лежить цілий комплекс причин, основними з яких є соціально-економічні, а саме:

- матеріальні проблеми та складність їх розв’язання в Україні;
- приклад заробітчанства інших людей;
- дискомфорт від загальної нестабільності в країні.

До позитивних наслідків трудової міграції можна віднести сприяння формуванню середнього класу та спрямування в Україну значних потоків зароблених нашими громадянами коштів, та освоєння ними культури виробництва і нових виробничих відносин.

До негативних наслідків трудової міграції можна віднести втрату висококваліфікованої робочої сили, передусім наукових кадрів. У зв’язку з виїздом науковців та висококваліфікованих спеціалістів за кордон втрати України становлять понад мільярд доларів США на рік. Таким чином, Україна інвестує свій живий капітал в економіку практично всіх розвинених країн світу.

В цілому міграція носить нелегальний характер. Міжурядові угоди про взаємне працевлаштування Україна підписала з Португалією, Італією, Іспанією. Проте для того, аби виробити дозвіл на працевлаштування, необхідно близько шести місяців. Якщо працедавець пропонує роботу, то чи стане він чекати цей час і який вибір тоді зробить той, кому потрібно знайти місце праці? – такі питання постають перед мігрантами. Щодо соціальних гарантій, які мають наші співвітчизників за кордоном, то у кожній країні вони різні. Якщо це легальна робота (скільки українців працюють за кордоном легально, невідомо), то, повернувшись в Україну заробітчанин отримуватиме зароблену за кордоном пенсію. Її виплачуватиме країна, де людина працювала. Одні з найкращих соцгарантій в Португалії (хоча ця країна вважається найбільшньою у Західній Європі), де проживає 40 тис. українців. Тут безкоштовне медичне обслуговування, і людину лікуватимуть, не питаючи, легально чи ні вона там перебуває. Також у Португалії надають дуже вигідні кредити на будівництво – під 3% на 30 років.

У переважній більшості українці працевлаштовуються за кордоном, виїжджаючи туди скориставшись послугами

турфірм. У Львові працює лише 5-7 агенцій, які займаються пошуком роботи в інших країнах. Щоправда, на наш ринок планує вийти одна із найбільшій у Європі кадрових агенцій, італійська «Лаворо». В наших працівниках є велика зацікавленість – чим більше людей працює, тим кращий розвиток економіки.

Міграція у пошуках заробітку свого часу стала виходом з кризи для багатьох родин, але разом з тим вона «потягнула» за собою безліч негативних наслідків, які ми спостерігаємо тепер. Якщо говорити про проблеми заробітчанства, то тут можна окреслити ряд аспектів. Перший – соціальний – руйнування тисяч сімей. Як наслідок, переїзд в іншу країну призвів до того, що чоловіки, жінки яких залишилися за кордоном, почали випивати, так і не знайшовши роботи. Трудова міграція призвела до виникнення такого поняття, як соціальні сироти. Діти заробітчан, переважно у випадках, коли за кордон виїхала мати чи двоє батьків, залишаються без належної опіки. Маючи на руках кошти, які висилали батьки, їх нащадки піддавалися впливу вулиці. Це лише невелике коло соціальних проблем.

Тепер в Україні ми починаємо відчувати економічні наслідки заробітчанства. В нас не вистачає робочих рук. За словами першого заступника Львівського обласного центру зайнятості, протягом останніх років зайнятість населення в області постійно зростає. В цю службу у 2000 році звернулося 200 тис. мешканців Львівщини, а цього року 100 тис. Але у ті далекі роки безробітним через центр зайнятості було запропоновано 1,5 тис. вакансій, сьогодні 50 тис. Тобто на одне робоче місце в області претендує 2 людини. Тепер, виникає інша проблема – хто працюватиме. Вже зараз у Києві будівельникам, а з цими кадрами проблема відчувається особливо гостро, адже більшість заробітчан (особливо тих, хто виїхав у Росію), працюють на будівництві, пропонують зарплату у 4,5-5 тис. грн.

В Україні відбувається сталий процес неухильного зменшення населення через різке скорочення народжуваності та зростання смертності. Тому утворений у нашому суспільстві демографічний вакуум неминуче заповнюють іммігранти з третіх країн зі стабільним природним приростом населення, які є традиційними постачальниками робочої сили у світі. Але вони – носії інших звичаїв і культурних традицій, іншого менталітету, й через засилля іммігрантів можуть відбуватися незворотні процеси в нашій культурі, у світогляді, в усьому суспільному житті України.

Відплив молоді спричиняє негативні демографічні наслідки як внаслідок руйнації сімейних відносин, так і через несприятливу для народження і виховання дітей специфіку «мігрантського» способу життя. Більш складною сімейною проблемою, яка переростає у соціальну, є виховання дітей мігрантів, залишених в Україні, особливо у випадках тривалої відсутності обох батьків. Як наслідок, Україна стикається з новим видом соціального сирітства, необхідністю брати під державну опіку частину дітей мігрантів.

Ще одною проблемою новітньої еміграційної хвилі є правова незахищеність мігрантів як з боку України, так і з боку країн їх перебування. Українські дипломатичні представництва змушені констатувати, що приїзд українців на роботу за кордон здебільшого перебуває під контролем організованих кримінальних угруповань. А часто й самі мігранти стають кримінальними елементами й становлять загрозу для безпеки суспільства, в якому вони опиняються [8].

З метою збереження демографічного балансу в українському суспільстві необхідно виробити національну стратегію переселення в Україну українців, передусім із пострадянського простору, забезпечивши цей важливий для майбутнього України процес належною інформаційною й правовою базами.

Для України, транзитної держави й водночас постачальниці власних нелегальних мігрантів, важливим є питання термінового укладення з країнами перебування українських громадян двосторонніх угод про їхнє тимчасове працевлаштування.

На сьогодні вже є приклад співпраці у цій сфері з Португалією, яка перша з європейських країн пішла назустріч Україні в розв'язанні проблем тимчасової міграції наших громадян. Угода між урядами Португалії та України про тимчасову міграцію українських громадян для роботи в цій країні гарантує реальний соціальний захист нашим людям нарівні з португальськими громадянами.

Але головне завдання Української держави — створити необхідні для людей соціально-економічні умови й забезпечити повернення трудових мігрантів на Батьківщину, де так потрібні соціально активні громадяни й висококваліфіковані працівники.

Високу соціальну активність українські громадяни за кордоном виявили під час проведення виборів президента України у 2004 і 2010 роках у закордонному виборчому окрузі. Українські виборці в Україні й поза її межами засвідчили істину, що громадянське суспільство — це не обов'язково формалізований інститут, це передусім громадянська ініціатива й громадянська політична воля.

На сьогоднішньому етапі економічного розвитку України глобальною проблемою є демографічна ситуація, а саме негативна динаміка народжуваності, смертності, від'ємне сальдо міграції. У лютому 2005 року Відділ економічних і соціальних проблем ООН оприлюднив прогноз, згідно з яким до 2050 року населення України скоротиться майже вдвічі, з 46 до 26 млн. чол. Трудова міграція відіграє провідну роль у цій

проблемі. Україна — міграційний донор, а не міграційний реципієнт. Масова міграція є загальносвітовою тенденцією сучасності, в якій Україна відіграє провідну роль. За даними на лютий 2005 р. від 150 до 175 млн. чол. (тобто понад 3% населення Землі) живуть за межами країни свого походження, із них українці становлять понад 10% від загальної кількості мігрантів у світі, тобто понад 20 млн. українців постійно проживають за межами своєї батьківщини і є вже громадянами інших держав. З прийняттям незалежності в економіці України відбулися значні структурні зміни, девальвувалися старі і з'явилися нові цінності. Тоді і почалися еміграції чи не більшої частини працеспроможного населення в пошуках робочих місць. Наразі економічна ситуація не є кращою: падіння рівня і якості життя, нестача робочих місць, низька заробітна платня, інфляція, що веде до росту цін на продукти харчування, медичне обслуговування, навчання.

Але якщо раніше в міграції брали участь мешканці столиці, великих міст, де люди були більш інформованими і мобільними, існували зв'язки із зарубіжними країнами, поступово все активнішими ставали жителі різних за величиною поселень. Так, за даними загальнонаціонального соціологічного моніторингу, на сьогодні в потоках тимчасової трудової міграції за кордон найбільш широко представлено населення малих міст (33% виявлених домогосподарств мігрантів) та сільської місцевості (28%).

Україну покидають не лише вихідці із Західної України, економічна ситуація у якій є складною, а й жителі східних областей, що дає підставу стверджувати: причина виїзду за кордон є не лише недостатність робочих місць, а й значна різниця в оплаті праці на батьківщині й за рубежом. Причиною емігрування українців є дискомфорт від загальної нестабільності в Україні, корупція, відсутність можливостей для розвитку

і самореалізації, незахищеність від зловживань з боку владних структур.

Метою виїзду за кордон у багатьох випадках є підвищення добробуту, вирішення житлового питання, фінансування навчання, відкриття власної справи, удосконалити знання іноземної мови. Потреба у вивченні мови країни перебування є найсерйознішою для успішної трудової міграції. Без мови влаштуватися на роботу, а тим більше відстояти свої права, для українця стає украй проблематично. 30,8% потенційних мігрантів планують виїзд на заробітки без знання мови вибраної ними країни. Ще однією проблемою є низька інформованість про законодавство країни перебування.

Трудова міграція, як масове явище, не сприяє наповненню пенсійного і соціального фондів через відсутність відрахувань від заробітної плати заробітчани. Вона призводить до втрати кваліфікації, оскільки особи з високим рівнем професійної підготовки здебільшого виконують за кордоном малокваліфіковану роботу. Щорічно в країну від мігрантів надходить 4,5 млрд. дол. на рік, що перевищує суму іноземних інвестицій. Але лише 3,6% заробітчани організують власну справу. Ще однією тенденцією є відтік грошей, зароблених українськими мігрантами, з українських банків в західні. Якщо раніше наші мігранти вважали за краще класти гроші на депозити в українські банки, то тепер, під час кризи, неспокій людей за свої трудові заощадження може викликати недовіру до національної банківської системи. Зростаючими є проблеми зменшення населення працездатного віку і збільшення навантаження на нього.

Через збільшення валютних ресурсів окремих сімей відбувається зростання цін на товари і послуги на внутрішньому ринку без відповідного підвищення купівельної спроможності основної маси населення. Це веде до ще більшого розшарування суспільства.

Існує також загроза втрати конкурентоспроможності вітчизняними фірмами через ввіз до країни дешевих товарів «човниками».

Через малі квоти і високі податки іноземні роботодавці схильні до нелегального найму. Багато українців навіть не знають про легальний механізм виїзду і шукають нелегальні шляхи, що і ризиковані, і більш дорогі. Мігранти масово використовують студентські візи, нехтуючи обмеженням на кількість робочих годин, туристичні візи.

Сьогодні серед заробітчани все більшою стає частка жінок. Негативними наслідками цього є зниження репродуктивної функції, наркоманія, збільшення ризику ВІЛ-інфікування. В результаті дівчата і жінки, за своїми фізіологічними даними найбільш підготовлені до материнства, не можуть брати участь у процесі відтворення населення України. Організації по захисту прав людини оцінюють число українських жінок, яких тримають в сексуальному рабстві в Європі, приблизно в 100 тисяч. Лише 15% з них знали, що їх чекає, інші 85% вірили, що отримують роботу офіціанток, танцюристок, покоївок тощо. Вже достатньо ґрунтовно доведено: майже третина «живого товару», призначеного для секс-індустрії Італії, прибуває з України завдяки міжнародним злочинним угрупованням.

Стає соціальною проблема покинутих дітей. Соціальне сирітство держава мусить брати під свою опіку. Після від'їзду одного з батьків перед дитиною постає проблема емоційного дефіциту. Конфронтація між дітьми мігрантів та самими мігрантами іноді набувають таких важких соціальних та психологічних форм, як погане навчання, затримки в розвитку, вступ до злочинних угруповань. Молоде покоління, що росте без батьків, які заробляють за кордоном гроші, в майбутньому не зможе створити нормальні сім'ї.

Ставлення бізнесменів і чиновників до українських

нелегалів є доволі критичним. Їх грабують, б'ють, кидають у в'язниці без жодного суду і слідства. Адаптуватися до нових умов і складно в психологічному плані.

Основними сферами, де зайняті працівники-мігранти, є будівництво, сільське господарство (збирання врожаю), домашнє господарство (прибирання домівки, приготування їжі, доглядання дітей та людей похилого віку), сфера торгівлі та сервісу (у т.ч. – готельний бізнес). Але виїжджають за кордон і вчені, викладачі, спеціалісти в області медицини і вищих технологій, програмісти (проблема «витікання мізків»). Втрати у сфері науки унаслідок «витоку мізків» оцінюються в сумі, що на 2005 р. перевищувала \$1 млрд. на рік.

Явище трудової міграції потребує активного втручання держави:

1. Забезпечення умов для поширення легального працевлаштування, насамперед в тих країнах, куди виїжджає найбільша кількість громадян України. З цією метою слід активізувати підписання відповідних міждержавних угод та удосконалення чинного законодавства в частині ліцензування фірм для проведення працевлаштування за кордоном.

2. Забезпечення прав та соціального захисту працівників-мігрантів.

3. Здійснення постійного аналізу масштабів нелегальної трудової міграції за межі України та проведення всіх можливих, в рамках законодавства, заходів для попередження цього явища і запобігання торгівлі людьми.

Слід цілеспрямовано створювати робочі місця в таких галузях, як сільське господарство, легка, текстильна і хімічна промисловість, тобто там, де сьогодні використовується праця мігрантів в Європі, радикально переглянути механізм оплати праці всередині країни.

Важливо не забувати, що чим стабільнішим буде національне бізнес-середовище і динамічнішим ринок,

тим сильніші будуть мотиви іммігрантів повернутися на батьківщину[11].

Висновки. Оцінюючи результати трудової міграції, важливо враховувати перспективи її розвитку. Як доводять соціологічні дослідження, орієнтація на виїзд за кордон для постійного проживання більше притаманна особам, які мають досвід трудової міграції, ніж тим, хто такого досвіду не має, а з числа заробітчанин – тим мігрантам, котрі частіше і довше перебували за кордоном. Таким чином, трудова міграція виступає фактором, що підвищує ризик еміграції. Тобто нинішні тимчасові поїздки на заробітки у майбутньому можуть перетворитися у незворотні втрати населення. При чому ця перспектива стає більш реальною із збільшенням строків заробітчанинських поїздок, кращою адаптацією мігрантів за кордоном, поліпшенням внаслідок цього їх заробітків та умов проживання.

Суперечливість явища трудової міграції підводить до висновків про те, що основний зміст політики держави у відповідній сфері має полягати у мінімізації її негативних наслідків, максимальному використанні позитивних результатів для громадян (у тому числі – працівників-мігрантів) та суспільства. Політика регулювання трудової міграції має виходити з того, що право громадянина виїжджати за кордон є невід'ємним від його права на гідний рівень життя вдома, тобто право мати роботу або власну справу, яка б дозволяла реалізувати себе, забезпечити добробут сім'ї.

Список використаних джерел

1. Товт М.М. Нелегальна транзитна міграція та біженці на новому східному кордоні ЄС // Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: Збірник наукових праць / (Відп.

- ред. І.В.Артюмов). – Ужгород: Ліра, 2007.
2. Кіш Є.Б. Питання безпеки на нових східних кордонах Європейського Союзу //Стратегічна панорама: Щоквартальний науково-практичний журнал РНБО України. – 2004.- №1.
 3. Платонов А.В. Чинники впливу на міграційну складову національної безпеки України // Стратегічна панорама: Щоквартальний науково-практичний журнал РНБО України. – 2004. - №4.
 4. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.univ.rzeszow.pl/nauka/konferencje/rl_most/ukr/33-Budzinski_szablon-kor-UKR.pdf
 5. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.uvkr.com.ua/ua/news/ukr_trud_migracija.html
 6. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/indepth/story/2009/06/090606_migration_interactive_is.shtml
 7. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.uvkr.com.ua/ua/news/ukr_trud_migracija.html
 8. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/3000/3050/49628/>
 9. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://samborska.wordpress.com/2009/01/14/«українська-трудова-міграція-реалії/>
 10. Трудова міграція – хто працюватиме в Україні? Режим доступу: <http://jeypress.com.ua/articles/d7/636>
 11. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://h.ua/story/199794/>
 12. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/januar2009/11.htm>

ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ МОДЕЛІ РЕГІОНАЛЬНОГО (ПРОМІЖНОГО) РІВНЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Марчук Роман,

бакалавр юридичного факультету

Стаття розглядає проблеми становлення регіональної публічної влади в Україні, висвітлює необхідність проміжного рівня публічної влади, мету його створення, самодостатність та проблемні питання. В статті також аналізується досвід країн Європи щодо функціонування відповідних органів влади у цих країнах, зокрема в Польщі, Чехії та Словаччині. Дається характеристика трьох основних моделей проміжної (регіональної) публічної влади, а також пропозиції щодо можливого подальшого розвитку та удосконалення роботи органів, які її здійснюють.

Ключові слова: публічна влада, проміжний рівень влади, регіональне управління, адміністративно-територіальний устрій.

The article examines the problems of becoming a regional public authorities in Ukraine highlights the need for an intermediate level of public authorities, the purpose of its creation, and self-sufficiency issues. The article also analyzes the experience of European countries regarding the operation of the relevant authorities in these countries, particularly in Poland, Czechia and Slovakia. The characteristic of three basic models of intermediate (regional) public authorities is given, as well as suggestions for possible further development and improvement of work of departments which provide it.

Keywords: public power, intermediate level of power, regional management, administrative-territorial device.

Актуальність дослідження. Вивчення центрального і місцевого рівня влади донедавна було нормою, при цьому питання регіонального чи то проміжного рівня публічної влади не розглядалось. Фактично, за винятком кількох важливих робіт, у сфері регіонального (проміжного) рівня управління було зроблено дуже мало до сліджень. Але, як показала європейська практика за останні 10 років, концепція регіонального рівня влади потребує глибокого вивчення, а її нехтування змінилось на активний інтерес.

Метою цього наукового дослідження є прагнення якось заповнити ті прогалини та із урахуванням досвіду Європи розглянути поняття та основні типи (моделі) регіонального рівня влади, визначити проблеми забезпечення самодостатності регіонів та запропонувати конкретні механізми впровадження розвитку регіонального рівня в Україні.

Виклад основного матеріалу. Для чого створюється регіональний (проміжний) рівень влади? На мою думку, окрім таких причин, як поліпшення рівня демократії, ефективності державної політики на місцях, підвищення децентралізації влади, існує кілька головних причин:

1) проміжний рівень здебільшого створюється для врівноваження центральної влади та її децентралізації з метою забезпечення ефективної взаємодії центральної та місцевої влади;

2) проміжний рівень може створюватись у відповідь на потреби регіональної громади, наприклад, етнічної або національної меншини, яка проживає компактно на певній території та вимагає автономії від центральної влади [1, 1– 4];

3) наступна причина створення проміжних рівнів влади — потреба поєднати центральну владу через регіональний з місцевими рівнями. В цьому контексті регіональний рівень виступає «буферною зоною» у взаємостосунках центру і муніципалітету та забезпечує

більш ефективну реалізацію державної політики, з іншого боку — він є інструментом центральної влади для контролю над місцевим самоуправлінням.

В усіх європейських країнах існують державні органи на проміжному рівні, які становлять частину державного апарату, мають різні статуси і назви: регіони (Франція, Італія), землі (Німеччина, Австрія), автономні громади (Іспанія), громади (Бельгія), окружні ради (скандинавські країни та Велика Британія), департаменти (Франція), рада громад та регіонів (Бельгія), окружні ради та окружний губернатор (Данія), генеральний секретар та регіональна рада (Греція), префекти (Франція, Швеція), регіональні ради провінцій і регіонів, джунти і голови джунт (Італія), провінційна рада, королівський комісар (Нідерланди), провінційні ради і губернатор (Норвегія), цивільні губернатори, комісії регіональної координації, надмуніципальні інституції (Португалія), воєводства (Польща), обласні державні адміністрації, їх голови (Україна) тощо [2, 328].

Рационалізація адміністративно-територіального устрою на рівні регіонів вищого рівня (країв, областей) стала одним із основних напрямів адміністративної реформи в усіх центральноєвропейських країнах. Так, вибір моделі та кількості територіальних рівнів держави в Польщі породило концепцію так званої регіональної держави (самоврядних автономних регіонів). Одним із основних законів, що стосуються регіонального (проміжного) рівня влади в Польщі, є закон від 5 червня 1998 року Про самоврядування воєводства, які створюють систему регіональної публічної влади в країні. Відповідно до цього закону воєводства є самодостатніми у виконанні публічних завдань воєводського характеру, не застережених законом на користь органів урядової адміністрації. Разом з тим, ст. 4 стверджує, що сфера діяльності воєводського самоврядування не порушує самодіяльності повіту і гміни. Що ж стосується

повноважень проміжних органів влади, то вони можуть бути власними (ст. 4) і делегованими (ст. 5), а також існує 5 сфер повноважень: вирішення регіональних справ (ст. 6), взаємодія з органами місцевої влади (ст. 7), стосунки між регіонами (ст. 8), участь у державних (ст. 9) та міжнародних справах (ст. 10). Крім того, із закону випливає, що воєводські органи влади можуть укладати з іншими воєводствами або органами місцевого самоврядування угоди про взаємне делегування завдань. Наприклад, Словацька Республіка на момент здобуття незалежності (1 січня 1993 року) складалася з столиці м. Братислави і трьох країв. Але в березні 1996 року парламент ухвалив новий закон про адміністративно-територіальний устрій, який набув чинності з 1 червня, того ж року країна поділилася на вісім країв [3]. У Чеській Республіці у 1997 році також було утворено 14 нових країв — вищих самоврядних територіальних одиниць [4]. У Словацькій Республіці загалом процес децентралізації компетенції публічного управління, із структурними перетвореннями і перенесенням повноважень на місцевому рівні та на рівні вищих територіальних одиниць, було заплановано завершити до кінця 2002 року [5]. Наприклад, 1990 року в Словаччині засновано більше як 2 900 органів місцевого самоврядування, що мали дуже обмежені повноваження. Ці повноваження суттєво розширено впродовж 2002–2004 років, коли на низ було передано відповідальність за місцеві лікарні, соціальні послуги, планування, дороги та культуру, а також початкову освіту, і відбулося укрупнення регіонів. Лише в січні 2002 року створено вісім регіонів із самоврядуванням, вони отримали відповідальність за дороги регіонального значення та транспорт, а також великі лікарні та середню освіту [5].

Проміжний рівень влади представлений відповідними регіональними органами влади. Згідно з прийнятою в 1997 році у Страсбурзі

Європейською хартією регіонального самоврядування (ЄХРС) регіональними органами влади вважаються територіальні органи влади, що адміністративно розташовані між центральним урядом та місцевою владою. Це не означає обов'язкове існування ієрархії у взаєминах між рівнями публічної влади. Це не заважає також вважати регіональні органи влади певною категорією місцевих органів влади [6].

Отже, тенденція у Європі стосовно збільшення децентралізації та передачі владних повноважень урядовим інституціям з центру у багатьох країнах призвела до запровадження проміжного рівня влади та регіонального самоуправління. Аналізуючи наведене вище, можна зазначити, що *регіональний (проміжний) рівень публічної влади* — це сукупність організаційних структур, державних адміністративних, місцевих адміністративних органів на регіональному рівні та регіональне управління, що з'єднує та існує між центральною владою та місцевим рівнем в адміністративній системі.

Моделі проміжного (регіонального) рівня публічної влади:

- лінійна, або ж вертикальна модель. Згідно з цією моделлю центральна влада створює регіональні органи публічної влади та делегує їм свої повноваження, наділяючи компетенцією, тобто регіональний рівень існує як зняряддя центрального управління. В свою чергу регіональні державні адміністрації виконують делеговані їм центральною виконавчою владою повноваження. Вертикальна модель регіонального рівня використовується для встановлення зв'язків центру з нижчими рівнями управління та контролю над ними;
- прямо виборна, або ж децентралізовано-демократична модель передбачає формування

адміністрації проміжного рівня мешканцями певної території (регіону). Територіальна громада, община, комуна, територіальний колектив обирає регіональні органи публічної влади або ж регіонального керівника, який має певні повноваження;

- висхідна модель регіонального рівня публічної влади має місце, коли місцева влада створює адміністрації чи органи управління проміжного рівня. Наприклад, коли дві або кілька місцевих адміністрацій об'єднуються в спільний адміністративний підрозділ проміжного рівня (так звані муніципальні асоціації) для розв'язання спільних проблем.

У більшості країн існує одна з цих моделей системи регіональної влади. Що ж стосується України, то систему регіональної публічної влади представляють обласні державні адміністрації та їх голови. Особливість моделі регіональної влади, яка склалася і знайшла своє відображення в Конституції України, є те, що регіональні органи влади створені не лише з метою продовжити вертикаль виконавчої влади, але й для здійснення управління відповідними територіями. Тут слід також зазначити, що сьогодні в Україні йде активний пошук більш оптимальної моделі організації влади на так званому регіональному рівні. Цей пошук особливо поживався із проведенням адміністративної та політичної реформи. Висловлюються пропозиції щодо надання регіонам ширших повноважень і відновлення на цьому рівні органів районних і обласних рад, а також щодо зосередження зусиль регіональних органів влади в основному на здійсненні контрольно-наглядових функцій [7, 152].

При розгляді вітчизняної моделі регіонального рівня публічної влади виникає питання самодостатності регіонів і публічної влади в них. Самодостатність

регіонів передбачає їх самоуправління, тобто самостійне прийняття рішень регіонального значення для здійснення на їх основі самостійного управління. Однак жоден регіон України не може бути визнаний самодостатнім або спроможним вижити без підтримки центру, який акумулює загальнонаціональні ресурси і розпоряджається ними в інтересах центру [8, 16].

Але виникає певна небезпека, оскільки надмірна концентрація у центральних органів фінансових, матеріальних, економічних ресурсів може зумовити негативні тенденції в соціально-економічному розвитку як регіонів (розвал підприємств, безробіття, забруднення середовища), так і всієї країни (розбазарювання державного майна). Тому, на мою думку, на сучасному етапі в Україні повинна домінувати тенденція децентралізації, а гасло сильний центр — сильні регіони є недоречним. Самодостатність регіональної влади передбачає організаційне, фінансове, ресурсне забезпечення регіонів в обсязі, достатньому для ефективної реалізації завдань і функцій проміжного рівня влади.

• *Бюджетно - фінансова самодостатність.* Регіональні бюджети мають бути достатніми для забезпечення виконання регіональними органами своїх повноважень та реалізації завдань. Забезпечення бюджетно-фінансової самодостатності регіонів можливо через ініціювання регіональними органами державного управління, децентралізації фінансової компетенції органів влади, отримання регіональними органами ширших повноважень у фінансовому забезпеченні вирішення власних проблем тощо. Щодо забезпечення бюджетної самодостатності регіонів, Глава нашої держави наголошував: Україні необхідно кардинально змінити модель бюджетного планування, взявши за основу формування не центрального, а місцевих бюджетів. Потрібно, щоб бюджет територій

не йшов за центральним бюджетом, а навпаки, — казав В. Ющенко, відзначивши, що такий підхід є загальноєвропейським[9].

У Словаччині, наприклад, в 2005 році відбулася бюджетна децентралізація, якою регіональній владі відводилося більше 90% надходжень від податку з доходів громадян. Вони також отримали повну автономію щодо так званих місцевих та регіональних податків [5]. Так, згідно з Європейською хартією регіонального управління регіональні органи влади повинні мати свої власні бюджети (п. 1 ст. 15 ЄХРС), а з ст. 16 випливає, що фінансова самодостатність формується за рахунок регіональних податків, інших доходів, передбачених рішенням регіональних органів влади, фінансових часток державних податків, нецільового фінансування від держави або підлеглих органів влади. Бюджетно-фінансова самостійність та самодостатність передбачає право органів проміжного рівня в межах своїх повноважень вільно володіти, користуватися та розпоряджатися комунальною власністю та власними фінансовими ресурсами для задоволення регіональних потреб.

• *Ресурсна самодостатність.* Регіональні органи влади повинні мати у своєму розпорядженні (і не тільки ними володіти, але й вирішувати питання про їх використання) певні ресурси, які дозволяють ефективно здійснювати ці повноваження. Регіональні органи повинні мати можливість розпоряджатися ресурсами з метою здійснення своїх повноважень. Ці ресурси, відповідно до закону, можуть формуватися з різних джерел і, перш за все, передбачають регіональні фінансові ресурси, якими регіональна влада може вільно розпоряджатися в межах своїх потреб і повноважень. Інша справа, що регіональний розвиток нерівномірний, а тому економічно відсталі регіони, котрі не можуть справитися самостійно зі своїми проблемами, шукають

підтримки центру. Враховуючи нерівномірний рівень розвитку регіонів в Україні, постає питання про збалансованість соціально економічного розвитку регіонів з урахуванням їх соціально-економічних, екологічних, географічних, демографічних і культурних особливостей.

• *Організаційна самодостатність і самостійність.*

Організаційна самодостатність передбачає, що регіональні органи публічної влади, виходячи із місцевих потреб та необхідності, повинні мати можливість самостійно визначати власні внутрішні виконавчі структури та здійснювати нагляд за ними. В той же час будь-який нагляд за регіональними органами влади може здійснюватися тільки у випадках та у відповідності з Конституцією і Законами України. Такий нагляд має здійснюватися ex post facto і таким чином, щоб забезпечити пропорційність ступеня втручання контролюючого органу важливості інтересів, які він має намір охороняти [3, 9]. Для прикладу, стаття 13 Європейської хартії регіонального самоврядування проголошує, що регіональні органи влади мають право визначати власну внутрішню організацію відповідно до Конституції та закону, тому органи проміжного рівня влади повинні мати свої адміністративні органи та персонал.

• *Правова самодостатність* передбачає, що повноваження, якими наділяються органи проміжного рівня влади, повинні бути повними і виключними, тобто вони не можуть належати іншим органам. У межах своїх повноважень регіональні органи влади діють самостійно та ініціативно, підкоряючись лише Конституції та законам. Так, у більшості європейських країн, де використовується проміжний рівень, влада наділяє регіональні органи правами приймати участь у процесі планування і прийняття рішень, що стосуються

сфери їх компетенції, мають повне право діяти за власною ініціативою щодо будь-якого питання, яке не вилучено зі сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручено іншому органу влади. Регіональні органи влади мають право утворювати асоціації та здійснювати діяльність у галузі міжрегіонального співробітництва в межах їхньої компетенції [2, 328 – 346].

Механізм впровадження вирівнювання розвитку регіонів.

Безперечно, розвиток місцевого самоврядування є на сучасному етапі одним із найпріоритетніших напрямів державної політики України. Затверджена Указом Президента України від 30 серпня 2001 року № 749/2001 [10] Програма державної підтримки розвитку місцевого самоврядування в Україні є головним і важливим документом у цій сфері. Однак головною перешкодою на шляху до забезпечення самодостатності регіональної (проміжної) влади та розвитку регіонів є зростання регіональних диспропорцій, що певною мірою зумовлено незбалансованою і неефективною системою планування та управління регіональним розвитком. На нашу думку, держава повинна реально створити можливості реалізації положень Концепції державної регіональної політики і забезпечити ефективний демократичний розвиток українських регіонів. У цьому контексті вивчення досвіду Європейського Союзу є важливим для України, оскільки концепції та конкретні механізми політики вирівнювання розвитку регіонів ЄС добре розроблено і відпрацьовано, а їх запровадження в низці країн дає змогу зробити корисні висновки. Вирівнювання розвитку регіонів є важливим напрямом, який визначає політику Європейського Союзу у сфері регіонального розвитку. Україна визначила поетапне зменшення рівня територіальної диференціації економічного розвитку регіонів і соціальне забезпечення

громадян одним з основних завдань регіональної політики [10]. Що ж стосується Європи, то на період 2000 –2006 роки загальна мета регіональної політики ЄС передбачає сприяння розвитку та вирівнюванню економічно відсталих регіонів [13].

На мою думку, проаналізувавши сучасний рівень здійснення політики забезпечення самодостатності регіональної влади та рівномірного розвитку регіонів, доцільно створити такий механізм запровадження вирівнювання регіонів, який включав би:

- правову основу, яка б передбачала чіткі і прозорі критерії визначення відсталих регіонів для виділення центральних коштів та ресурсів окремим регіонам, яким це необхідно;
- координування зусиль. Зазвичай регіональні проблеми охоплюють різноманітні сфери, а отже, питання їх вирішення є компетенцією різних рівнів влади, як вищого, так і центрального і локального;
- інформаційні системи, оскільки необхідна інформація (база даних), що характеризує соціально-економічний розвиток кожного з регіонів, та інформація, яка забезпечує контроль за результатами й ефективністю заходів, що впроваджуються;
- систему міжбюджетного вирівнювання. Міжбюджетне вирівнювання має на меті забезпечити всіх громадян країни, незалежно від місця проживання, однаковим рівнем державних послуг. Однак сучасний український механізм міжбюджетного вирівнювання працює недостатньо ефективно;
- галузеві програми вирівнювання розвитку регіонів. Слід зазначити, що і на сучасному етапі досить часто галузеві програми передбачають допомогу конкретному регіону (групі регіонів) [14].
- підтримку розвитку гірських регіонів [15]. Однак, у зв'язку з хронічним браком коштів допомога

населенню гірських районів здійснюється недостатньо.

Проблемні питання та пропозиції

Майже у всіх демократичних європейських країнах існує або ж починає складатися проміжний (регіональний) рівень публічної влади, причому шляхи його розвитку і становлення в певній країні, а також зв'язки між центральним і регіональним рівнем влади можуть бути найрізноманітнішими. Як свідчить європейська практика, становлення регіональної публічної влади в демократичному, громадянському суспільстві є не лише доцільним, але й необхідним [2]. Україна нині знаходиться на перехідному періоді розвитку, коли підводяться підсумки її демократичної трансформації і визначається вектор реформування державного управління та політичної системи в напрямі європейського типу. Виникає потреба становлення демократичної європейської моделі регіонального рівня публічної влади, наближеної до європейських стандартів, тобто здійснення переходу від радянської централізованої до відносно децентралізованої моделі зі сталим та рівномірним розвитком регіонів.

Але, враховуючи сучасну політичну кризу, яка склалася в нашій державі у трикутнику взаємовідносин Верховна Рада — Президент — Уряд, усе вказує на те, що в країні існує низка політичних, владно-управлінських проблем, які потребують першочергового вирішення. Тому розвиток концепції регіонального (проміжного) рівня влади та проведення адміністративно-територіальної реформи було б поспішним. Реформу регіонального самоврядування в Україні найближчим часом навряд чи варто очікувати.

На сьогоднішній день жодна з гілок центральної влади не має достатньої політичної волі до реформування і розвитку системи регіональної публічної влади. Хоча

такі реформи конче необхідні, враховуючи поточне становище органів регіональної влади, які перебувають у значній залежності від органів державної влади центрального рівня. Зрозуміло, що таке становище вигідне багатьом впливовим політикам, котрим подобається тримати місцеве самоврядування на короткому повідку і керувати ним у ручному режимі. Така пострадянська модель взаємовідносин центру з регіонами та місцевим самоврядуванням не сприяє ні активізації місцевого управління, ані розвитку регіонального (проміжного) рівня влади.

Враховуючи європейський досвід, в тому числі досвід країн-сусідів — Польщі, Чехії, Словаччини, на шляху до розвитку і становлення ефективної моделі регіональної влади, необхідно врахувати наступне:

- Виходячи з досвіду Польщі, Словаччини, Чехії та інших європейських країн та вимог Єврокомісії, де встановлені норми для регіонів, слід запропонувати для обговорення громадськості варіант реформування адміністративно-територіального устрою України, який включає створення укрупнених областей. Однак укрупнення регіонів є складним для України, враховуючи історичні, національні особливості розвитку кожної області та регіону.

- Становлення проміжного рівня публічної влади повинно передбачати деконцентрацію владних повноважень, перерозподіл повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з додержанням принципів децентралізації та субсидіарності.

- Наступним необхідним кроком, на нашу думку, має бути прийняття пакету законодавчих актів — законів про адміністративно-територіальний устрій України, про місцеве самоврядування, і на цій основі перегляд інших законодавчих актів, які торкаються цього питання.

- Розвиток проміжного рівня влади має

передбачати забезпечуваність регіонів матеріальними, фінансовими та іншими ресурсами в обсязі, достатньому для ефективної реалізації завдань і виконання функцій регіонального значення;

- Потрібно підвищувати спроможність і самодостатність місцевих державних адміністрацій та органів регіонального самоврядування у здійсненні своїх повноважень у сфері регіонального управління та розвитку.

- Проведення ефективної політики вирівнювання розвитку регіонів, що передбачає зменшення міжрегіональних економічних та соціальних диспропорцій. Такі територіальні соціально-економічні диспропорції у будь-якому суспільстві можуть бути джерелом не лише соціальної, але й політичної нестабільності. У Концепції державної регіональної політики це завдання сформульовано як поетапне зменшення рівня територіальної диференціації економічного розвитку регіонів та соціального забезпечення громадян [13].

- Розвиток України в напрямі євроінтеграції має відзначатися також посиленням ролі державної регіональної політики як невід'ємної складової соціально-економічних перетворень, реформування системи державного управління відповідно до європейських демократичних принципів побудови проміжного рівня.

Підсумовуючи, зазначимо, що розв'язання проблем становлення проміжного рівня влади та регіонального розвитку, вдосконалення відносин центр — регіон перебуває сьогодні в Україні у правовій, інституційній, організаційній, фінансовій площині та є можливим в результаті формування і реалізації державної регіональної політики, чіткого розподілу функцій та координування діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів самоврядування.

Список використаних джерел

1. Keating Michel, (1995) *Europeanism and Regionalism in Jones, Barry and Keating M., The European Union and the regions.* — Claredon Press. — Oxford.

2. Проміжний рівень управління в європейських державах: складність проти демократії? / За ред. Т. Ларссона, К. Номдена, Ф. Петівілля. — К.: К.І.С., 2003. — 346 с.

3. Malik Z. *Problem uzemnespravniho cleneni statu // Ceskoslovenstvi stredoevropanstvi Evropanstvi.* — Brno. 1998. — S. 391.

4. *Ustavni zakon ze dne 3. prosince 1997 o vytvoreni vyssich uzemnich samospravnych celku a o zmene ustavniho zakona Ceske narodni rady c. 1/1993 Sb., Ustava Ceske republiky // Sbirka zakonu c. 347 / 1997.* — S. 7018.

5. Беблани М. Реформа державного управління в Словаччині й інших країнах Центральної Європи та її значення для України.

6. Європейська хартія регіонального самоврядування, прийнята 5–7 червня 1997 IV Конференцією місцевих і регіональних влад, м. Страсбург.

7. Муніципальне право України: Підручник / Кол. авт.; За ред. Погорілка В.Ф., Фрицького О.Ф. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 592 с.

8. Громадянське суспільство і політика органів місцевого самоврядування (проблеми теорії і практики): Матеріали науково-практичної українсько — польської конференції (Львів, 4 – 5 березня 2002 р.) — Львів: Добродійний громадський Фонд ім. князя Осмомисла — Наукове товариство ім. Шевченка, 2003. — 416 с.

9. Президент наголошує на терміновому проведенні адміністративно-територіальної реформи // Прес-служба Президента України Віктора Ющенка. — 30 травня 2006 р.

10. Указ Президента України Про державну підтримку розвитку місцевого самоврядування в Україні від 30.08.2001 року № 749/

11. Див. http://www.europa.eu.int/comm/regional_policy/sources.

12. Нижник Н., Лемак В. Адміністративна реформа в країнах Центральної Європи: досвід для України // Вісник державної служби України. — № 2. — 2003.

13. Див. Концепція державної регіональної політики: Затв. Указом Президента України № 341/2001 від 25.05.01 // www.president.gov.ua/officdocuments/82563326.html.

14. З 1995 року діє Державна програма заходів для радіаційного і соціального захисту населення Жовтих Вод Дніпропетровської області, здійснюється державна підтримка еколого-економічного та соціального розвитку гірської Рахівщини, ухвалено урядову постанову про державну підтримку реалізації Програми соціально-економічного розвитку Луганської області на 1999–2010 роки.

15. Закон України Про статус гірських населених пунктів в Україні ухвалено 15 лютого 1995 року. Під його дію підпадає 646 населених пунктів у Закарпатській, Львівській, Івано-Франківській і Чернівецькій областях.

АДАПТАЦІЯ ОСВІТИ ТА ПРОБЛЕМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Чернявський Борис,

аспірант

факультету міжнародних відносин

Науковий керівник - І.В. Артёмов,

кандидат історичних наук

Дослідження аналізує проблеми вітчизняної освіти та науки України в процесі адаптації до європейських зразків, виділяє основні шляхи розвитку на сучасному етапі.

Ключові слова: *євроінтеграція, освіта, Болонський процес, культурно-освітній простір.*

The article analyzes the main problems of educational system in Ukraine on its eurointegrational course, shows the ways of modern transformation.

Keywords: *eurointegration, education, Bologna process, cultural and educational space.*

У контексті євроінтеграції України держава і суспільство мають забезпечити випереджальний та інноваційний розвиток молодіжного підприємництва, утвердження здорового способу життя, формування загальнолюдських ціннісних орієнтацій, рівні можливості для розвитку творчого, професійного, інтелектуального потенціалу молоді, набуття нею соціального досвіду, вміння жити в громадянському суспільстві, підтримку сімей, конкурентоздатність молодих людей на ринку праці, якісну їх освіту та простір для наукових досліджень.

Проблему освіти на євроінтеграційному шляху

України досліджували у своїх працях: П.С.Атаманук, Н.М.Мішковець, А.І.Павко, А.Ф.Павко, М.О.Намешук, В.І.Луговий, І.В.Артюмовтаінші. Зокрема потрібновиділити працю О.О.Бурлакової – «Вплив євроінтеграційних процесів на парадигму якості освіти» та А.І.Павко– «Інновації в навчальному процесі вищих навчальних закладів: міжнародний та національний досвід».

Освіта – одна із визначальних складових реалізації європейського вибору для України, що передбачає інтеграцію знань про Європу та європейські цінності до системи формальної та неформальної освіти; розробку навчальних курсів, програм, реалізацію проектів, організацію співробітництва з навчальними закладами європейських країн; студентського та учнівського обміну через державні та міжнародні програми; приєднання до Болонського процесу, узгодження відповідних норм та стандартів.

Євроінтеграційний курс загалом, і в освіті зокрема, повинен враховувати, що ми поки що дуже різні. Знову-таки, аби уникнути кривотлумачень: авжеж, ми — Європа, ми — європейці. Але... це географічно. А в усіх інших площинах процес має якщо й не вирівнятися, то бодай визріти. У цьому плані видається цілком доречним посилання на відомого філософа радянського періоду Мераба Мамардашвілі, який стверджував: треба бути частиною дійсності, щоб виявляти до неї реальний інтерес. А ми тільки на шляху до цієї дійсності (економічно, політично, ментально...). Ми вже користуємося «спільною мовою», але «наша» дійсність (у конкретному випадку — освітня) не відповідає «їхній» дійсності. Це не нездоланна перешкода, але це реальність, якої не можна не враховувати. Наша ментальність — своєрідне вікно, через яке ми поки що «дивимося в Європу»[8].

Курс на євроінтеграцію суперечить низці тенденцій (і загальносвітових, і вітчизняних), які проявилися

останніми роками в системі освіти. Це, *по-перше*, різке зростання регіональної неоднорідності освіти в Україні та яскраво виражена регіоналізація в цілому. А *по-друге*, нова парадигма освіти, особливо вищої, яка орієнтує її не на кваліфікацію фахівця, а на компетентність. Це важко пов'язати з прагматичною спрямованістю європейської освіти й курсом на скорочення термінів навчання. Сучасна освіта, якщо орієнтуватися на останні основоположні документи ЮНЕСКО, покликана допомогти людині навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити й навчитися жити разом. По суті, це нові глобальні компетентності. Інакше кажучи, складається парадоксальна ситуація: саме життя й висунуті ним завдання ускладнюються, а система освіти спрощується...

Напевно, ламати й змінювати слід те, що є неефективним або гальмує розвиток. Те, що перевірене часом і системно працює на головний результат, слід зберігати й розвивати, узгоджуючи з сучасними тенденціями. У нас — не так або далеко не завжди так. Проблем у вітчизняній освіті не бракує, і, здається, орієнтуючись на приєднання до освітньої євросистеми, є сенс проаналізувати, прорахувати, зважити, нарешті: чи пом'якшаться існуючі проблеми, чи ми лише поглибимо їх? Адже не можна не враховувати того, що система освіти України протягом останніх, як мінімум, п'ятнадцяти років перебуває у стані перманентного (далеко не завжди послідовного) реформування. Плюс до цього, попри всю позірну сталість, освіта досі дуже відчуває наслідки одномоментного розриву освітнього організму колишнього СРСР 1991 року з усіма наслідками, що звідси випливають [18, 212].

Щиро кажучи, дивує тенденція, що проявилася останнім часом, не лише ставитися до ще однієї проблеми — «відпливу мізків» — терпимо, а й інтерпретувати цей процес як «природний». Система вищої освіти України,

як і решти пострадянських держав, уже добре відчула на собі згубні наслідки такої «природності». І не враховувати, що інтеграція в європейський освітній простір лише посилить еміграційні процеси у вузівському середовищі, навряд чи далекоглядно. Навряд чи можна сьогодні заперечувати, що «відплив умів» послаблює внутрішній потенціал розвитку країни. Хоча при цьому, звісно, не є наслідком тільки збільшення мобільності студентів і викладачів.

Що ми одержимо в результаті євроінтеграційних процесів, сьогодні навряд чи зрозуміло. Однозначно можна спрогнозувати лише те, що «відплив умів» не зменшиться. Немає підстав чекати чогось іншого. А ось наскільки зросте і як можна (хоча б у першому наближенні) ці тенденції компенсувати?..

Що ще тривожить і потребує уваги в контексті аналізованих проблем: *по-перше*, відсутність розуміння того, що модернізація освіти відбувається, коли в суспільстві здійснюється перехід від однієї системи цінностей до іншої. І освіта не може не враховувати, що реформи реалізуються не в нормальному суспільстві і з людьми, котрі мають певною мірою асоціальні орієнтації. *По-друге*, освіта (на всіх її рівнях) у нас має справу з новим контингентом: у більшості учнів та студентів є відхилення в стані здоров'я. Тобто вони не мають реального, у фізичному сенсі, потенціалу, який дозволяв би сприймати сучасні нормативні обсяги інформації. *Третя* проблема пов'язана з тим, що в нас різко диференційовані освітні моделі для міста і для села. Але водночас ми закладали вимоги, які начебто прирівнюють місто й село в одержанні освітніх послуг. *Четверта* (за черговістю, але ніяк не за вагомістю) характерна для нашого освітнього співтовариства проблема, що потребує врахування при вирішенні питань про швидкість і глибину євроінтеграції, — серйозні деформації у викладацькому середовищі[8].

Залишимо за рамками розмови питання злиденної зарплати й безпосередньо «зав'язану» на цьому проблему унікальної за своєю відкритістю, системністю та глибиною корумпованості освітнього співтовариства. Викладацький корпус сьогодні (а йдеться і про загальноосвітню, і про вищу школу, оскільки болонські трансформації мають перспективи тільки в тому разі, якщо модернізуватиметься вся система освіти, а не окремі її рівні й ланки), за своїми об'єктивними й суб'єктивними характеристиками, може стати однією з найсерйозніших перешкод на «шляху в Європу». Слід звернути увагу на те, що по окремих регіонах частка пенсіонерів в освітніх структурах перевищує 70%. До того ж є дані соціопитувань і соціодосліджень, які свідчать: практично кожен третій працівник сфери освіти націлений на вихід із системи, якщо з'являться цікавіші можливості. Тобто існує ще один аспект викладацького безробіття, оскільки людина, котра збирається звільнитися, навряд чи працюватиме на повну силу, прагнучиме професійного зростання й самовдосконалення.

У статті колишнього міністра освіти й науки України В.Кременя відзначається: «Саме психологічна неготовність, а в окремих випадках і небажання ламати стереотипи та обтяжувати себе додатковою працею... були серйозними перешкодами у процесі відновлення схеми організації навчального процесу...»[20].

Важко не погодитися, переважна більшість викладацького корпусу саме психологічно не готова до чергового витка модернізації, оскільки... Ось тут трохи докладніше. Плутанина й нечіткість, непослідовність у реформах попередніх років справді неабияк «вимотали» викладачів. Підхід «і це теж пройде», що часто простежується, — замішаний на розподілі вузів на «білих» і «чорних» (рівні, на які поділено вузи, інколи просто якісь езуїтські ігри з пенсійним забезпеченням,

суто правова нерівність викладачів бюджетних і небюджетних вузів тощо), на безлічі настанов та вимог, що йдуть суцільним потоком, багато з яких не витримують перевірки часом, на зниженні — далі нікуди — соціального статусу викладача навчального закладу. Все це, і багато чого іншого, призвело до дуже складної й важкої для викорінення ситуації — викладачі в масі своїй зневірилися в державі та її можливостях (і бажанні) забезпечити «людинозберігаючу» політику у сфері освіти. Певна річ, за таких умов — продовження «відпливу мізків», недофінансування, зниження соціального статусу, старіння викладацького корпусу тощо — важко уявити, що вже до 2010 р. кадрова складова за основними своїми параметрами цілком відповідатиме вимогам Болонської декларації й активно рухатиме нашу систему освіти «в Європу»[14, 78].

Перелік проблем і труднощів вітчизняної освіти, які можуть реально знижувати темпи та глибину євроінтеграційних процесів у сфері освіти, можна було б продовжувати й продовжувати. Але це неконструктивно, і не є завданням цієї статті. Важливо інше: рух у бік інтеграції з європейською освітньою системою може бути успішним тільки тоді, коли реальні й вербальні його складові збігатимуться. Тобто поставлені завдання корелюватимуться з реальним станом справ. Не слід замовчувати тіньових аспектів процесу. Навпаки, знання й аналіз їх, пошук противаг дозволять максимально компенсувати негативні наслідки.

Приклад? Будь ласка. Практично ніде глибоко не обговорюється питання «фінансової складової» Болонського процесу. Тоді як навіть сьогодні, на старті, абсолютно ясно: реформи можуть бути системними тільки за умови достатнього фінансування. Закордонні фахівці дедалі наполегливіше висловлюють думку про те, що болонські реформи зовсім не безплатні: вони передбачають початкові інвестиції та збільшення

поточних видатків на реалізацію, а це неминуче позначиться на інших ключових функціях навчального закладу, якщо не збільшити його загального бюджету...

Євроінтеграція — завдання стратегічне й багатовекторне. Але, чудово усвідомлюючи прагнення країн Ради Європи до об'єднання і долучаючись до цього прагнення, все-таки не слід заплющувати очі на те, що цілі Болонського процесу не цілком відповідають загальносвітовим тенденціям. Здається, не можна зводити всі реформи в освіті лише до Болонського процесу. В Україні є все для того, щоб мати національну освітню політику й, паралельно з участю в Болонському процесі, формувати свою специфічну систему освіти, виходячи з внутрішніх можливостей і потреб, орієнтуючись і на світові тенденції. При цьому дуже важливо здолати відомий «гіпноз спини» — прагнення наздогнати того, хто біжить попереду, і повторити траєкторію його руху, не помічаючи інших шляхів[8].

Принципово нова євроінтеграційна стратегія України передбачає переорієнтацію всього нашого суспільного життя на нові пріоритети та нові моделі соціального успіху.

Одним з важливих показників залучення України до Болонського процесу є вміння студента знайти себе в наукових дослідженнях, які сприяють можливості реалізуватися в системі європейської студентської наукової діяльності.

В Україні, як і в кожній державі, багато обдарованих і талановитих молодих людей, що мають потенціал і бажання займатися науковою діяльністю, проводити різноманітні дослідження, тим самим робити вклад в розвиток вітчизняної науки.

Але ні для кого не секрет, що прагнення цих людей досить часто залишаються нереалізованими. Це стає нездоланною перешкодою до стійкого технологічного розвитку України — чинника процвітання держави. На

жаль, наша країна через застарілість форм організації навчального процесу та наукової діяльності, які недостатньо зорієнтовані на вирішення практичних завдань, дуже повільно входить до розбудови інноваційного суспільства.

Спробуємо розібратися, чому виникає така ситуація і чи є вихід з неї. Проаналізуємо її очима студента, бо саме вузи є сьогодні осередками наукової діяльності.

Щоб втілити ідею у цінне для громадськості наукове дослідження, одного бажання і потенціалу молодій людині замало. Насамперед потрібна різнопланова інформація з вибраної теми, яку, як правило, не знайдеш в найближчій бібліотеці, а часто і в інформаційному відділі навчального закладу. Не завадить і підтримка фахівців у вибраній галузі дослідження, оскільки допомоги викладача, навіть найдосвідченішого, може бути замало.

Сьогодні виникає потреба у партнерських відносинах з навчальними закладами та науковими центрами Європи, США, Росії та інших держав, що надасть змогу не тільки інформаційно та технологічно, а й через вивчення практичного організаційного досвіду збільшити коефіцієнт корисної дії студентської науки. А ще важливо, щоб студент співпрацював з людьми, що займаються тим же дослідженням, бо, можливо, в сусідній країні хтось цікавиться подібним питанням, а тут, як-то кажуть, дві голови краще, ніж одна.

Якбачимо, безпечної інформаційної, організаційно-технологічної та матеріальної підтримки молодому дослідникові загрожує невдача. Перелік проблем цим не закінчується. Часто виникає і таке питання: як привернути увагу до вже зробленого дослідження, запобігти його незатребуваності? Як інформаційно "розкрутити" своє дослідження, або іншими словами, презентувати його?

А що відбувається, коли дослідник відчуває, з одного боку, свій потенціал, а з іншого - наштотується на відсутність масового ринкового попиту на таку діяльність? Досить часто рішення шукається через відтік інтелекту до інших держав.

Одним з напрямів подолання цих проблем є пошук нетрадиційних для нашої науки джерел фінансування через співпрацю з донорськими установами, програмами обмінів, розробку грантових проектів. Євроінтеграція відкриває перед нашими дослідниками багато перспектив, до того ж оцінити переваги обраного шляху ми можемо вже сьогодні.

Дійсно, спрямованість України на євроінтеграцію дає практичний результат. Так проблема наукових досліджень повільно, але впевнено почала рухатися до свого вирішення. Зараз в Україні почало проводитися багато міжнародних наукових конференцій, де дослідник може представити свій труд. Такі заходи проводяться дедалі частіше і мають велике значення для нашої молоді. Тут кожному дається шанс реалізувати себе, отримати підтримку для подальшої праці над своїми дослідженнями, дізнатися багато нових фактів, що стануть у нагоді в подальшій роботі. Особливо цінними такі конференції є для дослідників, що працюють над питаннями, про зацікавленість якими в нашій державі говорити поки що рано, а в країнах Європи, які є більш розвиненими, — саме час. Але головне — це надає можливість прямих контактів.

Проте позитивний вплив євроінтеграції на наукові дослідження в нашій державі не закінчується проведенням заходів лише такого плану, про які було вище сказано. Так, на конференції, присвяченій проблемі міграції науковців, яка відбулася в Парижі, уповноважений Європейського дослідницького центру Філіп Бюскен запропонував започаткувати нову європейську мережу центрів мобільності для дослідників

ERA-MORE. Об'єднуючи 200 центрів у 33 країнах, цей новий інструмент, що доповнює європейський веб-портал, присвячений мобільності дослідників, повинен допомогти удосконалити інформаційну та практичну підтримку дослідників у Європі[14, 96].

Філіп Бюскен сказав, що наразі невідкладним заходом є пошук конкретних рішень, які б уможливили подолання перешкод, що існують на шляху географічної та міжгалузевої мобільності, оптимізації наукових успіхів. «Зараз ми розгортаємо реальну стратегію мобільності, але обов'язково потрібно йти далі. Тому я запропонував, щоб мобільність стала не лише одним з пріоритетів у контексті нових фінансових перспектив Європи, а й центром кампанії з обізнаності про дослідників у Європі, яка спрямована на широкий загал, і буде розпочата Європейською Комісією у наступному році», — зазначив він.

Політичні угоди, яких було досягнуто у Лісабоні у березні 2000 року та у Барселоні у березні 2002 року, передбачають збільшення асигнувань на проведення наукових досліджень до 3 % ВВП. Згідно з розрахунками, до 2010 року в Європейському Союзі працюватиме не менше 700 тисяч дослідників[14, 23].

Європейська Комісія, тісно співпрацюючи з країнами-членами ЄС, вже оголосила серію ініціатив, які мають зробити Європейський Союз більш привабливим для життя та роботи науковців з усього світу, усуваючи перешкоди мобільності дослідників у Європі та підвищуючи привабливість професії дослідника на європейському рівні.

Такі перспективи постають сьогодні перед молодими дослідниками. Тим самим вирішується як проблема незатребуваності потенціалу молоді, так і частково нестачі коштів. Слово "частково" вказує на важливий недолік: матеріальну допомогу отримують, як правило, дослідники, що вже показали себе, а не

студенти, що шукають кошти на перше дослідження.

Але якщо Україна буде надалі продовжувати шлях на євроінтеграцію, з часом буде подолана і проблема нестачі коштів. Це стає можливим, бо ідеї та наукові знання — першочерговий чинник зростання економіки, який, не блокуючись проблемою незатребуваності, здатен змінити ситуацію в країні на краще. І завдяки цим змінам настане день, коли кожному талановитому студенту-досліднику будуть створені умови для продуктивної праці.

Аналізуючи проблеми наукових досліджень, що існують в Україні, ми підходимо до думки, що євроінтеграція, як інструмент, що виводить проблеми наукових досліджень в Україні з глухого кута, є головним чинником їх вирішення. Тим самим вона знищує перешкоди для стійкого технологічного розвитку, що обов'язково приведе Україну до процвітання. Реформи сфери освіти на пострадянському просторі загалом і в нас зокрема значною мірою безсистемні, не узгоджені з реформами економічними. Часто вони скидаються просто на короткострокові експерименти. Багато починань викликають нерозуміння та подив і в суспільстві, і у вузівському середовищі. Наприклад, далеко не однозначне стрімке введення 12-бальної системи оцінок у середній школі (не предмет аналізу цієї статті, але недоліки цього нововведення, гадаю, дуже послабили навчальну мотивацію школярів). Або включення технікумів у систему вищої освіти (тепер, швидше за все, буде дано задній хід, але хто візьметься підрахувати вже наявні втрати й неминучі майбутні?).

Нині Україна залучена до Болонської декларації, а це вимагає від системи освіти загалом, вищої освіти в першу чергу глибокої, так би мовити, філософізації знань. Адже найвищий рівень освіченості в Європі дає ступінь доктора філософії з будь-якої галузі знань. Ми не можемо сказати, що держава розуміє відроджувально-

гуманістичний і світоглядно-методологічний статус філософії. Тут слід долати негативні наслідки монополізму лише одного філософського вчення, яке внаслідок цього перетворилось в ідеологію, хоча головна цивілізуюча функція філософії — розвиток навичок мислення і утвердження в суспільстві свободи мислення як його основи. Підсумовуючи сказане, можна зробити певні висновки.

Висновки

Перший. За змістом наукових знань, в тому числі гуманітарних, українська свідомість майже тотожна змісту тих знань, які викладаються в навчально-освітніх закладах Європи. Зважаючи на те, що в Україні вже багато десятиліть діє закон про загальнообов'язкову середню освіту, а також на те, що в останні роки майже 80 % випускників шкіл продовжують навчання в закладах вищої освіти I-IV рівнів, як і на те, що досить велика кількість людей отримує другу й третю вищу освіту, можна говорити про освітню готовність України й українців до європейської інтеграції. Наші спеціалісти мають великий попит у розвинених країнах Європи.

Другий. Заспособом мотивації суспільної діяльності таких досягнень немає. Суб'єктивно-індивідуалістична домінанта поведінки вражає досить значну частину населення, що породжує негативістську психологію відносно перспектив української євроінтеграції.

Третій, Виходячи з викладених міркувань, потрібно розробити загальнодержавну програму вивчення реального стану мотиваційно-спонукальної свідомості різних верств населення і на його основі проводити цілеспрямовану роз'яснювально-просвітницьку роботу.

Четвертий. Зважаючи на дію радянських стереотипів у свідомості значної, якщо не переважної, частини населення України, потрібно особливу увагу звернути на вивчення шкільного курсу «Історія України», а також відновити його

викладання в тих ВНЗ, які його виключили з посиланням на вимогами Болонської декларації.

П'ятий. Входження в європейський культурно-освітній простір не повинно означати ігнорування специфічних особливостей української ментальності. Європейські народи інтегруються тому, що для жодного з них інтеграція не є загрозою для втрати національної самобутності й ідентичності. Цього не можна сказати про український народ в його етнокультурному розумінні.

Шостий. Є всі підстави представити курс на європейську інтеграцію як національну ідею. Звичайно, що для цього потрібно обрати еволюційний шлях розвитку, адже свідомість людей не змінюється революційно.

Список використаних джерел

1. Про реалізацію стратегічних цілей державної політики щодо забезпечення входження України в європейський політичний, економічний, безпековий і правовий простір, створення передумов для набуття Україною членства в Європейському Союзі: указ Президента України від 30 серпня 2002 р. № 791/2002
2. Програма інтеграції України до Європейського Союзу (схвалена Указом Президента від 14.09.2000 № 1072/ 2000) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0001100-00>.
3. Спільна стратегія ЄС щодо України. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/document/39646/strategy-ukr.doc>.
4. Про реалізацію стратегічних цілей державної політики щодо забезпечення входження України в європейський політичний, економічний, безпековий і правовий простір, створення передумов для набуття Україною членства в Європейському Союзі: указ Президента України від 30 серпня 2002 р. № 791/2002.

5. Програма інтеграції України до Європейського Союзу (схвалена Указом Президента від 14.09.2000 № 1072 /2000). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0001100-00>.
6. Спільна стратегія ЄС щодо України – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/document/39646/strategy-ukr.doc>.
7. Альгїрдас Бразаускас: домашнє завдання за Україну не зробить ніхто // Дзеркало тижня. – 2006. – № 10.
8. Астахова Катерина. Здолати «гіпноз спини» // Дзеркало тижня. – 2004. – № 18.
9. Білозір Оксана. Чи стане Україна членом ЄС, залежить від нас самих // Дзеркало тижня. – 2007. – № 27.
10. Білорус О.Г. Глобалізація і національна стратегія / О.Г. Білорус. – К.: ВО “Батьківщина”, 2001. – 300 с.
11. Боярський Олексій, Ручайський Олег, Чейнов Вадим. Замість «відтоку мізків» експорт учених // Дзеркало тижня. – 2005. – № 37.
12. Дорога в майбутнє – дорога в Європу. Європейська інтеграція України. – К.: [б.в.], 2000. – 108 с.
13. Європейська інтеграція та Україна: навч.- метод. посібник за ред. Будкина В.С., Бураковського І.В., Віткіна Л.М. - К.: Макрос, 2002. – 480с.
14. Європейська спільнота очима молодих: матеріали Міжнародної молодіжної конференції «Українсько-європейські перспективи: погляд молодих європейців та українців», (21-23 липня, 2005р., смт. Сонячногірське, АР Крим), ТОВ «Агентство «Україна», 2005, - 80с.
15. Згуровський Михайло. Визначення університетських рейтингів — складова євроінтеграції в освітній сфері // Дзеркало тижня. – 2006. – №28.
16. Згуровський Михайло. Шлях до суспільства, заснованого на знаннях // Дзеркало тижня. – 2006.
17. Касьянов Георгій. «Болонізація»: поспішай повільно // Дзеркало тижня. – 2004. – № 20.
18. Політика європейської інтеграції: навчальний посібник / Під ред. д. ф. н., проф. В.Г.Воронкової – К.: ВД «Професіонал», 2007. - 512с.
19. Україна на зламі тисячоліть: історичний екскурс, проблеми, тенденції та перспективи. – К.: МАУП, 2000. – 384 с.
20. Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>
21. Луговий В.І. Реалізація принципів і пріоритетів Болонського процесу у вищій школі України: час дискусій і час дій // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. – 2009. – № 1(62).
22. ECTS Users' Guide. – Brussels, 6 February 2009. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bologna.org>.
23. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bologna2009benelux.org>.
24. Turning Education Structures in Europe. 2nd Edition. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tuning.unideusto.org>. – 2008.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ
СТУДЕНТСЬКА НАУКА: ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ
НАУКОВИЙ ВІСНИК
Випуск 10

Відповідальний редактор: І. В. Артёмов
Комп'ютерний набір: Д. Й. Білак
Технічна редакція і комп'ютерна верстка:
І.І. Мовчан

Дизайн обкладинки: О.В. Кліменко
Коректура: Т.М.Алексеева
Оригінал-макет видання
виготовлено у редакційно-видавничому відділі
Закарпатського державного університету

Підписано до друку 12.03. 2010 р.
Формат _____ Ум.друк.арк. _____
Тираж 70 пр. Замов.№ _____

Адреса редакції:
Україна, Ужгород, вул. Заньковецької, 89А,
тел.: (03122)66-20-51, тел./факс: (0312)61-25-35
Закарпатський державний університет
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК №3340 від 16.12.2008 р.

Друк: ТОВ Інформаційно-видавниче агентство «ІВА»,
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 380 від 26.03.2001.
88006, м.Ужгород, вул. Капушанська, 82а, тел.: (0312) 63-01-99

С 88 Студентська наука: погляд у майбутнє:
Науковий вісник: Випуск 10. – Ужгород: ЗақДУ, 2010. –
365с.

ISBN 978-966-2075-01-4

Десятий, ювілейний «Науковий вісник» склали праці студентів і аспірантів, що займаються дослідницькою роботою в наукових об'єднаннях при двох структурних підрозділах Закарпатського державного університету–навчально-науковому інституті інформаційних технологій та дистанційної освіти і навчально-науковому інституті філософії та євроінтеграційних досліджень.

Доробок учасників наукових об'єднань при цих інститутах вже здобув визнання. Це засвідчує той факт, що чимало студентських науково-дослідних робіт стали переможцями всеукраїнських конкурсів.

Видання присвячене 15-й річниці
Закарпатського державного університету.

ББК 74.58+72
УДК 37.046.16:001

